

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

KUR'AN-I KERİM'DE ÇOCUK - EBEVEYN İLİŞKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Sevilay ÇALIŞKAN

Danışman
Prof. Dr. Yaşar KURT

Samsun, 2019

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

KUR'AN-I KERİM'DE ÇOCUK - EBEVEYN İLİŞKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Sevilay ÇALIŞKAN

Danışman
Prof. Dr. Yaşar KURT

Samsun, 2019

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin çalışmasının bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

05/08/ 2019

Sevilay ÇALIŞKAN

TEZ KABUL VE ONAYI

Sevilay ÇALIŞKAN tarafından hazırlanan “Kur’an-ı Kerim’de Çocuk-Ebeveyn İlişkisi” başlıklı bu çalışma, 05/08/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan : Prof. Dr. Yaşar KURT

.....

Üye : Prof. Dr. Harun YILDIZ

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Cemal SANDIKÇI

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

___/___/2019

Enstitü Müdürü (*İmza ve Mühür*)

ÖZET

KUR'AN-I KERİM'DE ÇOCUK - EBEVEYN İLİŞKİSİ

Sevilay ÇALIŞKAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Ağustos/2019

Danışman: Prof. Dr. Yaşar KURT

Toplumun temel yapı taşı olan aile, anne-baba ve çocuklardan oluşmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de, anne-baba ve çocuk arasındaki ilişkiler önemsenmekte, aile içerisinde ebeveynin çocuklarına karşı sorumlulukları olduğu gibi, çocukların da ebeveynine karşı sorumlulukları bulunduğu açıklanmaktadır. İslam dininde, aile kurumu önemli görülmekte, huzurlu bir aile hayatının kurulması ve korunması teşvik edilmektedir.

Kur'an'da, çocuğun ebeveyn için, dünya ve ahirette bir nimet, göz aydınlığı ve mutluluk kaynağı olduğu belirtilmektedir. Çocuk, aile bireylerini birbirine bağlamakta, neslin devamını sağlamaktadır. Dünyaya geldiği andan itibaren anne-babasının sevgi ve ilgisine muhtaç olan bu küçük insanın kişiliği, bir aile ortamında şekillenmektedir. Çocuğun eğitim aldığı ilk yerin ailesi olması, anne-babanın rehberliğini önemli kılmaktadır.

Konuyla ilgili ayetlerin bir kısmında, anne-baba için bir güç ve övünç olan çocuğun, bazen de onların imtihanı olabildiği ifade edilmektedir. Bazı durumlarda ebeveyn evladıyla sınanabilirken, bazen de anne-baba çocuk için bir sınav aracı olabilmektedir.

İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in çocuk-ebeveyn arasındaki ilişkilere bakışının ortaya konması, aile içi ilişkilere olumlu katkı sağlayacaktır. Üyeleri arasında sağlıklı ilişkilerin yaşandığı huzurlu bir aile ortamı, gerek toplumların gerekse insanlığın geleceği açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çocuk, Anne-Baba (Ebeveyn), Aile, Nimet, İmtihan

ABSTRACT

THE CHILD - PARENTS RELATIONSHIP IN THE QURAN

Sevilay ÇALIŞKAN

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Department Of Basic İslamic Sciences, Master of Arts, August/2019

Supervisor: Professor Yaşar KURT

Family, which is the basic building block of society, consists of parents and children. In the Qur'an, the relationship between parents and children is cared about, and it is explained that the parents have responsibilities towards their children as well as the parents have responsibilities towards their children. In Islamic religion, the family institution is seen as important and the establishment and preservation of a peaceful family life is encouraged.

In the Qur'an, it is stated that the child is a source of blessing, eye light and happiness for the parent, in the world and the hereafter. The child connects the family members to each other and ensures the continuation of the generation. The personality of this little person, who is in need of the love and attention of his parents from the moment he comes into the world, is shaped in a family setting. Parents' guidance is important because the family is the first place the child receives education. The fact that the first place in which the child is educated is his or her family makes the guidance of the parents important.

In some of the verses on the subject, it is stated that the child, who is a power and a pride for the parents, can sometimes be their test. In some cases, the parent can be tested with the child, and sometimes the parent can be a test tool for the child.

The main source of the Islamic religion, the Qur'an, the child-parent relationship to reveal the view, will contribute positively to domestic relations. A peaceful family environment in which healthy relations are experienced among its members is important for the future of both societies and humanity.

Key Words: Child, Mother and Father (Parents), Family, Gift, Test

ÖN SÖZ

Toplumun en küçük birimi olan aile kurumunun geçmişi, insanlık tarihi kadar eskidir. Bu köklü kurum, tarih boyunca saygınlığını korumuştur. İnsanın ilk eğitimini aldığı yerin burası olması ve kişiliğin ilk nüvelerinin burada atılması, aileyi önemli kılmaktadır. İçerisinde sağlıklı ilişkilerin yaşandığı mutlu bir aile, aynı zamanda mutlu bir toplum ve mutlu bir gelecek demektir.

İnsan yaşamının her dönemi, ayrı özelliklere ve öneme sahiptir. Yalnız çocukluk döneminin, kişinin geleceğine yön vermesi açısından, ayrı bir yeri bulunmaktadır. Zira kişiliğin temel özellikleri, hayatın ilk yıllarında oluşmaktadır. Bu dönemde çocuğun kişiliğini etkileyen en önemli unsur, ebeveyniyle olan ilişkilidir. Çocuk dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren, anne-babasıyla iletişimi başlamakta ve hayatı boyunca bu iletişim devam etmektedir. Daha sonra kardeşler ve diğer aile bireyleriyle ilişkiler ortaya çıkmaktadır. Böylece çocuğun kişiliği büyük oranda, ailesiyle olan ilişkileri esnasında oluşmaktadır. Bu nedenle aile içi ilişkiler, kişinin hayatında büyük öneme sahip bulunmaktadır.

Günümüz dünyasında, bireyselleşme ve yalnızlaşmanın artması gibi birçok sebepten dolayı, aile kurumunda birtakım olumsuzlukların baş gösterdiği görülmektedir. Gerek eşler gerekse ebeveyn ve çocuk arasında, pek çok problem yaşandığı gözlenmektedir. Aile içerisinde yaşanan sorunlar, toplumsal yapıyı da yakından etkilemektedir. Konu hakkında alanın uzmanlarının yapmış olduğu pek çok çalışma mevcuttur. Bununla birlikte temel kaynak olan Kur'an'ın, çocuk-ebeveyn arasındaki ilişkiye bakış açısının tespit edilmesinin, sorunların çözümü noktasında önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çocuk ve çocukla ilgili meseleler, Kur'an'ın başından sonuna kadar pek çok yerde geçmektedir. Yaklaşık 300 ayette doğrudan çocukla ilgili meselelerden bahsedildiği, bununla beraber pek çok ayette de dolaylı olarak bu konu hakkında bilgi verildiği görülmektedir. Ayetler incelendiğinde sağlık, eğitim, psikoloji, hukuk gibi birçok alanı ilgilendiren muhtelif konularla karşılaşılacaktır. Bu çalışmada çocukla ilgili ayetler, çocuk-ebeveyn ilişkileri açısından değerlendirilmiş, nimet ve imtihan olması bakımından iki ayrı bölümde incelenmiştir. Ayetler kapsamında, birçok peygamberin hayatından kesitler de çalışmada yer almıştır.

Çalışma üç bölüm halinde hazırlanmıştır. Birinci bölümde konunun özünü teşkil eden çocuk, anne-baba ve aile kavramlarının anlamları üzerinde durulmuş, daha sonra anne-baba ve çocukların birbirlerine karşı sorumluluklarından bahsedilmiştir. Burada ayrıca, ailenin önemi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, konuyla ilgili ayetler çerçevesinde, bir nimet olması bakımından çocuk-ebeveyn münasebetleri ele alınıp incelenmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise, ilgili ayetler kapsamında, bir imtihan unsuru olması açısından çocuk-ebeveyn ilişkileri üzerinde durulmuştur.

Kur'an'daki ayetler çerçevesinde ele alınan bu konunun, aile içi ilişkileri ve dolayısıyla aileyi güçlendireceği, olumsuz ebeveyn tutumlarının farkına varılarak bunların yerine olumlu tutumlar geliştirilmesine vesile olacağı, peygamberlerin hayatlarından aktarılan örneklerin, aile içi ilişkilere olumlu katkı sağlayarak bu konuda ebeveyn ve çocuklara yol göstereceği düşünülmektedir. Bu çalışmanın, Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması ve yaşanmasına katkı sağlaması ve aile hayatına ışık tutması umulmaktadır.

Çalışmanın hazırlanması esnasında sağlamış olduğu katkılardan dolayı danışman hocam Prof. Dr. Yaşar KURT'a ve bu çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Sevilay ÇALIŞKAN
Samsun-2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
KISALTMALAR.....	x

GİRİŞ

1. Araştırmanın Problemi	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi	2

BİRİNCİ BÖLÜM AİLE ve ÇOCUK

1.1. Aile Kavramı ve Ailenin Unsurları	4
1.1.1. Aile	4
1.1.2. Anne-Baba (Ebeveyn)	5
1.1.3. Çocuk.....	6
1.2. Aile İçi Sorumluluklar.....	7
1.2.1. Anne-Babanın Çocuğa Karşı Sorumlulukları.....	7
1.2.1.1. Yaşam Hakkına Riayet Edilmesi	8
1.2.1.2. Güzel İsim Verilmesi	9
1.2.1.3. Maddi İhtiyaçların Karşılanması	9
1.2.1.4. Sevgi ve Şefkat Gösterilmesi.....	9
1.2.1.5. Eğitim ve Terbiye Verilmesi	10
1.2.1.6. Evlendirilmesi.....	10
1.2.1.7. Adil Muamelede Bulunulması	10
1.2.2. Çocuğun Anne-Babaya Karşı Sorumlulukları	11
1.2.2.1. İyi Muamelede Bulunulması.....	11
1.2.2.2. Yaşlılık Sürecinde Destek Olunması	13
1.3. Ailenin Önemi	15
1.3.1. Evliliğin Tavsiye Edilmesi	17
1.3.2. Evlilik ve Denklik.....	20
1.3.3. Evlilik ve Mehir	20
1.3.4. Evlilik ve Aile Yönetimi.....	21
1.3.5. Evlilikte Eşler Arasında Sevgi ve Merhametin Varedilmesi	23

1.3.6. Evlilik ve Şiddet	25
1.3.7. Çok Evlilik.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

BİR NİMET OLARAK ÇOCUK-EBEVEYN İLİŞKİSİ

2.1. Çocuğun Nimet Olması	29
2.2. Babaya ve Çocuğa Yemin Edilmesi.....	33
2.3. Çocuğun Yaratılışının Allah'ın Kudretine Delil Olması.....	33
2.4. Çocuğun Aciz Olması	36
2.5. Çocuğun Güç Simgesi Olması	38
2.6. Çocuk Uğrunda Savaşılması	40
2.7. Çocuk Sevgisinin Fitrî Olması	41
2.8. Çocuğa Dua Edilmesi.....	44
2.9. Hamilelik Sürecinin Zahmetli Olması.....	47
2.10. Çocuğun Allah'a Adanması	50
2.11. Çocuğun Emzirilmesi	52
2.12. Çocuğun Bakımı ve Nafakası.....	56
2.13. Çocuğa Sevgiyle Muamele Edilmesi	60
2.14. Başkasının Çocuklarına Empatiyle Yaklaşılması.....	65
2.15. Çocuğa Küçük Yaşta İlim Verilmesi.....	67
2.16. Çocuk-Ebeveyn İletişimi.....	69
2.17. Çocuğun Eğitiminden Babanın Sorumlu Olması	74
2.18. Çocuğun Eğitimi ve Terbiyesi.....	78
2.18.1. Çocuğun Eğitimi	78
2.18.2. Çocuğun Din ve Ahlak Eğitimi	82
2.18.3. Çocuk Eğitiminde Yöntem	87
2.19. Çocuk ve Mahremiyet Bilinci	90
2.20. Çocuğun Ebeveyne Mahrem Olması.....	95
2.21. Çocuğun Anne-Babasına Yaklaşımı	98
2.22. Çocuğun Evin Geçimine Katkıda Bulunması	107
2.23. Çocuğun Evlendirilmesi	109
2.24. Torunlar	110
2.25. Çocuğun Mirasta Hak Sahibi Olması.....	111
2.26. Salih Aile Fertlerinin Cennette Buluşması	115
2.27. Peygamber Ailelerine Üstünlük Verilmesi.....	116

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BİR İMTİHAN OLARAK ÇOCUK-EBEVEYN İLİŞKİSİ

3.1. Çocuğun İmtihan Olması.....	118
3.2. Kısırlık ve İleri Yaşta Çocuk Sahibi Olunması	123
3.3. Çocuğun Babasız Doğması	126
3.4. Çocuğun Cinsiyeti	130
3.5. Çocuğun Engelli Olması	137
3.6. Çocuğun Evlat Edinilmesi.....	143
3.7. Çocuk İçin Kaygılanılması.....	147
3.8. Çocuğun Şımartılması	150
3.9. Çocuğun Ebeveyninin Boşanmış Olması	152
3.9.1. İddet	154
3.9.2. Hidâne.....	157
3.10. Ebeveyne Çocuğu Sebebiyle Zarar Verilmemesi.....	158
3.11. Çocuğun Ebeveyninin İnançsız Olması	159
3.12. Çocuğun Ebeveynin Hidayeti İçin Mücadele Etmesi.....	162
3.13. Ebeveynin Çocuğun Hidayeti İçin Mücadele Etmesi.....	164
3.14. Çocuğun Suç İşlemesi	167
3.15. Şeytanın Çocuğa Ortak Olması	171
3.16. Çocuğun Düşman Olması.....	172
3.17. Çocuğun Öldürülmesi.....	174
3.18. Çocuğun Kaybedilmesi	177
3.19. Çocuğun ve Ebeveynin Kıyamet Günündeki Durumu.....	181
3.20. Çocuğun İnançsız Ebeveynine Ahirette Bir Fayda Sağlamaması	184
3.21. Aileyi Birarada Tutanın Kan Bağı Değil İnanç Bağı Olması.....	185
SONUÇ.....	191
KAYNAKÇA	197

KISALTMALAR

b.	: Bin
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hız.	: Hazreti
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
Sy.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
terc.	: Tercüme
vb.	: Ve Benzerleri
vd.	: Ve Diğerleri
yay.	: Yayınları
edt.	: Editör

GİRİŞ

1. Araştırmanın Problemi

Aile kurumu, anne, baba ve çocuklardan oluşmaktadır. Çocuğun Allah'ın lütfettiği bir nimet olduğu ve aynı zamanda anne-baba için bir imtihan vesilesi de olabileceği Kur'an'da ifade edilen bir hakikattir.

Ailenin temel unsurlarından olan çocukla ilgili, farklı alanlarda pek çok çalışma yapılmıştır. Tefsir alanında yapılan bu çalışmada, Kur'an'da geçen çocuk kavramı ile ilgili ayetler, aile içi ilişkiler açısından değerlendirilmekte, aile içinde anne-baba ve çocuğun konumları ve birbirleriyle olan ilişkileri ayetler çerçevesinde ele alınmaktadır.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sağlıklı bir toplumun inşası için, anne-baba ve çocuk arasında sağlıklı ilişkilerin bulunması gereklidir. Çocuğun ebeveyniyle kurduğu ilişkilerin güven verici, sevgi, saygı ve hoşgörü ekseninde olması, onun kişiliğine olumlu katkı sağlamaktadır. Toplumun çekirdeği olan aile müessesesinin sağlıklı olması, aynı zamanda sağlıklı bir toplum, sağlıklı bir millet, sağlıklı bir gelecek demektir. Aile binasının yapı taşlarından olan çocukların problemlili olması, problemlili bir toplumu ve problemlilerle dolu bir geleceği de beraberinde getirecektir.

Çocuğun yetişmesi ve karakterinin şekillenmesinde anne-babanın düşünceleri, değerleri ve tutumları oldukça önemlidir. Bu konuyla ilgili, temel kaynaklarda ifade edilen meseleleri öğrenip bunlara göre yaşantıya yön vermek önem arz etmektedir. Bu çerçevede Kur'an-ı Kerim'in meseleye bakışını esas alarak konunun değerlendirilmesinin, aile içi ilişkilere olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Sağlıklı ve güçlü ilişkilerin olduğu aile yaşantısı, içinde bulunduğu toplumu da güçlü kılacaktır. Günümüz dünyasında pek çok tehditle karşı karşıya kalan aile kurumunun, bu tür çalışmaların olumlu katkılarıyla birlikte yeniden güçleneceği umulmaktadır.

“Çocuk küçüktür ama meselesi büyüktür.”¹ Kur'an'da çocuk kavramının ve çocuk-ebeveyn ilişkilerinin ele alınıp incelenmesinin, çocuklarla ilgili düşünce ve tutumları gözden geçirmeye, bazı hatalı anne-baba davranışlarının düzeltilmesine, aile içi ilişkilerin daha güçlü olmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Her

¹ İbrahim Canan, *Kur'an'da Çocuk*, Nesil Yayınları, İstanbul 2007, s.12.

meselede olduğu gibi geleceğin teminatı olan çocuklarla ilgili konularda da, temel kaynakların iyi bilinip öğrenilmesi önem arz etmektedir.

3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışmada Kur'an-ı Kerim'deki çocuk ve çocuk-ebeveyn ilişkilerinin konu edildiğı ayetler ele alınmaktadır. Konuyla ilgili ayetler tespit edilerek manaları değerlendirilmiş ve genel hükümlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayet mealleri verilirken Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları'nın hazırlamış olduğu Kur'an mealinden faydalanılmıştır.

Öncelikle, Kur'an'da çocuk, anne-baba ve aile kavramının geçtiğı ayetler tespit edilmiştir. Sonrasında, çocuk-ebeveyn ilişkileri kapsamında ayetler değerlendirilmiş ve tasnife tabi tutularak konu başlıkları oluşturulmuştur. Araştırma esnasında konu başlıkları yerleştirilirken, insanın hayat serüveni dikkate alınmıştır. Çocuk-ebeveyn ilişkileri, nimet ve imtihan olması yönüyle iki ayrı bölümde incelenmiştir. Bu çalışma hazırlanırken, tefsir kaynakları başta olmak üzere hadis, fıkıh, eğitim, din eğitimi, çocuk gelişimi, psikoloji, din psikolojisi gibi birçok alanda, yapılan çalışmalardan istifade edilmiştir. Konuyla ilgili ansiklopedi maddeleri, yazılmış olan tez ve makaleler de istifade edilen kaynaklar arasındadır. Araştırma esnasında, klasik kaynaklarda çocuğun haklarından pek bahsedilmediğı, çocuk-ebeveyn ilişkilerinin daha çok anne-babaya karşı olan sorumluluklar açısından ele alındığı, son dönem eserlerinde ise konuyla ilgili güncel tespitlerin bulunduğu görülmüştür.

Bu çalışmanın konusu olan Kur'an'da çocuk-ebeveyn ilişkisi ile ilgili, önceden hazırlanmış eserler hakkında bilgi vermenin faydalı olacağı düşünülmektedir. Çocuk hakları konusunda yazılmış en eski eser, Üsrûşenî'nin (ö.632/1235) "Ahkâmü's-Siğâr" isimli eseridir. İbn Kayyım el-Cevziyye'nin (ö.751/1350) çocukla ilgili konuların ele alındığı "Tuhfetü'l-Mevdûd fî Ahkâmi'l-Mevlûd" isimli eseri de bu alanda bilinen eski eserlerdendir. İbrahim Canan da bu sahada çalışmalar yapmış, Ahkâmü's-Siğâr'ı Türkçe'ye tercüme etmiştir (Cihan yay. 1984). Ayrıca bu konuyla ilgili olarak, "Kur'an'da Çocuk" (Cihan yay.1984) ve "Çocuk Hakları Beyannamesi Işığında İslam'da Çocuk Hakları" (Yeni Asya yay. İstanbul 1980) isimli eserleri mevcuttur.

Konuyla ilgili son yıllarda yapılan çalışmalar arasında, Emine Arıkan'ın "Kur'an-ı Kerim'de Ebeveyn-Evlat İlişkileri" isimli (Malatya 2014); Halim Bilgin'in

“Günümüz Ebeveyn-Çocuk İlişkisinde Yaşanan Problemler ve Kur’an’da Ebeveyn-Çocuk İlişkisi” isimli (Samsun 2016) yüksek lisans tezleri mevcuttur. Daha önceki yıllarda hazırlanmış olan bu tezler ile bu çalışma arasında, isim ve içerik açısından benzer noktalar olmakla birlikte, kapsamlarının ve yöntemlerinin birbirlerinden farklı olduğu görülmektedir. Her bir çalışmada, çocuk ve ebeveyn ilişkileriyle ilgili ayetler, farklı açılardan ele alınmış, farklı meseleler üzerine vurgu yapılmıştır. Emine Arıkan’ın çalışmasında, Kur’an’daki ebeveyn-evlat ilişkileri, iman noktasında buluşup buluşmama noktasında incelenirken, Halim Bilgin’in araştırmasında konu, ebeveyn-çocuk ilişkisinde yaşanan sorunlar bakımından ele alınmıştır. Bu çalışmada ise konuyla ilgili ayetler, çocuk-ebeveyn ilişkisinin, bir nimet ya da imtihan unsuru olması bakımından incelenmiştir.

Ayrıca bu konu, Vecdi Akyüz’ün “Kur’an ve Sünnette Ebeveyn ve Çocuk Hakları” isimli makalesinde (Kur’an ve Sünnete Göre Temel İnsan Hakları Tartışmalı İlmî Toplantı 21-22 Aralık 2013, İstanbul 2014, ss.275-345) ayrıntılı olarak ele alınmıştır. İbrahim Turan’ın da bu konu hakkında, “Günümüz Aile Problemleri Çerçevesinde Kur’an’da Ebeveyn-Çocuk İlişkisi” (Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Samsun 2013, Sy.35, ss.71-104) isimli bir makalesi bulunmaktadır.

Çocukla ilgili konular, son yüzyılda en çok çalışma yapılan meseleler arasındadır ve halen de önemini ve güncelliğini korumaktadır. Bu konuda, temel kaynak olan Kur’an’da yer alan ayetler, ne kadar farklı açılardan ele alınıp incelenirse bu meselenin anlaşılmasına o kadar fazla katkı sağlanmış olacaktır. Aile kurumu varolduğu sürece aileyle ilgili meseleler güncelliğini koruyacak, bu konudaki çözüm önerilerine ihtiyaç olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AİLE ve ÇOCUK

1.1. Aile Kavramı ve Ailenin Unsurları

1.1.1. Aile

İslami kaynaklarda aile için “âl”, “ehl”, “ehlü’l beyt” gibi tabirler kullanılmıştır. Aile, nesep ve evlilik yoluyla bir araya gelmiş, aynı çatı altında bulunan topluluk; aralarında kan bağı bulunan kimselerin tamamı, soy gibi anlamlara gelmektedir.² Çoğunlukla anne-baba, çocuklar ile büyük anne, büyük babadan oluşmaktadır.³ Anne-baba ve çocuklardan meydana gelen aileye “çekirdek aile” denirken, bir aile reisinin başkanlığında eş, çocuk, torun, gelin, damat, amca, dayı, teyze ve halalardan oluşan aileye ise “geniş aile” denmektedir. Ailedeki hâkimiyet durumuna göre değerlendirildiğinde ise, baba hâkimiyetine dayanan aileye ataerkil (pederşahi); anne hâkimiyetine dayanan aileye de anaerkil (maderşahi) aile denir. Ayrıca eşlerin sayısına göre tek eşli (monogami) ve çok eşli (poligami) aileler de vardır.⁴ Aile, “doğum, evlilik ve süt bağıyla birbirine bağlı bulunan fertlerin oluşturduğu sosyal kurum” olarak da tarif edilebilir.⁵

Çocuğun yetişmesinde en önemli ve en yakın çevre ailedir. Farklı kültürlerde ve coğrafyalarda aile içi roller farklılık gösterse de aile kurumu hep varolagelmıştır. Bu yönüyle aile, evrensel bir kurumdur. İslam dininde aile, kişinin huzur bulduğu bir ortam, neslin devamı için bir vesile ve kişiyi maddi ve manevi kötülüklerden koruyan bir vasıta.⁶

Allah Teâlâ, Kur’an’da birçok aileyi insanlara örnek göstermiştir. Bu örneklerde anlatılan kimi eşler, birbirlerini hayra teşvik ederken, kimisi ise kötülük yolunda birbirlerine destek olmuştur. Bazen de eşlerden birinin iyi, diğerininse kötü olduğu aileler anlatılmıştır. Kur’an’da geçen bu aile örnekleri, benzer durumdaki aile hayatları için bir örneklik oluşturmaktadır.

² Mehmet Akif Aydın, “Aile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, II, İstanbul 1989, s.196.

³ D.Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996, bkz. “aile”, s.25.

⁴ Aydın, “Aile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, II, s.196.

⁵ Hayreddin Karaman, *Aile İlmihali*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s.90.

⁶ Yaşar Kurt, “Kur’an Kıssalarında Aile”, *Kur’an’ın Nüzûlünün 1400. Yılı Münasebetiyle Kur’an’da Aile Sempozyumu*, 10-11 Aralık 2010, Soma, İzmir 2011, s.57.

Kur'an'da anlatılan eşler, dört kategoride sınıflandırılabilir:

İyi-iyi: Hz. İbrahim ve eşi.⁷

Kötü-kötü: Ebu Leheb ve eşi.⁸

İyi-kötü: Hz. Nuh ile Hz. Lut ve eşleri.⁹

Kötü-iyi: Firavun ve eşi.¹⁰

1.1.2. Anne-Baba (Ebeveyn)

Anne, çocuğu olan, aziz, saygıdeğer kadın anlamına geldiği gibi aynı zamanda asıl, temel, merkez, kaynak, öz, cevher gibi anlamlara da gelmektedir.¹¹ Arapçada “çocuğun kendisinden doğduğu kadın (vâlide)” anlamına gelen “üm” kelimesi, anneanne için de kullanılmaktadır. Yakınında bulunanların kendisine eklendiği her şeye de “anne” denilmektedir.¹²

Arapçada ebeveyn kelimesinin tekili olan “eb”(çoğulu âbâ, übüvve), çocuk kendisinden olan erkek (valid)¹³ yani baba anlamına gelmektedir. Ayrıca çocuk sahibi erkek, ata, ecdat, yaşlı, saygıdeğer kişi, reis, başkan, bir şeyin mucidi ya da ilk ortaya atanı gibi anlamlara da gelmektedir.¹⁴ Kur'an-ı Kerim'de insanın öğretmeni de baba olarak adlandırılmıştır. Zuhuruf suresi 22. ayette geçen, “Biz babalarımızı/atalarımızı bir ümmet üzere bulduk” sözü bu manada yorumlanmıştır. Yani “Bizi ilimle eğiten âlimlerimizin yolunda gideriz.” anlamına gelmektedir. Ebeveyn ise anne-babayı, ayrıca dede ile baba veya amca ile babayı birlikte ifade eden¹⁵, insanı yetiştirip büyüten aile büyüklerine verilen addır. Genellikle kişiyi yetiştiren anne ve babanın her ikisinden bahsetmek için kullanılmaktadır.¹⁶

Kadın ve erkek, çocuğun doğmasıyla karı koca rolünün dışında, anne-baba rolüne ve sorumluluğuna sahip olmaktadır. Ebeveynlik sadece olunan bir şey değil,

⁷ Hud, 11/73.

⁸ Tebbet, 111/1-5.

⁹ Tahrim, 66/10.

¹⁰ Tahrim, 66/11.

¹¹ Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, bkz. “anne”, s.57; Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995, bkz. “üm”, s.24.

¹² Rağıb İsfahânî, *Müfredat*, (ö.502/1108), Terc. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, Çıra Yayınları, İstanbul 2010, bkz. “emm”, s.92.

¹³ Vecdi Akyüz, “Ana Baba”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, III, İstanbul 1991, s.101; İsfahânî, *Müfredat*, bkz. “ebb”, s.60.

¹⁴ Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, bkz. “baba” s.97; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, bkz. “eb”, s.3.

¹⁵ İsfahânî, *Müfredat*, bkz. “ebb”, “emm”, s.60.

¹⁶ Akyüz, “Ana Baba”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, III, s.101.

yapılması gereken bir görevdir. Anne-baba, aile binasının mimarlarıdır.¹⁷ Onların kişilikleri ve ilişkileri, ailenin tümünü etkilemektedir.

1.1.3. Çocuk

Kur'an-ı Kerim'de çocuk kelimesinin Arapça tam karşılığı olan "tıfl"¹⁸ ve "sabiyy"¹⁹ kelimeleri çok geçmemekle birlikte, diğer anlamlarının yanında çocuk anlamında da kullanılan pek çok değişik kelime bulunmaktadır. Bunların başlıcaları, *ibn*,²⁰ *veled* (evlad),²¹ *ğulam*,²² *sağır*,²³ *zürriyyet*,²⁴ *hafede*,²⁵ *ehl*,²⁶ *âl*,²⁷ *yetim*,²⁸ *rebâib*²⁹ kelimeleridir. Bu kelimelerle, genellikle bülüğ çağına ermemiş insan kastedilmektedir.³⁰ Doğumdan ergenlik çağına kadar insan yavrusu, çocuk olarak isimlendirilmektedir.³¹ Yaşının küçüklüğünden dolayı baliğ ve reşit olmayan insana çocuk denmektedir.³² Arapçadaki "ibnetü" ve "bint" kelimesinin karşılığı, anne-babanın kız çocuğu anlamına gelirken, "ibn" kelimesi ise erkek çocuk anlamına gelmektedir.³³

İslam dininde çocuğa önem verilmekte, çocuğun Allah'ın yeryüzündeki delili olduğu belirtilerek, ona karşı anne-babanın fitrî bir sevgi beslediği belirtilmekte, çocuktan bahsedilirken "göz aydınlığı"³⁴ ifadesi kullanılmaktadır. Dünyaya gelen her çocuğun temiz bir yaratılışla ve günahsız olarak doğduğu hadislerde geçmektedir.³⁵ Kur'an'a bakıldığında, çocuğun dünya hayatının süsü, güç simgesi, fitne, imtihan ya da düşman olması gibi farklı konumlarda bulunabildiği görülmektedir. Anne-babaya

¹⁷ Doğan Cüceloğlu, *İçimizdeki Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2017, s.75.

¹⁸ Muhammed Fuad Abdülbaki, *Mu'cemü'l-Müfehres*, Darü'l-Marife, Beyrut/Lübnan 2010, bkz. "tıfl", s.655.

¹⁹ Mucemü'l-Müfehres, bkz. "sabiyy", s.640.

²⁰ Mucemü'l-Müfehres, bkz. "ibn", s.39-41.

²¹ Mucemü'l-Müfehres, bkz. "veled", s.957-958.

²² Mucemü'l-Müfehres, bkz. "ğulam", s.706.

²³ Mucemü'l-Müfehres, bkz. "sağır", s.644.

²⁴ Mucemü'l-Müfehres, bkz. "zürriyyet", s.512-513.

²⁵ Mucemü'l-Müfehres, bkz. "hafede", s.447.

²⁶ Mucemü'l-Müfehres, bkz. "ehl", s.253-256.

²⁷ Mucemü'l-Müfehres, bkz. "âl", s.13.

²⁸ Mucemü'l-Müfehres, bkz. "yetim", s.973.

²⁹ Mucemü'l-Müfehres, bkz. "rebâib", s.529.

³⁰ Hayati Hökelekli, "Çocuk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VIII, İstanbul 1993, s.355.

³¹ Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, bkz. "çocuk", s.234.

³² Orhan Çeker, *Çocuk ve Hakları*, Kayihan Yayınları, İstanbul 2004, s.28.

³³ İsfahânî, *Müfredat*, bkz. "bnv", s.172.

³⁴ Furkan 25/74.

³⁵ Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail Buhârî, (ö.256/870), *Sahihu'l-Buhârî*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 2002, "Cenaiz", 79.

çocukla ilgili pek çok sorumluluk yüklenmekte, hatta kendi çocuğuyla birlikte yetim ve kimsesiz çocuklara da sahip çıkmaları istenmektedir.

Çocuk, ebeveynin küçük bir modeli değildir.³⁶ Onu yetişkinlerden ayıran pek çok özelliği vardır. İnsan hayatının başlangıcı kabul edilen çocukluk çağı, kendi arasında dönemlere ayrılmaktadır. Gelişim psikolojisi açısından bakıldığında, çocukların gelişim dönemleri, değişik kaynaklara göre farklılık göstermekle beraber genel olarak üç kısma ayrılmaktadır. Doğumdan sonraki ilk iki yıl bebeklik, 3-6 yaş ilk çocukluk (oyun), ilkokul yıllarını kapsayan 7-11 yaş son çocukluk olarak kabul edilmektedir. Bu tür sınıflandırmalarda etkili olan unsur, genellikle çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişimidir.³⁷ Çocuğun her türlü gelişiminde birinci derecede etkili ve sorumlu olan anne-babanın, çocuğu iyi tanınması dolayısıyla tüm gelişim alanlarını ve özelliklerini iyi bilmesi gerekmektedir.

İslam dininde, bülüğa (ergenliğe) girilmesiyle birlikte çocukluk dönemi son bulmakta ve kişi artık sorumlu bir birey haline gelmektedir. Bülüğa erme yaşı asgari olarak kızlarda 9, erkeklerde 12 iken, azami olarak her iki cins için 15 yaş sınır kabul edilmiştir. Ebu Hanife bu konuda farklı bir düşünce belirtmiş, azami bülüğa erme yaşının kızlarda 17, erkeklerde 18 olduğunu söylemiştir. Bu yaşlara geldiği halde, biyolojik olarak ergen (baliğ) olmamış kişiler, hukuken baliğ sayılmaktadır.³⁸

1.2. Aile İçi Sorumluluklar

Aile içerisinde anne-babaların çocuklarına karşı sorumlulukları olduğu gibi, çocukların da ebeveynine karşı birtakım sorumlulukları vardır.

1.2.1. Anne-Babanın Çocuğa Karşı Sorumlulukları

İslam dininde kişinin çocuk sahibi olması, büyük sorumluluk gerektiren bir durum olarak görülmüştür. Evladının dünya ve ahiret mutluluğunu gözetmek, ebeveynin önemle üzerinde durduğu bir konu olmalıdır. Bu konuda birinci derecede sorumlu kişi baba olmakla beraber, anne de bu sorumluluğa ortaktır.³⁹

³⁶ Ali Rıza Aydın, *Çocuğun Gelişim Dünyası*, Etüt Yayınları, Samsun 2010, s.10.

³⁷ Hatice Yalçın, *Çocuk Gelişimi*, Nobel Yayınları, Ankara 2010, s.31; Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999, s.31.

³⁸ M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayınları, İstanbul 2001, s.220; Çeker, *Çocuk ve Hakları*, s.54, 58, 100.

³⁹ Hökelekli, “Çocuk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VIII, s.355.

Kur'an'da “*Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun...*”⁴⁰ buyrulmaktadır. Bu ayette kişinin, sadece kendisini Allah'ın gazabından kurtarmasının yeterli olmayacağı, ailesini yetiştirmekle de sorumlu olduğu bildirilmektedir. Allah Rasulü'nün kızı için, “Fatıma benden bir parçadır”⁴¹ sözünde ifade ettiği gibi, çocuk insanın bir parçasıdır. Ebeveyn, evlatlarının iyi birer insan olarak yetişmesi için elinden geleni yapmalı, çocuklarının dünyasını imar için harcadığı emeğin en azından aynısını, ahiretlerini imar için de harcamalıdır.

Allah Teâlâ Kur'an'da Hz. İsmail'i, aile fertlerine namaz kılmayı ve zekât vermeyi emretmesinden dolayı övmektedir.⁴² Başka bir ayette de, insanlara namaz kılmaları emredilmekle birlikte, ailelerine de bu ibadeti yapmalarını emretmeleri istenmektedir.⁴³ Buradan anlaşıldığına göre kişi, aile fertlerinden sorumludur ve bu sorumluluğa uygun davranmalıdır.

Ebeveynin çocuğuna karşı sorumluluğu, eş seçimiyle başlamaktadır. Bu önemli konuda kadın ve erkek titiz davranmalıdır. Bu tutum, kurulacak ailenin temellerinin sağlam olmasını temin etmekle birlikte, doğacak çocukların anne-babadan kalıtsal olarak alacağı bazı özellikler açısından da⁴⁴ son derece önemlidir.

Dünyaya gelen her çocuk, ailesinin sevinç vesilesi olması yanında, ebeveyne yeni sorumluluklar da getirmektedir. Anne-babanın bu konudaki yükümlülükleri, şu noktalarda toplanılabilmektedir.

1.2.1.1. Yaşam Hakkına Riayet Edilmesi

Ebeveynin çocuğuna karşı sorumluluğu, ona hayat hakkı tanınmasıyla başlamaktadır.⁴⁵ Çocuk ya da yetişkin her insan, yaşama hakkına sahiptir. Kur'an'da gerek doğumdan önce, gerekse doğumdan sonra çocukların hayatına son verilmesi yasaklanmış,⁴⁶ haksız yere bir insanı öldürmek büyük günahlardan kabul edilmiştir.

⁴⁰ Tahrim, 66/6.

⁴¹ Buhârî, “Fedailü's-Sahabe”, 12, 16.

⁴² Meryem, 19/54-55.

⁴³ Taha, 20/132.

⁴⁴ Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.180.

⁴⁵ İbrahim Turan, “Günümüz Aile Problemleri Çerçevesinde Kur'an'da Ebeveyn-Çocuk İlişkisi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun 2013, Sy.35, s.80.

⁴⁶ İsra, 17/40; Enam, 6/140, 151.

1.2.1.2. Güzel İsim Verilmesi

Kişinin taşıdığı isim, onun kişiliğine tesir etmekte, karakterine ve davranışlarına iyi veya kötü istikamette yön vermektedir.⁴⁷ Hz. Peygamber çocuklara güzel isimler verilmesini söylemiş, kıyamet günü kişinin kendi ismi ve babasının ismiyle çağırılacağını haber vermiştir.⁴⁸ İslam dininde sadece dünyaya gelen çocuklara değil, bebeğin anne karnında ölecek hamileliğin düşükle sonlandığı durumlarda dahi çocuğa isim konması gerektiği kabul edilmiştir.⁴⁹

Günümüzde sırf farklı olma adına, anlamı olmayan ya da kötü anlamlara gelen isimler, çocuklara ad olarak verilmektedir. Yapılan yanlışlardan biri de, Kur'an'da geçen herhangi bir kelimeyi, anlamını araştırmadan çocuğa isim olarak vermektir. Çocuğa verilen ismin Arapça olması ya da Kur'an'da geçmesi şart değildir. Kişiliğin oluşumunda etkili olan ismin, anlamının güzel olması önemlidir.

Anne-baba çocuğuna alay edilebilecek, çirkinlik ve kabalık ifade eden, kötü anlamı olan isimleri koymamalıdır. Ayrıca hem kızlara hem de erkeklere koyulan bazı isimler vardır ki böyle isimler, çocukta cinsel kimlik bocalamasına sebep olacağından tercih edilmemelidir.⁵⁰

1.2.1.3. Maddi İhtiyaçların Karşlanması

Çocuğun sağlık, barınma, beslenme, giyim gibi her türlü maddi ihtiyaçlarının karşılanması ebeveynin sorumluluğundadır.⁵¹ Ebeveyn, helal kazanç sağlayarak çocuklarının nafakasını temin etmeli, onları başkasına muhtaç etmemelidir.

1.2.1.4. Sevgi ve Şefkat Gösterilmesi

Anne-babanın çocuğuna karşı manevi ilgisi, en az maddi ilgi kadar önemlidir. Bu ilgiden mahrum kalan çocukların uyum problemlerinin bulunduğu ve suç işleme eğilimlerinin daha güçlü olduğu görülmektedir. Çocuklar, kendileriyle saygın bir iletişim kuran, söylediklerini dikkatle dinleyip önemseyen yetişkinlerle duygusal bir bağ kurmakta, ancak böylesi bir iletişim ortamında önemsendiklerini ve değer gördüklerini hissetmektedir. Oluşan bu duygusal bağ sayesinde çocuk, ebeveyninin

⁴⁷ İbrahim Canan, *Allah'ın Çocuklara Bahsettiği Haklar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2005, s.68.

⁴⁸ Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebu Davud (ö.275/889), *Sünen-ü Ebî Dâvûd*, Müessesetü'r-Risâle Naşirun, Beyrut 2016, "Edeb", 61, 70.

⁴⁹ Çeker, *Çocuk ve Hakları*, s.160.

⁵⁰ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, s.250.

⁵¹ Hayatî Hökelekli, (edt.), *İslam'a Giriş Gençliğin İslam Bilgisi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2007, s.344.

sözlerini ciddiye alarak, onları üzmemek istemezken; kendisini aşağılayan, korkutan, görmezden gelen bir ebeveyne karşı ise tepkisel davranarak uyumsuzluklar göstermektedir.⁵²

Ebeveyn, bilhassa baba, evde ailesine karşı güler yüzlü, tatlı sözlü olmalıdır. Torunlarıyla gülüp oynayan, onlara sarılıp öpen, onları kucağına alarak hutbe okuyan Hz. Peygamber,⁵³ bu noktada bütün babalara örnek olmalıdır.

1.2.1.5. Eğitim ve Terbiye Verilmesi

Anne-baba, çocukları arasında ayırım yapmadan onların iyi bir eğitim almaları için gayret göstermelidir. Çocuğun hem dünya hem de ahiret mutluluğunu esas alan bir eğitim ve terbiye, Hz. Peygamber tarafından anne-babanın çocuğuna bırakacağı “en güzel miras” olarak nitelendirilmiştir.⁵⁴

Çocuğun ilk mektebi olan ailede, ebeveyn evladına iyi bir rol model olmalıdır. Çocuğuna kötülüğü ve ona giden yolları öğreten bir anne-baba, en az evladı kadar sorumludur; dünya ve ahirette bunun sonuçlarıyla karşılaşacaktır. Çocuğunu iyi bir insan olarak yetiştirebilen ebeveyn de, iki dünyada da bu durumun olumlu sonuçlarını görecektir.

1.2.1.6. Evlendirilmesi

Evlenme çağına gelen çocuğun, hayırlı bir yuva kurmasına imkân hazırlamak, anne-babanın görevlerindendir.

1.2.1.7. Adil Muamelede Bulunulması

Ebeveynler çocukları arasında ayırım yapmamalı, adil olmalıdır. Kız-erkek, büyük-küçük, öz-üvey ayırt etmeksizin adalet gözetilmeli; hediye, hibe, miras gibi maddi konulardan, çocukları sevip şefkat göstermeye varıncaya kadar her türlü konuda eşit davranılmalıdır.⁵⁵ Allah Rasulü, çocuklar arasında öpücüğe varıncaya kadar her hususta adaletli davranılmasını tavsiye etmiştir.⁵⁶ Aksi takdirde çocuklar arasında, kırgınlıklar ve kıskançlıklar oluşabilmekte, anne-baba ve evlatlar birbirlerine düşman olabilmektedir.

⁵² Hatice Kübra Tongar, *Bağırmayan Anneler*, Hayy Yayıncılık, İstanbul 2018, ss.135-136.

⁵³ Ebu İsa Muhammed b. Sevre Tirmizî (ö.279/892), *Camiu'l-Kebir (Sünen-i Tirmizî)*, Daru'l-Ğarbi'l-İslami, Beyrut 1996, “Menakıb”, 30; Buhârî, “Büyü”, 49; Ebu Davud, “Salat”, 225, 227.

⁵⁴ Tirmizî, “Birr”, 33.

⁵⁵ Hökelekli, “Çocuk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VIII, s.356.

⁵⁶ Buhârî, “Hibe”, 13.

Ebeveyn, çocuğuna karşı sorumluluklarının bilincinde olmalı, kendisine emanet olarak verilen bu kıymetli hazineye sahip çıkarak, onu yaratılış gayesine uygun bir şekilde yetiştirmeye gayret göstermelidir. Aksi takdirde aile içerisinde baş gösterecek huzursuzluklar, hem aile bireylerini hem de toplumu olumsuz etkileyecektir. Çocuk, anne-babaya olduğu kadar topluma da emanettir. Toplum da, çocukları maddi-manevi her konuda koruyup kollamalı, onlara destek olmalıdır. Böylece hem çocukların hem de toplumun geleceği, aydınlık olacaktır.

1.2.2. Çocuğun Anne-Babaya Karşı Sorumlulukları

Ebeveynin evladına karşı vazifeleri olduğu gibi, çocuğun da dünyaya gelmesine vesile olan anne-babasına karşı bazı yükümlülükleri bulunmaktadır. Çocuk, bu vazifeleri bir zorunluluk olarak görmemeli, gönül hoşnutluğuyla yerine getirmelidir. Çocuğun ebeveynine karşı yerine getirmesi gereken görevler, onlara karşı iyi muamelede bulunulması ve yaşlandıklarında maddi ve manevi bakımdan destek olunması şeklinde iki başlıkta toplanabilmektedir.

1.2.2.1. İyi Muamelede Bulunulması

Anne-babaya iyilik yapmak, Allah Teâlâ'nın Kur'an'da insanlara emrettiği hususlar arasında yer almaktadır.⁵⁷ Pek çok ayette, Allah'ın haklarından hemen sonra anne-baba hakkı anılmaktadır. Çünkü insanın üzerinde, Yüce Yaratıcının hakkından sonra en önemli hak, anne-baba hakkıdır.⁵⁸ Ayet ve hadislerin yanında ahlak kitaplarında da bu konuya büyük önem verilmiştir. Bu da anne-babanın çocuk üzerinde ne denli hak sahibi olduğunu, anne-baba hakkının diğer insani haklar karşısında önceliği bulunduğunu göstermektedir. İslam dininin bu konuya verdiği önem, ailelerin parçalanmasının önlenmesinde de önemli bir etken olmuştur.⁵⁹

Ebeveyne iyi muamelede bulunmanın gerekliliği konusunda, Yüce Allah Kur'an'da şöyle buyurmaktadır:

“Biz insana, ana babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur.(İşte bunun için) önce bana, sonra da ana babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur. Dönüş ancak banadır. Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin...”⁶⁰

⁵⁷ Bakara, 2/83; Enam, 6/151.

⁵⁸ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1989, C.III, s.254.

⁵⁹ Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, Muhammed Han Kayani vd. (çev.), İnsan Yayınları, İstanbul 2005, C.I, s.612; C.III, s.103.

⁶⁰ Lokman, 31/14-15; ayrıca bkz. Ahkaf, 46/15.

Allah Teâlâ bu ayette, kendisi ile birlikte anne-babaya da minnet duyulmasını istemektedir. Çünkü Allah insanı var edip onu nimetleriyle rızıklandırmış, anne-baba da insanın, hem dünyaya gelmesine vesile olmuş, hem de hayatının en zayıf dönemlerinde onu koruyup kollamış,⁶¹ nice zahmetlerle yetiştirmiştir. Ebeveyninin kendisi için yaptığı fedakârlıklar karşısında evlat onlara karşı saygılı olmalı, kötülük yapmak bir yana imkânı nispetinde iyilikte bulunmalıdır. Hz. Peygamber anne-babaya iyilik yapmanın, dinin direği olan namaz ibadetinden sonra, Allah'ın en sevdiği amel olduğunu söylemiştir.⁶²

Ayetten anlaşıldığına göre, hamilelik, doğum, emzirme gibi sebeplerle anne, çocuğu üzerinde babaya göre daha fazla hak sahibidir. Ayette annenin fedakârlığı vurgulanmakta, onun daha çok sevgi ve ilgi beklediğine işaret edilmektedir.⁶³ Çocuk ebeveyninin her ikisine de hizmet ve hürmet etmelidir. Fakat annenin hakkı daha önemlidir. Ancak anne ya da baba çocuklarını, Allah'ın yasakladığı işler yapmaya zorlarsa, bu durumda istekleri yerine getirilmemelidir. Anne-babaya itaatin sınırı, şu ayetle belirlenmiştir: *“Biz insana, ana babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme...”*⁶⁴

Bu ayet Hz. Peygamberin sahabilerinden, Sad b. Ebi Vakkas hakkında nazil olmuştur. Sad b. Ebi Vakkas, İslamiyeti kabul edince ailesi bu duruma karşı çıkmış, annesi oğlunu yolundan döndürmek için şöyle demiştir: “Sen Muhammed'den vazgeçmedikçe ne yemek yiyeceğim, ne su içeceğim, ne de gölgede oturacağım. Allah'ın gönderdiği emirlere göre de annenin hakkı çok büyüktür. Eğer sen bana isyan edersen aynı zamanda Allah'a da isyan etmiş olursun.” Hz. Sad bu duruma çok üzülmüş, olanları Hz. Peygambere anlatmış, bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur.⁶⁵ Bu ayetle birlikte, insanın üzerinde çok büyük emekleri olan annesinin hakkının da bir sınırının olduğu, hiçbir hakkın Allah'ın hakkından daha büyük olamayacağı anlaşılmıştır.

⁶¹ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir Taberî, (ö.310/923), *Camîu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an*, Hasan Karakaya, Kerim Aytekin (Terc.), Hisar Yayınevi, İstanbul 1996, C.VI, s.435.

⁶² Tirmizî, “Salat” 13.

⁶³ Hayrettin Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, C.IV, s.338.

⁶⁴ Ankebut, 29/8.

⁶⁵ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.IV, s.229.

Çocuğun gerektiğinde ebeveynine uyarıda bulunması da, onlara karşı yapacağı iyiliklerdendir. Kur'an'da bahsi geçen peygamberlerden Hz. İbrahim, bir evladın anne-babasını hatalı olduğu durumlarda uyarmasının ve doğruya sevk etmesinin gerekliliği konusunda örneklik oluşturmaktadır.⁶⁶ Babasının ve kavminin putlara tapmakta olduklarını gören Hz. İbrahim, putların hiç bir şeye güç yetiremeyeceklerini anlatarak onları hak yola davet etmiştir. Demek ki çocuk, yaşı küçük de olsa, yanlış yolda gördüğü babasını uyarıp hayra teşvik edebilmektedir. Çocuğun anne-babasını, yaptığı yanlıştan dolayı uyarması saygısızlık değil, evlat olmanın bir gereğidir.

Çocuğun anne-babasına iyi muamelede bulunma vazifesi, onların hayatta oldukları süreyle sınırlı değildir. Bu önemli görev, çocuğun hayatının sonuna dek devam etmektedir. Evlat ebeveyni öldükten sonra da, vasiyetlerini yerine getirmek, arkalarından hayır hasenatta bulunmak, akraba ve dostlarıyla ilişkiyi devam ettirmek suretiyle onlara iyilikte bulunmaya devam etmelidir.⁶⁷

1.2.2.2. Yaşlılık Sürecinde Destek Olunması

Çocukluk ve gençlik gibi yaşlılık dönemi de, insan hayatının olağan süreçlerindendir. İnsan yaşlılıkla birlikte, fiziksel ve ruhsal olarak birtakım değişikliklere uğramaktadır. Yaşlılıkla birlikte yaratılışın başlangıcındaki aciz duruma yeniden dönülmekte, adeta ikinci bir çocukluk yaşanmaktadır. Bu dönemde maddi ve manevi bakımdan güç kaybı yaşamakta olan ebeveyne karşı, evlat daha hassas davranmalı, kendisine en çok ihtiyaç hissettikleri anda onları yalnız bırakmamalıdır. Yaşlılığın beraberinde getirdiği zorluklar, ebeveyn ve evlat tarafından birlikte göğüslenmelidir.

Kur'an'da, ebeveyne yaşlandıkları zaman nasıl muamele edilmesi gerektiği şöyle açıklanmaktadır:

“Rabbin sadece kendisine kulluk etmenizi, ana babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine “of!” bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek alçakgönüllülikle üzerlerine kanat ger ve: “Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!” diyerek dua et.”⁶⁸

Allah Teâlâ burada, önce tevhidi, sonra kendisine itaati, üçüncü olarak da anne-babaya itaati emretmiştir. Bu sıralama, anne-babaya itaatin ne denli büyük ve önemli

⁶⁶ Enam, 6/74; Enbiya, 21/52-54.

⁶⁷ Tirmizî, “Birr” 5.

⁶⁸ İsra, 17/23-24.

bir vazife olduğunu göstermektedir.⁶⁹ İnsana küçüklüğü hatırlatılmakta, yaşlılık döneminde bir nevi çocuklaşan ebeveynine, onların kendisine davrandığı gibi⁷⁰ sevgi, şefkat ve hoşgörüyle davranarak vefa göstermesi istenmektedir. Bu ayetler, insan üzerinde, Allah'tan sonra en büyük hak sahibi olan kimselerin anne-baba olduğunu bildirmektedir. Dolayısıyla çocuklar, kendilerine onca emeği geçen bu kıymetli varlıklara karşı itaatte kusur etmemeli, yaşlılıklarında yanlarında bulunarak onlara her konuda destek olmalıdır.

İnsan, çocuğunun büyümesi ve yetişmesi için elinden geleni yaparak gerektiğinde tüm varlığını ortaya koyabilirken, yaşlanan yakınlarına karşı aynı özen ve şefkati gösterememektedir. Genç ve gücü yerinde olan evlat, kendisinin de bir gün yaşlı ve aciz bir hale geleceğini unutmamalıdır. Ebeveyni yaşlanıp da bakıma muhtaç hale geldiğinde, onları bir yük gibi değil, cenneti kazanma yolunda bir fırsat olarak görmelidir.

Yaşlılık, pek çok sorunların ortaya çıktığı bir dönemdir. Ancak beraberinde getirdiği her sıkıntı ve zorluğun, bir zamanlar belki kat kat fazlasıyla evlatlar için çekilmiş olduğunu hatırdan çıkarmayıp anne-babayı her haliyle sevip saygı göstermek, inancımızın ve insanlığımızın gereğidir.⁷¹

Konuyla ilgili ayetlere genel olarak bakıldığında, anne-babaların çocuğuna iyi davranmasından ziyade, çocuğun ebeveynine iyi muamelede bulunması konusunun üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu durum, anne-babanın fitraten çocuğuna karşı sevgi ve şefkat hissi beslemesi sebebiyle böyle bir emre ve uyarıya gerek olmadığını ortaya koymakta, çocukların ise bu konuda zaaf gösterebilecekleri için uyarıldıklarını göstermektedir.⁷² Bununla beraber çocuk, henüz tam olarak iyiyle kötüyü birbirinden ayırdedebilecek bir yaşa erişmediğinden dolayı, öncelikle birer yetişkin olan anne-babanın, evladına karşı sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. Böyle bir ailede yetişen çocuğun da, ileride ebeveynine karşı görevlerini yerine getirmesi kuvvetle muhtemeldir.

⁶⁹ Muhammed Fahrüddin Râzî, (ö.604/1208), *Tefsir-i Kebir Mefatihu'l-Ğayb*, Suat Yıldırım vd. (çev.), Akçağ Yayınları, Ankara 1994, C.XIV, s.447, 453.

⁷⁰ M.Sait Şimşek, *Kur'an'ın Ana Konuları*, Beyan Yayınları, İstanbul 1999, s.214.

⁷¹ Ülfet Görgülü, *Hayatın Tekrarı Yok*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2019, s.354.

⁷² Saffet Köse, "İslam Açısından Ebeveynin Çocukları Üzerindeki Hakları veya Çocukların Ebeveynine Karşı Vazifeleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sy.12, Konya 2008, s.354.

1.3. Ailenin Önemi

Yeryüzünde ilk insanın yaratılmasıyla birlikte aile kurumu da var olmuştur. İnsanlık serüveni bir aile ile başlamış; aile, yeryüzünün en eski ama eskimeyen kurumu olmuştur.⁷³ İlk insanın dünya hayatına ailesiyle başlaması, bu kurumun insan fıtratında bulunduğunu göstermektedir.⁷⁴ İnsan bir aileye sahip olmakla huzur ve sükûn bulmakta, kendini güçlü hissetmektedir. Kişiyi her türlü kötülükten koruyan bir sığınak vazifesi gören aile, ayrıca onu yetiştirmekte ve olgunlaştırmaktadır. Kadın ve erkeğin fiziksel ve psikolojik pek çok ihtiyacı aile içinde karşılık bulmakta, insanın içindeki ruhi boşluğu ancak sıcak bir aile yuvası doldurabilmektedir.

Allah insanı hayat yolculuğunda yalnız bırakmamış, eşiyle birlikte varetmiştir.⁷⁵ İnsanoğlunun eşi ile yaratılmasının, dahası yeryüzündeki tüm canlıların eşli olarak varedilmesinin hikmetlerinden biri de, Ferd, Ahad ve Samed olan Allah Teâlâ'nın "eşsizliğine" dikkat çekilmek istenmesidir. Biriyle tamamlanmaya ve birlikte hareket etmeye muhtaç olmayan Yüce Allah, insanoğluna eşini göstererek belki de ona benzersiz olmadığını ve desteğe muhtaç olduğunu hatırlatmaktadır.⁷⁶ Buna göre aile olmak, kişinin kendi eksikliğini kabul edip eşiyle tamamlanması, birlikte kemale doğru yol almasıdır.⁷⁷

Aile kurumunun fonksiyonlarından biri, belki de en önemlisi çocukların bakımı ve eğitimidir.⁷⁸ Sağlıklı nesillerin oluşması, ancak bu nesillerin bir evlilik içinde meydana gelmesi ve anne-babanın sorumluluğu altında yetiştirilmesiyle mümkün olmaktadır.⁷⁹ Pek çok değer aile içinde öğrenilmesiyle birlikte, çocuğun kişiliği de burada oluşmaktadır.⁸⁰ Bazı psikologlar, çocuğun altı yaşına kadar kazandıklarının, ömür boyu kazanılanların %30'unu, bazıları ise %90'ını oluşturduğunu belirtmektedir.⁸¹ Çocuğun ilk sosyal çevresini oluşturan ailenin etkisi, bu dönemde oldukça fazladır. Burada kazanılan kişilik, çocuğun hayatının her

⁷³ Görgülü, *Hayatın Tekrarı Yok*, s.321.

⁷⁴ Ahmet Yaman, *Ahlak ve Hukuk Ekseninde Aile Hayatımız*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015, s.13.

⁷⁵ Araf, 7/189; Nahl, 16/72; Şura, 42/11.

⁷⁶ Huriye Martı, *Hakları ve Saygınlığıyla İslam'da Kadın*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2019, s.35.

⁷⁷ Komisyon, *Hadislerle İslam*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2017, C.IV, s.27.

⁷⁸ Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, s.93.

⁷⁹ Yunus Apaydın, vd., *İlmihal*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, C.II, s.199.

⁸⁰ Hökelekli, (edt.), *İslam'a Giriş Gençliğin İslam Bilgisi*, s.340.

⁸¹ Hüseyin Peker, "Çocukları ve Gençleri Suça İten Faktörler", *Diyanet Dergisi*, Ankara 1991, C.27, Sy.2, s.83.

aşamasında etkili olmaktadır. “Aile terbiyesi”, “aile şerefi” gibi dilimize yerleşmiş pek çok deyim, ailenin bu önemli fonksiyonunu ifade etmektedir.

Aile, “birbirinden destek alan, birbirine dayanan ve yaslanan, birini çekince diğeri ayakta kalamayan birden fazla unsur” demektir.⁸² Aile içerisinde anne-baba, çocuklar ve kardeşler arasında yaşanan sevgi ve bağlılık hisleri, akrabalık ilişkileri kişiyi duygusal anlamda güçlü kılan destek unsurlarıdır. Aile içindeki bu destek sistemi, hayat yolculuğunda ihtiyaç duyulan beden-ruh sağlığı ve huzuru için oldukça önemlidir. Bu husus, ihtiyaçlarını tek başına karşılamakta zorlanan çocuk, yaşlı, engelli gibi bakıma muhtaç kimseler açısından daha da önem arz etmektedir.

Bir aileye sahip olan kimse için, hayatın bir anlamı, amacı; yerine getirilmesi gereken birtakım sorumluluklar vardır. Bekâr kimselerin hayatına bakıldığında, genellikle düzenli bir yaşama sahip olmadıkları görülmektedir. Evlenip de bu evlilikten umduğunu bulamayan ya da sorumluluklarla baş etmekte zorlanan kimselerde ruh hastalıkları görülmekle beraber, bekârlarda evlilere oranla daha çok ruh hastalıkları görüldüğü tespit edilmiştir.⁸³ Çünkü evlenip huzurlu bir aile yuvasına sahip olan kimse kendini güvende hissetmekte, kendisini hayata bağlayan birçok bağ sayesinde yaşama tutunmaktadır.

Aile bireylerinin hep birlikte içinde yaşadığı evler, sadece ihtiyaçların giderildiği, barınmanın sağlandığı bir yer değil, aynı zamanda insan için bir huzur kaynağıdır. Kur’an’da “Allah, evlerinizi sizin için bir huzur ve sükûn yeri yaptı...”⁸⁴ buyrulmaktadır. “Mesken” yani ev ifadesi, içinde sakin olup yerleşilen, azaların hareketlerinin yavaşlayıp rahatlayacağı yer anlamına gelmektedir.⁸⁵ Demek ki ailenin barınma ihtiyacını karşılayan evler, aynı zamanda içerisinde rahatlık ve huzurun bulunduğu mekânlar olmalı, ebeveynler yaşadıkları ortamı huzur dolu bir yuva haline getirmelidir.

Huzur dolu aile yuvaları, toplumun huzuru açısından da önem arz etmektedir. Kur’an’da “(ve o kullar): Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi takva sahiplerine önder kıl! derler.”⁸⁶ buyrulmaktadır. Ayette iyi bir

⁸² Arzu Arıkan, *Kur’an’a Göre Aile Saadetini Oluşturan Temel Unsurlar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015, s.28.

⁸³ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2014, s.238.

⁸⁴ Nahl, 16/80.

⁸⁵ Muhammed b. Ahmed Kurtubî (ö.671/1273), *el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'an*, M. Beşir Eryarsoy (çev.), Buruc Yayınları, İstanbul 2015, C.X, s.236.

⁸⁶ Furkan, 25/74.

eş ve evlat talebinin, muttakilere önder olma duasından daha önce zikredilmesinden hareket edilirse, yuvasında huzuru bulamayanların toplum için faydalı işler üretemeyeceği sonucuna varılabilmektedir.⁸⁷ Ailesinde huzur bulamayan bir kimsenin, hangi makamda ve hangi konumda olursa olsun, başka bir yerde huzuru bulması oldukça zordur. İç huzuru olmayan böyle bir kimse, bulunduğu yerlere de huzursuzluğunu taşıyacaktır. Öyleyse topluma önderlik ve rehberlik edecek kimselerin öncelikle ailesi içerisinde iyi bir önder olması, sağlıklı ve huzurlu bir aileye sahip olması önem arz etmektedir.

1.3.1. Evliliğin Tavsiye Edilmesi

Kadın ve erkeğin nikâh bağıyla biraraya gelmesi anlamına gelen evlilik, Kur'an'da tavsiye edilen bir husustur.⁸⁸ Aynı zamanda peygamberlerin sünnetlerindendir.⁸⁹ Hz. Peygamber de evlenip aile kurmayı teşvik etmiş,⁹⁰ “Allah katında mübahların en sevimlisi, evlenmektir”⁹¹ buyurmuştur. Bazı dinlerde dindarlık göstergesi olarak kabul edilen bekâr kalma, İslam dininde hoş görülmemiştir.⁹² Ancak tarih boyunca İslam âlimleri arasında ekonomik yetersizlik, ilmi yoğunluk ve diğer bazı sebeplerle evlenmeyenler de olmuştur. Taberî (ö.310/923), Zemahşerî (ö.538/1144) ve Nevevî (ö.676/1278) evlenmeyen âlimlerden bazılarıdır.⁹³

Kur'an'da “*Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir...*”⁹⁴ buyrulmaktadır. Ayette evlilik, kesin bir şekilde emredilmemekle birlikte tavsiye edilmektedir. Ayrıca ayette, evlendirilecek kişilerin, evliliğe uygun ve birbirlerine denk olmaları gerektiği açıklanmaktadır.⁹⁵ Anlaşıldığına göre, sağlıklı bir evlilik için, kadın ve erkeğin evliliğin getirdiği sorumlulukları yerine getirebilecek olgunluğa ve yeterliliğe sahip olması ve eşler arasında denkliğin bulunması önem arz etmektedir.

⁸⁷ Arıkan, *Kur'an'a Göre Aile Saadetini Oluşturan Temel Unsurlar*, s.16.

⁸⁸ Nisa, 4/3, 25; Nur, 24/32.

⁸⁹ Tirmizî, “Nikâh”, 1.

⁹⁰ Buhârî, “Nikâh”, 1.

⁹¹ Buhârî, “Umre”, 8.

⁹² Hadid, 57/27.

⁹³ Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.IV, s.38.

⁹⁴ Nur, 24/32.

⁹⁵ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, İşaret Yayınları, İstanbul 2009, s.865.

Nikâh, insan soyunun devamını sağladığı gibi, toplumu bozan ve nesli yok eden sefihliklerden de kişiyi koruyan hayırlı bir iştir.⁹⁶ Bundan dolayı evliliği kolaylaştırmak, önemli bir hayır ve toplumsal bir görevdir. İslam dininde evlenmenin kolaylaştırılması, nikâh törenlerinde gösteriş ve israftan kaçınılması tavsiye edilmiştir. Hz. Peygamber, “Nikâhın en hayırlısı, en kolay olanıdır”⁹⁷ buyurmuştur. Günümüzde evliliklerin çok masraflı olması sebebiyle, evlenmek istedikleri halde buna güç yetiremeyen gençlerin durumu, önemli sosyal problemlerdendir. Ekonomik sebeplerle aile kuramadan orta yaşlara giren bu kimseler psikolojik sorunlar yaşayabilmekte, bazen de evlilik dışı ilişkilere sürüklenebilmektedir. Burada aileye ve topluma görev düşmektedir. Ev halkı, komşular, arkadaşlar hep birlikte evlenecek kimselere gerekli desteği sağlamalı, devlet kurumları da bu konuda gerekli düzenlemeleri yaparak evlenmeyi kolaylaştıracak tedbirler almalıdır. Böylece uygun evliliklerle fertler mutlu olurken, huzurlu ailelerden oluşan toplum da daha güçlü olacaktır.

İslam dininde evlilik ve boşanma gibi aile ile ilgili meselelerde, velilerin rızası önemli olmakla birlikte, kişilerin rızası esas alınmaktadır. Rızası olmadığı halde kadın ve erkeğin, velileri tarafından evlendirilmeleri uygun değildir.⁹⁸ Buna göre, ebeveynin başlık parası karşılığında kızını istemediği biriyle evlendirmesi ya da eşi ölen kadının eşinin kardeşiyle zorla evlendirilmesi gibi durumlar, dinen uygun görülmemektedir.⁹⁹ Dolayısıyla bu şekilde yapılan yanlış uygulamalardan vazgeçilmeli, evlilik kararı verilirken velilerin değil, evlenecek kadın ve erkeğin rızası öncelenmelidir.

Kur'an-ı Kerim'de, evliliğin “ağır sorumluluklar yükleyen sağlam bir sözleşme”¹⁰⁰ olduğu belirtilmiştir. Bu sözleşmeyle birlikte, kadın ve erkek karşılıklı hak ve sorumluluklara sahip olmaktadır. Sağlıklı bir ailenin kurulabilmesi ve ayakta kalabilmesi için, eşlerin haklarının bilincinde olması ve sorumluluklarına dikkat etmesi önem arz etmektedir. Örneğin, bir erkeğin evlendikten sonra, bekârlık alışkanlıklarını devam ettirip, boş vakitlerini sürekli arkadaşlarıyla geçirmesi doğru olmayacağı gibi kadınların da her bulduğu fırsatta annesinin evine giderek evini ve

⁹⁶ Elmalılı M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Yayınları, İstanbul 2011, C.VI, s.20.

⁹⁷ Ebu Davud, “Nikâh”, 31.

⁹⁸ Karaman, *Aile İlmihali*, s.103.

⁹⁹ Hafsa Fidan, *Değişen Dünyada Kadın*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Sorunlarımız Sorumluluklarımız Serisi-4, Ankara 2009, s.50.

¹⁰⁰ Nisa, 4/21; Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.II, s.38.

ailesini ihmal etmesi doğru değildir.¹⁰¹ Böylesi durumlar, eşler arasındaki uyuma ve aile birlikteliğine zarar vermektedir. Canlı bir organizma olan aile, beslendikçe büyüyecek, bakımı ve beslenmesi ihmal edildikçe solup kuruma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır.

İslam dininde, eşlerin birbirlerini bir elbise gibi örtüp korumaları,¹⁰² çocuklarını huzur ve güven içinde yetiştirmeleri ve neticede sağlıklı bir toplum oluşturulması hedeflenmiştir. İnsanların sadece zevklerini tatmin etmek için beraber olmaları, samimi aile yuvalarının oluşmasını engelleyeceği gibi, sıcak bir aile ortamından beklenen güven ve huzuru da temin etmeyecektir.¹⁰³ Nikâhsız birliktelikler (zina), Kur'an'da yapılması hatta yaklaşılması dahi yasaklanan,¹⁰⁴ hem ahlaksızlıklara hem de neslin karışmasına neden olan çirkin bir suç olarak görülmüştür.¹⁰⁵ Hz. Peygamber de zinaya giden yolları kapamak için “Gençler! Evlenme imkânı bulanız evlensin. Çünkü evlenmek, gözü haramdan çevirmek ve iffeti korumak için en iyi yoldur. Evlenme imkânı bulamayanlar da oruç tutsun. Çünkü orucun şehveti kesme özelliği vardır.”¹⁰⁶ buyurmuştur. Öyleyse kişi nefsinin isteklerine boyun eğmemeli, fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarını sıcak bir aile ortamında karşılayarak dünya ve ahiret huzurunu temin etmelidir.

Huzurlu bir aile yuvası, kadın ve erkeğin iffet ve namusunu her türlü tehlikeye karşı koruyan kuvvetli bir kalkan vazifesi görmektedir. Doğacak çocuklar ancak sağlıklı bir aile ortamında, sevgi ve şefkatle büyüyerek ahlaki değerleri öğrenebileceklerdir. Bundan dolayı İslam dininde “zinanın yasaklanması, hem birey olarak kadın ve erkeğin, hem de ailenin saygınlığına zarar veren bir hastalığa karşı alınmış ilahi bir tedbir”dir.¹⁰⁷ Bu yasak kadın için geçerli olduğu gibi, erkek için de geçerlidir. Nur suresinin 30. ve 31. ayetlerinde, önce erkeklere sonra da kadınlara iffetlerini muhafaza etmelerinin emredilmesi, zinanın kadın için büyük bir günah olarak görülüp erkek için normal bir durum olarak karşılanması gibi bir düşüncenin yanlışlığını ortaya koymakta, her iki cinsin de bu konuda hassas davranmaları gerektiğini göstermektedir.

¹⁰¹ Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Özgür Yayınları, İstanbul 1998, s.136.

¹⁰² Bakara, 2/187.

¹⁰³ Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.IV, ss.68-69

¹⁰⁴ İsra, 17/32.

¹⁰⁵ Şimşek, *Kur'an'ın Ana Konuları*, s.304.

¹⁰⁶ Buhârî, “Nikâh”, 3.

¹⁰⁷ Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.V, s.373.

1.3.2. Evlilik ve Denklik

Eşler ve aileleri arasında dinî, sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda denkliğin (kefaet) olması, aile huzuruna katkı sağlayan önemli bir husustur.¹⁰⁸ Dolayısıyla eş seçiminde, uyuma dikkat edilmelidir. Yalnız şunu da belirtmek gerekir ki, insanın tamamen kendisine uyan birini bulabilmesi oldukça güçtür. Bundan dolayı taraflar arasında büyük oranda uyum mevcutsa, evlilik kararı alınması mümkündür.¹⁰⁹

Evlilik kararı verilirken, eş adayları güzellik/yakışıklılık veya zenginlik gibi geçici özellikleri değil, hiç eskimeyen ve huzurlu bir aile hayatının teminatı olan huy güzelliğini incelemeli ve önemsemelidir. Hz. Peygamber de eş seçiminde ahlak güzelliğini, dindarlığı ölçü almak gerektiğini haber vermiştir.¹¹⁰ Günümüzde bazı kimseler tarafından eş adayının ahlaki özelliklerinden önce mal varlığı araştırılmakta, evlilik gibi hayati bir karar verilirken maddiyat öncelikli meselelerden sayılmaktadır. Halbuki bugün yoksul olanlar gelecekte zengin olabilmektedir. Dolayısıyla maddi meseleler, evliliğin önünde bir engel teşkil etmemelidir.

Evlenilecek kişide aranılacak özelliklerden birisi de, yakın akrabadan olmamasıdır.¹¹¹ İslam dininde yakın akrabayla evlilik yasaklanmamakla birlikte, öncelikle akraba olmayan ya da çok uzaktan hısım olanlarla evlenmek tavsiye edilmiştir.¹¹² Buna göre, eş seçiminde akrabaların dışındaki kimselere öncelik tanınması daha uygun gözükmektedir.

1.3.3. Evlilik ve Mehir

Mehir, erkeğin evlenirken eşine hediye olarak verdiği para veya maldır. Evlenme sırasında veya öncesinde, erkeğin kız tarafına belirli bir mal veya para verme uygulaması, geçmiş din ve kültürlerin hemen hemen hepsinde görülmektedir.¹¹³ Evlenme akdi yapılırken kadının mehri belirlenmelidir. Nikâh anında mehir belirlenmese hatta verilmeyeceği söylene bile, kadın evlilikle birlikte

¹⁰⁸ Bünyamin Erul, (edt.), *İslam'a Giriş Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2007, s.369.

¹⁰⁹ Nevzat Tarhan, *Mutlu Evlilik Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018, s.26.

¹¹⁰ Buhârî, "Nikâh", 15.

¹¹¹ Ebu Hâmid Muhammed Gazâlî, (ö.505/1111), *İhyâ'u Ulûmi'd-Dîn*, Sıtkı Güllü (Terc.), Huzur Yayınevi, İstanbul 2012, C.II, ss.94-100.

¹¹² Karaman, *Aile İlmihali*, s.110.

¹¹³ Aydın, "Aile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, II, s.199.

mehire hak kazanmaktadır.¹¹⁴ Bununla birlikte kadın, hiç mehir almayıp bunu eşine de bağışlayabilmektedir.

Kur'an'da kadınlara mehirlerinin verilmesi emredilmiştir.¹¹⁵ Bunu başka biri alamayacağı gibi, kadından mehrini çeyiz ve benzeri şeylerde harcamasının istenmesi de uygun değildir.¹¹⁶ Kadının velisinin, mehir ya da başka bir isim altında erkeğin ailesinden para alması ve bunu, kendisi için ya da düğün masrafları için kullanması yanlış bir uygulamadır. Mehir kadının hakkıdır; dolayısıyla kadına verilmeli, tasarrufu da kendisine bırakılmalıdır.

Gönül hoşluğuyla, çekişmeksizin ve bir karşılık beklemezsizin verilmesi gereken¹¹⁷ mehir, maddi bir şey olabileceği gibi manevi bir şey de olabilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber, evlenme talebinde bulunan ancak mehir verebilecek maddi imkâna sahip olmayan bir kimsenin, ezbere bildiği Kur'an ayetlerini hanımına öğretmesini mehir olarak kabul etmiştir.¹¹⁸ Kadın bu konuda erkeğe kolaylık sağlayarak onu zor durumda bırakmamalı, erkek de kadının hakkı olan mehrini vermekten kaçınmamalıdır.

1.3.4. Evlilik ve Aile Yönetimi

Karı-koca kavramı için kullanılan, “eş” anlamındaki “zevc” kelimesinin manalarından biri de ayakkabı, terlik, mest vb. gibi çift giysilerin her bir tekidir.¹¹⁹ Bir çift ayakkabının biri diğerine eşit olmakla birlikte birbirlerinin yerini tutamamakta, biri olmadan diğeri istenilen faydayı sağlayamamaktadır. Kadın ve erkek için de durum aynıdır. Hz. Peygamber, “Kadınlar, erkeklerle birlikte bir bütünü tamamlayan diğer yarıdır.” buyurmaktadır.¹²⁰ Yani, kadın ve erkek, insan bütünüünün iki yarısıdır.¹²¹ Eşlerden biri diğerinin sahibiymiş gibi davranmamalı, eşler arasında her iki tarafın da “eş” olduğu bir ilişki şekli olmalıdır.¹²² Eşler birbirleriyle üstünlük yarışına girmemeli, biri diğerini küçük görmemelidir. İnsan olması yönüyle kadın da

¹¹⁴ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.292.

¹¹⁵ Nisa, 4/4, 24.

¹¹⁶ Karaman, *Aile İlmihali*, s.122.

¹¹⁷ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.VII, s.341.

¹¹⁸ Ebu Davud, “Nikâh”, 31.

¹¹⁹ İsfahânî, *Müfredat*, bkz. “zvc”, s.464.

¹²⁰ Ebu Davud, “Taharet”, 94.

¹²¹ Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.IV, s.215.

¹²² Martı, *Hakları ve Saygınlığıyla İslam'da Kadın*, s.36.

erkek de değerlidir. Kur'an, kadın ya da erkek olmakla değil, takva sahibi olmakla üstün olunacağını¹²³ haber vermiştir.

Kur'an'da erkeklerin, kadınların yöneticileri olduğu belirtilmektedir: “Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur...”¹²⁴ Ayette geçen erkeklerin üstünlüğü meselesi, fazilet bakımından bir üstünlüğü ifade etmemektedir. Kadının işlerini idare etme ve koruma anlamında erkeğin hâkimiyeti ifade edilmekle beraber, burada kastedilen hizmet etmeyle karışık bir hâkimiyettir. Bundan dolayı bir taraftan erkeğin üstünlüğü anlatılırken, diğer taraftan da kadının değer ve üstünlüğü ifade edilmektedir.¹²⁵

Ayrıca ayette, Allah’ın koruma ve yönetme bakımından, erkekleri kadınlardan daha uygun özelliklerle yaratması ve ailenin mali sorumluluğunun erkeğin üzerinde olması sebebiyle, yalnız kocaların değil bütün erkeklerin koruyucu ve yönetici olmalarından bahsedilmektedir.¹²⁶ Kadının, çocuk doğurmak ve onu büyütüp yetiştirmek gibi önemli ve zorlu bir görevi yerine getirirken ailenin yönetimi, geçiminin sağlanması gibi sorumluluklarla ilgilenmesi¹²⁷ kendisi için fazladan bir yük olacaktır. Aile hayatında bir görev dağılımı yapılmış, erkeğe ve kadına fitratlarına uygun olarak farklı sorumluluklar yüklenmiştir. Eşler bu sorumluluklara uygun davrandığında, aile huzuru da temin edilmiş olacaktır.

Ayette erkeğin yönetici olması anlatılırken, “kavvam” kelimesi kullanılmıştır. Bu kelime “bir şey üzerinde durmak, onu gözetmek, bütün gayreti ile onu korumak, ona nezaret etmek”¹²⁸ anlamları vardır. Erkeklerin kadınlar üzerinde kaim olmaları, işte bu çerçevede içersindedir. Klasik dönem ve çağdaş dönem müfessirleri kavvam kelimesinin, “kocaların eşlerine hâkimiyeti, yöneticiliği, gözeticiliği veya aile reisliği” anlamlarını ifade ettiği konusunda aynı düşündürmektedir. Yalnız çağdaş dönem müfessirleri, erkeğin yönetici olduğunu vurgulamakla beraber, kadının hakları konusuna ve kavvamlığın sınırları üzerine de fikir beyan etmiştir. Bazıları, kadınların da üstün olduğu -annelik gibi- birtakım özelliklerinin olduğunu

¹²³ Hucurat, 49/13.

¹²⁴ Nisa, 4/34.

¹²⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.II, s.621.

¹²⁶ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.II, s.58.

¹²⁷ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2007, C.V, s.122-123.

¹²⁸ Kurtubî, *el-Cami li Ahkami'l-Kur'an*, C.V, s.371.

söylemiştir.¹²⁹ Müfessirlerin bu şekildeki düşünceleri, zamanın ilerleyişiyle birlikte, aile hayatında kadın ve erkeğin rollerinin ve insanların bu konudaki düşüncelerinin değişime uğradığını göstermektedir.

Kur'an'da salih hanımların itaatkâr olduğu açıklanmıştır.¹³⁰ Hz. Peygamber, “(Kocası) yüzüne baktığında ona huzur veren, ondan bir şey istediğinde yerine getiren ve kocasının yokluğunda onun saygınlığını koruyan iyi/saliha bir kadın”ın, kişinin sahip olabileceği en hayırlı hazine olduğunu söylemiştir.¹³¹ Yalnız, Allah’a itaatin kocaya itaatten önce geldiği unutulmamalıdır. Kadın, eşinin meşru isteklerini imkân nispetinde yerine getirmeli, fakat eşi kendisinden Allah’ın emirlerine aykırı bir şey yapmasını istediğinde ona itaat etmemelidir.

Hz. Peygamber, üç kişi bir yolculuğa çıktıklarında, aralarından birinin başkan seçilmesini tavsiye etmiştir.¹³² İslam dininde böyle küçük ve geçici bir toplulukta dahi bir yöneticinin olması tavsiye edildiğine göre, toplumun yapı taşı olan ailenin de başboş bırakılmış olamayacağı ortadadır. Küçük bir topluluk olan ailede erkek, ailenin reisi konumundadır. Bununla beraber, aile düzeninin sağlıklı bir şekilde işlemesi amacıyla erkeğe verilmiş olan aile reisliği görevi, ona kadın üzerinde bir baskı kurma ve zorbalık yapma hakkı vermemektedir.¹³³ Erkek, hanımıyla iyi geçinmeli, ona sadık olmalı, onu himaye ederek nafakasını temin etmelidir.¹³⁴ Hz. Peygamber, hanımlarına iyi davranan kimselerin, hayırlı kimseler olduğunu söylemiştir.¹³⁵ Eşler, birbirlerine Allah’ın birer emaneti olduğunu unutmamalı, emanetin sahibine bir gün hesap verecekleri bilinciyle hareket etmelidir. Kişi, en yakını olan ailesine, merhamet, sevgi ve hoşgörüyle yaklaştığında, huzurlu aileler dolayısıyla da huzurlu nesiller meydana gelecektir.

1.3.5. Evlilikte Eşler Arasında Sevgi ve Merhametin Varedilmesi

İnsan için kendi türünden eşler yaratılması ve aralarında sevgi ve merhametin varedilmesi, Yüce Allah’ın kullarına lütfettiği nimetlerdendir.¹³⁶ Yeryüzündeki bütün varlıkları erkek ve dişi olarak yaratan Allah, insanoğlunu da kadın ve erkek olarak

¹²⁹ Gökhan Atmaca, “Müfessirlere Göre Kavvam Kelimesi-Nisa Sûresi 34. Ayet Bağlamında”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas 2013, C.17, Sy.1, s.225.

¹³⁰ Nisa, 4/34.

¹³¹ Ebu Davud, “Zekat”, 32.

¹³² Ebu Davud, “Cihat”, 87.

¹³³ Apaydın, vd., *İlmihal*, C.II, s.519.

¹³⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, Çelik Yayınevi, İstanbul 2014, s.497.

¹³⁵ Tirmizî, “Rada”, 11.

¹³⁶ Rum, 30/21.

yaratmıştır. Kadın ve erkeğin her birinin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçları, diğerininkine denk gelmektedir. Yaratılışın başlangıcından bu yana, her iki cinsten eşit oranlarda yaratılması dikkat çekicidir. Bu düzen, kadın ve erkeğin birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamaları ve birbirlerinde huzur ve sükûnet bulmaları amacıyla kurulmuştur.¹³⁷ Kur'an'da eşlerin yaratılış amacı, “onlarla ısınıp kaynaşma” olarak açıklanmış, dolayısıyla eşlerin birbirlerini kendisiyle huzur bulacağı bir varlık olarak görmesi istenmiştir.¹³⁸ Sağlıklı ve huzurlu bir aile ortamı için, eşlerin birbirlerine bu bakış açısıyla bakmaları önem arz etmektedir.

Evliliklerde sevgi ve merhametin varedilmesi, ailedeki huzur ortamının sağlanmasında önemli role sahiptir. Sevgi, eşlerin birbirini sevmesiye, merhamet de eşlerden birinin diğeri için bir kötülük isabet edebileceği endişesini taşıması ve ona karşı şefkatli olmasıdır.¹³⁹ Eşler arasında varedilen sevgi ve merhamet duyguları, farklı ortamlarda yetişen bu iki yabancıyı güçlü bağlarla birbirine bağlamaktadır. Kadın ve erkek bu bağlar sayesinde, evlilik hayatının getirdiği pek çok zorluğa rağmen birlikte yaşamaya devam etmektedir.

Kadın ve erkek arasında sevgi ve merhamet duygularının ortaya çıkması ve devam etmesi için, eşlerin gayreti gerekmektedir.¹⁴⁰ Evlilik sevgi ve ilgiyle büyüyen, ihmal edildiğinde ise zayıflayıp güçsüzleşen bir kurumdur. Eşlerle tamamlanması için yaratılmış ihtiyaçlar giderilmedikçe ailede huzursuzluklar ortaya çıkabilmekte,¹⁴¹ huzursuz bir aile ortamı çocukları da olumsuz etkilemektedir. Sevgi ve merhamet duygularının yaşandığı bir aile ise sevgi dolu, öz güven sahibi, kendisi ve çevresiyle barışık çocukların yetişebilmesi için en uygun ortamı sağlamaktadır.¹⁴² Görüldüğü üzere iyi bir ebeveynliğin yolu, mutlu ve huzurlu bir aile ortamından geçmektedir. Öyleyse eşler, hem kendilerinin hem de çocuklarının mutluluğu için, aile içerisinde huzursuzluğa sebep olabilecek davranışlardan uzak durmalı, birbirlerine sevgi ve merhametle davranmalıdır.

¹³⁷ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.IV, s.293.

¹³⁸ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.IV, s.303.

¹³⁹ Kurtubî, *el-Cami li Ahkami'l-Kur'an*, C.XIII, s.460.

¹⁴⁰ Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an Gereğeli Meal-Tefsir*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2011, s.797.

¹⁴¹ Tongar, *Bağırmayan Anneler*, s.108.

¹⁴² Görgülü, *Hayatın Tekrarı Yok*, s.333.

1.3.6. Evlilik ve Şiddet

Evlilik ve şiddet yanyana gelmemesi gereken iki kavramdır. Kişi, kendini en çok güvende hissettiği aile kurumunda şiddet gördüğünde, toplumdaki diğer fertlere veya kurumlara güvenmekte zorlanacak, böyle bir ailede yetişen çocukların da ileride sağlıklı aileler kurmaları güç olacaktır.¹⁴³ İnsanlar için en güzel örnek olan Allah Rasulünün hayatına bakıldığında, eşlerinden hiçbirine vurmadığı, hakaret edip incitmediği, onlara sevgi ve saygı gösterdiği, gerektiğinde onlara yardımcı olduğu görülmektedir.¹⁴⁴ Müminler her konuda olduğu gibi bu konuda da Hz. Peygamberi kendilerine örnek almalı, ailedeki hiçbir birey diğerine şiddet uygulamamalıdır. Aile, bacasından huzur ve mutluluğun tüttüğü, sıcak ve güvenilir bir yuva olmalıdır.

Ebeveynler, çocuk sahibi olduktan sonra aile hayatlarına daha çok özen göstermeli, daha olgun ve daha olumlu davranmalıdır. Önceden karı-koca arasında yaşananlar kendi aralarında kalabilirken, çocuğun doğumuyla birlikte, yaşanan her şeyin artık küçük bir şahidi daha olmaktadır. Bu küçük insan, aile içinde yaşanan her şeyi dikkatle takip ve taklit etmektedir. Dolayısıyla ebeveyn, çocukların yanında birbirlerini aşağılamamalı, küçük düşürecek söz ve davranışlarda bulunmamalıdır. Bir anne ya da baba çocuklarının yanında, eşini sürekli tenkit edip, küçük düşürdüğünde o ebeveyn, çocuklarının gözünde saygınlık kazanamayacaktır.

Allah Teâlâ Kur'an'da, "...onlarla (hanımlarınızla) iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız (biliniz ki) Allah'ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz."¹⁴⁵ buyurmaktadır. Dolayısıyla eşler birbirlerinin kusurlarını ortaya döken değil örten olmalı, birbirlerine hoşgörüyle yaklaşmalıdır. Aile içinde zaman zaman baş gösterebilecek sorunlar, eşlerin sorumluluklarını ihmal etmesine ya da yuvanın dağılmasına sebep olmamalıdır.¹⁴⁶ Eşlerin hayatın içinde yol alırken bazı problemlerle karşılaşması ve tartışmalar yaşaması olağandır. Böyle durumlarda huzursuzluk sebebi olan davranış sorgulanmalı, çözüm noktasında gayretli ve fedakâr olunmalıdır. Eşler gerektiğinde kendi istek ve zevklerinden vazgeçerek, birbirlerinin isteklerini önceleyebilmelidir. Aile olmak bunu gerektirmektedir.

¹⁴³ Demir, *Aile Huzuru*, s.24.

¹⁴⁴ Karaman, *Aile İlmihali*, s.348.

¹⁴⁵ Nisa, 4/19.

¹⁴⁶ Yaman, *Ahlak ve Hukuk Ekseninde Aile Hayatımız*, s.33.

Yapıcı bir tartışma esnasında eşler, suçlama ve yargılama ifade eden “sen dili”ni değil, rahatsız olduğu durum karşısında kendi iç dünyasında oluşan duygularını ifade edebildiği “ben dili”ni kullanmalıdır.¹⁴⁷ Böyle bir tartışma sürecinde muhataplar, birbirlerini suçlamadan karşılıklı olarak duygularını ifade edebilmekte, böylece birbirlerini anlamaları daha kolay olmakta, tartışmalar makul çözümlerle neticelenmektedir. Aile içinde tartışmaların olması kaçınılmazdır. Önemli olan karşılıklı saygı çerçevesinde konuşabilmek, tartışmayı bir sonuca bağlayabilmektir. Böylece, çocuklarda da tartışma ve problem çözme kültürü oluşmuş olacaktır.

Aile kurabilmek kadar aile olarak kalabilmek de oldukça önemlidir. Kur'an'da, eşler arasında yaşanan bir anlaşmazlık durumunda, birer hakem vasıtasıyla arabuluculuk yapılarak eşlerin barıştırılmaları tavsiye edilmektedir.¹⁴⁸ Bu görevi yabancı kimseler yapabileceği gibi, eşlerin kişiliklerini ve ailevi durumlarını daha iyi bildikleri için akrabaların yapması daha uygundur.¹⁴⁹ Bu iki hakem anlaşmazlığın nedenlerini araştırıp çözümler aramalı, taraflar arasında uzlaşma sağlamaya çalışmalıdır. Kur'an'da evlilik birliğinin sona ermemesi için bu şekilde çözümler getirilmesi, Allah Teâlâ'nın toplumun çekirdeği olan aile kurumunun parçalanmasını istemediğini, eşlerin aralarının bulunarak o yuvanın kurtulması için çaba göstermek gerektiğini ortaya koymaktadır. Öyleyse böyle durumlarda, aile çevresindeki kimseler taraflara hemen ayrılıktan bahsetmemeli, mevcut sorunun aşılması noktasında onlara yol göstererek yardımcı olmalıdır. Aile, eşlere olduğu kadar topluma da emanettir. Zira aileler bozulduğunda toplumda da bozulmalar baş gösterecektir.

Aynı ailede yetişen iki kardeşin dahi birbirlerinden farklı özellikleri olduğu düşünüldüğünde, farklı çevrelerde yetişen ve farklı özelliklerde yaratılan iki ayrı cinsin, hiçbir çaba göstermeksizin bir aile olarak tam bir uyum sağlamalarının oldukça güç olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵⁰ Bu uyumun sağlanması, farklılıkların doğal karşılanarak karşılıklı fedakârlıklar yapılmasıyla mümkündür. Evli çiftler üzerinde yapılan bir araştırmada, mutlu çiftlerin birbirleriyle ilişkilerinde hep olumlu yönleri gördükleri, mutsuz çiftlerin ise ilişkideki olumlu yönleri görmeyip olumsuz yönler

¹⁴⁷ Cüceloğlu, *İçimizdeki Çocuk*, s.74.

¹⁴⁸ Nisa, 4/35.

¹⁴⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.II, s.625.

¹⁵⁰ Demir, *Aile Huzuru*, s.36.

üzerine odaklandıkları ortaya konmuştur.¹⁵¹ Eşlerden her biri, diğerinin hatalarını örtüp kötülüklerden uzaklaştırarak, birbirlerine “göz aydınlığı”¹⁵² ve “örtü”¹⁵³ olmalıdır. Biri diğerinin eksikliğini tamamlamalı, kusurlarını kapamalıdır. Bu şekilde sabırlı ve hoşgörülü davranmayıp şiddete başvurmak, Allah’ın razı olmadığı bir tutumdur.

Günümüzde artmakta olan, eşlerin hatta tüm aile bireylerinin birbirlerine karşı uyguladıkları şiddet, aileleri huzursuz etmekle beraber tüm toplumu da olumsuz etkilemektedir. Bu durumda ailedeki huzurun temini için, toplum da üzerine düşeni yapmalı, huzurlu ailelerin oluşması ve aile yuvalarının sapsağlam ayakta kalabilmesi adına onlara destek olmalıdır.

1.3.7. Çok Evlilik

İslamiyet gelmeden önce sınırsız sayıda kadınla evlenmek serbest iken, İslam’la birlikte bu durum dört eşle sınırlandırılmıştır. Birden fazla kadınla evlilik, birtakım sosyal, ahlaki, ekonomik, fizyolojik ve psikolojik nedenlerle caiz kılınmakla birlikte, meselenin suistimal edilmesini önleyecek tedbirler alınmış ve böyle bir durumda ilk eşe itiraz hakkı tanınmıştır. İlk eş bu hakkını, isterse evlenmeden önce üzerine evlenmeme şartı koşarak ya da evlilikten sonra böyle bir durum ortaya çıktığında hakem ve hâkime başvurarak kullanabilmektedir.¹⁵⁴

İslam hukukunda çok evlilik, dinin bir emri olarak değil, ihtiyaç halinde kullanılabilecek bir ruhsat olarak belirlenmiş, kural olarak tek evlilik tavsiye edilmiştir.¹⁵⁵ Hz. Peygamberin damadı Hz. Ali’ye ikinci bir evlilik yapması için müsaade etmemesi,¹⁵⁶ konuya ışık tutması açısından güzel bir örnektir. Kişi sırf dünyevi zevkleri uğruna, önceki eşini ve çocuklarını mağdur ederek maceralara atılmamalı, kul hakkının iki dünyada da sonuçları olacağını unutmamalıdır.

Aile konusuna genel olarak bakıldığında, İslam’da aile kurumunun önemli görülerek evliliğin tavsiye edildiği anlaşılmaktadır. Evlilik kararı verilirken kadın ve erkek arasındaki denklige ve uyuma dikkat edilmesi, evlenirken kadınların mehirlerinin gönül hoşnutluğuyla verilmesi gerekmektedir. Allah kadın ve erkeği

¹⁵¹ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s.542.

¹⁵² Furkan, 25/74.

¹⁵³ Bakara, 2/187.

¹⁵⁴ Karaman, *Aile İlmihali*, s.216.

¹⁵⁵ Apaydın, vd., *İlmihal*, C.II, s.520.

¹⁵⁶ Buhârî, “Fedailü’s-Sahabe”, 16.

birbirlerinde huzur bulmaları için yaratmış, aralarında sevgi ve merhamet varetmiştir. Dolayısıyla evliliklerde eşler, muhabbet ve rahmetle kaynaşmalı, şiddet kavramından uzak durmalıdır. İslam dininde tek eşlilik tavsiye edilmekle beraber, zorunlu durumlarda birden fazla evliliğe de izin verilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

BİR NİMET OLARAK ÇOCUK-EBEVEYN İLİŞKİSİ

Dinin birinci kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de, çocuk ve ebeveyn ilişkileri konusu pek çok örnekle ele alınmış, bu vesileyle anne-baba ve çocuklara, hakları ve sorumlulukları hatırlatılmıştır. Konuyla ilgili ayetlerin birçoğunda, çocuk-ebeveyn arasındaki ilişkilerin, birbirleri için nimet olmaları çerçevesinde anlatıldığı görülmektedir.

Akıllı, ergenlik çağına ermiş bütün müminler, Kur'an'daki hükümlerden sorumludur. Çocuklar ise henüz bülüğa ermediklerinden, sorumluluklardan muaftır. Dolayısıyla Kur'an'daki çocuk-ebeveyn ilişkisi bağlamındaki hükümler, öncelikle yetişkinlere hitap etmektedir.¹⁵⁷ Anne-babaların sorumluluğu, bebek daha doğmadan önce, anne karnındayken başlamakta ve bir ömür boyu bu himaye ve gözetim devam etmektedir. Sağlıklı bir çocuk-ebeveyn ilişkisi için, Kur'an'da belirtilen hususlara dikkat etmek önem arz etmektedir.

2.1. Çocuğun Nimet Olması

İslam dini gelmeden önce, gerek Arap toplumunda gerekse diğer toplumlarda çocuklara gereken önem verilmemiş, onların da haklarının olduğu düşünülmemiştir. İslamiyetin gelişiyle birlikte çocuk, hak ettiği değeri elde ederek toplumun asli unsurlarından kabul edilmiştir. Kur'an'daki pek çok ayette çocuklardan bahsedilmesi ve Hz. Peygamberin çocuklarla ilgili çok sayıda hadisinin bulunması, ayrıca Hz. Ömer'in çocuklara bülüğ çağına kadar 100 dirhem nafaka bağlaması,¹⁵⁸ İslam dininde çocuğa verilen değer göstergelerindendir.

Çocuk Allah'ın insanlara verdiği nimetlerden biridir. İyi yetişmiş bir çocuğa sahip olmak, hazineler dolusu servete sahip olmaktan daha değerlidir.¹⁵⁹ İyi bir evlat, ebeveynin arkada bırakacağı en önemli miras olduğu gibi, ebeveyn için, dünyadaki faydalarının yanısıra öldükten sonra da hayırla anılmaya bir vesiledir. Allah Rasulü, hayırlı bir evladın kişiye öldükten sonra dahi faydasının olduğunu haber vermiş,¹⁶⁰

¹⁵⁷ Turan, "Günümüz Aile Problemleri Çerçevesinde Kur'an'da Ebeveyn-Çocuk İlişkisi", s.77.

¹⁵⁸ Mehmet Emin Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s.112.

¹⁵⁹ C. Gotthilf Salzman, *Nerede Hata Yaptık?*, Zeki Karakaya (çev.), Etüt Yay., İstanbul 2004, s.12.

¹⁶⁰ Tirmizî, "Ahkam", 36.

ümmetini evlenip çocuk sahibi olmaya teşvik etmiş,¹⁶¹ çocukları sevmiş ve herkese de sevmeyi tavsiye etmiştir.¹⁶²

Çocuk dünyaya geldiğinde, yapılacak ilk işlerden biri, kulağına ezan ve kamet okumaktır.¹⁶³ Sonrasında ağzına hurma ya da tatlı bir şey sürmek ve çocuğa dua etmek gerekir. Anne-baba yeni doğan yavrusuna, güzel bir isim vermelidir. Çocuğun doğumunun yedinci gününde akika kurbanı kesmek ve saçlarını traş edip ağırlığınca altın ya da gümüş sadaka vermek de Hz. Peygamberin sünnetlerindendir.¹⁶⁴ Erkek çocuklar için doğumdan sonra yapılacak işlerden biri de sünnet olmaktır. Hz. Peygamber, sünnet olmanın fitratın gereğinden olduğunu söylemiştir.¹⁶⁵

Çocuk, aile bireylerini birbirine bağlayan, neslin devamını sağlayan bir dünya meyvesidir. Çocuğun doğumunu sevinçle karşılamak, evlat sahibi olan ebeveyni tebrik etmek, sevinçlerini paylaşmak yerinde bir davranıştır. Kur'an'da pek çok ayette, çocuğu olacak kimselere bu durum haber verilirken, "müjde" kelimesi kullanılmıştır.¹⁶⁶

Kur'an'da ailesine müjdelenen çocuklardan birisi de Hz. İshak'tır.¹⁶⁷ Yaşlılıkları dolayısıyla çocuk sahibi olmaları mümkün olmadığı için, Hz. İbrahim ve hanımı, bu müjde karşısında çok şaşırılmışlardır. Allah'ın bu lütfu ile Hz. İbrahim'e, dünyada başka kimseye verilmeyen bir nimet verilmiştir. Kendisinden üç nesil boyunca peygamberlik devam etmiş, soyundan Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Yakub ve Hz. Yusuf gibi yüce peygamberler gelmiştir.¹⁶⁸ Hz. İbrahim, Allah tarafından kendisine verilen nimetleri anlatırken, yaşlılığında kendisine verilen evlat nimetini de anmaktadır.¹⁶⁹ Zira kişinin öldükten sonra geride bıraktığı nimetlerden biri de,¹⁷⁰ ona hayır dua eden salih bir evlattır.

Kur'an'da anlatıldığına göre Hz. İbrahim, putlara tapan kavmini terkederek Rabbinin emrettiği yere doğru gitmiş, bu iş ona ne dinî ne de dünyevi açıdan bir

¹⁶¹ Buhârî, "Nikâh", 3.

¹⁶² Tirmizî, "Birr", 15.

¹⁶³ Ebu Davud, "Edeb", 116.

¹⁶⁴ Buhârî, "Akika", 2; Tirmizî, "Edâhî", 19.

¹⁶⁵ Müslim b. Haccâc en-Nisabûrî Müslim (ö.261/875), *Sahih-u Müslim*, Daru'l-Marife, Beyrut 2010, "Taharet 49".

¹⁶⁶ Ali İmran, 3/39, 45; Yusuf, 12/19; Hicr, 15/53-55; Meryem, 19/7, 26; Kasas, 28/13; Ankebut, 29/27, 31; Saffat, 37/101, 112; Zariyat, 51/28.

¹⁶⁷ Hud, 11/71.

¹⁶⁸ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.V, s.511.

¹⁶⁹ İbrahim, 14/39.

¹⁷⁰ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, C.IV, s.128.

zarar vermemiş, tersine fayda sağlamış, Allah Teâlâ ona peygamber olacak çocuklar lütfetmiştir.¹⁷¹ Böylece bu temiz çocuklarla, kavminden ayrıldığı için hissettiği yalnızlığı giderilmiştir.¹⁷² Evlat sahibi olması, Hz. İbrahim'e dünyada verilen maddi ve dünyevi bir ödül olmuştur. Bu çocukların peygamber kılınmaları, onları manevi ve uhrevi bir ödüle dönüştürmüştür. Yani yaşadığı çevredeki insanların inanıp taptıklarından uzaklaşarak Allah'a inanması, O'nu tercih etmesi karşılığında daha dünyadayken bu tercihinin karşılığını görmüş,¹⁷³ hayırlı bir nesil nimetiyle ödüllendirilmiştir. Demek ki, ebeveyn Allah'ın rızasına uygun ameller yaptığında, Allah tarafından kendisine hayırlı nesiller lütfedilerek ödüllendirilebilmektedir. Dolayısıyla iyi bir nesil isteyen anne-babanın, önce kendisinin iyi olması önem arz etmektedir.¹⁷⁴ Kişi gerektiğinde, kendi heves ve isteklerini bir kenara bırakarak Allah'ın emirlerini öne aldığında, bu tercihinin olumlu sonuçlarını hem dünyada hem de ahirette görecektir.

Kur'an'da çocuk için müjde kavramı kullanıldığı gibi, "göz aydınlığı" ifadesi de kullanılmaktadır: "*Firavun'un karısı (sepetin içinden erkek çocuk çıkınca kocasına:) Benim ve senin için göz aydınlığıdır! Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur, ya da onu evlât ediniriz, dedi...*"¹⁷⁵ Hz. Musa'nın annesi, dünyaya gelen erkek çocuklar Firavun tarafından öldürüldüğü için, Allah'ın emriyle çocuğunu bir sepete koymuş ve denize bırakmıştır. Hiç çocuğu olmayan Firavun'un hanımı Asiye,¹⁷⁶ denizin içindeki sepeti almış, içinden çıkan çocuğu görünce çok sevinmiş, onun kendileri için mutluluk kaynağı olduğunu söyleyerek eşini, onu öldürmemeye razı etmiştir.¹⁷⁷ Buradan, çocuğun insan için sevinç kaynağı olduğu, büyüdüğünde ebeveyne fayda sağlayacak olmasının ona olan sevgi ve bağlılığı daha da artırdığı anlaşılmaktadır.

Araf suresinin 190. ayetinde Allah Teâlâ, insanlara sağlıklı ve kusursuz bir şekilde çocuk ihsan ettiğini, fakat bu kimselerin daha sonra, kendilerine bu nimeti veren zatı unutarak O'na ortak koştuklarını bildirmektedir. Bir çocuğa sahip olmak, sevinilecek ve şükredilecek bir nimettir. Sağlıklı bir çocuğa sahip olmak, yalnızca Yüce Allah'ın iradesindedir. Hastahanelerde her gün doğan çocuklar arasında,

¹⁷¹ Meryem, 19/49; Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XV, s.366.

¹⁷² Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, C.III, s.493.

¹⁷³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an Gerekeçeli Meal-Tefsir*, s.586.

¹⁷⁴ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, C.XII, ss.147-148.

¹⁷⁵ Kasas, 28/9; ayrıca bkz. Furkan, 25/74.

¹⁷⁶ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XXIV, s.228.

¹⁷⁷ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.IV, ss.216-217.

sağlıklı bir şekilde doğanlar normal ve olağan karşılanırken, bir rahatsızlıkla ya da bir engelle doğanlar ise sıra dışı görülmektedir. Halbuki dünyaya gelen her bir çocuk, başlı başına bir mucizedir. Kişi bütün nimetlerde olduğu gibi, evlat nimetini ihsan edenin de Allah olduğunu hatırdan çıkarmamalı, sebepleri müsebbip gibi görerek şirke düşmekten uzak durmalıdır. Dünyaya gelmek için bir anne ve babaya ihtiyaç duyan çocuk nimetini, Allah dilerse Hz. İsa gibi babasız ya da Hz. Adem gibi hem annesiz hem de babasız olarak da yeryüzüne gönderebilmektedir. Bunlar Yüce Allah'ın kudretinin eserleridir.

Kur'an'da Allah'tan af ve mağfiret dilemenin rızkın ve çocukların artmasına vesile olacağı haber verilmektedir: “(Mağfiret dileyin ki,) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin. Mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın.”¹⁷⁸ Hz. Nuh kendisine inanmayan ve gittikleri yanlış yolda ısrar eden kavmine, Allah'tan af dilemeleri halinde, kendilerine mallar, oğullar, bahçeler ve nehirler verileceğini söylemiştir.¹⁷⁹ Allah Teâlâ emirlerine itaat eden salih kullarını ahirette mükâfatlandıracağı gibi, dünyada da onlara türlü nimetler bahşederek mükâfatlandıracaktır. Mal, mülk bir nimet olduğu gibi çocuk da dünya nimetlerinden ve insanın kendisine meylettiği şeylerden biridir.

İnsana nimet olarak verilen evlatlar, bir ayette de göz önünde durmalarıyla nitelendirilmiştir: “Göz önünde duran oğullar (verdim).”¹⁸⁰ Bu ifade, hepsi yanında hazır, göz önünde, çalışmak için bir yere gitme ihtiyacı duymayan, meclislerde, toplantılarda babalarının yanında hazır bulunan evlatlar verildiği anlamına gelmektedir.¹⁸¹ Demek ki evladın ebeveyninin yanında bulunması kendisi için bir nimet olmakta, anne-babasına güç vermektedir. Muhammed Esed bu ayeti “ve (sevginin) şahitleri olarak çocuklar verdim” şeklinde tercüme etmiştir.¹⁸² Bu yorum, çocukların aile içinde muhabbet kaynağı olduğuna ve aileyi birbirine bağladığına işaret etmektedir.

Kur'an'da cennet çocuklarından bahsedilmesi,¹⁸³ dünyada bir nimet olarak görülen çocuğun, ahirette de cennet nimetlerinden biri olacağını göstermektedir.

¹⁷⁸ Nuh, 71/11-12.

¹⁷⁹ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, C.VIII, s.436.

¹⁸⁰ Müddessir, 74/13; konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Tevbe, 9/69; Nahl, 16/72; Meryem, 19/19; Şuara, 26/133.

¹⁸¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.VIII, s.462.

¹⁸² Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, s.1386.

¹⁸³ İnsan, 76/19, Vakıa, 56/17, Tur, 52/24.

2.2. Babaya ve Çocuğa Yemin Edilmesi

Kur'an-ı Kerim'de, sözü kuvvetlendirmek ya da bir şeyin önemini vurgulamak, kıymetini yüceltmek için onun üzerine yemin edildiği görülmektedir.¹⁸⁴ Kur'an'da önemsenerek üzerine yemin edilen şeylerden biri de baba ile çocuğunun her türlü ilişkileridir. “*Ve andolsun babaya ve ondan meydana gelen çocuğa.*”¹⁸⁵

Bu ifadede, bütün yaratılmışlara saygı ve hürmet bulunmaktadır.¹⁸⁶ Baba ve ondan meydana gelen evlat ifadesiyle, insan kastedilmiştir. Bu sebeple, babadan kasıt Hz. Adem, evlattan kasıt ise bütün insanlardır. Bunun dışında, ayette Hz. Nuh ve soyu, Hz. İbrahim ve soyu, Hz. Muhammed ve soyu ya da genel anlamıyla anne, baba ve çocuklar da kastedilmiş olabilir.¹⁸⁷ Allah'ın onlara yemin etmesi, insanın düşünmek, konuşmak, işlerini çekip çevirmek gibi üstün özelliklere sahip olması sebebiyledir. Ayrıca peygamberler de insanlar arasından çıkmıştır.¹⁸⁸ Üzerine yemin edilerek yüceltilen insan, yaratılmış varlıkların en üstünü ve değerlisidir. Burada insan özelinde baba ve çocuğu üzerine yemin edilmesi, çocuk ile ebeveyni arasındaki ilişkilerin önemsendiğini ve meselenin ehemmiyetini göstermektedir.

2.3. Çocuğun Yaratılışının Allah'ın Kudretine Delil Olması

Kur'an'da Allah'ın takdiri olmaksızın, hiçbir çocuğun dünyaya gelemeyeceği bildirilmekte,¹⁸⁹ insanın yaratılış süreci anlatılarak, onun hiçbir şey değilken insan olarak varedilmesinin ve sonsuz nimetlerle donatılmasının, Allah'ın varlığına ve kudretine delil olduğu açıklanmaktadır: “*Siz, hiçbir şey bilmezken Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı; şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi.*”¹⁹⁰

Bir hayvan yavrusu doğduğunda, hayatını devam ettirmek için gerekli olan birçok bilgiye sahipken, insanoğlu ise aciz, savunmasız ve başkasının yardımına muhtaç bir halde hayata gözlerini açmaktadır.¹⁹¹ Yüce Yaratıcı bu aciz varlığa türlü nimetler ihsan etmiştir. Bu nimetlerden olan göz ve kulak organları, duyu

¹⁸⁴ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s.169.

¹⁸⁵ Beled, 90/3.

¹⁸⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.IX, s.236.

¹⁸⁷ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.V, s.124; Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.V, s.625.

¹⁸⁸ Kurtubî, *el-Cami li Ahkami'l-Kur'an*, C.XIX, s.110.

¹⁸⁹ Fussilet, 41/47.

¹⁹⁰ Nahl, 16/78; aynı konu hakkında bkz.Mülk, 67/23; İnsan, 76/2.

¹⁹¹ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XIV, s.162.

organlarının en önemlisi ve en şerefli olduğu için ayette özellikle zikredilmiştir.¹⁹² İnsanın dünyaya geldiğinde başka eksikleri de olduğu halde, ayette özellikle “hiçbir şey bilmez” oluşuna dikkat çekilmesi ve Yüce Allah’ın insanlara “kulaklar, gözler, kalpler(akıllar)” verdiğinin hatırlatılması, insanın en kıymetli özelliğinin bilgi ve düşünme gücü olduğuna işaret etmektedir.¹⁹³ İnsana verilen nimetler, üzerinde düşünülüp idrak edilmesi, nimetleri verenin unutulmayıp her daim şükürle mukabele edilmesi için verilmiştir. İnsan, onları bu yolda kullanmadığında Yaratıcısına karşı nankörlük yapmış olmaktadır. İnsanoğlu, kendisine yapılan küçük bir iyiliğe dahi mukabelede bulunup hiç olmazsa teşekkür etmekte iken, kendisini bunca güzel nimetlerle donatan, varlığını borçlu olduğu Rabbine karşı daha vefalı olmalı, şükretmeli, nankörlük etmemelidir.

Dünyaya gönderilen insanoğlu, belli aşamalardan geçerek yaratılmaktadır. Yüce Allah insanı nasıl yarattığını, Kur’an’da şöyle anlatmaktadır:

“Andolsun biz insanı, çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık. Sonra onu sağlam bir karargâhta nutfeye haline getirdik. Sonra nutfeyi alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden, alakayı, bir parçacık et haline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratışla insan haline getirdik. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir.”¹⁹⁴

Çamurdan süzölmüş bir özden mükemmel bir varlığı meydana getiren Yüce Allah, sonsuz güç ve kudret sahibidir. Ayetlerde, topraktan dolayısıyla toprakta beslenip büyüyen bitkilerden alınan besin aşamasından başlayarak, anne karnında ete kemiğe bürünüp tam bir insan halini almasına varıncaya kadar, her bir insanın yaratılış süreci özetlenmiştir.¹⁹⁵ İlmî verilerle uygunluk halinde olan bu bilgiler, küçük bir damladan büyük bir insan vücudunun nasıl ortaya çıktığını anlatmaktadır. Yüce Allah, insana yaratılışıyla ilgili bu bilgileri vererek, “tevhit inancının eğitimini yapmakta, yaratılandan yaratana, eserden müessire gitmeyi”¹⁹⁶ öğretmektedir. Böylece insan kendi yaratılışı hakkında bilgi sahibi olmakta, yaratılışını düşünerek Yaratıcısını bulmaktadır.

İnsanın yediği yiyeceklerin bir kısmı saç, et ve kemiklere dönüşürken bir kısmı da milyonlarca insan üretebilecek kapasitedeki meniye dönüşmektedir. Meninin içindeki milyonlarca spermden hangisinin yumurta hücresi ile birleşeceğine -ya da

¹⁹² Muhammed Ali Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, Nedim Yılmaz, Sadreddin Gümüş (Çev.), Ensar Neşriyat, İstanbul 2016, C.VII, s.157.

¹⁹³ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.III, s.425.

¹⁹⁴ Müminun, 23/12-14.

¹⁹⁵ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.IV, s.14.

¹⁹⁶ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, C.XIII, s.197.

birleşmeyeceğine- karar veren Allah'tır. Bu önemsiz nesne, dokuz ay içinde anne karnında yaşayan bir canlıya dönüşmektedir.¹⁹⁷ İnsanın yaratılışındaki bu mükemmel düzen, bu düzeni yaratan mükemmel bir düzenleyiciyi akla getirmekte, Allah'ın varlığına ve kudretine apaçık bir delil olmaktadır.

İnsan, kâinattaki ve küçük bir kâinat olan kendi vücudundaki muhteşem düzeni görüp tefekkür ederek, Yaratıcısını bilip tanıması için dünyaya gönderilmiştir. Anne karnındaki çocuğun gelişmesi ve belli özelliklere sahip olarak doğması, Allah'ın kudretinin bir delilidir.¹⁹⁸ Allah insanın, anne karnında üç kat karanlık içinde yaratıldığını haber vermektedir.¹⁹⁹ Bu karanlık ortamlarda dışardan anlaşılamayan nice yaratılış mucizeleri, Yüce Allah'ın bilgisi ve kudreti sayesinde gerçekleşmektedir. Allah insanı, anne karnında karanlıklar içinde şekilden şekile sokmaktadır. Yaratılmışlar için bir engel teşkil eden karanlık, Allah için bir engel olmamaktadır.²⁰⁰ İnsan sınırlı bir varlıktır ve gücü bir yere kadardır. Kâinatın yaratıcısı olan Allah'ın gücü ise sınırsızdır. Yaratılış aşamalarını iyice düşünen ve tefekkür eden insan, Allah'ın kudretinin sonsuzluğunu daha iyi kavramaktadır.

Kur'an'da insanın, bir "aşılanmış yumurta"dan yaratıldığı açıklanmaktadır.²⁰¹ Aşılanmış yumurta olarak tercüme edilen "alak" kelimesi, yapışmak, asılmak, sevgi, alaka, sucunun kovalarını taşıdığı ağaç, bunun her ucuna asılı ip, pıhtılaşmış kan ve kurtçuk anlamlarına gelmektedir.²⁰² Kelimede asıl olarak yapışkanlık anlamı bulunduğu için, aşılana yumurtanın rahim duvarına yapışıp insanın bu yolla üremesine işaret edilmiştir. Kelimedeki sevgi ve ilgi anlamı da, insanın Allah tarafından sevgiyle yaratıldığına ve insanın mayasına sevgi ve şefkat konulduğuna işaret etmektedir.²⁰³ Sevgi ve rahmetle yaratılan insan, zaman zaman kendini adeta tanrılaştırarak Yaratıcısını unutma ve inkâr etmeye meyletmektedir. Onun bu eğilimi karşısında Allah, "önemsiz bir su"dan yaratıldığını kendisine hatırlatmaktadır.²⁰⁴ "O,

¹⁹⁷ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.III, s.346.

¹⁹⁸ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.V, s.165.

¹⁹⁹ Zümer, 39/6.

²⁰⁰ Kurtubî, *el-Cami li Ahkami'l-Kur'an*, C.XV, s.143.

²⁰¹ Alak 96/2.

²⁰² İsfahânî, *Müfredat*, bkz. "alk", s.718.

²⁰³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.XI, s.7.

²⁰⁴ İlhan Kutluer, "İnsan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXII, İstanbul 2000, s.321.

*insanı bir damla sudan yarattı. Fakat bakarsın ki (insan) Rabbine apaçık bir hasım oluvermiştir.”*²⁰⁵

Ayette insan, kendi kökeninin ne denli basit bir madde olduğunu unutmaması için uyarılmakta, önceleri anılmaya bile değmezken onu meleklerden üstün kılan Yaratıcısına şükretmesi ve emirlerine itaat etmesi gerektiği²⁰⁶ anlatılmaktadır. İnsan gelişimindeki çeşitli dönemleri hatırlayıp düşündüğünde, Rabbine karşı isyankâr ve kibirli bir tutum takınmayacak, kendi acizliğini ve Yaratıcısının büyüklüğünü daha iyi idrak edecektir. Evet, insan düşünmelidir ki, bir nutfe, bir sperm damlası ne kadar değersiz bir sıvı, ne güçsüz ve zayıf bir maddedir. Ve ondan, bir insan yaratmak ne büyük bir kudrettir.²⁰⁷ İşte bu şekilde, bir çocuğun nasıl yaratıldığını tefekkür eden ebeveynin Allah’a olan imanı ve bağlılığı kuvvetlenecek, kibirlenmekten ve Rabbine karşı nankörlükten vazgeçip şükreden bir kul haline gelecektir.

Bu konudaki ayetlerde insan, kendi yaratılışı üzerinde düşünmeye sevk edilmiş, kendisine sonsuz nimetler veren Rabbine şükretmesi gerektiği belirtilmiştir. Bir insanın sağlıklı bir şekilde dünyaya gelişinin, ancak Allah’ın takdiriyle olabileceği, O’ndan başka kimsenin buna güç yetiremeyeceği, insanın küçüklüğü ve acizliği karşısında Yaratıcının büyüklüğü ve kudreti ortaya konmuştur.

2.4. Çocuğun Aciz Olması

İnsan, canlılar arasında uzun süre bakım ve gözetime muhtaç olan tek varlıktır. Yaratılmış varlıklar arasında, büyüme ve gelişme süresi en uzun olan insanoğlu, kendi kendine bırakıldığında kısa bir süre sonra ölmektedir. Bu sebeple bakım ve gözetiminin yapılması için başkalarına muhtaçtır. Bu işin yapılmasıyla Allah, anne-babayı sorumlu kılmıştır.²⁰⁸ Ebeveyn, doğumundan itibaren çocuğunun ihtiyaçlarını karşılayarak onu sevgi ve şefkatle besleyip büyütmeli, kendisine emanet edilen bu aciz varlığa sahip çıkmalıdır.

Kur’an’da çocukların aciz ve çaresiz oldukları belirtilmektedir:

“Kendilerine yazık eden kimselere melekler, canlarını alırken: “Ne işte idiniz!” dediler. Bunlar: “Biz yeryüzünde çaresizdik” diye cevap verdiler. Melekler de: “Allah’ın yeri geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!” dediler. İşte onların barınağı cehennemdir; orası ne kötü bir gidiş yeridir. Erkekler, kadınlar ve çocuklardan (gerçekten) aciz olup

²⁰⁵ Nahl, 16/4; ayrıca bkz. İnfitar, 82/6-8; konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Kehf, 18/37; Meryem, 19/67; Hac, 22/5; Nur, 24/45; Fatır, 35/11; Yasin, 36/77-79, 82; Mümin, 40/67; Necm, 53/45-46; Kıyame, 75/37-30; Abese, 80/17-20.

²⁰⁶ Kutluer, “İnsan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXII, s.323.

²⁰⁷ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, C.X, s.445.

²⁰⁸ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, s.175.

hiçbir çareye gücü yetmeyenler, hiç bir yol bulamayanlar müstesnadır. İşte bunları, umulur ki Allah affeder...”²⁰⁹

Ayette, Allah’ın dinini serbestçe yaşamak ve yaymak maksadıyla Allah rızası için hicretin teşvik edildiği, bir mazereti bulunmadığı halde hicret etmeyenlerin ise ceza görecekları bildirilmiştir. Hapiste olmak, hasta olmak, engelli olmak, hicret için gerekli maddi-manevi imkândan mahrum bulunmak gibi mazeretleri sebebiyle hicret edemeyen aciz durumdaki kişileri ise, Allah bağışlayacağını bildirmektedir.²¹⁰ Ayette görüldüğü üzere çocuk da, güçsüz ve çaresiz kabul edilen kimseler arasında yer almaktadır. Bu durum çocuğun, bakıma ve himayeye muhtaç olduğunu belirtmekle beraber, belli bir yaşa kadar dinî sorumluluklarla yükümlü olmadığını da göstermektedir.

İnsan belli bir yaşa gelip de güçleninceye kadar, güçsüz ve savunmasız bir durumdadır.²¹¹ Başkalarının yardımına muhtaç olduğu bu dönemde çocuk ihmal edilmemeli, ebeveyn ona karşı sorumluluklarını yerine getirmelidir. Ayrıca gerek fertler gerekse toplum tarafından çocuğu dilendirmek, satmak, bir işte çalıştırmak gibi yollarla ondan menfaat temin edilmemeli, çocuk istismar edilmemelidir.

Kur’an’da, çocuğun dünyaya gelmesinden itibaren, belirli bir süre kendi ihtiyaçlarını karşılayamadığı, anne-babasının himayesine muhtaç olduğu ifade edilmektedir:

“Biz insana, ana-babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu. Taşınması ile süttten kesilmesi, otuz ay sürer. Nihayet insan, güçlü çağına erip kırk yaşına varınca der ki: Rabbim! Bana ve ana-babama verdiğin nimete şükretmemi ve razı olacağın yararlı iş yapmamı temin et...”²¹²

Küçüklüğünde aciz, güçsüz ve tecrübesiz olan çocuğun kırk yaşına gelmesi, ayette fiziksel ve ruhsal anlamda olgunluğa ermesi olarak görülmüştür. Hiçbir peygamber kırk yaşından önce gönderilmemiştir.²¹³ Kırk yaşla birlikte kişinin manevi duyguları güçlenmeye ve kemale ermeye başlamaktadır. Gençlikle birlikte çocukluk bitmekte, kırk yaşla birlikte de artık gençlik yıllarının sonuna gelinmiş bulunmaktadır. Demek ki ebeveynin çocuk üzerindeki sorumluluğu bir ömür devam etmekle beraber özellikle kırk yaşına kadar gerekli ve önemlidir.²¹⁴ Anne-baba henüz hayat tecrübesi bulunmayan çocuğunu dünya yolculuğunda yalnız bırakmamalı,

²⁰⁹ Nisa, 4/97-99; ayrıca bkz. Nisa, 4/127.

²¹⁰ Karaman, vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.II, s.124.

²¹¹ Mümin, 40/67; Hac, 22/5.

²¹² Ahkaf, 46/15.

²¹³ Nasıruddin Abdullah b. Ömer Beydâvî, (ö.685/1286), *Envaru’t-Tenzil Ve Esraru’t-Te’vil Beydâvî Tefsiri*, Terc. Abdülvehhab Öztürk, Kahraman Yayınları, İstanbul 2013, C.V, s.25.

²¹⁴ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XX, s.30, 32.

dünya ve ahiret mutluluğunu temin için elinden geleni yapmalı, tecrübeleriyle ona ışık tutmalıdır. Küçükken düştüğünde elinden tutup kaldırdığı gibi, büyüdüğünde de her daim yanında olarak gerektiğinde yine kaldırmalıdır. Evlat kaç yaşına gelirse gelsin, ebeveyninin rehberliğine muhtaçtır.

2.5. Çocuğun Güç Simgesi Olması

Evlat anne-baba için bir güç ve övünç vesilesidir. Çok çocuk sahibi olma, tarihten bugüne kişiyi güçlü kılan, kendisiyle övünülen bir nimettir. Çocukları -özellikle de erkek çocukları- çok olan kimseler, öteden beri toplumda itibar görmektedir. Önceki toplumlarda, çok çocuğa sahip olmak aynı zamanda çok sayıda savaşçıya sahip olmak anlamına da geldiğinden, bu durum muhataplarda saygı ve korku uyandırmış ve önemli görülmüştür. Günümüzde ise değişen dünya şartlarıyla birlikte bu düşünce de değişmiştir. Bununla beraber çocuğun ebeveyn için, maddi ve manevi bir güç unsuru oluşu, değişmez bir hakikattir.

Allah Kur'an'da insanlara evlatlar vererek güçlerini artırdığını, sayılarını çoğalttığını haber vermektedir.²¹⁵ Ayetlerde anlatılan bir örnekte, kişinin evlat sahibi olmayı bir güç olarak gördüğü ifade edilmektedir: *“Bağına girdiğinde: Maşaallah! Kuvvet yalnız Allah’ındır, deseydin ya! Eğer malca ve evlatça beni kendinden güçsüz görüyorsan (şunu bil ki): “Belki Rabbim bana, senin bağından daha iyisini verir; senin bağına ise gökten yıldırımlar gönderir de bağ kupkuru bir toprak haline gelir.”*²¹⁶

Ayetlerde Allah'ın iki kişiden birisine üzüm bahçesi, mal, mülk ve evlatlar verdiği, onun bunlarla diğerine karşı övündüğü görülmektedir. İnancılı olan diğer kimse, anlaşıldığına göre bu imkânlarla sahip değildir. Mal ve evlat gibi dünyada bir güç simgesi olarak görülen şeylere sahip olmayan arkadaşına karşı, kendi sahip olduklarıyla övünen bu kibirli kimse, kendisini üstün görmekte, bu gücün daima kendisinde kalacağını sanmaktadır. Arkadaşı ise onu uyararak bu nimetleri verenin Allah olduğunu ve O'na karşı nankörlük etmemesi gerektiğini öğütlemektedir. Ayetlerin devamında, bu kişinin bahçelerinin bir afete uğrayarak yok olduğu zaman, hatasını anladığı ve pişman olduğu görülmektedir.²¹⁷ Kendileriyle övündüğü çocuklarının ve malının ona bir faydası olmamıştır.

²¹⁵ İsra, 17/6.

²¹⁶ Kehf, 18/39-40.

²¹⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.V, s.299.

Dünyada bir güç olarak görülen mal ve evlat çokluğu, kişinin iyi ve üstün oluşunun bir göstergesi değildir. Üstünlük, yapılan iyi ve güzel işlerle mümkündür. Kişi kendisine nimetleri verenin, dilediğinde alma gücüne de sahip olduğunu hatırdan çıkarmamalı, dünya ve içindekilerin geçici olduğunun, bundan dolayı onlara gereğinden fazla önem vermemek gerektiğinin bilincinde olmalıdır. Kişi bu nimetlere dünyada güvenmediği gibi ahirette de güvenmemelidir. Kimsenin kimseye fayda sağlayamadığı o günde zor durumda kalmamak için, herkes dünya tarlasına neler ektiğine dikkat etmelidir. Zira orada herkes, kendi ektiğini biçecektir.

Sahip oldukları nimetlere güvenen ve bunlarla övünen kibirli kimseler, ahirette bu nimetlerin kendilerini kurtaracağını sanmaktadır: *“Biz hangi ülkeye bir uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın varlıklı ve şımarık kişileri: Biz, size gönderilmiş olan şeyi inkâr ediyoruz, demişlerdir. Ve dediler ki: Biz malca ve evlatça daha çoğuz, biz azaba uğratılacak da değiliz.”*²¹⁸

Peygamberlerin davetine ilk karşı çıkanların genellikle servet, nüfuz, makam, mal, evlat gibi dünyevi nimetlere sahip kimseler olduğu ayette bildirilmektedir. Bu kimseler, bu dünyada kendisine bol nimet verilenlerin Allah’ın sevgili kulu, az nimet verilenlerinse Allah’ın gazabına uğrayan kullar olduğu gibi yanlış bir zanna kapılmaktadır.²¹⁹ Halbuki bu kibirlenmelerinin onlara bir faydası olmayacak, mal ve evlatları onları ahiret azabından kurtaramayacaktır. Ancak malını Allah yolunda harcayan ve evladını güzel bir ahlakla yetiştirebilen kimseye, malının ve evladının bir faydası olacaktır.²²⁰ Kişi bir nimet olarak kendisine verilen evlat, mal gibi varlıklara aldanmamalı, onlarla gururlanmamalıdır. Evlat sahibi olmanın ya da olamamanın Yüce Allah’ın takdirinde olduğu unutulmamalı, sahip olunan nimetlerle başkalarına karşı övünülüp böbürlenilmemelidir.

Anlaşıldığı üzere, dünya hayatında çok evlat sahibi olmak, kişiye nüfuz kazandıran ve itibarını artıran bir durum olarak görülmektedir. Eskiden bu düşünce toplumda daha yaygınken, günümüzde ise toplumun bu yöndeki algısı yavaş yavaş değişmekte, ailelerin sahip olduğu çocuk sayısı azalmaktadır.

²¹⁸ Sebe, 34/34-35; konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Hadid, 57/20; Kalem, 68/10-14.

²¹⁹ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.IV, s.533.

²²⁰ Beydâvî, *Envaru't-Tenzil*, C.IV, s.329.

2.6. Çocuk Uğrunda Savaşılması

Çocuk, insanın tüm varlığını ortaya koyarak uğrunda savaşmayı göze aldığı bir dünya nimetidir. İnsanoğlu yaratıldığı günden bugüne yavrusuna karşı derin bir sevgi ve şefkat beslemiş, bir tehlike olması durumunda canı pahasına onu koruyup kollamış, evladına siper olmuştur. Sadece insanda değil tüm canlılarda bulunan bu özellik, ebeveyn olmanın bir gereğidir.

Kur'an'da çocuk, uğrunda savaşılacak bir dünya nimeti olarak görülmüştür:

“Musa’dan sonra, Benî İsrail’den ileri gelen kimseleri görmedin mi? Kendilerine gönderilmiş bir peygambere: “Bize bir hükümdar gönder ki (onun komutasında) Allah yolunda savaşalım” demişlerdi. “Ya size savaş yazılır da savaşmazsınız?” dedi. “Yurtlarımızdan çıkarılmış, çocuklarımızdan uzaklaştırılmış olduğumuz halde Allah yolunda neden savaşmayalım?” dediler. Kendilerine savaş yazılınca, içlerinden pek azı hariç, geri dönüp kaçtılar...”²²¹

Meşru bir savaş, ancak yüce değerler ve ahlaki ilkeler uğrunda yapılabilir. Bu ayet vatandan ayrı kalmanın, çocuklardan mahrum bırakılmanın, çocuklarla bir araya gelip aileyle birlikte yaşamamanın, uğrunda savaşılacak kadar önemli bir mesele²²² olduğunu göstermektedir. Demek ki aile üyelerinin hep birlikte bir arada yaşaması, çok kıymetli bir nimettir. Evlat ve ebeveyn birbirinden ayrılmamalı, sıcak bir aile ortamından mahrum bırakılmamalıdır. Böyle bir durum, çocuğu etkilediği kadar ebeveyni de etkilemektedir. Anne-baba ve çocukların bir arada yaşamaları kendilerine huzur ve mutluluk verirken, birbirlerinden ayrı kalmaları onları olumsuz etkilemektedir.

Aciz ve çaresiz durumdaki çocuklar, Kur'an'da bir savaş sebebi olarak kabul edilmiştir: “Size ne oldu da Allah yolunda ve “Rabbimiz! Bizi, halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardımcı yolla!” diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz!”²²³ Burada söz konusu edilen kişiler, Mekke’nin fethinden önce orada kalıp Medine’ye göç edemeyen, Mekkeli müşriklerin zulmüne uğrayan ve Allah’a sığınarak O’ndan yardımcı göndermesini isteyen kimselerdir.²²⁴ Ayette küçük yavruların bile müşriklerin zulmünden kurtulamadıkları bildirilmekte, Allah’ın rahmetinin inmesi için, bu kimselerin dualarına çocuklarını da iştirak ettirdikleri belirtilmektedir.²²⁵

²²¹ Bakara, 2/246.

²²² Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmî'l-Kur'an*, C.III, ss.445-446.

²²³ Nisa, 4/75.

²²⁴ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.I, s.380.

²²⁵ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb*, C.VIII, s.163.

Burada müslümanlardan, dünyanın neresinde olursa olsun, zulüm ve haksızlığa uğramış çaresiz kimselere yardım etmeleri ve gerekirse onlar uğrunda savaşmaları istenmektedir.²²⁶ İslam dini ancak zulmü, din yüzünden baskıyı ve haksız saldırıyı ortadan kaldırmak için savaşa izin vermektedir.²²⁷ Çaresiz durumdaki masum yavrular da bir savaş sebebidir. Kişi gerek kendi çocuklarını gerekse diğer çocukları, bulundukları zor durumdan kurtarmak için çaba göstermeli, bir şeye güç yetiremeyen bu aciz varlıkları kendi hallerine terk etmemelidir.

2.7. Çocuk Sevgisinin Fitrî Olması

Anne-baba ve çocuk arasında ortaya çıkan sevgi, kişinin kendi iradesine bağlı olmayan, yaratılıştan gelen ilahi bir sevgidir.²²⁸ İnsanın, çocuk yetiştirmenin gerektirdiği sabır ve tahammülü gösterebilmesi, kendi ilgi ve ihtiyaçlarını bir kenara bırakıp çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, onların eğitim ve terbiyeleriyle ilgilenebilmesi, fitratında bulunan çocuğu sevme ve onu yetiştirme duygusu sayesinde mümkün olmaktadır.²²⁹ Bu durum çocuğun bakımı ve yetişmesi için gerekli olan sevgi ve şefkatin, Allah tarafından anne-babaların fitratına yerleştirildiğini ve nesillerin bu sayede devam ettiğini göstermektedir.

Anne-baba evladını, bir karşılık beklemezsizin ve bir menfaat düşüncesi olmaksızın sevmektedir. Çocuğun ebeveynine kötülük yaptığı, ona karşı vefasız davrandığı durumlarda dahi, anne-baba onu sevmeye ve ona şefkat duymaya devam etmektedir. Bu sevgi, sadece bu dünyayla sınırlı olmayan, ahirette de devam eden bir sevgidir. Ayetlerde “ebedi cennet çocukları”²³⁰ndan bahsedilmektedir.

Kur'an'da, çocuğun insanlar için çekici kılınan nimetlerden biri olduğu bildirilmiştir.²³¹ Tüm insanlarda bulunan bu özellik, peygamberlerde de bulunmaktadır. Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderildiği toplumda, hanımları ve çocukları olduğu için onun Allah'ın Rasulü olamayacağını iddia edenler bulunmaktaydı. Onlara göre peygamberlerin bu tür dünyevi arzuları olamazdı.²³² Allah Teâlâ Hz. Peygambere “*Andolsun senden önce de peygamberler gönderdik ve*

²²⁶ Hayrettin Karaman, vd., *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005, s.84.

²²⁷ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.II, s.95.

²²⁸ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, s.53.

²²⁹ Beyza Bilgin, *İslam ve Çocuk*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, s.37.

²³⁰ İnsan, 76/19; Tur, 52/24; Vakıa, 56/17.

²³¹ Ali İmran, 3/14.

²³² Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.II, s.529.

*onlara da eşler ve çocuklar verdik...*²³³ şeklinde hitap ederek evlenip çocuk sahibi olmanın, peygamberler de dahil olmak üzere tüm insanlar için fitrî bir arzu olduğunu haber vermiştir.

İslam dini, çocuk sahibi olmayı teşvik etmiş, birçok peygamber, duasında hayırlı bir nesil istemiştir. Hz. Zekeriyya, Allah'a dua ederek, bir evlat sahibi olmayı isteyen peygamberlerdendir.²³⁴ Hz. Meryem'in adanmış olduğu mabedde, Allah'ın özel koruması altında büyüdüğünü gören Hz. Zekeriyya, ileri yaşta olmasına rağmen, Allah'ın kendisine bir çocuk verebileceğini ümit etmiştir.²³⁵ Burada, güzel ahlaklı, temiz yetişen bir gencin, imrenme sebebi olduğu görülmektedir. Ayrıca insanın kaç yaşında olursa olsun, evlat sahibi olma isteğinin her daim canlı olduğu da anlaşılmaktadır.

Kur'an'da, evladını çok seven bir baba olan Hz. Yakub'un, uzun yıllar boyunca, kaybettiği oğlu Hz. Yusuf'un hasretini çektiği anlatılmaktadır. Kalbi evlat sevgisi ve hasretiyle dolu olan bu baba, aradan geçen onca yılın ardından, oğlunun kendisine gönderdiği gömleğin kokusunu çok uzaklardan hissetmiştir.²³⁶ Evladını çok seven bir babanın, çocuğunun kokusunu çok uzaklardan hissedebilmesi, evlatla ebeveyn arasında çok güçlü bir bağın bulunduğu işaret etmektedir. Hz. Yakub oğlunu kaybettikten sonra öyle üzülmüştür ki ağlamaktan gözleri görmez olmuştur. Özlemle geçen onca yılın ardından Hz. Yakub oğluna kavuşmuş, böylece hem fiziksel hem de ruhsal sağlığı düzelmiş, gözleri de tekrar görmeye başlamıştır.

Kur'an'da evladını çok seven ebeveyn örneklerinden biri de, Hz. Musa'nın annesidir. Bu anne, Firavun'un dünyaya gelen erkek çocuklarını öldürmesi üzerine, yeni doğan yavrusu Hz. Musa'yı, Allah'ın bildirmesiyle, normal şartlarda hiçbir annenin yapmayacağı bir işi yaparak sepetin içine koyup denize bırakmıştır. Fakat daha sonra evladı için oldukça endişelenmiş, onu denize bıraktığına pişman olmuştur. Allah, yavrusundan ayrı kaldığı için üzülp endişelenen anneyi teselli etmiş, tekrar çocuğuna kavuşacağını haber vermiş, böylece hüznünün kaybolmasını²³⁷ ve yüreğinin ferahlamasını sağlamıştır. Kur'an'da geçen bu ebeveyn örnekleri, çocuk sahibi olamamak gibi çocuktan ayrı kalmanın da anne-baba için bir

²³³ Rad, 13/38.

²³⁴ Ali İmran, 3/38; ayrıca bkz. Meryem, 19/5-6; Enbiya, 21/89-90.

²³⁵ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.I, s.255.

²³⁶ Yusuf, 12/94-96.

²³⁷ Kasas, 28/7; Taha, 20/39-40; Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XV, s.510.

ızdırıp sebebi olduğunu, ona kavuşmanın ise büyük sevinçlere vesile olduğunu ortaya koymaktadır.

Çocuk, insan için cazip kılınan nimetlerden olmakla birlikte, bütün dünyevi nimetler gibi onun da geçici ve fani olduğu unutulmamalıdır. Allah bu konuda kullarını uyarmaktadır:

“Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda bir övünme ve daha çok mal ve evlat sahibi olma isteğinden ibarettir. Tıpkı bir yağmur gibidir ki, bitirdiği ziraatçıların hoşuna gider. Sonra kurur da sen onun sapsarı olduğunu görürsün; sonra da çer çöp olur. Ahirette ise çetin bir azap vardır. Yine orada Allah’ın mağfireti ve rızası vardır. Dünya hayatı aldatici bir geçimlikten başka bir şey değildir.”²³⁸

İnsanın hoşuna giden yemyeşil otların bir gün gelip de sararması gibi, insan da önce filizlenmiş otlar gibi annesinden doğup sonra gençlik çağına ulaşmakta, daha sonra da yeşil otların sararıp solduğu gibi ihtiyarlamaktadır. En sonunda ise ölerək toprağa dönmektedir.²³⁹ Bu durum dünya hayatının geçiciliğini göstermektedir. Hayat Allah’ın kullarına bir ikramı, hediyesi ve her türlü nimetin kaynağıdır. Bununla birlikte kişi, nimetlerin kıymetini bilmeyip ahiret hayatını hiçe sayarak yaşadığında, hayat bu olumlu niteliğini yitirmekte,²⁴⁰ dünya ve ahiret azabına sebep olabilmektedir. Öyleyse insan, dünya hayatının ve içindekilerin geçici olduğunun idrakinde olmalı, buna göre yaşamalıdır. Bütün nimetlerde olduğu gibi evlat nimeti de, Allah’ın rızası istikametinde değerlendirildiğinde kişiye fayda sağlayacaktır.

Hız. İbrahim’in çok sevdiği oğlunu, gördüğü bir rüya üzerine kurban etmek istemesi, insanın gerektiğinde Rabbinin rızası için sevdiklerinden vazgeçebilmesi gerektiğini gösteren bir örnektir:

“Babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa erişince: Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum; bir düşün, ne dersin? dedi. O da cevaben: Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun, dedi. Her ikisi de teslim olup, onu alnı üzerine yatırınca: Biz ona: “Ey İbrahim!” diye seslendik. Rüayı gerçekleştirdin. Biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. Bu, gerçekten, çok açık bir imtihandır. Biz, oğluna bedel ona büyük bir kurban verdik.”²⁴¹

Allah Teâlâ yaşlı bir insana, ahir ömründe bir evlat ihsan etmiş ve bu çocuk büyüdüğünde, babası onu Allah rızası için kurban etmek istemiştir. Bu, gerçekten zor bir imtihandır. Hız. İbrahim, hanımı Hız. Hacer ve oğlu Hız. İsmail bu sınavı kazanmış, nefislerine ve şeytana değil Rablerine itaat etmişlerdir. Onların bu fedakârlıkları karşılığında Yüce Allah, Hız. İsmail’i ölümden kurtarmıştır. Burada amaç, Hız. İsmail’in kurban edilmesi değil, hiçbir sevginin Allah sevgisinden daha üstün

²³⁸ Hadid, 57/20.

²³⁹ Taberî, *Camîu’l-Beyan*, C.VIII, s.181.

²⁴⁰ Esed, *Kur’an Mesajı Meal-Tefsir*, s.1294.

²⁴¹ Saffat, 37/102-107.

olmaması gerektiğini²⁴² ortaya çıkarmaktır. Yaratılan hiçbir varlığın sevgisi, Yaratıcıya olan sevgiden büyük olmamalıdır. Ebeveynin evladına olan sevgisi, onu Allah'ın razı olduğu işleri yapmaktan uzaklaştırmamalı, yanlış yollara sürüklememelidir.

2.8. Çocuğa Dua Edilmesi

Dua, aciz ve sınırlı bir varlık olan insanoğlunun sonsuz güç ve kudret sahibi olan Rabbine sığınması, halini O'na arzetmesidir. Çocuk yetiştirmek, ciddi bir sorumluluktur ve insanın gücünü aşan bir durumdur. Böyle önemli bir vazifeyi yerine getirirken aciz kalınan durumlarda, Allah'a dua etmek ve O'ndan yardım istemek, ilk insan Hz. Adem'le başlayan ve tüm insanlığa yayılan bir gelenektir.²⁴³ Anne-baba çocuğunun daha ilk hücreleri bile oluşmadan onun için dua etmeye başlamalı,²⁴⁴ sonrasında bir ömür boyu evladına dua etmeye devam etmelidir.

Kur'an-ı Kerim'deki peygamber duaları, çocuklar için yapılabilecek dualar noktasında ebeveynlere yol göstermektedir. Bu dualardan birinde, Hz. Zekeriyya'nın evlat sahibi olmayı dilediği görülmektedir.²⁴⁵ Hz. Zekeriyya her ne kadar kendisinin ve hanımının durumu, yaşlılık vb. şeyler sebebiyle uygun olmasa da, Allah'ın buna kadir olduğunu bilerek, samimi bir şekilde çocuk sahibi olmak için dua etmiştir.²⁴⁶ Allah Teâlâ, onun duasını kabul etmiş, kendisine Hz. Yahya'yı müjdelemiş, ismini de kendisi koyarak onu şereflendirmiştir.²⁴⁷ Bu hadise evlat sahibi olmak isteyen ebeveynlere, şartlar uygun olmasa da Allah'tan ümit kesmeyip duaya devam edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Ebeveyn, çocuğunun sağlıklı ve kusursuz olması için Allah'a dua etmelidir.²⁴⁸ Hamile kalınması, çocuğun sağlam ve mükemmel bir şekilde dünyaya gelmesi ancak Allah'ın dilemesiyle mümkün olmaktadır. Bu sebeple bu yöndeki bütün talep ve istekler Allah'a olmalıdır. Çocuğun sağlıklı ve tam bir şekilde doğması için yapılan dualar, kişiye Yüce Yaratıcının büyüklüğü ve kudreti karşısında kendi küçüklüğünü ve acizliğini hatırlatmaktadır.

²⁴² Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.V, s.30.

²⁴³ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, C.IV, s.62.

²⁴⁴ Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.IV, s.17.

²⁴⁵ Ali İmran, 3/38; ayrıca bkz. Meryem, 19/5-6; Enbiya, 21/89-90.

²⁴⁶ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb*, C.XVI, s.222.

²⁴⁷ Beydâvî, *Envaru't-Tenzil*, C.III, s.345.

²⁴⁸ Araf, 7/189.

Kur'an'da adı geçen peygamberlerden Hz. İbrahim, yaptığı bir duada Allah'tan salih bir çocuk dilemiştir.²⁴⁹ Hz. İbrahim duasında, sadece bir evlat talep etmemiş “salih bir evlat” isteğinde bulunmuştur. Bu duada, çocukta aranan özellik dikkat çekmektedir. Çocuk için fiziki ya da maddi bir özellik değil, salih olma gibi manevi bir özellik talep edilmiştir.²⁵⁰ Bu talep, Allah'tan istenecek çocuk konusunda ebeveynlere örneklik oluşturmaktadır. Ebeveyn çocuğun dış görünüşü ya da cinsiyeti gibi maddi konuları değil, ahlak güzelliği gibi manevi konuları önceleyerek özellikle bu konularda onun için dua etmelidir.

Hz. İbrahim çocuğun manevi hayatı için yapılabilecek dualar konusunda örnek olmuş, başka bir duasında da kendisinin ve soyundan geleceklerin namaza devamlı olmalarını dilemiştir.²⁵¹ Hz. İbrahim'in bu duası, Sâbûnî'ye göre müminin çocuğuna yapacağı en güzel duadır.²⁵² Ebeveynin hem kendisinin hem de çocuklarının dünya ve ahiret saadetine vesile olabilecek bu kıymetli ibadete devam etmesi, oldukça sevinilecek bir durumdur. Allah Rasulüne bir defasında, Allah katında en sevimli amelin ne olduğu sorulduğunda “vaktinde kılınan namaz” cevabını vermiştir.²⁵³

Hz. İbrahim'in, dualarında ailesi ve soyu için güzel taleplerde bulunduğu görülmektedir.²⁵⁴ Soyundan olup da isyan edenler için ise ceza istemeyip onları Allah'ın mağfiret ve merhametine havale etmiştir.²⁵⁵ Bu da ebeveynin, kötü ahlaklı çocuklarının cezalandırılmalarını istemekte acele etmeyip onlara merhamet ederek, onlar için dua etmeye devam etmesi gerektiğini göstermektedir. Anne-baba, her daim çocuğu için hayır dua etmeli, bedduadan sakınmalıdır. Hz. Peygamber ebeveynleri, çocuklarına beddua etmekten sakındırmıştır.²⁵⁶

Ebeveynin çocuğuna dua ederken isteyeceği özelliklerden birisi de, kendisi için “göz aydınlığı” olmasıdır: “(ve o kullar): Rabbimiz! Bize gözüümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi takva sahiplerine önder kıl! derler.”²⁵⁷ Gözleri aydın edecek ve kişiyi dünyada ve ahirette memnun edecek çocuklardan maksat, Allah'ın emirlerini tutan ve yasaklarından kaçınan, aileye üzüntü ve problem değil

²⁴⁹ Saffat, 37/100.

²⁵⁰ Kurt, *Kur'an Kıssalarında Aile*, s.63.

²⁵¹ İbrahim, 14/40.

²⁵² Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, C.III, s.260.

²⁵³ Buhârî, “Edep”, 1.

²⁵⁴ Bakara, 2/124, 128-129.

²⁵⁵ İbrahim, 14/35-36.

²⁵⁶ Ebu Davud, “Vitr”, 27.

²⁵⁷ Furkan, 25/74; konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. İbrahim, 14/37; Ahkaf, 46/15.

sevinç ve mutluluk getiren çocuklardır.²⁵⁸ Kur'an'da geçen bu duada, kişinin eşlerinin ve çocuklarının salih kimseler olmasını istemesi, aile ve çocuk terbiyesine verilen önemi göstermektedir.²⁵⁹ Ayrıca kişinin ailesinin iyi kimseler olmasının, kendisi için büyük bir mutluluk ve huzur kaynağı olacağı anlaşılmaktadır. Ayet, kişinin kendi ailesine dua ettiği gibi, neslinden gelecek olanlara da dua etmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Kur'an'da kişinin ailesi için yaptığı başka bir dua örneği de, Hz. Lut'un duasıdır.²⁶⁰ Hz. Lut, toplumda görülen yanlış ve kötü şeylerden kendisini ve ailesini koruması için Allah'a dua etmiştir. Hz. Meryem'in annesi Hanne de, evladı için Allah'a dua eden ebeveynlerdendir.²⁶¹ Uzun zaman çocuğu olmayan Hanne, çocuk sahibi olabilmeyi arzu etmiş ve çocuğu olduğu takdirde onu Beytü'l Makdis'e vermeyi adanmıştır.²⁶² Çocuğu doğduğunda ona dua eden Hanne, Allah'tan dünyaya gelen kızını ve onun soyunu şeytana karşı korumasını dilemiştir. Hz. Meryem'in hayatına bakıldığında, annesinin duasının kabul olduğu anlaşılmaktadır.²⁶³ Hz. Meryem, oğlu peygamber olan, kendisi de Allah'ın emirleri çerçevesinde yaşayan salih bir hanım olmuştur. Bu örneklerde olduğu gibi ebeveyn, çocuğunun şeytanın şerrinden ve her türlü kötülükten korunması için Rabbine dua etmelidir.

Ebeveynin çocuğunu düşünerek onun için dua ettiği gibi, çocuk da ebeveynine dua etmelidir. Kur'an'da, çocukların ebeveynleri için yaptığı dua örnekleri de yer almaktadır. Allah Teâlâ çocuğun yaşlı anne-babasına: *"Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!"*²⁶⁴ şeklinde dua etmesini tavsiye etmiştir. Hz. İbrahim dua ederken, *"Ey Rabbimiz! (Amellerin) hesap olunacağı gün beni, ana-babamı ve müminleri bağışla!"*²⁶⁵ diyerek duasında ebeveynine de yer vermiştir. Hz. Nuh da buna benzeyen bir duasında, önce kendisine, sonra anne-babasına, sonra da bütün mümin erkek ve kadınlara dua etmiştir.²⁶⁶ Peygamber dualarındaki bu sıralama, kişinin başkalarına dua ederken önce anne-babasından başlaması gerektiğini göstermektedir. Buna göre çocuklar,

²⁵⁸ Taberî, *Camî'u'l-Beyan*, C.VI, s.202.

²⁵⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.VI, s.99.

²⁶⁰ Şuara, 26/169.

²⁶¹ Ali İmran, 3/35-36.

²⁶² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.II, s.39.

²⁶³ Günay Tümer, *Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz.Meryem*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2008, s.168.

²⁶⁴ İsra, 17/24; aynı konu hakkında bkz. Neml, 27/19; Ahkaf, 46/15.

²⁶⁵ İbrahim, 14/41; ayrıca bkz. Şuara, 26/86.

²⁶⁶ Nuh, 71/28.

dünyaya gelmelerine vesile olan ve üzerlerinde pek çok emeği bulunan anne-babalarına dua etmeyi ihmal etmemelidir.

Kur'an-ı Kerim'de geçen bütün bu dualardan, anne-babaların çocukları ve nesilleri için ve çocukların da ebeveynleri için daima Allah'a dua etmeleri gerektiği anlaşılmaktadır. Dua aile eğitiminde, önemli ve etkili bir yöntemdir. Ebeveynin insan yetiştirmek gibi zor bir sorumluluğu yerine getirirken, aciz kaldığı durumlarda Allah'a ettiği dualar, "ilâhî müdahaleyi devreye sokacak"²⁶⁷ ve böylece nesillerin eğitimi daha mükemmel hale gelecektir.

2.9. Hamilelik Sürecinin Zahmetli Olması

Çocuğun anne karnında bir cenin durumunda bulunduğu hamilelik dönemi, gerek çocuk gerekse ebeveyn bakımından önemli bir dönemdir. Anne, fiziksel ve ruhsal açıdan hassas olduğu bu dönemde, çevresindekilerin maddi-manevi desteklerine muhtaçtır. Bu dönemde anne karnındaki çocuk da, ebeveyninin himayesine muhtaçtır. Anne-baba bu süreçte, çocuğunun helal ve sağlıklı gıdalarla beslenmesini sağlamalı, sigara ve alkol gibi zararlı maddelerin kanına karışmasına engel olmalı, sağlıklı ve huzurlu bir hamilelik süreci geçirmeye dikkat etmelidir.

Genellikle dokuz ay süren hamilelik dönemi, Kur'an'a göre en az altı ay olabilmektedir.²⁶⁸ Anne bu süre içerisinde, fiziksel sağlığına dikkat ettiği kadar ruhsal sağlığına da dikkat etmelidir. Çünkü hamileyken annenin yaşadığı duygu durumundan, bebek de etkilenmektedir. Anne ve baba adayının, hamilelik süresince olumlu duygu ve düşüncelere sahip olarak, bu önemli süreci sakin ve huzurlu geçirmesinin çocuğa olumlu etkileri olmaktadır.²⁶⁹ Anne karnındaki çocuk, dış dünyada olup bitenden etkilendiğine göre, bu süreçte onun manevi gelişimi için de yapılabilecekler bulunmaktadır. Ebeveyn çocuğunun eğitime hamilelik süreciyle birlikte başlamalı, onu ahlaki açıdan olumlu etkileyecek davranışlarda bulunmalıdır.

Ana rahmi, çocuğun ilk hayat tecrübelerini kazandığı bir ortam ve onun ilk fiziki çevresi olması açısından önemlidir.²⁷⁰ Çocuğun hamilelik süresince içinde barındığı bu organ, onun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yaratılmıştır. Ana rahmi, çocuğu sarıp sarmalayıp tehlikelerden korumakta, beslenme, ısınma gibi

²⁶⁷ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, C.VII, s.431.

²⁶⁸ Ahkaf, 46/15; ayrıntılı bilgi için bkz. Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.V, s.34.

²⁶⁹ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, s.196.

²⁷⁰ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, s.196.

gereksinimlerini karşılayarak uygun bir fiziki ortam oluşturmakta, vakti geldiğinde de uygun olan şekilde onun başka bir yere göçmesini sağlamaktadır. Bundan dolayı Allah, merhamet ve acımak gibi anlamlara gelen rahim kelimesini, insanoğlunun yaratılıp şekillendirildiği²⁷¹ organa isim olarak vermiştir.²⁷² Aynı rahimde yaratılmanın, birbirine sevgi ve ilgi gösterilmesine ve bağlılık duygusunun oluşmasına vesile olması da bununla ilgilidir.

Hamilelik süreci anne açısından zahmetli bir dönemdir.²⁷³ Anne bu dönemde pek çok sıkıntıya katlanmakta, güçsüzlüğü her gün daha da artarak, çocuğunu karnında taşımaktadır. Yaratılış olarak bedenlen zayıf yaratılan kadının, hamilelikle beraber zayıflığı daha da artmaktadır.²⁷⁴ Hamilelikte aşırme, kusma, yorgunluk gibi durumlar ortaya çıkmakta, özellikle son aylarda ceninin iyice büyümesiyle, annenin durumu daha da güçleşmektedir. Zira bir vücutta iki yük taşınmaktadır. Ayrıca her iki vücut da annenin bedeninden beslenmektedir.²⁷⁵ Hamilelik sürecinin sonuna doğru bu meşakkatli durum iyice artmaktadır. Hz. Peygamber, hamilelik sürecinde ya da doğumdan sonraki lohusalık döneminde vefat eden kadının şehit hükmünde olacağını haber vermiştir.²⁷⁶

Kur'an'da Hz. Meryem'in hamilelik ve doğum süreci anlatılmakta, onun da diğer bütün anneler gibi bu süreçte zorluklar yaşadığı görülmektedir:

“Meryem ona hamile kaldı. Bunun üzerine onunla (karnındaki çocukla) uzak bir yere çekildi. Doğum sancısı onu bir hurma ağacına (dayanmaya) sevketti. “Keşke, dedi, bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!” Aşağısından (İsa yahut melek) ona şöyle seslendi: “Tasalanma! Rabbin senin alt yanında bir su arkı vücuda getirmiştir. Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün.”²⁷⁷

Hz. Meryem'in doğum esnasında çektiği acı, onu bir destek bulmak üzere bir hurma ağacına doğru sürüklenmek zorunda bırakmıştır. Bu durum, bu doğumun da diğer bütün doğumlar gibi ciddi sancılar içinde geçtiğini göstermektedir. Allah, Hz. Meryem'e, bu esnada ihtiyacı olan yiyecek ve içeceği temin etmiş, yakınından akan bir su ve kuru bir hurma ağacından hurma vermiş, onlardan yiyip içmesini söylemiştir.²⁷⁸ İnsan vücudu için su, yemekten daha önemli bir ihtiyaç olması

²⁷¹ Ali İmran, 3/6.

²⁷² Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, C.III, ss.468-469.

²⁷³ Lokman, 31/14.

²⁷⁴ Kurtubî, *el-Cami li Ahkami'l-Kur'an*, C.XIII, s.533.

²⁷⁵ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, C.VI, s.435.

²⁷⁶ Ebu Davud, “Cenaiz”, 11.

²⁷⁷ Meryem, 19/22-25.

²⁷⁸ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, C.V, s.405.

açısından ayette, yiyecekten önce suyun zikredilmesi dikkat çekmektedir.²⁷⁹ Hz. Meryem'e lohusalar için şifa olan hurma²⁸⁰ meyvesini yemesinin söylendiği görülmektedir. Hurmanın hem kadının sağlığı hem de bebeğin ihtiyacı olan sütün oluşumu bakımından önemli bir meyve olduğu bilinmektedir. Burada Allah'ın, yeni doğum yapan bir annenin ve yavrusunun ihtiyacı olan şeyleri onlara ihsan ettiği görülmektedir.

Bir çocuğun yaratılışı ve dünyaya gelişi sıradan bir olay gibi görülse de, aslında başlı başına bir mucizedir. Sonsuz kudret sahibi olan Allah, çocuğu anne karnı gibi karanlık ve dar bir yerde varederek gerekli olan ihtiyaçlarını karşılamakta, anneyi de hamilelik süreciyle birlikte fiziksel ve ruhsal açıdan anneliğe hazırlamaktadır. Kur'an'da, insanın hamilelik döneminde anne karnında iken geçirdiği aşamalar, ayrıntılı olarak anlatılmaktadır:

“Andolsun biz insanı, çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık. Sonra onu sağlam bir karargâhta nutfeye haline getirdik. Sonra nutfeyi alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden, alakayı, bir parçacık et haline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratışla insan haline getirdik. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir.”²⁸¹

Ayette geçen “çamurdan alınmış bir öz” olarak tercüme edilen “sülale” kelimesi, toprakta bulunan ve insan bedeninin oluşumuna yarayan maddeler ve besinler için kullanılmıştır. Zira erkek ve kadında üremeyi sağlayan unsurların oluşması, sonuçta beslenmeye bağlıdır. Dolayısıyla bütün insanların varlığının aslı, topraktır. Erkeğin sperminin kadının yumurtasını aşılmasından sonra insanın bu ilk maddesi, “sağlam bir korunak” olan rahme gelmektedir. Dölllenmiş hücre (nutfeye), rahim iç zarına asılıp tutunmaktadır. Hücrenin bu haline “alaka” denilmiştir. Bu şekilde rahimde gelişimini sürdüren embriyo, önce “mudga” denilen şekilsiz etimsi bir parçaya dönüşmekte ve zamanla kemikler oluşmaktadır ki kemikler, rahimde iken yumuşak, çocuk doğduktan sonra ise sertleşecek şekilde yaratılmıştır. Kemikler kas, damar ve sinirlerle, bunlar da etlerle kaplanarak insan vücudunun oluşumu böylece tamamlanmış olmaktadır.²⁸²

Oluşum süreci tamamlanan bu küçük insan yavrusu, doğacağı zamana kadar anne karnında başı yukarıda, dik bir şekilde bulunmaktadır. Diğer canlılar anne karnında yüzüstü bir şekilde bulunurken, sadece insanoğlunun dik bir konumda

²⁷⁹ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, C.XII, s.112.

²⁸⁰ Beydâvî, *Envaru't-Tenzil*, C.III, s.350.

²⁸¹ Müminun, 23/12-14.

²⁸² Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.IV, s.14.

olması²⁸³ ve doğduktan sonra da yeryüzünde bu şekilde yaşamaya devam etmesi, Allah'ın ona bir lütfudur. Allah yine bir lütuf olarak, anne karnındaki süresini dolduran çocuğun, dünyaya gelirken takip edeceği yolu ona kolaylaştırmıştır.²⁸⁴ Bu durum, yaratılışa uygun olanın normal doğum olduğunu göstermektedir.

Yüce Yaratıcı insanı zorluklar içinde yarattığını bildirmiştir.²⁸⁵ Ana rahminde nutfe halinden başlayıp ölüme kadar süren dünya hayatında insanoğlu, zahmet ve tehlike dolu nice merhalelerden geçmektedir. Anne karnındaki bebek, ölüm ya da düşük gibi sebeplerle dünyaya gelemeyebilmektedir. Nitekim pek çok etkenle birlikte korku, endişe, stres gibi duyguların, çocuğun düşmesine sebep olduğu²⁸⁶ bilinmektedir. Doğum anında da çocuk yine hayat ve ölüm arasındadır. Doğumdan sonra ise birinin bakımına muhtaç olan çocuk, aksi takdirde hayatını devam ettirememektedir.²⁸⁷ Hayatın ilerleyen yıllarında da nice zorluklarla karşılaşılması muhtemeldir. Zorluklar içinde yaratılan insan, zorluklarla hayatına devam etmekte, insan hayatı bir mücadele içerisinde geçmektedir. İnsan kendisini zorluklar içinde yaratan ve yaşatan Rabbine şükretmeli, bu sıkıntı ve zorluklara göğüs gererek dünya ve ahiret mutluluğunu temin etmeye çalışmalıdır.

2.10. Çocuğun Allah'a Adanması

“Adamak ve adanmak, harcamak ve harcanmanın zıddıdır.” İnsan bir kapıya adanacak ya da adayacaksa bu, kendisinden daha değerli birinin kapısı olmalıdır. Böylece insan değerini düşürmemiş, boş yere harcanmamış olacaktır. Yaratılmışlar içerisinde insandan daha kıymetli bir varlık olmadığına göre bu kapı, adanılacak kapıların en yücesi olan Allah'ın kapısıdır. Adakların en üstünü O'na adanan, adayanların en kârlısı da O'nun yoluna adayandır.²⁸⁸ Öyleyse ebeveyn çocuklarını hangi amaçlar uğruna, hangi yollara adadığını iyi düşünmelidir. Boş ve geçici gayeler uğruna en kıymetli sermaye olan ömür sermayesi heba edilmemeli, ebeveynler kendilerini ve çocuklarını yüce ideallere adayarak hayat nimetini en güzel şekilde değerlendirmenin gayretinde olmalıdır.

²⁸³ Beled, 90/4; Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmî'l-Kur'an*, C.XIX, s.112.

²⁸⁴ Abese, 80/20; Taberî, *Camîu'l-Beyan*, C.IX, s.11.

²⁸⁵ Beled, 90/4; konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Araf, 7/189; Nahl, 16/78; Kehf, 18/37; Hac 22/5; Fatır, 35/11; Zümer, 39/6; Mümin, 40/67; Ahkaf, 46/15; Necm, 53/32, 45-46; Kıyame, 75/37-39; İnsan, 76/2.

²⁸⁶ Hac, 22/5.

²⁸⁷ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.VII, ss.124-125.

²⁸⁸ Mustafa İslamoğlu, *Adayış Risalesi*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2013, ss.12-13.

Kur'an'da çocuğunu Allah'a adayan bir anneden bahsedilmektedir. Hz. Meryem'in annesi olan Hanne, Hz. Zekeriyya'nın hanımıyla kardeştir. Uzun yıllar çocuğu olmayan Hanne, bir gün bir kuşun yavrusunu beslediğini görünce evlat özlemiyle²⁸⁹ Allah'a dua etmiştir. Duası kabul edilerek ona bir evlat ihsan edilmiştir. Hanne hamile olduğunu anlayınca, büyük bir sevinçle Rabbine şu niyazda bulunmuştur: *“Rabbim! Karnımdakini azatlı bir kul olarak sırf sana adadım. Adağımı kabul buyur. Şüphesiz (niyazımı) hakkıyla işiten ve (niyetimi) bilen sensin.”*²⁹⁰ Böylece Hanne, daha doğmamış yavrusunu Allah'a ve O'nun yoluna hizmet etmeye adanmıştır.

O dönemde mabede adanan erkek çocuklar, küçük yaşta iken Tevrat'ı öğrenmeleri ve mabede hizmet etmeleri için hahamlara teslim edilmekte, ergenlik çağına girdikten sonra ise orada kalmak veya ayrılıp gitmek hususunda serbest bırakılmaktadır.²⁹¹ Mescid hizmetine sadece erkek çocuklar alınmakta, kızlar bununla mükellef tutulmamaktadır.²⁹² Hanne de erkek çocuk arzuladığından böyle bir adakta bulunmuş, fakat beklediği gibi olmamış, bir kız çocuğu dünyaya getirmiştir. İnsanların saygı duyduğu, kıdemli bir alim ve din adamı olan Hanne'nin eşi İmran b. Mâsân,²⁹³ çocuğu doğmadan önce vefat etmiştir. Hanne, dünyaya gelen kızına, kendi dillerinde “ibadet eden kadın” anlamına gelen Meryem ismini vermiş, onu bu şekilde isimlendirerek, Allah'ın onu dinî ve dünyevi kötülüklerden korumasını istemiştir.²⁹⁴

Hanne erkek olması gibi bir şarta bağlı olmaksızın, ne olursa olsun doğacak çocuğunu Allah'a adadığı için, doğumdan sonra sözünü tutarak yavrusunu mabede götürmüştür. İlk defa bir kız çocuğunu, mabede hizmet etmek üzere verecek olan Hanne, kadının aşağılandığı, kocasının ve çocuklarının hizmetçisi gibi görüldüğü bir toplumsal geleneğe rağmen bunu yapmaktadır.²⁹⁵ Hz. Meryem mabedde, Hz. Zekeriyya'nın himayesinde yetişmiştir. Allah Teâlâ Kur'an'da, Hz. Meryem'i nadide bir çiçek gibi en mükemmel şekilde yetiştirerek, onu bütün dünya kadınlarına üstün

²⁸⁹ Beydâvî, *Envaru't-Tenzil*, C.I, s.377.

²⁹⁰ Ali İmran, 3/35.

²⁹¹ Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.VI, s.93.

²⁹² M.Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005, C.II, s.304.

²⁹³ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.VI, s.269, 278; Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.I, s.562.

²⁹⁴ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.VI, s.276.

²⁹⁵ Arıkan, *Kur'an'a Göre Aile Saadetini Oluşturan Temel Unsurlar*, s.69.

kıldığını haber vermektedir.²⁹⁶ Bir çiftçinin değerli bir bitkiyi sulayarak, gübreleyerek, sürerek ve çevresindeki zararlı otları kopartarak güzel bir ortamda yetiştirmesi gibi, Allah Teâlâ Hz. Meryem’i hem maddi hem de manevi açıdan üstün bir terbiye, ilgi ve itina ile büyüttür.²⁹⁷

Hz. Meryem’in ayette belirtildiği üzere, “azatlı bir kul” (muharrar) olarak Allah’a adanması, “dünyevi herhangi bir meşgaleden uzak, hür, Allah’a ibadete tahsis edilmiş” anlamına gelmektedir.²⁹⁸ Hanne kızını, hiçbir kayıt altına almaksızın hür ve azade kılarak Yüce Allah’ın kapısına teslim etmiş, bunu yaparken de hiçbir kaygı ve endişeye kapılmamıştır. Bir annenin yavrusunu gözünden bile sakındığı düşünüldüğünde, onun bu davranışının arkasında Allah’a olan derin bir iman, teslimiyet ve tevekkül bulunduğu görülmektedir.

İnsan, kendisiyle teselli bulmak, avunmak, yardım ve desteğini almak, soyunu devam ettirmek gibi sebeplerle çocuk sahibi olmak istemektedir. Hanne de bu gibi sebeplerle kendisiyle huzur ve sükûn bulmak için Allah’tan bir çocuk istemiştir. Allah ona bu çocuğu lütfedince de bu kıymetli nimetten hissesine düşeni, O’nun rızası için terk etmeyi adanmış ve onu Yüce Allah’ın hizmetine vakfetmiştir.²⁹⁹ Hanne, uzun bir bekleyişten sonra sahip olduğu tek yavrusunu, daha doğmadan Allah yoluna adanmış ve Hz. Meryem gibi bir evlada, Hz. İsa gibi bir toruna sahip olmuştur. Böyle bir anneden devam eden nesil de, onun özelliklerini devam ettirmiştir. Hanne, çocuğu sadece yedirip içirmek ya da giydirmek gibi maddi ihtiyaçlarını karşılamakla ebeveynin görevinin bitmediğini, evladın dünyasının düşünüldüğü kadar ahiretinin de düşünülmesi gerektiğini anne-babalara öğretmektedir. Hanne, günümüz ebeveynlerine sorumluluklarını hatırlatması bakımından güzel bir örnektir.

2.11. Çocuğun Emzirilmesi

Süt emmek, emzirmek anlamlarına gelen “rada’ (rıda’)” kelimesi terim olarak çocuğun, annesi ya da başka bir kadın tarafından emzirilmesi demektir.³⁰⁰ Büyümenin çok hızlı gerçekleştiği bebeklik döneminde, beslenme oldukça önemlidir. Anne sütü, bebekler için gerekli olan bütün vitamin ve mineralleri içermesi, kolay

²⁹⁶ Ali İmran, 3/37, 42.

²⁹⁷ Emine Koç, *Kur’an Bağlamında Meryem Kıssasına Sosyo-Psikolojik Bakış*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2009, s.34.

²⁹⁸ Taberî, *Camiu’l-Beyan*, C.II, s.247.

²⁹⁹ Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmî’l-Kur’an*, C.IV, s.176.

³⁰⁰ Osman Kaşıkçı, “Rada” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIV, İstanbul 2007, s.384.

sindirilebilmesi ve enfeksiyonlara karşı koruması açısından çok önemli bir besin kaynağıdır.³⁰¹ Dünyaya gelen çocuğun ilk altı ay sadece anne sütüyle beslenmesi, çocuk sağlığı açısından oldukça önemli ve gereklidir. Dünyaya gelen her çocuk, doğumundan itibaren bir müddet emzirilme ihtiyacındadır ve onu emzirecek olan birinci derecede annesidir. İslam dininde hamile veya emzikli annenin, Ramazan ayındaki farz orucu tutmayıp sonradan kaza etmesine izin verilmesi,³⁰² çocukların bakımı ve korunmasına verilen önemi göstermektedir.

Anne sütü hem besleyici hem de koruyucudur. Diğer sütler zamanla tazeliğini kaybedebilirken, anne sütü her zaman taze ve temizdir. Araştırmalar sonucunda, vaktinden önce doğan çocukların anne sütünde, normal zamanda doğan çocuklarınkine oranla iki kat daha fazla besleyici maddeler olduğu görülmüştür. Bu da erken doğan çocuğun, zamanında doğan çocuğa göre daha fazla olan besin ihtiyacının karşılanmasına yöneliktir.³⁰³ Böylece çocuk, gelişimini tamamlaya bilmektedir. Doğumdan itibaren, anne sütünün içeriği çocuğun ihtiyacına göre her gün değişmekte,³⁰⁴ çocuk doğduğu andan itibaren kendisine özel olarak hazırlanmış anne sütüyle sağlıklı bir şekilde gelişimini sürdürmektedir. Bütün bu bilgiler, anne sütünün değerini açıkça ortaya koymaktadır. Anne bu kıymetli nimetten yavrusunu mahrum bırakmamalı, mutlaka çocuğunu emzirmelidir.

Annenin çocuğunu emzirmesi, anne sütüyle büyüme ve yetişmenin, çocuk için diğer sütlerle beslenme ve yetişmeden daha faydalı olması ve annenin şefkatinin başka kimselerin şefkatinden daha fazla olması bakımından mendup görülmüştür. Çocuğun emzirilmesi için annesinden başkasının bulunamaması ya da çocuğun sadece annesinden süt emmesi gibi zaruri durumlarda, annenin emzirmesi vacip olmaktadır.³⁰⁵ Annenin hasta olması ya da sütünün olmaması gibi durumlarda ise çocuk, anne sütünün yerine geçebilecek başka gıdalarla beslenebilmekte ya da süt emzirebilecek başka bir anne bulunabilmektedir.

İslamiyetten önce Arap ve İran kültürlerinde, bebeklerin ücret karşılığında bir sütanne tarafından emzirilme geleneği yaygındır. Özellikle şehir merkezinde yaşayanlar, daha sağlıklı ve güçlü büyümeleri için çocuklarını şehirden uzakta yaşayan ailelere vermektedir. Hz. Peygamber de bir sütanne tarafından emzirilmiştir.

³⁰¹ Aydın, *Çocuğun Gelişim Dünyası*, s.33.

³⁰² Bilgin, *İslam ve Çocuk*, s.43.

³⁰³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.VI, s.94.

³⁰⁴ Çeker, *Çocuk ve Hakları*, s.161.

³⁰⁵ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.V, s.241.

Sütanneliği müessesesi, taraflar arasında yakınlık kurulmasını sağlamış, İslam dininde süt akrabalığı bir evlilik engeli olarak kabul edilmiştir.³⁰⁶ Çocuğa sütüyle hayat veren anne ile çocuk arasında bir bağ oluşmakta, sütanne öz anne gibi çocuk üzerinde hak sahibi olmaktadır. Birlikte büyüyen sütkardeşler de, öz kardeş gibi kabul edilmektedir. Böylece aralarında öz anne-baba ve kardeşler arasındaki mahremiyet ilişkisi oluşmakta, bu durum bir evlenme engeli olmaktadır. “Kan akrabalığı sebebiyle haram olan her şey, süt emmeyle de haram olur.”³⁰⁷ hadisi süt akrabalığından ortaya çıkan haramlığın sınırlarını açıklamaktadır.

Kur’an’a göre, çocukların iki tam yıl emzirilmesi gerekmektedir.³⁰⁸ Çocuk iki yaşını doldurduktan sonra, diğer yiyeceklere alışamaması veya başka bir gerekçeyle emmeye ihtiyaç duyması durumunda da, anne sütü almaya devam etmesinde bir sakınca yoktur.³⁰⁹ Bu iki yıl, çocuğun annesine zorunlu olarak bağımlı olduğu dönemi belirttiği gibi, annenin kendini toparlama süresini de ifade etmektedir.³¹⁰ Buradan iki hamilelik arasındaki sürenin, en az iki sene olması gerektiği de anlaşılabilmektedir.

Yapılan araştırmalar, güven duygusunun hayatın ilk iki yılında oluştuğunu göstermektedir. 0-2 yaş dönemi, çocuğun kendisini annesinin uzantısı gibi gördüğü, her an annesiyle birlikte olmak istediği bir dönemdir. Bu bilimsel verilerin, Kur’an’da emredilen iki yıl emzirme tavsiyesiyle örtüştüğü görülmektedir. İlk iki yıl anneyle çocuğu birbirine bağımlı kılan emzirme süreci, fizyolojik doyumla birlikte ruhsal doyumun da sağlandığı önemli bir süreçtir.³¹¹ Annesi tarafından emzirilmediği takdirde emme ihtiyacını gideremeyen çocukta, büyüdüğünde saldırganlık, acımasızlık gibi bazı davranış bozuklukları görülebilmekte veya çocuk, hastalık derecesinde merhametli davranışlar gösterebilmektedir.³¹² Bundan dolayı annenin süt emme çağında, yavrusunun yanında olması ve onu sütüyle beslemesi oldukça önem arz etmektedir.

³⁰⁶ Kaşıkçı, “Rada” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIV, s.384.

³⁰⁷ Müslim, “Rada”, 1.

³⁰⁸ Bakara, 2/233.

³⁰⁹ Komisyon, *Aile İle İlgili Sıkça Sorulan Sorular*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015, s.103.

³¹⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an Gereğeli Meal-Tefsir*, s.811.

³¹¹ Hatice Kübra Tongar, *Fitrat Pedagojisi-2 Peygamberlerin Çocuk Eğitimi Metodları*, Hayy Yayıncılık, İstanbul 2015, ss.67-68.

³¹² Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, s.266.

Hız. Peygamber, vefat ettiğinde henüz küçük bir süt çocuğu olan oğlu İbrahim'in süt emme süresini cennette tamamlayacağını³¹³ söylemiştir. Buradan da anlaşıldığı üzere iki yaşına kadar emzirilme, çocuğun hakkıdır. Fakat anne-baba çocuğun sağlığına bir zarar gelmeyeceği noktasında anlaşılırsa, iki yıldan önce de emzirme sonlandırılabilir. ³¹⁴ Kur'an'da çocuğun emzirilmesinin sonlandırılmasında anne-babanın birlikte karar vermesinin istenmesi, çocuk üzerinde sadece annenin ya da sadece babanın değil her ikisinin de söz sahibi olduklarını göstermektedir.

Kur'an'da, boşanmış eşlerin süt emen çocuklarının durumu da açıklığa kavuşturulmuştur. ³¹⁵ Ebeveynin her ikisi de boşanma aşamasına kadar gelen önceki anlaşmazlıklar sebebiyle birbirlerine sorun çıkarmamalı, süt emzirme meselesini aralarında güzellikle çözmelidir. İslam'da eşinden boşanmış olan kadın, çocuğunu emzirmekle sorumlu tutulamamakta, çocuğunu emzirme karşılığında ücret talep edebilmektedir. Kadının sütü karşılığında ücret alabilmesi, onun kendi sütünde yegâne tasarruf sahibi olduğunu göstermektedir. Anne çok yüksek bir ücret talep ederse, baba çocuğunu ona emzirtmeye mecbur değildir. ³¹⁶ Fakat çocuğun başka bir kadının sütünü emmemesi durumunda, annesi verilen ücreti kabullenip çocuğu emzirmek zorundadır. ³¹⁷ Baba ölürse, anneye veya bebeği emziren sütanneye bakım parası verme sorumluluğu, aynen baba gibi sorumlu olan velinindir. ³¹⁸ Annenin, sadece babaya zarar vermek için çocuğu emzirmekten kaçınması dinen ve ahlaken uygun değildir. ³¹⁹ Böyle bir durumda çocuk mağdur olmaktadır. Anne-babanın, aralarında ne yaşanmış olursa olsun, çocuğun yararına uygun hareket etmeleri gerekmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de, Hız. Musa'nın henüz süt emme çağında küçük bir bebekken annesinden ayrıldığı ve sonra ona tekrar kavuşarak süt emmeye devam ettiği anlatılmaktadır. ³²⁰ Hız. Musa'yı denizdeki sepetin içinde bularak evlerine götüreren Firavun ve hanımı, onu emzirmeleri için sütanneler çağırmış, fakat çocuk, hiçbirini kabul etmemiştir. Orada bulunan Hız. Musa'nın kız kardeşi, çocuğu emzirmesi için

³¹³ Müslim, "Fezail", 15.

³¹⁴ Bakara, 2/233.

³¹⁵ Talak, 65/6; konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Lokman, 31/14; Ahkaf, 46/15.

³¹⁶ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.VI, s.382.

³¹⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.IX, s.493.

³¹⁸ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.I, s.184.

³¹⁹ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, C.II, ss.42-49.

³²⁰ Kasas, 28/12.

annesini önermiştir.³²¹ Annesi gelip de onu kucağına alınca, annesinin kokusunu alan çocuk hemen emmeye başlamıştır.³²² Böylece Hz. Musa kısa bir ayrılıktan sonra annesine kavuşmuş, onun sütünü emmeye devam etmiş, başka birinin sütü midesine inmemiştir. Anne sütünün, gerek beden sağlığı gerekse ruhsal sağlık bakımından kişiye olumlu katkıları olduğu ve ayrıca çocuğun karakterini de etkilediği düşünülürse, Hz. Musa'nın annesini emmeye devam etmesinin, kendisine Allah'ın bir lütfu olduğu anlaşılmaktadır.

Çocuğun aç kalması, hayatını tehdit eden bir durum olduğu gibi, güvensiz bir ortamda bulunması da aynı şekilde çocuk için hayati önem arz etmektedir. Allah Teâlâ çocuğun fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarını iç içe yaratmıştır. Anne sütü, çocuğun gerek fiziksel gerekse ruhsal gelişimi açısından önemli bir gıdadır. Karnı acıkan bebeğin ağlamasının tek sebebi, doyurulma ihtiyacı değildir. Bununla birlikte açlık hissinin kendisinde oluşturduğu korku da, onu huzursuz etmektedir. Anne ağlayan bebeğini kucağına alıp doyurduğunda, hem onun fizyolojik gereksinimini karşılayacak hem de yanında olarak ona güven duygusu vermiş olacaktır. Çocuğun anneyi yeterince emmesiyle, aralarında güvenli bir bağ, duygusal bir yakınlık oluşacaktır.³²³ Oluşan bu güven duygusu sayesinde çocuk, hayata ve insanlara güvenle bakabilen bir yetişkin olacaktır.

Çocuğun en güçlü refleksi olan emme hadisesi, süttten kesilmesiyle son bulmaktadır. Çocuk böyle bir şey beklemediği için bu etkiye tepki geliştirerek, bu süreçte sarsıntı yaşayabilmektedir. Bu nedenle çocuk süttten kesilirken, onun bazı aşırı davranışlarına müdahale etmemek gerekmektedir. Bu süreçte gösterilen yanlış bir tutum, çocuğun zihinsel gelişimini yavaşlatabilmekte, güvensizlik ve aşağılık kompleksi oluşturarak çocukta korku ve ürkeklik meydana getirebilmektedir.³²⁴ Dolayısıyla bu süreçte çocuğa anlayışlı ve hoşgörölü davranmak önem arz etmektedir.

2.12. Çocuğun Bakımı ve Nafakası

Nafaka, azık, ihtiyaçların karşılanması amacıyla harcanan para vb. maddi değerler anlamına gelmektedir. İnsanın hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan ihtiyaçların tamamı, nafaka kapsamındadır. Evlilik akdinin hukuki sonuçlarından biri

³²¹ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.IV, s.163.

³²² Mukatil Bin Süleyman, Ebu'l-Hasen b. Beşir (ö.150/767), *Tefsir-i Kebir*, M. Beşir Eryarsoy (Çev.), İşaret Yayınları, İstanbul 2006, C.III, s.268.

³²³ Adem Güneş, *Doğal Ebeveynlik*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s.84.

³²⁴ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, s.272.

de nafaka yükümlülüğüdür.³²⁵ Çocuğun bakımı ve beslenmesi hususunda, Allah ebeveyni sorumlu kılmıştır. Helal kazanç ve temiz rızık temin ederek, ailenin geçimini sağlamak babanın görevidir.³²⁶ Bu bir görev olmakla birlikte kişinin ailesi için yaptığı harcamalar, aynı zamanda sadaka olarak kabul edilmektedir.³²⁷

Kur'an'daki şu örnekte de belirtildiği üzere, küçük yaştaki çocuk ebeveyninin bakım ve himayesine muhtaçtır: “Sizden biriniz arzu eder mi ki, hurma ve üzüm ağaçlarıyla dolu, arasından sular akan ve kendisi için orada her çeşit meyveden (bir miktar) bulunan bir bahçesi olsun da, bakıma muhtaç çoluk çocuğu varken kendisine ihtiyarlık gelip çatsın, bahçeye de içinde ateş bulunan bir kasırga isabet ederek yakıp kül etsin! (Elbette bunu kimse arzu etmez...)”³²⁸ Ayette anlatılan kişi, bahçesi için yatırım yapmış, emek vermiş, bahçesi yetiştiğinde ise kendisi yaşlanmış, evlatları çoğalmış ve o bahçeye olan ihtiyacı da artmıştır. Böyle bir anda yakıcı bir kasırga gelerek bahçeyi kül haline getirmiş ve o kişi bu bahçeden hiçbir fayda elde edememiştir.³²⁹ Bu kimse, yeni bir bahçe yetiştirmeye gücünün yetmeyeceği, çocuklarının da küçük ve zayıf oldukları için hiçbir şey yapamayacakları bir anda tüm dayanağını kaybetmiştir.³³⁰ Buradan anlaşıldığına göre, küçük çocukların hamisi, sırtını dayayacakları kişi babalarıdır. Baba, çocuklarının nafakasından sorumludur. Aciz ve muhtaç durumdaki çocuk, kendi nafakasını sağlayamadığı gibi, babasına da nafaka temini için yardım edebilecek durumda değildir.

Ailenin yöneticisi konumundaki erkek, eşinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamalı, onları mağdur etmemelidir. Kur'an'da Hz. Musa'nın, soğuk ve karanlık bir gecede ailesiyle birlikte yaptığı bir yolculuktan bahsedilmektedir.³³¹ Hz. Musa bu yolculuk esnasında, ailesinin ısınması için ateş yakmak istemiş fakat ateş yanmamıştır.³³² Bunun üzerine eşini ve çocuklarını sıcak tutacak bir ateş veya yolculuğu için bir yol gösterici bulma ümidiyle, uzaklarda gördüğü ateşi aramaya gitmiştir.³³³ Ailenin koruyucusu ve kollayıcısı konumundaki baba, başına gelebilecek

³²⁵ Celal Erbay, “Nafaka” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXII, İstanbul 2006, s.282.

³²⁶ Turan, “Günümüz Aile Problemleri Çerçevesinde Kur'an'da Ebeveyn-Çocuk İlişkisi”, s.85.

³²⁷ Buhârî, “Nafakat”, 1

³²⁸ Bakara, 2/266.

³²⁹ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, C.II, s.143.

³³⁰ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.I, s.211.

³³¹ Kasas, 28/29.

³³² Köksal, *Peygamberler Tarihi*, C.II, ss.24-25.

³³³ Muhammed Hamidullah, *Aziz Kur'an*, Abdülaziz Hatip, Mahmut Kanık (çev.), Beyan Yayınları, İstanbul 2000, s.459.

tehlikeleri umursamadan, eşinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için karanlığa doğru yol almıştır. Hz. Musa'nın soğuk bir havada, ailesinin ısınmasını sağlamak için ateş araması, babanın, ailesinin her türlü ihtiyacını gidermekle sorumlu olduğunu göstermektedir.

Erkeğin, cimriliği sebebiyle eşinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını temin etmediği durumlarda kadın, eşinin malından ihtiyacı kadar alarak kendisi ve çocukları için gerekli harcamayı yapabilmektedir.³³⁴ Nitekim Hz. Peygamberin zamanında bu durumdaki bir kadın, kocasının malından izinsiz alıp alamayacağını sormuş, Hz. Peygamber ona, kendisine ve çocuklarına yetecek kadar alabileceğini söylemiştir.³³⁵ Başka bir hadiste de, nafakasını temin etmekle sorumlu olduğu kişileri ihmal etmesinin, kişiye günah olarak yeteceği³³⁶ haber verilmiştir. Bu durumda erkek, sorumlulukları konusunda hassas olmalı, ailesini zor durumda bırakarak başkalarına muhtaç etmemeli, onların ihtiyaçlarını karşılamak için elinden gelen gayreti göstermelidir.

Aile birliği içerisinde eşinin ve çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamakla sorumlu olan erkeğin, boşanma durumu söz konusu olduğunda da nafaka sorumluluğu bir müddet daha devam etmektedir. Talak suresinin 6. ayetinde, erkeğin, ayrıldığı hanımı eğer hamileyse çocuk doğana kadar, çocuk doğduktan sonra annesi emzirirse, emzirme tamamlanıncaya kadar, anne ve çocuğun nafakalarını temin etmekle sorumlu olduğu açıklanmaktadır.³³⁷ Bununla beraber surenin devamındaki 7. ayette, maddi açıdan durumu elverişli olmayan kimsenin, nafaka konusunda zorlanmaması tavsiye edilmektedir. Bu durumda kadın, gerek evlilik hayatında gerekse boşanma durumunda, eşinin imkânları üzerinde istek ve harcamalarda bulunarak onu zor durumda bırakmamalı, aile bütçesine uygun hareket etmelidir.

Aile içerisinde geçimi temin edecek bir erkek bulunmadığı ya da erkeğin bu görevi yerine getiremeyecek durumda olduğu hallerde, nafakayı temin görevini kadın yerine getirmektedir. Kur'an'da Hz. İbrahim'in, kayalık tepelerle çevrili, dar ve çorak bir vadi durumundaki Mekke şehrine ailesini yerleştirerek oradan ayrıldığı, yiyecek ve içeceğin pek bulunmadığı bu yerde ailesini bırakıp giderken bir eş ve

³³⁴ Komisyon, *Aile İle İlgili Sıkça Sorulan Sorular*, s.86.

³³⁵ Müslim, "Akdiye", 7.

³³⁶ Ebu Davud, "Zekat", 45.

³³⁷ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.I, ss.371-372.

baba olarak endişeli olduğu ve nafakalarını temin edebilmeleri için onlara dua ettiği anlatılmaktadır.³³⁸ Hz. İbrahim'in eşi Hz. Hacer, Allah'ın emriyle yapılan böyle bir işe rıza gösterip teslim olmuştur. Yanında bulunan yiyecek ve su bittiği zaman da Safa ve Merve tepeleri arasında gelip giderek etrafta birilerinin bulunup bulunmadığına bakmış, kendisi ve yavrusu için yiyecek ve içecek bulmaya çalışmıştır.³³⁹

Kur'an'da, Hz. Şuayb'ın kızlarının da babaları yaşlı olduğu için, aslında bir erkek işi olan çobanlık gibi zor bir mesleği yaparak ailelerine katkıda bulunduğu anlatılmaktadır.³⁴⁰ Bu örneklerden, normal şartlarda ailenin geçiminden erkeğin sorumlu olduğu, fakat babanın ya da kocanın olmadığı/olamadığı durumlarda, kadının da evin geçimi ve çocuklarının rızkı için çalışıp çabalaması gerektiği anlaşılabilmektedir.

İslam dininde kadının çalışma, evin geçimini ve nafakasını temin etme sorumluluğu yoktur; bu görev erkeğe verilmiştir. Bununla birlikte, son yıllarda kadının sosyal hayattaki statüsü değişmekte, geçmişte ev hanımı ve anne rolüne sahip olan kadın bugün çalışmakta, toplumda çeşitli roller üstlenmektedir. Kadının evin içinde ya da dışında -eşinin de rızasını alarak- çalışmasında dinen bir sakınca yoktur. Hz. Peygamber zamanından bugüne kadın evde, bahçede, okulda, cephede çeşitli işlerde çalışmış, ticaret yapmış, aileye ve topluma önemli katkılar sağlamıştır.³⁴¹ Kadın ya da erkek her insan, ömür sermayesini en anlamlı biçimde harcamalı, sahip olduğu enerji, yetenek ve imkânları Allah'ın rızasına uygun işlerde kullanılmalıdır.³⁴²

Bununla beraber kadın, çalışırken ailesini ihmal etmemeye özen göstermelidir. Çocuğun gelişimi ve eğitiminde, ilk yıllar çok önemli olduğu için annenin, çocuğu doğduğunda çalışmaya ara vererek özellikle ilk üç yaşında yavrusunun yanında olması çocuk açısından önem arz etmektedir.³⁴³ Fiziksel ve ruhsal doyumun sağlandığı süt emme döneminde, annenin çocuğunun yanında bulunması gereklidir. Şartlar müsaitse en azından yarım gün çalışılmalıdır. Eğer bu da mümkün değilse ve anne çalışmak durumundaysa, çocuğun bakımıyla devamlı olarak aynı kişinin

³³⁸ İbrahim, 14/37.

³³⁹ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, C.V, ss.119-127.

³⁴⁰ Kasas, 28/23.

³⁴¹ Karaman, *Aile İlmihali*, s.235.

³⁴² Martı, *Hakları ve Saygınlığıyla İslam'da Kadın*, s.88.

³⁴³ Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, s.157.

ilgilenmesi faydalı olacaktır.³⁴⁴ Çocuk için gerekli olan, anne ya da onun yerini tutabilecek biriyle, sürekli ve sıcak bir ilişki içinde olmaktır. Şartları ne kadar iyi olursa olsun hiçbir kurum, çocuğa anne sıcaklığını verememektedir. Çocuklar için huzurlu bir aile ortamı, hayati öneme sahiptir. Bu nedenle çalışan kadın, aile hayatıyla çalışma hayatı arasındaki dengeyi iyi kurmalıdır.

2.13. Çocuğa Sevgiyle Muamele Edilmesi

Sevgi, çocuğun en temel ihtiyaçlarındandır. Çocukların sağlıklı, huzurlu ve başarılı bireyler olarak yetişebilmeleri için, sevgi ve huzur dolu bir aile ortamına ihtiyaçları vardır. Anne-babanın çocuklarına sevgiyle muamelede bulunması gerektiği gibi, aile içindeki her bireyin de birbirine saygı ve sevgi çerçevesinde davranması gereklidir. Çünkü aile fertlerinin tutum ve davranışları, çocukların önünde canlı bir örnektir. Çocuklara karşı olumsuz bir tutum gösterilmese bile huzursuz ve gergin bir ortamda yaşamak, onları olumsuz etkileyecektir. Dolayısıyla ebeveyn, sadece kendi mutluluğu için değil çocuklarının da sağlıklı ve mutlu bireyler olabilmeleri için birbirlerine saygı duymalı, huzurlu bir aile ortamı oluşturmalıdır.

Çocuk ebeveyn için, dünya ve ahirette göz aydınlığı olabilecek bir nimettir. Kur'an'da, anne-babanın bu kıymetli nimeti sevgi ve şefkatle büyüttüğü, koruyup kolladığı anlatılmaktadır.³⁴⁵ Ebeveyn çocuğunu özenle, sevgiyle, gözünden sakınarak yetiştirmekte ve bunun neticesinde de hiçbir karşılık beklememektedir. Anne-baba şartlar ne olursa olsun, çocuğunu koşulsuz sevmeye devam etmelidir. Çocuğun yaptığı bir yanlış, eleştirilip cezalandırılrsa da, çocukla iletişim kesilmemeli, ona karşı sevgi ve şefkatle muamele etmeye devam edilmelidir. Çocuklar sevgi dolu davranışları hak ettikleri için değil, başka hiçbir şart gerekmesizin insan oldukları için görmelidir.³⁴⁶ Çocuk başarılı, uslu, güzel olduğu ya da söz dinlediği için değil, kendisi olduğu için sevildiğini bilmelidir.

Bununla beraber, çocuklara sevgiyle muamelede bulunma konusunda ölçülü ve dengeli olmak, aşırı koruyucu tavır ve tutumlardan uzak durmak, sağlıklı bir çocuk gelişimi açısından önem arz etmektedir. Aksi takdirde çocukta bağımlılık, öz güven yoksunluğu gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Öz güven eksikliği olan çocuklar, tek başlarına karar vermede zorlanmakta, hayatta hep başkalarına dayanarak yol

³⁴⁴ Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, ss.49-50.

³⁴⁵ İsra, 17/24.

³⁴⁶ Hatice Kübra Tongar, *Fıtrat Pedagojisi Adetlerle Değil Ayetlerle Çocuk Eğitimi*, Hayy Yayıncılık, İstanbul 2015, s.135.

almak istemektedir. Bu nedenle, çocuğu sevip koruma noktasında, dengenin gözetilmesi önemlidir.

Ebeveyn ile çocuk arasında bulunan yakınlık ve bağlılığın, anne ile çocuk arasında daha fazla olduğu görülmektedir. Hz. Musa'nın, kardeşi Hz. Harun'la tartıştıkları esnada, kardeşinin ona “anam oğlu” şeklinde hitap etmesi, annelerin sevgi ve şefkatin simgesi olduğuna işaret etmektedir.³⁴⁷ Anne-baba bir kardeş olmalarına rağmen, Hz. Harun'un kardeşine “anam oğlu” demesinin sebebi, onun merhametini celbetmek, şefkat ve merhamet duygularını harekete geçirmektir. Zira annenin merhameti, babanın ve kardeşin merhametinden daha fazladır.³⁴⁸ Çocuk için babanın varlığı önemli olmakla birlikte annenin varlığı, özellikle de bebeklik döneminde, hayati öneme sahiptir. Anne kucağında büyümek öyle önemlidir ki Allah, Firavun'un sarayı gibi her türlü imkânın olduğu, rahat bir yaşamın sürdürülebileceği bir ortamda bile, Hz. Musa'yı annesine kavuşturmuş, onu bu nimetten mahrum etmemiştir.³⁴⁹

Çocuğun annesinden olduğu kadar babasından da sevgi ve şefkat görmesi, en doğal hakkıdır. Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Musa ile annesi arasındaki güçlü bağ anlatıldığı³⁵⁰ gibi, çocuğunu çok seven bir baba olan Hz. Yakub'un hasret ve sevgi dolu cümleleri³⁵¹ de yer almaktadır. Bu tutum babalara örnek olmalı, anneler gibi onlar da duygularını çocuklarına göstermekten kaçınmamalıdır.

Her anne-baba çocuğunu severken, her çocuk, sevildiğini hissetmemektedir. Halbuki insan sevmeyi, sevilerek öğrenmektedir.³⁵² Çocukluğunda sevgiye doymamış bir insanın yetişkinliğinde dengeli bir kişilik geliştirmesi ve başkalarını sevmesi oldukça zordur.³⁵³ Sevgiye ihtiyaç hissettiğinde bu ihtiyacı giderilmeyen çocuk, ileride sevgi ve şefkat göstermesi gerektiğinde acımasızca davranışlar sergileyebilmekte ya da aşırı merhametli davranabilmektedir.³⁵⁴ Bu sebeple çocuğunu çok seven ebeveyn, onun şımarabileceği düşüncesiyle sevgisini yüreğinde saklamamalı, çocuğunu şefkatinden mahrum bırakmamalıdır.

³⁴⁷ Araf, 7/150; Taha, 20/94.

³⁴⁸ Karaman vd., *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali*, s.158.

³⁴⁹ Kasas, 28/7; Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.IV, s.186.

³⁵⁰ Kasas, 28/10, 13.

³⁵¹ Yusuf, 12/84, 94.

³⁵² Asımgil, *Benim Müslüman Yavrum*, s.108.

³⁵³ Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, s.183.

³⁵⁴ Betül Tunç, “Kur'an-ı Kerim'de Anne Kavramından Hareketle Eğitimde Anne-Çocuk İlişkisi”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1998, Sy.5, s.224.

Ebeveyn sevgisini çocuklarına zaman ayırarak, onlarla ilgilenip oynayarak, onları dinleyerek gösterebilmektedir. Çocuğa sevgi göstermenin bir yolu da ona dokunmaktır. Yaşı kaç olursa olsun her insanın dokunulma ihtiyacı vardır.³⁵⁵ Çocukların, doğdukları daha ilk günlerde dahi kucağa alınmayı istemesi, insanoğlunun diğer insanlarla ilişki kurmaya istekli olduğunu göstermektedir.³⁵⁶ Araştırmalara göre, bebekleri sevmek, onlara dokunmak ve onlarla konuşmak, hem ebeveyn ile bebek arasında güçlü bir bağın oluşmasını sağlamakta, hem de bebeğin bilişsel gelişimini olumlu etkilemektedir.³⁵⁷ Çocuğa sevgi ve şefkat göstermek, onun terbiyesine bir engel değildir. Çocuk sevildiğini hissettiği, eleştirilmediği, yapamadıklarına değil de yapabildiklerine odaklanılan bir ortamda, kendini güvende hissetmektedir.

Çocuk terbiyesinin özü güven duygusudur. Bir çocuk kendisini savunma ihtiyacı hissetmeden ebeveynine bırakabiliyorsa, ebeveyn ile çocuk arasında güven duygusu oluşmuş demektir. Bir davranışın kazanılması için, öğrenen ve öğreten kişi arasında mutlaka güven ilişkisi olmalıdır. Kendisini savunmasızca bıraktığı ebeveyni tarafından incitilen, aşağılanan çocuk, istenilen davranışı kazanamayacaktır.³⁵⁸ Çocuğun olumsuz bir davranışıyla karşılaşan ebeveyn sakinliğini korumalı, ona rehberlik ederek ve fırsat vererek ilgi ve sabırla yaklaşmalıdır. “Çocuk küçüktür, bir şey anlamaz” diye düşünmemeli, çocuğun saygınlığını zedeleyecek davranışlardan uzak durulmalı, kaba söz ve davranışlarla “kristal inceliğindeki çocuk kalbi”³⁵⁹ tuzla buz edilmemelidir.

Hız. Peygamber, her konuda olduğu gibi bu konuda da insanlar için en güzel örnektir.³⁶⁰ “Küçüklerimize merhamet etmeyen bizden değildir”³⁶¹ buyuran Allah Rasülü, cemaate imam olup namaz kıldırırken bir çocuk sesi işittiğinde onlara olan merhametinden dolayı namazı kısa tutar,³⁶² yolda gördüğü çocuklara selam verir,³⁶³ onları sever, kucaklayıp öper,³⁶⁴ onlarla şakalaşır,³⁶⁵ ilgilenirdi. Kendisinin

³⁵⁵ Gülsen Atlı, *Aile ve Çocuk Eğitimi Üzerine Sohbetler*, Etüt Yayınları, Samsun 2002, s.70.

³⁵⁶ Bilgin, *İslam ve Çocuk*, s.136.

³⁵⁷ Asımgil, *Benim Müslüman Yavrum*, s.79.

³⁵⁸ Güneş, *Doğal Ebeveynlik*, s.39-40.

³⁵⁹ Görgülü, *Hayatın Tekrarı Yok*, s.366.

³⁶⁰ Ahzab, 33/21.

³⁶¹ Ebu Davud, “Edeb”, 58.

³⁶² Buhârî, “Ezan”, 61.

³⁶³ Buhârî, “İsti’zan”, 15.

³⁶⁴ Ebu Davud, “Edeb”, 145.

³⁶⁵ Tirmizî, “Birr”, 57.

hizmetinde bulunan Yahudi bir çocuk, bir gün hastalandığında onu evinde ziyaret etmiş ve bu esnada onu İslam'a davet etmiştir.³⁶⁶ Kendisinin on yıl hizmetinde bulunan Enes b. Malik, "Yaptığım bir işten dolayı "Niye böyle yaptın?" yapmadığım bir işten dolayı da "Niçin böyle yapmadın?" dediğini hatırlamıyorum." demektedir.³⁶⁷ Çocukların kişiliğinin daha küçük yaşlarda oluştuğu düşünüldüğünde, Rasulullahın bu uygulamalarının ne kadar önemli ve yerinde olduğu anlaşılmaktadır.

Çocuğa sevgi göstermenin yollarından biri de, onunla oyun oynamaktır. Oyun, çocuğun bedensel ve ruhsal gelişimi açısından oldukça önemlidir. Nitekim Hz. Yusuf'u oyun oynamaya götürmek isteyen kardeşlerine, bir peygamber olan babaları Hz. Yakub, izin vermiştir.³⁶⁸ Rasulullah zamanında çocukların bebeklerle oynamaları meşru görülmüş, bunlarla oynamanın birtakım faydaları olduğu kabul edilmiştir.³⁶⁹ Hz. Peygamber çocuğu olanların onlarla çocuklaşmasını tavsiye etmiş,³⁷⁰ ağzına su alıp çocuklara püskürterek³⁷¹ ya da torunlarını sırtına bindirip gezdirerek³⁷² onlarla oyun oynamıştır. Gazâlî'ye göre çocuğu oyundan alıkoymak, sürekli öğrenmeye ya da çalışmaya zorlamak, onu köreltmekte, hayatını zehir etmektedir.³⁷³

Oyun "çocuğun özgürlüğü", en doğal öğrenme ortamıdır. Oyun sayesinde çocuk kaygılarından kurtularak rahatlamaktadır.³⁷⁴ Oyun oynayan çocuğun bir taraftan kasları gelişirken, diğer taraftan içindeki enerji de boşalmış olmaktadır. Ayrıca oyun, çocuğun sosyalleşmesini ve işbirliğini öğrenmesini de sağlamaktadır.³⁷⁵ Anne-baba zaman zaman çocuğun oyunlarına katılmalı, bunu vakit kaybı olarak görmemelidir. Çünkü oyunun yokluğunda çocukta ortaya çıkacak olan hırçınlık, ebeveynin daha fazla vaktini alacaktır. Ayrıca çocuğun oyun isteği ebeveyn tarafından reddedildiğinde, kendisinde, istenmediği yönünde duygular oluşabilmekte ve çocuk dikkat çekmek için istenmeyen davranışlarda bulunabilmektedir.³⁷⁶ Pek çok faydasının yanında aile içi iletişime de olumlu katkıları olan oyun, ebeveyn ve çocuk arasındaki sevgi ve ilişkiyi güçlendirmektedir.

³⁶⁶ Ebu Davud, "Cenaiz", 5.

³⁶⁷ Buhârî, "Vesaya", 25.

³⁶⁸ Yusuf, 12/12.

³⁶⁹ Canan, *Allah'ın Çocuklara Bahsettiği Haklar*, s.169.

³⁷⁰ Tirmizî, "Birr", 17.

³⁷¹ Buhârî, "İlim", 18.

³⁷² Tirmizî, "Menakıb", 30.

³⁷³ Gazâlî, *İhyâ'u Ulûmi'd-Dîn*, C.III, s.162.

³⁷⁴ Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, s.72.

³⁷⁵ Asımgil, *Benim Müslüman Yavrım*, ss.154-155.

³⁷⁶ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, s.93-94.

Ebeveynlerin çocuklarına karşı fitrî olarak besledikleri sevgi ve şefkat hisleri, çocuklara kötü muamele etmelerini belli ölçüde engellese de tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Tarihten bugüne çocuğa yönelik şiddet ve istismar hadiseleri hep varolagelmıştır.³⁷⁷ Ebeveyn çocuklara bir yetişkin gibi davranmalı, fakat ondan yetişkin gibi davranmasını beklememelidir. Çocukların “çocuk” olduğunu ve yetişkinler kadar iradeli davranamayacağını bilmek ve buna göre davranmak gerekmektedir. Eleştirel ve baskıcı ortamlarda büyüyen çocukların, sosyal yaşamlarında çekingen bir tavır içinde oldukları gözlenmiştir.³⁷⁸ Hoşgörülü ve demokratik ailelerde yetişen çocukların ise, arkadaş ilişkilerinde daha etkin, daha girişken, düşüncelerini serbestçe söyleyebilen çocuklar olduğu görülmektedir.³⁷⁹

Anne-babalar sinirlendiklerinde çocuklarına bağırmaı normal karşılamaktadır. Oysa kendisine bağırılması, yetişkinlerin hoşuna gitmediği gibi çocukların da hoşuna gitmemektedir. Sürekli bağırılan çocuk, zamanla kendine güvenini kaybetmekte, çevresiyle iletişim sorunları yaşamaya başlamaktadır.³⁸⁰ Bağırma, şiddet uygulamak çoğunlukla anlık çözüm sağlasa da, uzun vadede etkili bir çözüm olmamaktadır. Çocuk hırçınlaştığında ebeveyn de hırçınlaşırsa, burada sükûneti kim sağlayacaktır? Çocuğu rencide eden ve sonrasında anne-babaya suçluluk hissettiren böyle bir uygulama doğru değildir. Gerek fiziksel gerekse duygusal şiddet sonucunda çocukta suçluluk, yetersizlik ve değersizlik duyguları ortaya çıkmakta, bu duygular sadece çocukluğu değil, yetişkinlik yıllarını da olumsuz etkilemektedir.³⁸¹

Bir yetişkine söylenmesi uygun olmayan cümleler çocuklara da söylenmemeli, bir yetişkine yapılamayacak davranışlar onlara da gösterilmemelidir. Kur'an'da Allah, Hz. Musa ve Hz. Harun'a, Firavun'un yanına gittiklerinde onunla yumuşak bir şekilde konuşmalarını söylemiştir.³⁸² Allah'ın bu emrinde, insan psikolojisi ve eğitimi açısından önemli bir nokta vardır. Demek ki insan yumuşaklıktan, kendisine sevgi ve hoşgörülle muamele edilmesinden memnun olmakta, gönlü böyle davranan kimselere meyletmekte, bu şekilde yumuşak bir üslupla yapılan konuşmalar, üzerinde tesirli olmaktadır. Öyleyse sevgi ve şefkat timsali olan ebeveyn, çocuğun kendilerine verilen bir emanet olduğunu ve birgün emanetin sahibine hesap

³⁷⁷ Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.IV, s.160.

³⁷⁸ Güneş, *Doğal Ebeveynlik*, s.127.

³⁷⁹ Haluk Yavuzer, *Çocuk ve Suç*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1998, s.128.

³⁸⁰ Tongar, *Fitrat Pedagojisi-2 Peygamberlerin Çocuk Eğitimi Metodları*, ss.81-82.

³⁸¹ Tongar, *Bağırmaıyan Anneler*, s.49, 55.

³⁸² Taha, 20/43-44.

verileceğini unutmamalı, geleceğin teminatı olan çocuklara, kötü muamelede bulunmaktan uzak durarak sevgi, saygı ve hoşgörü çerçevesinde yaklaşmalıdır.

2.14. Başkasının Çocuklarına Empatiyle Yaklaşılması

İnsanın kendisi için sevip istediği şeyleri, başkaları için de istemesi ahlaki bir erdemdir. Ebeveyn, kendi çocuklarını sevip şefkat gösterdiği, onlara kötü muamelede bulunmadığı gibi, başkalarının çocuklarına karşı da aynı şekilde davranmalıdır. Allah, bu konuda insanları uyarmaktadır: *“Geriye eli ermez, gücü yetmez çocuklar bıraktıkları takdirde (halleri ne olur) diye korkacak olanlar (yetimlere haksızlık etmekten) korkup titresinler; Allah’tan sakınsınlar ve doğru söz söylesinler.”*³⁸³ İnsanın bu konuda uyarılması, bu meselenin zaaf gösterilebilen bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Ayette yetim çocukların velilerine, bu konuda bir öğütte bulunulmuştur.

Yetim, kendisini koruyan ve gözeten babasını kaybetmiş, henüz hayatını idame ettirebilmek için gerekli maddi-manevi donanıma sahip olmayan, başkalarının yardımına ihtiyacı olan aciz bir çocuktur.³⁸⁴ Allah, Kur’an’da pek çok ayette yetimlere merhametli olunmasını, haklarının korunmasını emretmiştir.³⁸⁵ Kur’an, babasız olan çocuğun aczine dikkatleri çekerek, annesi ve malı olsa bile yetimin korunup kollanması gerektiğini haber vermekte,³⁸⁶ malına sahip çıkılarak ona karşı haksızlık yapmaktan uzak durulmasını istemektedir.³⁸⁷ Hz. Peygamber yetime iyi davranan, onu himaye eden kimseyle, cennette beraber olacağını haber vermiştir.³⁸⁸ Dolayısıyla yetimler bir aile ortamında sevgi, ilgi ve şefkatle büyütülmeli, öz çocuklara yapılan muamelenin aynısı, onlara da gösterilmelidir.

Ayette yetim çocukların bakımını üstlenen kimselerle birlikte, aynı zamanda bütün insanlara hitap edilmektedir. Allah, kendilerinin himayesinde olmasalar dahi, hem yetimler hakkında hem de başkalarının çocukları hakkında, Allah’tan korkulmasını ve adil olunmasını emretmektedir. Ebeveynler, başkalarının çocuklarına empati kurarak yaklaşmalı, kendisinden sonra öz çocuğuna neler

³⁸³ Nisa, 4/9.

³⁸⁴ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, C.II, s.210.

³⁸⁵ Bakara, 2/83, 177, 215, 220; Nisa 4/2, 3, 6, 8, 10, 36, 127; Enam, 6/152; Enfal, 8/41; İsrâ, 17/34; Haşr, 59/7; İnsan, 76/8; Fecr, 89/17; Beled, 90/15; Duha, 93/9; Maun, 107/2.

³⁸⁶ Atlı, *Aile ve Çocuk Eğitimi Üzerine Sohbetler*, s.50.

³⁸⁷ Nisa, 4/6.

³⁸⁸ Buhârî, “Talak”, 25.

yapılmasını isterse, başkalarının çocuklarına da o şekilde davranmalıdır.³⁸⁹ Anne-baba, kendi soyundan gelen çocuğu için endişelenip iyiliğini istediği gibi, başkalarının çocukları ve yetim çocuklar hakkında da aynı hassasiyete sahip olmalıdır.

Allah Teâlâ, insanların vicdanlarına hitap ederek, onları yetimlerin mallarını korumaya davet ederken, dikkatlerini de kendilerine ve ölümlerinden sonra çocuklarının durumunu düşünmeye yöneltmektedir.³⁹⁰ Hiçbir anne-baba, geride bıraktığı yetimin haksızlığa uğrayıp perişan olmasına razı olmayacaktır. Yetimi himayesinde bulunduran kimseler, bugün başkasının başına gelenin yarın kendisine geleceğini bilmeli, “yeryüzünde haksızlık bulundukça, ondan bir gün kendilerinin ve çocuklarının da zarar göreceğini unutmamalıdır.”³⁹¹ O halde kişi, yetim bir yavruyu kendi çocuğu gibi düşünüp ona sahip çıkmalıdır. Kendi evlatları için iyi gördüğü bir şeyi onlar için de iyi görmeli, kötü gördüğünü onlar için de kötü görmelidir.

Allah Kur'an'da, yetimlere ve aciz ve çaresiz durumdaki korunmaya muhtaç çocuklara karşı haksızlık yapılmamasını, adaletli olunmasını emretmektedir.³⁹² İslamiyet gelmeden önce insanlar, çocuklara ve kadınlara haksızlık yaparak onları mirasçı saymaz, sadece erkekleri vâris kabul ederdi.³⁹³ Himayelerinde bulunan yetim kızları beğenirlerse onlarla evlenir ve mallarını yer; beğenmezlerse onlarla evlenmez ama ölünceye kadar başka erkeklerle evlenmelerini yasaklar, ölünce de mallarına vâris olurlardı.³⁹⁴ Yüce Allah bu şekildeki adaletsiz uygulamayı yasaklayarak,³⁹⁵ haklarını koruyamayan, yardıma muhtaç durumdaki bu kimselere karşı adil olunmasını istemiştir.

Anne-baba, öz evlatları olmasa dahi aciz ve çaresiz durumdaki çocuklara kol kanat germeli, onlara sıcak bir aile ortamı sağlamalıdır. Kimsesiz ve korunmaya muhtaç yetim çocukların, akrabalarının yanında kalmaları en iyi yoldur. Fakat akraba dahi olsalar, bazı kötü ahlaklı kimselerin bu çocuklara, fayda sağlamak bir yana zararları dokunabilmektedir.³⁹⁶ Ebeveyn zor durumda olan çocukların bu durumundan istifade etmeye kalkışmamalı, bir gün kendi evlatlarının da aynı duruma

³⁸⁹ Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'an*, C.IV, ss.618-620.

³⁹⁰ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.VII, s.371.

³⁹¹ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.II, s.22.

³⁹² Nisa, 4/127.

³⁹³ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.VIII, s.346.

³⁹⁴ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefsir*, C.I, s.30.

³⁹⁵ Nisa, 4/127.

³⁹⁶ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.II, s.153.

düşebileceğini hesaba katarak insaflı olmalıdır. Yetimlere ve aciz durumdaki diğer bütün çocuklara, zarar vermek bir yana gücü nispetinde fayda sağlamalıdır.

Kendi çocukları olsun ya da olmasın ilk insandan beri tüm kadınlar anne, tüm erkekler de baba olarak görevli olmuştur. Kadın ve erkekler kendilerini tüm çocukların annesi ya da babası gibi görerek sorumlu davranmalı, onlardan birine gelecek zararın tüm insanlığı etkileyeceğini unutmamalıdır.³⁹⁷ Fertler ve toplum bu konudaki sorumluluklarına dikkat etmeli, nemelazımcılık yapmadan en yakınlarından başlayarak aciz ve çaresiz durumdaki çocuklara çare olmalıdır.

2.15. Çocuğa Küçük Yaşta İlim Verilmesi

Kur'an-ı Kerim'de küçük yaşta konuşabilen, ilim ve hikmet sahibi olan çocuklardan bahsedilmektedir. Bu çocuklardan birisi olan Hz. İsa, bir mucize olarak babasız dünyaya gelmiştir. Hz. Meryem yeni doğan çocuğunu alarak kavminin yanına gelmiş, insanların onu iffetsizlikle suçlamaları karşısında bir şey söylememiş, beşikteki bebeği işaret etmiştir. Bebek, Allah tarafından bir mucize olarak konuşmuş, kendisinin Allah'ın kulu ve peygamberi olduğunu söylemiş, böylece Hz. Meryem'in suçsuzluğu ortaya çıkmıştır.³⁹⁸ Hz. İsa'nın bu şekilde küçük yaşta konuşması, Kur'an'da şöyle ifade edilmiştir: *“Melekler demişlerdi ki: Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir Kelime'yi müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa'dır. Mesih'tir; dünyada da, ahirette de itibarlı ve Allah'ın kendisine yakın kıldıklarındandır. O, salihlerden olarak beşikte iken ve yetişkinlik halinde insanlara (peygamber sözleri ile) konuşacak.”*³⁹⁹

Ayette de belirtildiği üzere, Hz. İsa daha kundakta sarılı küçücük bir bebekken, Allah'ın izni ve emriyle konuşmuştur. Bu konuşmadan sonra diğer çocuklar gibi, konuşma çağına gelinceye kadar bir daha konuşmamıştır.⁴⁰⁰ Ayette Hz. İsa'nın beşikteyken ve büyüdüğü zaman insanlarla konuşacağını ifade edilmesi, kendisine “kelime” denmesini açıklamakla birlikte, dünyada olgunluk yaşına kadar yaşayacağı ve özellikle, onun da diğer insanlar gibi çocukluktan olgunluğa geçeceği dolayısıyla ilah olamayacağı anlamlarına gelmektedir.⁴⁰¹ Buradan Hz. İsa'nın bebekken ve

³⁹⁷ Bilgin, *İslam ve Çocuk*, s.64.

³⁹⁸ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, C.IV, ss.99-100.

³⁹⁹ Ali İmran, 3/45-46; aynı konu hakkında bkz. Maide, 5/110; Meryem, 19/29-33.

⁴⁰⁰ Mukatil Bin Süleyman, *Tefsir-i Kebir*, C.II, ss.532-533.

⁴⁰¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.II, s.406.

yetişkinen aynı şekilde tutarlı konuştuğu ya da çocukluğunda dahi yetişkinler gibi olgun bir akla sahip olduğu da anlaşılabilmektedir.⁴⁰²

Hız. İsa'nın bebekken konuşması bir mucize olmakla birlikte, etrafındaki konuşmaları işitip anlayarak onlara cevap vermesi, aynı zamanda ebeveynler için bir uyarı niteliğindedir. Demek ki çocuklar, dünyaya geldikleri andan itibaren konuşulanları duymakta ve kundaktaki bir bebek de olsa etrafta olup biten her şeyden etkilenmektedir.⁴⁰³ Öyleyse ebeveyn, küçük-büyük demeden hangi yaşta olursa olsun çocuğunun yanında söz ve davranışlarına dikkat etmeli, onu olumlu etkileyecek davranışlarda bulunmalı, olumsuz etkileneceği davranışlardan ve ortamlardan uzak durmalıdır.

Küçük yaşta kendisine ilim verilen çocuklardan biri de Hız. Yahya'dır: "Ey Yahya! Kitab'a (Tevrat'a) var gücünle sarıl!" (dedik) ve henüz sabi iken ona (ilim ve) hikmet verdik."⁴⁰⁴ Ayette geçen "hikmet" kelimesi, karar vermek, doğru fikirler oluşturmak, Allah'ın kitabını anlamak, yorumlamak, sorunları çözümlmek, Allah'ın karar ve hüküm verme konusunda verdiği yetki, ilim, peygamberlik, akıl gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁰⁵ Bu anlamlardan yola çıkılırsa, Allah'ın Hız. Yahya'ya küçük yaşta olgun bir akıl verdiği ve onu peygamber kıldığı⁴⁰⁶ anlaşılabilmektedir. Çocuklar, Hız.Yahya'yı oyun oynamaya çağırdığında "Ben oyun oynamak için yaratılmadım" dediği, olgun bir çocuk olduğu rivayet edilmektedir.⁴⁰⁷

Kur'an'da yer alan her meseleden, muhatapların mutlaka öğrenip alacağı bir ders olduğuna göre bu iki örnekten, bazı çocukların küçük yaşlarda zeka, ilim ve hikmet açısından ileride olabilecekleri anlaşılabilmektedir. Dolayısıyla gerek ebeveyn gerekse toplum, böyle yeteneklerin gelişmesine, eğitim ve terbiyelerine her türlü imkânlarıyla hazır olmalıdır.⁴⁰⁸ Bu şekilde özel kabiliyetleri olan çocuklar, ihmal edilerek yetenekleri köretilmemeli, kendilerini geliştirerek daha da ilerlemelerine destek olunmalıdır.

⁴⁰² Beydâvî, *Envaru't-Tenzil*, C.II, s.99.

⁴⁰³ Sait Çamlıca, *Allah Çocuk Yakmaz*, İkidünya Yayınları, İstanbul 2010, s.99.

⁴⁰⁴ Meryem, 19/12.

⁴⁰⁵ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.III, s.211; Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.III, s.592.

⁴⁰⁶ Beydâvî, *Envaru't-Tenzil*, C.III, s.347.

⁴⁰⁷ Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmî'l-Kur'an*, C.XI, s.171.

⁴⁰⁸ Canan, *Kur'an'da Çocuk*, s.109.

2.16. Çocuk-Ebeveyn İletişimi

Anne-baba ve çocuk arasında sağlıklı ve güçlü bir iletişimin olması, ailenin birliği ve huzuru açısından önem arz etmektedir. Kur'an'da geçen peygamberler ve çocukları arasındaki diyaloglar, çocuk-ebeveyn iletişiminin nasıl olması gerektiği hakkında ebeveynlere yol göstermektedir. Bu örneklerden birinde, Hz. Yusuf'un peygamber olan babası Hz. Yakub'a, rüyasını anlattığı görülmektedir. Babası, çocuğunu dinleyip rüyayla ilgili yorumlar yapmış ve evladını bazı konularda uyarmıştır.⁴⁰⁹ Baba ile çocuğu arasında geçen bu konuşmada, rüya anlatmaya varıncaya kadar her türlü meselenin rahatça konuşulabildiği samimi bir ilişki olduğu gözlenmektedir.

Çocuk, içinden çıkamadığı bir mesele olduğunda, rahat bir şekilde ebeveynine gidip danışabilmelidir. Çocukla anne-baba arasında yakın ve samimi bir ilişki varsa, böyle bir durumda çocuğun gideceği ilk merci onlar olacaktır. Ailesinden bu yakınlığı göremeyen bir çocuk ise, ilgi ve alakayı farklı yerlerde arayacaktır. Davranış ve uyum bozukluğu gösteren çocuklar, genellikle ebeveyniyle ilişkisinde problemler yaşamaktadır.⁴¹⁰ Bu örnekte olduğu gibi, babasıyla çekinmeden konuşabilen, sıkıntılarını hatta rüyalarını paylaşabilen çocuklar, büyüdüklerinde sağlıklı, kendini ifade edebilen, öz güveni yüksek bireyler olacaktır. Bu nedenle babalar, en az anneler kadar çocuklarıyla ilgilenmeli, onların soruları ve sorunlarıyla yakından alakadar olmalıdır. Çocukluk döneminde, ebeveyniyle özellikle de babasıyla iletişimi iyi olan, yakınlık kurabilen ve onlarla vakit geçiren kişiler, ileriki hayatlarında stresle daha kolay mücadele etmekte, yaşadıkları zorlukların üstesinden daha kolay gelmektedir.

Kur'an'da Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail'in, Kâbe'yi birlikte inşa edip temizleyerek ibadete hazır hale getirdikleri anlatılmaktadır.⁴¹¹ Bu hadise, bir baba ve oğulun aynı amaç uğrunda birlikte hareket etmelerine güzel bir örnektir. Görüldüğü üzere, ebeveyn ile evlat arasında oluşan işbirliği ve dayanışma sayesinde, aile bağları güçlenmekte ve güzel eserler ortaya çıkmaktadır.

Erkek çocuklar için fitratlarındaki erkeksi yönleri ön plana çıkarabilecek, kendisine rol model olabilecek bir baba figürü, önemli bir ihtiyaçtır. Hemcinsine ilgi

⁴⁰⁹ Yusuf, 12/4-5.

⁴¹⁰ Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, s.141.

⁴¹¹ Bakara, 2/125.

duyduğunu söyleyen gençlerle yapılan sohbetler, geçmişlerinde ya bedenlen ya da ruhen bir baba figürünün eksikliğini ortaya koymaktadır. Doğru model olamayan bir baba, oğlunun cinsel kimlik gelişimine büyük zararlar vermektedir.⁴¹² Buna göre, çocuğun sağlıklı gelişimi için doğru bir baba örneği bulunmalı, babanın olmadığı durumlarda ise dayı, amca, dede gibi çocuğun taklit edebileceği başka bir erkek modeli olmalıdır.

Erkek çocuklar için babayla iyi bir iletişim kurmak ne kadar önemliyse, kız çocuklar için de son derece önemlidir. Babalar kızlarının gözünde, karşı cinsin ilk temsilcisi konumundadır. Dolayısıyla babalarıyla kurdukları ilişki, ileriki yıllarda erkeklerle kuracağı iletişimin de temelini oluşturacaktır. Toplumda halen hüküm süren kadınlarla ve kız çocuklarla özdeşleştirilmiş bir namus anlayışı, babaların kızlarına karşı tutumunu olumsuz etkilemektedir.⁴¹³ Bu nedenle, babalar ve kızları arasında sevgi ve şefkat dolu bir ilişki yerine, korku ve baskının olduğu, sağlıklı bir bağın kurulamadığı ilişki şekilleri ortaya çıkmaktadır. Böyle bir ilişki çocuğu olumsuz etkilemekte, aile bağlarına zarar vermektedir. Bunun yerine, korkunun değil sevgi ve saygının olduğu bir ilişki tarzı geliştirilmelidir.

Hız. Şuayb ve kızı arasında geçen şu diyalogta, çocuk-ebeveyn arasında olması gereken iletişim hakkında ipuçları bulunmaktadır: “(Şuayb’ın) iki kızından biri: Babacığım! Onu ücretle (çoban) tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır, dedi.”⁴¹⁴ Hız. Musa, Mısır’dan ayrılıp Medyen şehrine geldiğinde, suyun kenarında koyunlarını sulamak için bekleyen kızları görüp yardıma ihtiyaçları olduğunu anlayınca, onlara yardımcı olarak koyunlarını sulamış; eve gittiklerinde kızlar olanları babalarına anlatınca, babaları Hız. Musa’yı evlerine davet etmiştir. Hız. Musa, kendisini çağırmaya gelen kızla birlikte, yolda onun önünden yürüyerek eve doğru gitmiştir. Eve gelip de Hız. Şuayb’ın misafiri olduğunda, kızlardan birisi o gün yaptığı davranışlardan yola çıkarak, Hız. Musa’nın güçlü ve güvenilir biri olduğunu söylemiş; ücretli olarak çalışmak üzere babasının onu istihdam edebileceği⁴¹⁵ fikrini beyan etmiştir. Bu kızın söylediği sözlerden, bir iş yapacak kimsede yeterlilik ve güvenilirlik özelliklerinin aranması gerektiği⁴¹⁶

⁴¹² Tongar, *Fıtrat Pedagojisi-2 Peygamberlerin Çocuk Eğitimi Metodları*, s.70.

⁴¹³ Şaban Karaköse, ve Rukiye Karaköse, *Çocuk Eğitiminde Babanın Rolü*, Yakamoz Yayınları, İstanbul 2007, ss.44-46.

⁴¹⁴ Kasas, 28/26.

⁴¹⁵ Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmî'l-Kur'an*, C.XIII, ss.283-286.

⁴¹⁶ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, C.IV, s.425.

anlaşılmaktadır. Hz. Şuayb ve kızları örneğinde, ebeveynin kız çocuklarını nasıl yetiştirmesi gerektiği hakkında da bilgiler mevcuttur. Bu baba kızlarını, karşılaştıkları bir yabancıнын nasıl biri olduğunu kısa sürede anlayacak kadar öngörülü bir şekilde yetiştirmiştir.⁴¹⁷

Bu örnekte bir kızın, babasıyla istişare nevinden konuşmasına şahit olunmaktadır. Bir kere babasıyla konuşan bir kız çocuğudur. İkinci olarak da bu kız, yabancı bir erkekle ilgili fikir beyan etmektedir. Baba onu, kız oluşundan dolayı ya da yabancı bir erkek hakkındaki konuşmasından dolayı tersleyip azarlamamış, anlattıklarını dinleyip kararını vermiştir. Günümüz toplumunda, bir kızın babasıyla bu şekilde fikir alışverişinde bulunması, sık rastlanılan bir durum değildir. Buradan anlaşıldığı üzere, İslam dini çocukların ailenin bir ferdi olduğunu ortaya koymakta, dolayısıyla cinsiyet gözetilmeksizin görüşlerini rahatça paylaşabilecekleri bir aile ortamı oluşturulmasını tavsiye etmektedir. Çocuk ile ebeveyn birbirleriyle her türlü konuda rahatça konuşabilmeli, fikir alışverişinde bulunabilmelidir. Çocuk gerektiğinde ebeveynine “hayır” da diyebilmelidir. Çünkü ebeveynine “hayır” diyemeyen çocuklar, başkalarına da bunu söyleyemeyecektir.

Kur'an'da yer alan çocuk ile ebeveyn arasındaki diyaloglardan biri de, Hz. İbrahim ile müşrik olan babası arasında geçmektedir:

“Bir zaman o babasına dedi ki: Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın? Babacığım! Hakikaten sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Öyle ise bana uy ki, seni düz yola çıkarayım. Babacığım! Şeytana kulluk etme! Çünkü şeytan, çok merhametli olan Allah’a asi oldu. Babacığım! Allah tarafından sana azap dokunup da şeytanın yakını olmandan korkuyorum. (Babası:) Ey İbrahim! dedi, sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, andolsun seni taşlarım! Uzun bir zaman benden uzak dur! İbrahim: Selam sana (esen kal) dedi, Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü O bana karşı çok lütufkârdır. Sizden de, Allah’ın dışında taptığınız şeylerden de uzaklaşıyor ve Rabbime yalvarıyorum. Umulur ki (senin için) Rabbime dua etmemle bedbaht (emeği boşa gitmiş) olmam.”⁴¹⁸

Ayetlerde Hz. İbrahim’in, babasının kaba ve tehditkâr ifadelerine rağmen, ona sevgi ve saygı çerçevesinde hitap etmesi, saygıda kusur etmemesi dikkat çekmektedir. Hz. İbrahim ile babası arasındaki bu diyalog, “imanın terbiye ettiği kalp ile azgınlığın bozduğu kalbin durumu” hakkında ipuçları vermektedir.⁴¹⁹ Hz. İbrahim nezaketle babasına hitap etmekte, hatanın sahibini değil hatayı hedefe koymaktadır.

⁴¹⁷ Emine Arıkan, *Kur'an-ı Kerim'de Ebeveyn-Evlat İlişkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2014, s.53.

⁴¹⁸ Meryem, 19/41-48; aynı konu hakkında bkz. Enam, 6/74; Enbiya, 21/51-52; Şuara, 26/70; Saffat, 37/85; Zuhuruf, 43/26.

⁴¹⁹ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, C.III, s.492.

Doğrudan saptmış birine, “çamura düşmüş altın muamelesi” yapmak gerektiğini⁴²⁰ öğretmektedir. Demek ki kişi, ebeveyni müşrik de olsa, onunla sevgi ve saygı çerçevesinde ilişkisini sürdürmelidir. Eğer bir sonuç alınacaksa bu şekilde daha kolay olacaktır. Ayrıca bu ayetler, ebeveynin gittiği yolun her zaman doğru olmayabileceğini, büyüklerin de küçüklerden çok şeyler öğrenebileceğini göstermektedir. Öyleyse ebeveyn, “benim dediğim kesinlikle doğrudur” anlayışını bir kenara bırakıp çocuğunu dinleyebilmeli, ondan öğrenebileceği şeyler olabileceği gerçeğini kabullenebilmelidir. Ebeveyn ve çocuktan hangisi ilim ve ahlak açısından üstünse, diğeri ona tabi olmalıdır. Fikri alınan, düşünceleri önemsenen bir çocuk, “sen çocuksun anlamazsın” denilerek yetiştirilen bir çocuğa göre çok daha öz güvenli, üretken ve girişken bir yetişkin olacaktır.

Çocuğun fikrini almak için, ailece verilmesi gereken önemli karar anları beklenebileceği gibi, her hafta düzenli olarak aile istişare toplantıları da yapılabilir. Bu toplantılarda ailenin genel durumu, aile bireylerinin talepleriyle ilgili konular görüşülüp karara bağlanabilir. Bir kişiyi ya da ailenin genelini rahatsız eden bir durum varsa, ailedeki herkesin fikrini beyan etmesiyle ortak bir çözüm üretilebilir. Toplantı sonucunda birtakım görevler verilen çocuğun, sorumluluk bilinci de gelişecektir. Aile toplantıları, aile içindeki bireylerin birbirleriyle olan iletişimini artıracak, dinlenen çocuk dinlemeyi öğrenecek, ebeveyninden saygı gördükçe insanlara saygı duyma becerisi gelişecektir.⁴²¹

Hız. Peygamber de çocukların görüşlerine önem vermiş, onlarla istişare etmiştir. Bir gün Rasulullah’a içecek bir şey getirildiğinde, sağ tarafında bir çocuk, sol tarafında yaşlılar oturmaktadır. Hız. Peygamber, çocuğa dönerek: “Bunu yaşlılara verebilir miyim?” diye sormuştur. Çocuğun: “Hayır, vallahi olmaz, Ya Rasulullah! Senden kazanacağım hayrı kimseye bağışlayamam.” demesi üzerine Rasulullah, kabı çocuğun eline vermiştir.⁴²² Bu örnek, çocuğun her ne kadar yaşı küçük olsa da insan olması bakımından büyüklerle aynı konumda olduğunu, kendisine saygı duyulması ve görüşlerine başvurulması gerektiğini göstermesi açısından önemlidir.

Çocuk ile ebeveyn arasındaki bir başka iletişim örneği de, Lokman suresinde geçmektedir. Bu surede çocuğunu karşısına alarak, onunla dünya ve ahiretle ilgili

⁴²⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an Gerekeçeli Meal-Tefsir*, s.586.

⁴²¹ Tongar, *Fıtrat Pedagojisi Adetlerle Değil Ayetlerle Çocuk Eğitimi*, s.90.

⁴²² Müslim, “Eşribe”, 127.

meseleler üzerine konuşmalar yapan bir baba örneği vardır.⁴²³ Hz. Lokman oğluna nasihatlerinde; Allah’a şirk koşmama, yapılan iyilik ve kötülüklerin zayi olmadığı, namaz kılma, iyiliği emredip kötülükten sakındırma, sabırlı olma, kibirli olmama, yürüyüşte ve konuşmada orta yolu tutma gibi konularda uyarı ve hatırlatmalarda bulunmuştur. Bu emir ve nehiylere dikkat ederek yetişen çocuk, dünyada ve ahirette mutlu olmayı başarabilecektir. Çocuğun dünya ve ahirette kendisine lazım olacak bilgileri öğrenmesi, ebeveyninin üzerindeki haklarındandır. Ebeveynler çocuklarının fiziksel gelişimini, okul başarısını önemseydiği kadar ahlaki gelişimini de yakından takip etmelidir.

Hz. Lokman, bu önemli meseleleri çocuğuna anlatırken, sevgi ve şefkat dolu “yavrucuğum” hitabını kullanmıştır. Bundan başka kelimeler de aynı anlamı ifade ettiği halde, merhamet yüklü bu kelimenin kullanılması dikkat çekmektedir. Kur’an’da aynı ifade, Hz. İbrahim’in,⁴²⁴ Hz. Nuh’un⁴²⁵ ve Hz. Yakub’un⁴²⁶ oğullarına olan hitaplarında da görülmektedir. Peygamberlerin evlatlarıyla bu şekilde konuşması, çocuklara nasıl hitap edilmesi gerektiği noktasında, ebeveynlere model oluşturmaktadır. Buradan, günümüzde kimi ebeveynlerin çocuklarıyla konuşurken, onlara “anneciğim/babacığım” şeklinde hitap etmelerinin uygun olmadığı da anlaşılmaktadır.

Hz. Lokman’ın oğluna verdiği öğütlerde dikkat çeken bir husus da, yapmaması gereken şeyi söyledikten sonra bunun sebebini izah etmesidir. Allah’a şirk koşmamasını söyledikten sonra, şirkin bir zulüm, büyük bir günah olduğunu açıklaması, çocuklara bir şey öğütlerken ya da yasaklarken o şeyin neden istendiğini ya da yasaklandığını anlatmakta fayda olduğunu ortaya koymaktadır.

Ebeveynin çocuğuyla iletişimi hakkında bilgi vermesi açısından, Hz. Yakub’un kendisinden af dileyen çocuklarına karşı tavrı da dikkat çekmektedir.⁴²⁷ Hz. Yakub’un oğulları, kardeşleri Yusuf’u öldürmek veya uzak ve ıssız bir yere atmak suretiyle kendisinden kurtulup babalarının teveccühünü ve sevgisini, kendilerine has kılmak istemişlerdir. Onu bir kuyuya bıraktıklarında, babaları ile kardeşleri arasında uzun yıllar sürecektir bir ayrılık dönemi başlamıştır. Hakikat yıllar

⁴²³ Lokman, 31/13-19.

⁴²⁴ Saffat, 37/102.

⁴²⁵ Hud, 11/42.

⁴²⁶ Yusuf, 12/5.

⁴²⁷ Yusuf, 12/97-98.

sonra ortaya çıktığında, Hz. Yusuf'un kardeşleri, hatalarını itiraf ederek pişman olduklarını söylemiş, babalarından kendileri için istiğfarda bulunmasını istemişlerdir. Hz.Yakub çocuklarını bağışlamış, onlar için Allah'tan af dilemiştir.⁴²⁸

Her ne kadar suçlu olsalar da, hatalarını kabullenip af dileyenlere merhamet etmek Allah ahlakıdır. Allah'ın Rasulü Hz. Yakub, suçunu itiraf edip af dileyen çocuklarını terslememiş, huzurundan kovmamış, onca günahlarına rağmen kucağını onlara bir kez daha açmıştır. Yıllarca ızdırap çekmesine sebep olan çocukları için dua edip Allah'tan aflarını dilemiştir. Burada olduğu gibi, çocuk ne yaşamış olursa olsun ailesinin yanına geri dönebileceğini bilmelidir. Suç işledikten sonra gururunu aşarak anne yahut babasına gelip yaptıklarını anlatan bir çocuğa, ebeveynin vereceği tepki çok önemlidir. Suçluluk duygusuyla kıvranan çocuğa, sıkıntısını daha da artıracak sözler söylemek, azarlamak yahut şiddet uygulamak onun içe kapanmasına, belki daha büyük sıkıntılarla karşılaşmasına sebep olacaktır. Ve o çocuk bir daha kolay kolay ebeveynine gelip sorunlarını paylaşamayacaktır. Hz. Yakub, af dileyen çocuklarına nasihat vermemiş, onlara “sizi anlıyorum, sizin için üzülüyorum, problemin hallolması için elimden geleni yapacağım” mesajı vermiştir. Zaten bir sorunla boğuşan çocuk, o esnada ebeveyninden akıl vermesini değil, çözüm üretmesini beklemektedir.

Ayetlerde anlatılan bütün bu örnekler, otoriteyi temsil eden babaların ne denli şefkat ve merhamet sahibi olmaları gerektiğini göstermekte, ebeveyn ve çocuk arasındaki iletişimin nasıl olması gerektiğine dair bilgi vermektedir. Anne-babaların çocuklarıyla iletişim kurarken bu örnekleri gözönünde bulundurması, sağlıklı ve güçlü bir çocuk-ebeveyn iletişiminin oluşması açısından önem arz etmektedir.

2.17. Çocuğun Eğitiminden Babanın Sorumlu Olması

Aile, birden fazla bireyin bir arada yaşadığı sosyal bir kurumdur. Her toplumun bir liderinin olması kaçınılmazdır. Çünkü bir toplumu oluşturan bireylerin görüşleri, arzuları, eğilimleri farklı farklı olabilmektedir. Bir liderin bulunması ve meselelerin çözümü için ona başvurulması ile birlikte, bütün topluluklarda olduğu gibi ailede de, ilişkiler daha yapıcı bir şekilde yürütülmüş olacaktır.⁴²⁹ Aksi takdirde aile içerisinde birliğin, düzenin ve huzurun sağlanması güç olacaktır. Aile hayatında

⁴²⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.V, s.106.

⁴²⁹ M.İzzet Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadis*, Mustafa Altınkaya (çev.), Ekin Yayınları, İstanbul 1997, C.V, ss.252-254.

bu sorumluluk, erkeğe verilmiştir. Erkek ailenin yönetiminden sorumlu olduğu gibi, eşinin ve çocuklarının eğitiminden de sorumludur. Anne-baba çocukların eğitimi meselesini birlikte yürütseler de, bu konuda birinci derecede sorumlu kişi babadır.

Allah Kur'an'da, ebeveynin kendi ibadetlerini yerine getirmekle sorumlu olduğu gibi, ailesinin ibadetlerini yerine getirmesinden de sorumlu olduğunu bildirmiştir: “*Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et...*”⁴³⁰ İslam dininde genelde ailenin tamamının, özelde ise çocukların eğitiminden baba sorumludur. Aile fertlerine bir inancı, düşünceyi benimseten, genellikle baba veya kocadır. Dolayısıyla bu konuda erkeğin sorumluluğu iki kattır.⁴³¹ Hz. Peygamberin bu ayet nazil olduktan sonra her sabah, Hz. Ali ve Hz. Fatma'nın evlerine giderek aylarca onları namaza kaldırması,⁴³² ebeveynin evlatlarına karşı sorumlu olduğunu ve bu sorumluluğun hayat boyu devam ettiğini göstermektedir. Ebeveyn bu sorumluluklarını yerine getirirken, çocuklarından yapmalarını istedikleri şeyleri öncelikle kendileri yerine getirmelidir. Nitekim ayette, çocuğuna namazı emreden ebeveynin de ona devam etmesi istenmiştir. Zira yapmak, söylemekten daha etkili bir eğitim yöntemidir.

Kur'an'da Hz. İsmail, aile fertlerine namaz ve zekat gibi sorumluluklarını yerine getirmelerini emretmesi bakımından övülmektedir.⁴³³ Bu durum, ebeveynin ailesine karşı sorumlulukların bilincinde olmasının, peygamberlerde de bulunan ve övülen bir özellik olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber, “Hepiniz çobansınız; hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz. Amir, memurlarının çobanıdır. Erkek, ailesinin çobanıdır. Kadın da evinin ve çocuğunun çobanıdır. Netice itibarıyla hepiniz çobansınız ve idare ettiklerinizden sorumlusunuz.”⁴³⁴ buyurmuştur. Bu hadise göre, kendisine bir topluluk emanet edilen kimse, yönetimi altında bulunanlara çobanın sürüsüne sahip çıktığı gibi sahip çıkmalı, derin bir şefkat duygusuyla onları koruyup gözetmelidir. Onların Allah'ın bir emaneti olduklarını hep hatırd tutarak, haksızlıklara ve zulme meydan vermemelidir.⁴³⁵ Evin reisi olan baba da ailesine karşı sorumluluklarına dikkat etmeli, onların dünya ve ahiret saadetlerini sağlama hususunda elinden gelen gayreti göstermelidir. Sürüsünü takip

⁴³⁰ Taha, 20/132.

⁴³¹ Hamidullah, *Aziz Kur'an*, s.635.

⁴³² Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XVI, s.82.

⁴³³ Meryem, 19/54-55.

⁴³⁴ Buhârî, “Cuma”, 11.

⁴³⁵ Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref Nevevî (ö.676/1278), *Riyazü's-Salihîn*, Terc. Yaşar Kandemir, İ.Lütfi Çakan, Raşit Küçük, Kampanya Kitapları, İstanbul 2016, C.II, s.550.

eden, koruyan ve kollayan bir çoban hassasiyetiyle, ailesini maddi ve manevi kötülüklerden muhafaza etmelidir.

Kur'an'da kişinin kendisiyle birlikte, ailesinden de sorumlu olduğu bildirilmektedir: *“Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun.”*⁴³⁶ Bu ayette, kişinin sadece kendisini Allah'ın azabından kurtarmasının yeterli olmayacağı, ailesini de salih kimseler olacak şekilde yetiştirmekle sorumlu olduğu açıklanmıştır.⁴³⁷ Hem kendisinin hem de çocuklarının akıbetini düşünen bir ebeveyn, onların sadece bu dünyadaki rahatlarını değil, ahiretteki rahat ve huzurlarını da önemsemeli, yanlış bir yol tutan evlatlarına engel olarak onları doğru yola sevk etmelidir.

Çocuğun eğitiminden birinci derecede sorumlu olan babanın, çocuğunu iyi yetiştirebilmesi için, öncelikle onunla arasında iyi bir iletişimin olması gerekmektedir. Çocuğun sevmediği, olumlu bir iletişim kuramadığı birinden bir şey öğrenebilmesi oldukça zordur.⁴³⁸ Baba çocuk için, güven kaynağı, hayattaki sıkıntılarla mücadele etme yolunda en yakın örnek, destek ve dayanaktır. O, sadece çocuğunun nafakasını temin eden kişi değil, aynı zamanda hayatı boyunca kendisine nispet edilerek çağırılacak olan⁴³⁹ bu kıymetli nimet için “titreyen hassas bir yürektir.”⁴⁴⁰ Aralarındaki bu kuvvetli bağlara rağmen, ailede otorite konumundaki babalar, sevgilerini çocuklarına göstermemekte/gösterememekte, onlarla yeterince ilgilenememekte, bu durum da onların birbirleriyle iletişimini olumsuz etkilemektedir.

Ayrıca anneler, çocuklar karşısında otorite sıkıntısı yaşadığında, genellikle bu görevlerini babaya devretmekte, otoriteden çekinen çocukların, bu kimlikteki babalarıyla iletişim kurmaları da böylece zorlaşmaktadır. Bu durum hem babalara hem de çocuklara karşı yapılan bir haksızlıktır.⁴⁴¹ Çocuğu babasıyla korkutmak, çocuğun ondan soğumasına belki de nefret etmesine sebep olabilmektedir.⁴⁴² Çocuk eğitimi ve terbiyesinde anne-baba birlikte hareket etmeli, sorumluluk sadece birine yüklenmemelidir. Ayrıca ebeveynin çocuğa karşı davranışları tutarlı olmalı, birinin

⁴³⁶ Tahrim, 66/6.

⁴³⁷ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.VI, s.406.

⁴³⁸ Karaköse, *Çocuk Eğitiminde Babanın Rolü*, s.94.

⁴³⁹ Ahzab, 33/5.

⁴⁴⁰ Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.IV, s.187.

⁴⁴¹ Karaköse, *Çocuk Eğitiminde Babanın Rolü*, s.135.

⁴⁴² Salzman, *Nerede Hata Yaptık?*, s.20.

onaylamadığı bir davranışa diğeri de aynı tepkiyi vermelidir. Şayet aralarında fikir ayrılığı varsa, bunu çocuğun olmadığı bir yerde konuşarak çözüme kavuşturmaları gerekmektedir.

Yapılan araştırmalar, çocuğun babasıyla olan ilişkisinin okul başarısını da etkilediğini ortaya koymuştur. Babasıyla yakın ve nitelikli bir ilişkiye sahip olan çocukların, okul başarısı ve zihinsel gelişiminin olumlu etkilendiği fakat babasından herhangi bir sebeple uzun süre ayrı kalan çocukların -özellikle de erkek çocukların- okul başarılarının düştüğü, daha güvensiz ve anneye bağımlı oldukları gözlenmiştir.⁴⁴³ Babalar, çocuklarına karşı sorumluluklarına dikkat etmeli, onlara zaman ayırmalı, sıcak ve samimi ilişkiler kurmalıdır. Babanın çocuğuna ayırdığı zaman, vakit kaybı olarak görülmemelidir. Çocuğun babasıyla olan yakın ilişkisi sayesinde, birçok sorun daha ortaya çıkmadan önlenmiş olacaktır.

İnsan iyilik yapmaya öncelikle ailesinden başlamalıdır.⁴⁴⁴ Mesleği, çalışma şartları ne olursa olsun bir babanın en önemli görevi, ailesinin eğitiminden, imanî tekâmülünden sorumlu olmasıdır. Dolayısıyla annenin, çocukların sorumluluğunu tamamen babaya bırakması doğru olmadığı gibi, babanın da bu önemli görevi tamamen anneye bırakarak kendi dünyasına çekilmesi doğru değildir. Çocuklarının eğitimi ve terbiyesinden sorumlu olan baba, ayrıca bu konuda eşinin eğitimi ve yetiştirilmesiyle de sorumludur. Annenin, çocukların eğitimi noktasında eksikleri varsa, koca eşinin bu konudaki eksiklerini tamamlamasına⁴⁴⁵ katkı sağlamak durumundadır. Kur'an'da kendilerine yüklenen sorumluluğu yerine getirmeyen aile reislerinin, hesap günü eşlerinden ve çocuklarından kaçacakları anlatılmaktadır.⁴⁴⁶

Salih ebeveyn ve çocukları ise ahirette bir arada olacaklardır: “İman eden ve soylarından gelenlerde, imanda kendilerine tabi olanlar (var ya)! İşte biz, onların nesillerini de kendilerine kattık. Onların amellerinden de bir şey eksiltmedik...”⁴⁴⁷ Bu ayette imanlı, güzel ahlak sahibi babalarının izinden giden evlatların, babaları kadar iyi amelleri olmasa bile, cennette buluşacakları⁴⁴⁸ müjdesi verilmektedir. Arkalarında izlenecek hayırlı bir yol bırakan ebeveynler ve o yolu takip eden çocuklar, ahirette birlikte olacaktır. Bu dünyada beraber oldukları gibi ahirette de beraber olmaları,

⁴⁴³ Karaköse, *Çocuk Eğitiminde Babanın Rolü*, s.99.

⁴⁴⁴ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XV, s.370.

⁴⁴⁵ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, s.213.

⁴⁴⁶ Abese, 80/34-36.

⁴⁴⁷ Tur, 52/21.

⁴⁴⁸ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.V, s.536.

Yüce Allah'ın salih aile fertlerine bir lütfudur. Öyleyse ailesiyle dünyada olduğu gibi cennette de birlikte olmak isteyen ebeveyn, bilhassa baba, onlara karşı vazifelerini yerine getirmeli, çocuklarını kendileri için şikâyetçi değil şefaatçi olacak şekilde yetiştirebilmek için bir ömür boyu gayret sarf etmelidir.

2.18. Çocuğun Eğitimi ve Terbiyesi

Çocuk eğitimi ve terbiyesinde temel rol, ailenindir. Anne-baba ve çocuk ilişkilerinin olduğu her yerde, eğitim var olmuştur. Türkçede “eğmek” fiilinden üretilen eğitim, “insan yetiştirme, terbiye etme” anlamlarına gelmektedir.⁴⁴⁹ Buradan hareketle eğitimin zorla yapılan bir eğme faaliyeti olduğu algılanmamalı, insanın eğilebilmeye ve yetişmeye müsait olduğu anlaşılmalıdır.⁴⁵⁰

“Korumak, ıslah etmek, gözetmek, yükseltmek” anlamındaki “rabv” kökünden türeyen terbiye kelimesi ise, “çocuğu veya ekini besleyip büyütmek, geliştirmek” anlamına gelmekle beraber, bir şeyi olgunluk derecesine ulaşıncaya kadar aşama aşama, adım adım inşa etmek manasına da gelmektedir. Yetişme ve büyüme, bütün canlılar için söz konusu olsa da, terbiye daha çok insan için kullanılan, onun bedenî, zihnî, ahlaki gelişimini ve olgunlaşmasını sağlamayı ifade eden bir kavramdır.⁴⁵¹

Çocuğu dünyevi ve uhrevi mutluluğunu temin edecek şekilde yetiştirebilmek önemli bir vazifedir. Bu vazifeyle birinci derecede sorumlu kişiler, anne-babadır. Ebeveyn bu konuda üzerine düşeni yapmalı, kendilerine ihsan edilen çocuk fidanını, maddi ve manevi olarak en güzel şekilde yetiştirerek bir çınar haline getirmenin gayretinde olmalıdır.

2.18.1. Çocuğun Eğitimi

İyi yetişmiş hayırlı bir evlat, dünyada ve ahirette ebeveyni için mutluluk kaynağıdır. Hz. Peygamber, güzel bir terbiyenin çocuğa verilebilecek en üstün hediye olduğunu,⁴⁵² anne-baba ölse dahi dünyada salih bir evladı bulunduğu müddetçe amel defterinin kapanmadığını, çocuğun yaptığı salih amellerden ebeveynin de fayda gördüğünü haber vermektedir.⁴⁵³ Çocuğun iyi bir şekilde

⁴⁴⁹ Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, bkz. “terbiye”, s.324.

⁴⁵⁰ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, s.37.

⁴⁵¹ İsfahânî, *Müfredat*, bkz. “rbv”, s.407; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, bkz. “rab”, s.303; Ziya Kazıcı ve Halis Ayhan “Talim ve Terbiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIX, İstanbul 2010, s.515.

⁴⁵² Tirmizî, “Birr”, 33.

⁴⁵³ Tirmizî, “Ahkam”, 36.

yetiştirilmesi konusunda Kur'an'da ebeveynlere yol gösteren birçok ayetin bulunduğu görülmektedir. Bunlardan birinde, Hz. İbrahim ve Hz. Yakub'un oğullarına yaptıkları vasiyet, çocuğa karşı sorumluluğun hayat boyu devam ettiğini göstermesi açısından ebeveynlere örnek olmaktadır:

“Bunu İbrahim de kendi oğullarına vasiyet etti, Yakub da: Oğullarım! Allah sizin için bu dini (İslam'ı) seçti. O halde sadece müslümanlar olarak ölünüz (dedi). Yoksa Yakub'a ölüm geldiği zaman siz orada mı idiniz? O zaman (Yakub) oğullarına: Benden sonra kime kulluk edeceksiniz? demişti. Onlar: Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilahı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; biz ancak O'na teslim olmuşuzdur, dediler.”⁴⁵⁴

Ayetlerde anne-babanın çocuklarına bıraktığı vasiyetin içinde, dünyadan önce ahiret saadetine anahtarları olması gerektiği⁴⁵⁵ görülmektedir. Bir ebeveynin evladına bırakacağı en güzel miras, güzel ahlaktır. Hz. Yakub, ömrünün son demlerinde evlatlarını yanına çağırarak, onlara ebedi hayatlarında faydası olacak nasihatlerde bulunmuştur. Bu da ebeveynin ölmeden önce, evlatlarının mirastaki paylarını düşündüğü kadar, manevi hayatlarını da düşünmesi gerektiğini göstermektedir. Ebeveyn, Hz. Yakub'un yaptığı gibi, çocuklarına Allah'ın azabını gerektirecek meselelere karşı hassas olmaları⁴⁵⁶ konusunda uyarılarda bulunmalıdır. Çocukların eğitimi ve terbiyesi meselesi, hayat boyu devam eden uzun bir maratondur. Ebeveyn hayatının her anında önemseydiği bu kıymetli vazifeyi, ömrünün son anında da ihmal etmemelidir.

Dünya hayatında bazen de ebeveynin yanlış bir yol tuttuğu ve çocuklarının da onların yolunu takip ettiği görülebilmektedir. Böyle durumlarda çocuklar, yaptıklarından kendilerinin sorumlu olduğunu unutmamalı, bu sorumluluktan kurtulmak için ebeveynlerini suçlamalarının kendilerini kurtarmayacağını bilmelidir. Her insanın dünyaya gelmeden önce Rabbine verdiği bir söz vardır. Yüce Allah, kendisini ilah kabul ettiklerine dair insanlardan ikrar almış; insanlar, Allah'ı tanıyıp bilme ve emirlerine uyma kabiliyetinde yaratılmıştır.⁴⁵⁷ Çocuğun terbiyesinden sorumlu olan ebeveyn, yükümlülüklerini yerine getirmediğinde ya da çocuğunu yanlış bir şekilde yetiştirdiğinde, evlat onlardan davacı olarak kendi işlediği hatalardan onları sorumlu tutsa da, bu kendisini kurtaramayacaktır. Çünkü herkes kendi yaptıklarından sorumludur ve hesabını kendisi verecektir. Ebeveynin çocuğun eğitimi ve terbiyesiyle ilgili sorumluluğu hayat boyu devam etse de, belli bir yaşa

⁴⁵⁴ Bakara, 2/132-133.

⁴⁵⁵ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an Gereğeli Meal-Tefsir*, s.50.

⁴⁵⁶ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, C.I, s.349.

⁴⁵⁷ Araf, 7/172-173; Taberî, *Camiu'l-Beyan*, C.IV, s.149.

geldikten sonra çocuk da bu sorumluluğu üstlenmeli, kendi eğitimi ve terbiyesi noktasında hedefler koyarak dünya ve ahiret saadetini temin etmeye çalışmalıdır.

Çocuğun yetiştirilmesiyle sorumlu olan ebeveyn, eğitim yaşına gelen çocuklarını kız-erkek ayırt etmeksizin yetenekli olduğu alanlara yönlendirmeli, bu alanda eğitim görmelerine imkân vermeli, geçimlerini temin edecek iyi bir meslek sahibi olmaları için onları desteklemelidir.⁴⁵⁸ Her çağda olduğu gibi günümüzde de toplumun yarısından fazlasını oluşturan kadınların eğitimi önemsenmeli, öncelenmelidir. Kız çocuklarının gerek maddi gerekse manevi anlamda ihtiyaçları olan eğitimi almaları, gelecek nesillerin yetişmesi adına yapılacak en doğru yatırımdır. Onların eğitim görmesine engel olarak öğrenim haklarını ellerinden almak ise, toplumun kendi bindiği dalı kesmesi anlamına gelmektedir. Çünkü kadının cahil bırakılması demek, toplumun en az yarısının cahil kalması demektir. Çocuklarını yetiştiren, geleceğe hazırlayan kadınlar ne kadar donanımlı ve güçlü yetişmiş olursa, gelecek nesiller de o kadar güçlü olacaktır.

Anne-baba çocuğun eğitimi ve terbiyesi için belli bir zamanı beklememeli, çocuğuyla birlikte geçirdiği bütün anları bu anlamda bir fırsat olarak görmeli ve değerlendirmelidir. Kur'an'da Hz. Lokman'ın, bir baba olarak evladıyla karşılıklı oturup ona tavsiyelerde bulunduğu görülmektedir.⁴⁵⁹ Bu örnekte olduğu gibi ebeveynin, çocuğunu ve onun eğitimini önemseyerek ona vakit ayırması ve ona dünya ve ahiret için gerekli bilgileri vermesi, çocuk eğitimi açısından önem taşımaktadır. Bütün aile üyelerinin bu şekilde biraraya gelerek fikir alışverişinde bulunabildiği, herkesin çekinmeden kendini ifade edebildiği, meselelerini konuşup halledebileceği aile toplantıları, hem aile bireylerinin hem de toplumun yararına olacaktır. Ebeveyni tarafından önemsendiğini gören çocuk, hem anne-babasını hem de kendi evlatlarını önemseyecektir.

Ebeveynin çocuğunu yetiştirirken, ondan beklediği davranışları öncelikle kendisinin yapması, çocuk eğitimi açısından önem arz etmektedir. Erken çocukluk döneminde çocuk, ebeveynin aynası gibidir. Bu dönemde çocuk terbiyesi, taklitlerden ibarettir.⁴⁶⁰ Anne-babalar, çocuklarında gördükleri anormal davranışları baskılayarak yok etmeye çalışmak yerine dönüp kendilerine bakmalıdır. Ebeveyn çocuğuna yalan söylememeli, söz verdiğinde sözünü tutmalıdır. Aksi takdirde çocuk,

⁴⁵⁸ Asımgil, *Benim Müslüman Yavrum*, s.85.

⁴⁵⁹ Lokman, 13-19.

⁴⁶⁰ Güneş, *Doğal Ebeveynlik*, ss.29-30.

anne-babasına güvenemeyecektir. Hz. Peygamber, çocuğuna bir şey vereceğini söyleyerek onu çağıran bir kadına, vermeyeceği halde vereceğini söylerse bunun bir yalan olacağını haber vermiştir.⁴⁶¹ Dolayısıyla çocuğun küçük olduğu ve anlamayacağı varsayılarak ona yalan söylenmemeli, tutulamayacak sözler verilmemelidir.

Çocuğun eğitimi ve terbiyesinde televizyon, internet gibi kitle iletişim araçlarının olumlu etkileri olduğu gibi olumsuz etkileri de olmaktadır. Araştırmalara göre, yaygın internet kullanan ve vaktinin çoğunu bilgisayar karşısında geçiren çocukların sosyal gelişimleri gerilemektedir. Ayrıca bilgisayar oyunlarının, çocuklarda saldırganlığa sebep olduğu da gözlenmiştir.⁴⁶² Günümüzde giderek yaygınlaşan internet bağımlılığı konusunda aileler dikkatli olmalıdır. Tv, bilgisayar, telefon gibi araçların kullanımı mutlaka sınırlandırılmalı, çocuklar bunların zararlarından korunmalıdır. Bu konuda ebeveyn de çocuğuna olumlu bir örnek olmalıdır. Tüm aile üyeleri, belli saatlerde kitap okumak gibi farklı etkinliklere de zaman ayırabilmelidir. Kitap okuma alışkanlığı, çocuklara küçük yaşlardan itibaren kazandırılmalı, yaşına uygun eğitici kitaplarla gelişimleri desteklenmelidir.

Çocuğun eğitiminde aileden sonra içinde yaşanılan çevre ve toplum, oldukça etkili bir unsurdur. Çocuğa güzel bir terbiye ve eğitim kazandırabilmek için, onu kötü ahlaklı arkadaşlardan ve çevreden korumak gerekmektedir.⁴⁶³ Zira insanın içinde yaşadığı çevre, insanı olumlu yönde etkilediği gibi olumsuz yönde de etkileyebilmektedir. “Üzüm üzüme baka baka kararır”, “Kır atın yanında duran, ya huyundan ya suyundan” gibi atasözleri, kişinin üzerinde arkadaş ve çevrenin etkisini ortaya koymaktadır. Bundan dolayı, çocuğun sosyal çevresinde iyi insanların bulunmasına dikkat etmek gerekmektedir. Kötü ahlaklı kimseler bulunduğu anda ise, onlarla birlikte hareket etmektense o çevreden uzaklaşmak⁴⁶⁴ iyi bir seçenektir. Çünkü bu topluluk içinde kalan çocuk, zamanla onların düşünce ve davranışlarını benimseyerek çevresine uyum sağlayabilmektedir. Buna göre inanç ve davranışları değiştirilmek istenen bir çocuğun etrafında, istenilen şekilde bir topluluk ve iyi bir çevre oluşturulmalıdır.⁴⁶⁵ Kur’an’da, Hz. İbrahim’in ailesini “tarıma elverişsiz bir yer” olmasına rağmen Kâbe’nin de içinde bulunduğu Mekke şehrine götürmesinde,

⁴⁶¹ Ebu Davud, “Edeb”, 80.

⁴⁶² Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, s.138.

⁴⁶³ Gazâlî, *İhyâ’u Ulûmi’-d-Dîn*, C.III, s.162.

⁴⁶⁴ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, s.123, 177.

⁴⁶⁵ Ahmet Önkol, *Rasulullah’ın İslam’a Davet Metodu*, Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul 2000, s.415.

dinî düşüncelerin etkili olduğu ifade edilmektedir.⁴⁶⁶ Anlaşıldığına göre ebeveynin, ailesiyle birlikte dinini rahatça yaşayabileceği, güzel ahlaklı kimselerin bulunduğu çevrelerde yaşaması çocuğun terbiyesini olumlu etkilemektedir.

2.18.2. Çocuğun Din ve Ahlak Eğitimi

Ebeveynin, çocuğunu yetiştirirken üzerinde durması gereken konulardan biri de ona din ve ahlak eğitimi verilmesidir. Kur'an'da, din duygusunun insanda doğuştan varolduğu ortaya konmuştur.⁴⁶⁷ Ancak doğuştan varolduğu kabul edilen dinî duygu ve düşüncelerin gelişmesi ya da sönmesi, kişinin aile ve sosyal çevresine bağlıdır.⁴⁶⁸ Hz. Peygamber, dünyaya gelen her çocuğun İslam fitratı üzerine doğduğunu, daha sonra ailesinin etkisiyle farklı dinlere mensup olabileceğini haber vermektedir.⁴⁶⁹ Buna göre, anne-babanın bu konuda çocuğuna karşı tutumları, oldukça önemlidir. Aile çocuğa dinini öğretip, dinî duygularının ortaya çıkmasını sağlayabileceği gibi, onun dinden uzaklaşmasına ve soğumasına da sebep olabilmektedir.

Din eğitiminin temelinde, duyguların eğitimi vardır. Çünkü din, bir duygu olduğundan dini yaşama, önemli oranda dinî duyguları yaşamaktır. Ebeveyn, çocuğun din duygusunu ortaya çıkarıp duygularını eğitmeli, aynı zamanda dinî faaliyetleri çocuğa sevdirecek bu duyguyu geliştirmelidir. Çocukta din duygusu ortaya çıkarılmadığında, o çocuğa dinî bilgilerin kazandırılması ve bunların davranışa dönüştürülmesi oldukça zordur. Dinî eğitimde ilk adım, çocukla yakınlık kurmayla başlamaktadır. Ailesini seven, onların yanında kendini rahat hisseden çocuklar, ailenin değer ve inançlarını daha kolay benimsemektedir.⁴⁷⁰ İnsan sevdiği şeye ilgi duyarak ona yakınlaşmakta ve arada bir bağlantı/bağ kurmaktadır. Sevginin olmadığı bir yerde, bu bağın kurulması güçtür. Anne-baba, gerek din duygusunun ortaya çıkarılmasında gerekse dinî bilgilerin kazanımı ve davranışa dönüştürülmesinde sevgi ve şefkate dayalı ikna yöntemini kullanmalı,⁴⁷¹ çocuğa baskı ve korkuyla değil sevgiyle yaklaşmalıdır. Nitekim Hz. Peygamber de dini

⁴⁶⁶ İbrahim, 14/37.

⁴⁶⁷ Araf, 7/172.

⁴⁶⁸ Hasan Dam, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", Mustafa Köylü (Edt.), *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2010, s.29.

⁴⁶⁹ Müslim, "Kader", 23.

⁴⁷⁰ Atlı, *Aile ve Çocuk Eğitimi Üzerine Sohbetler*, s.121.

⁴⁷¹ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, s.217.

tebliğ ederken insanlara karşı kaba ve katı yürekli olmamış,⁴⁷² onlara merhamet ve yumuşaklıkla davranmıştır.

Ahlak ve vicdan gelişimi, kişilik gelişiminin önemli bir parçasıdır. Büyüdükçe kazanılan birçok alışkanlık gibi, ahlaki davranışlar da çevreden öğrenilmektedir. Çocuğun eğitimi, özellikle de ahlak eğitimi uzun ve zorlu bir süreçtir. Çocuk tamamen serbest bırakıldığında başkalarının hakkını çiğneyebilmekte, kendisine ve çevresine zarar verebilmektedir.⁴⁷³ Tersine bir durumda ise, kurallara taassup derecesinde bağlı, iyi ve kötü davranışlara karşı aşırı hassas ve her şeyi vicdan meselesi haline getiren bir kimse olabileceği gibi, bu ortamın baskısına isyan eden bir kimliğe de bürünebilmektedir.⁴⁷⁴ Bu sebeple ebeveyn, çocukta doğru bir vicdan gelişimi oluşması için bu konuda ölçülü hareket etmeli, baskıdan ziyade ikna etme yöntemini kullanmalıdır.

Çocuğu hayata hazırlamak, ona güzel ahlak kazandırmak anne-babanın en temel görevlerindendir. Hz. Lokman'ın çocuğuna tavsiyeleri⁴⁷⁵ din eğitimi açısından ele alındığında, ebeveynin çocuğuna karşı, biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılama ile birlikte dinî ve ahlaki değerleri kazandırma sorumluluğunun da bulunduğunu göstermektedir. Bu tavsiyelerde Hz. Lokman çocuğuna ilk olarak, Allah'a ortak koşmamasını öğütlemektedir. Bu da Allah'a ortak koşmanın bütün kötülüklerin başında geldiğini ve diğer birçok kötülüğün temel sebebi olduğunu göstermektedir.⁴⁷⁶ Ayetlerde, Allah'a imandan sonra anne-babaya saygı, itaatkârlık, insanlarla iyi geçinmek, iyilik ve kötülük kavramları, namaz ve ibadet, iyiliği emredip kötülükten menetmek, sabır, insanlarla iletişim kurmak, insanları küçümsememek, alçakgönüllü olmak, samimiyet, alçak sesle konuşmak gibi konularda nasihatle bulunulduğu görülmektedir. Bu nasihatlerin içeriği ve sırası, ebeveynler için bir örnek teşkil etmektedir. Bu konuların bir program dahilinde çocuğa öğretilmeye ve kazandırılmaya çalışılması,⁴⁷⁷ onun din ve ahlak gelişimi açısından önemlidir.

⁴⁷² Ali İmran, 3/159.

⁴⁷³ Yalçın, *Çocuk Gelişimi*, s.259, 269.

⁴⁷⁴ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, s.341.

⁴⁷⁵ Lokman, 31/13-19.

⁴⁷⁶ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.IV, s.337.

⁴⁷⁷ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, ss.110-112.

Çocukluğun ilk yılları, ileride kazanılacak olan dinî anlayışa bir hazırlık dönemi olmasından dolayı, dinî eğitim ve öğrenim açısından önemli yaşlardır.⁴⁷⁸ Çocuk, Allah'a inanmaya ve dini kabullenmeye hazır bir varlık olduğundan, bu yaşlarda dinî bilgilere itiraz etmeden inanma eğilimindedir.⁴⁷⁹ Kendini güvende hissetmek için bir şeye bağlanma, güvenme ve sığınma ihtiyacı hisseden çocuk, küçüklüğünde anne-babasına sığınırken, büyüüp de ebeveyninin yetersiz kaldığı durumları gördüğünde, bu kez sığınabileceği Yüce bir Kudret'in ihtiyacını hissetmektedir. Böylece sığınma ve bağlanma ihtiyacı, doğal bir süreç içinde ebeveyninden Allah Teâlâ'ya yönelmiş olmakta,⁴⁸⁰ çocuk kudreti sonsuz olan Rabbine sığınıp teslim olmaktadır.

Din eğitiminde çocuğa ilk öğretilecek şey, tevhid inancıdır. Küçük yaşlardan itibaren çocuğa, Allah inancı ve sevgisi verilmelidir. Çocuk, Allah'a inanmakla kendini güçlenmiş hissetmektedir. Allah'ın kendisini her zaman koruyacağına ve hatalarını affedeceğine inanmak, çocuğa huzur vermektedir.⁴⁸¹ Anne-baba, korkuların fazla olduğu çocukluk çağında, çabucak korkuya kapılma özelliğinden faydalanarak çocuğu Allah ile korkutmamalıdır. Küçük yaşlarda Allah korkusunu, Allah'ın hep ceza verip azap ettiğini anlatmak, çocuğun Allah'tan ve dinden uzaklaşmasına hatta nefret etmesine neden olabilmektedir.⁴⁸² Allah korkusu, çocuğa mutlaka anlatılması gerekli bir duygudur. Fakat bu, çocuğun yaşına ve gelişim durumuna göre Allah sevgisiyle birlikte, dengeli bir şekilde verilmelidir. Çocuğun gözünde Allah; seven, koruyan, rızıklandıran, ödüllendiren ve affeden özellikleriyle canlanmalıdır. Böylece çocuk Allah'a daha çok bağlanacak ve ileriki yaşlarda da Allah'a olan bağlılığı ve güveni devam edecektir.⁴⁸³

Dinî inancın oluşmasında ve derinleşmesinde, ibadetlerin rolü büyüktür. Dolayısıyla çocuklarda, imanla birlikte ibadet bilincinin de küçük yaşlarda kazandırılmaya başlanması gerekmektedir. Anne-baba erken yaşlardan itibaren, Allah'ın hoşlandığı işleri yapma ve razı olmayacağı işlerden uzak durma konusunda çocuklarına örnek olmalı, onlarda da bu bilincin oluşması için çaba göstermelidir. Araştırmalar çocukların Allah'ı sevdiklerini ve O'na yakın olmayı istediklerini, bu

⁴⁷⁸ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, s.76.

⁴⁷⁹ Aydın, *Çocuğun Gelişim Dünyası*, s.101.

⁴⁸⁰ Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, s.48.

⁴⁸¹ Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, s.138.

⁴⁸² Salzman, *Nerede Hata Yaptık?*, s.21, 73.

⁴⁸³ Peker, *Din Psikolojisi*, s.247.

nedenle de dinî yükümlülükleri öğrenme ve uygulama eğiliminde olduklarını göstermektedir. Doğru bir Allah inancına sahip olan kişi, dinin diğer emir ve yasaklarını yerine getirmekte zorluk yaşamayacaktır. Kur'an'da emredildiği gibi, ebeveyn kendisi namaz kılmakla birlikte çocuklarına da bunu öğretmelidir.⁴⁸⁴ Yedi yaşındaki çocuk namazlarını kılmayı öğrenmeli, on yaşında ise namaz kılıyor olmalıdır.⁴⁸⁵ Araştırmalar dinin taklit ve tekrarla öğrenilebilen alanlarının, 7-9 yaşlarında kolaylıkla işlenebileceğini göstermektedir.⁴⁸⁶ Ebeveyn, bu dönemi iyi değerlendirerek çocukta ibadet bilincini oluşturabilirse, sorumluluğun başladığı ergenlik dönemine gelen çocuk, zorlanmadan yükümlülüklerini yerine getirebilecektir.

Çocuklara namaz ibadetinin öğretilmesi, güzel ahlak kazanımı açısından önemlidir. Namaz, insanı kötülüklerden uzaklaştıran bir ibadettir.⁴⁸⁷ Kur'an'da, çocuğa özellikle namazın öğretilmesinin emredilmesi, diğerlerinin de ihmal edilmemekle birlikte bu ibadetin öğretilmesinin daha mühim olduğunu göstermektedir.⁴⁸⁸ Ebeveyn namazın dışında oruç, sadaka, yardımlaşma, dürüstlük, alçakgönüllülük gibi diğer ibadetler ve ahlaki değerleri kazanması noktasında da çocuğuna model olmalı, bu konulardaki temel bilgileri öğrenmesini sağlamalıdır.

Çocukların ergenlik yaşına girmesiyle birlikte sorumlu oldukları bir husus da örtünme meselesidir. Kur'an'da kadınlara, kendilerine mahrem olmayan kimselerin yanında örtünmeleri farz kılınmıştır.⁴⁸⁹ Ebeveyn her konuda olduğu gibi bu farzın yerine getirilmesi noktasında da çocuğuna rehber olmalıdır. Örtünmenin neden gerekli olduğu izah edilip yaşantıyla da bu konuda örnek olunursa, çocuk vakti geldiğinde bu farzı yerine getirmekte zorlanmayacaktır. Aksi takdirde baskıdan ve korkudan dolayı ebeveynin yanında onların istediği şekilde davranan çocuk, bulduğu ilk fırsatta kendi istediği şekilde hareket edecektir.

Çocuğun din ve ahlak eğitiminde, küçük yaşlarda daha çok ebeveyn etkili olmakta, çocuk onları örnek alıp taklit etmektedir. Biraz büyüyüp okula gitmeye başlayınca öğretmenini model almaya başlayan çocuk, onu otorite olarak kabul ederek söylediklerine uymaya çalışmaktadır. Bu sebeple öğretmenin tutum ve

⁴⁸⁴ Taha, 20/132.

⁴⁸⁵ Ebu Davud, "Salat", 26.

⁴⁸⁶ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, s.100.

⁴⁸⁷ Ankebut, 29/45.

⁴⁸⁸ Canan, *Kur'an'da Çocuk*, s.82.

⁴⁸⁹ Ahzab, 33/59.

davranışları, dinle ilgili düşünceleri çocuğun dinî gelişimi açısından önem taşımaktadır.⁴⁹⁰ Çocukta din duygusunun oluşmasında önemli bir yeri olan din görevlilerinin çocuklara karşı tutumu ve anne-babanın onlar hakkındaki düşünceleri de, çocuğun din ve ahlak gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Çocukların yanında din görevlileri sürekli eleştirilip kötülükleri anlatıldığında, çocuklar onlarla samimi ilişkiler kuramayacak, ebeveyninin itibar etmediği dini temsil konumundaki bu kimselere onlar da itibar göstermeyecektir.⁴⁹¹ Bu konuda ebeveynin tavrı önemli olmakla beraber din görevlilerinin de itibarlarına gölge düşürecek davranışlarda bulunmamaları, çocuklarla sıcak ve samimi ilişkiler kurarak sözleriyle ve davranışlarıyla onlara rol model olmaları, çocuğun din ve ahlak eğitimi açısından önem taşımaktadır.

Çocuğun sosyal çevresi, dinî bilincin uyanmasında önemli role sahiptir. Dinî törenlerin ve uygulamaların sıkça görüldüğü yerlerde, dinî uyanış daha erken gerçekleşmektedir.⁴⁹² Mübarek gün ve gecelerde çocuğa hediyeler almak, o günlerin özel olduğunu hissettirmek din eğitiminde önemlidir. Ailecek yapılan cami ziyaretlerinin, topluca kılınan namazların ve edilen duaların da çocuğun ruhunda olumlu tesirler bırakacağı muhakkaktır.⁴⁹³ Çocuk bebekken, ona söylenen ninnilerin içinde dinî ifadelerin olması da onun dinî gelişimine katkı sağlayacaktır. Yine oyun çağındaki bir çocuğun oyuncaklarının arasında, dinî yaşantıyı hatırlatıcı uyanların olması da çocuğun merakını uyandırarak bunlar hakkında soru sorup bilgi edinmesine vesile olacaktır.

Çocukluk çağında dinî konulara karşı ilgi ve öğrenme isteği görülürken, eğer sağlıklı bir yönlendirme olmazsa, zamanla bu ilgi ve alakanın azaldığı gözlenmiştir.⁴⁹⁴ Bu ilgi ebeveyn tarafından değerlendirilmeli, çocuğun manevi hayatı canlı tutulmalıdır. Bunu sağlamanın bir yolu da, hikâyelere ilginin çok olduğu çocukluk yıllarında, hikâyelerden faydalanmaktır. Kur'an'da geçen peygamber kıssaları, bu konuda başvurulabilecek öncelikli kaynaktır. Kıssalarla birlikte İslam büyüklerinin hatıraları da çocuğa anlatılarak, ona örnek alabileceği ideal karakterler sunulmalıdır.⁴⁹⁵ Böylece bu olumlu örnekler, çocuğun hayal dünyasının kahramanları

⁴⁹⁰ Peker, *Din Psikolojisi*, s.170.

⁴⁹¹ Salzman, *Nerede Hata Yaptık?*, ss.77-78.

⁴⁹² Aydın, *Çocuğun Gelişim Dünyası*, s.107.

⁴⁹³ Asımgil, *Benim Müslüman Yavrum*, ss.88-93.

⁴⁹⁴ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, s.25, 51.

⁴⁹⁵ Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatahım?*, s.177.

olacak, çocuk onların hayatlarını ve ahlaklarını kendisine örnek alarak onlara benzemeye çalışacaktır.

Çocuğa din eğitimi verirken, onun her şeyi çabuk kabullenip kolay inanma özelliğinden yararlanarak, gereğinden fazla bilgi yüklemesi yapılması doğru değildir. Verilmek istenenler tedricî bir şekilde aktarılmalıdır. Çocuğun yaşına ve gelişim özelliklerine uygun olarak ve gerektiği kadar dinî eğitim verilmelidir. Aksi takdirde çocuk öğrendiklerini sindiremeyecek ve davranışa dönüştüremeyecektir.⁴⁹⁶ Din eğitimi, sıkıcı dersler veya uzun nasihatler şeklinde değil, hayatın akışı içerisinde kendiliğinden olmalıdır. Eğitimci ve din adamı olan Salzman, Allah'a iman etmesinde, babasının kendisini sürekli kirlara götürerek bu gezilerde ona Allah'ın büyüklüğünden bahsetmesinin çok büyük etkisi olduğunu söylemiştir.⁴⁹⁷ Ebeveyn bu şekilde hayatın doğal seyri içinde çocuğuna gerekli eğitimi ve terbiyeyi vermeli, bunun için uygun zaman ve şartlar oluşmasını beklememelidir. Doğru bir şekilde verilen din ve ahlak eğitimi, çocuğa dünya ve ahiret mutluluğunun kapılarını aralayacaktır.

2.18.3. Çocuk Eğitiminde Yöntem

Ebeveyn çocuğun eğitimine, onu iyice tanıyarak başlamalı, bu doğrultuda tutumlar geliştirmelidir. Doğru bir çocuk eğitimi ve terbiyesi için, doğru anne-baba tutumlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Aşırı kontrol ve disiplin, çocuğu strese iterek pek çok davranış bozukluğuna zemin hazırlarken; aşırı koruyan, kollayan bir tutum ise çocuğu pasif ve edilgen yapabilmektedir. Disiplinin hiç olmadığı, aşırı serbest anne-baba tutumunun olduğu bir ailede de, neyin doğru ve yanlış olduğuna karar veremeyen, bencil ve isyankâr davranışlarda bulunan bireyler ortaya çıkabilmektedir.⁴⁹⁸ Ebeveynler dengeyi iyi ayarlamalı, disiplin ve hoşgörüyü bir arada ve gerektiğinde kullanmalıdır. Anne-baba çocuğuna alternatifleri sunduktan sonra, alacağı kararda onu serbest bırakmalı, çocuk seçimini yapmalı ve sonucuna da katlanmalıdır. Böylelikle çocuk, karar vermeyi ve verdiği kararların sonuçlarını yaşamayı öğrenmiş olacaktır.⁴⁹⁹

Çocuklara bir davranış kazandırılmak istendiğinde katı kurallarla ya da baskıyla değil, bu davranışın kendisine neler kazandıracağı anlatılarak öğretilmelidir.

⁴⁹⁶ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, s.66, 75.

⁴⁹⁷ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, s.298.

⁴⁹⁸ Mehmet Zeki Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s.48.

⁴⁹⁹ Karaköse, *Çocuk Eğitiminde Babanın Rolü*, s.77.

Ayrıca o davranışı ebeveynin de çocukla birlikte yapması, davranış kazanımında daha etkili olacaktır. Böylece çocuğun davranışı hem düzenli hale gelecek hem de nasıl yapılacağını öğrenmiş olacaktır. Çocuğa bir düşünceyi kabul ettirebilmenin ya da bir davranışın yerleşmesini sağlamanın bir yolu da, sık sık yapılan tekrarlardır. Tekrarın insan zihni ve ruhunda önemli etkisi vardır. Ayet ve hadislerde de tekrarlama yönteminin kullanıldığı⁵⁰⁰ görülmektedir. Yalnız, aynı meseleyi aynı cümlelerle sürekli söylemek bıkkınlık vereceği için, değişik şekillerde tekrarlama yoluna gidilmesi faydalı olacaktır.

Çocuk yaptığı güzel bir davranış neticesinde ödüllendirilmek istendiğinde, bunu yapması istenen davranıştan önce değil davranış gerçekleşikten sonra vermek gerekmektedir. Ödül verilmeden önce, anne-baba çocuğun olumlu davranışı karşısında sevincini belli etmeli, onu takdir etmelidir. Çocuk, ödül almaktan ziyade ebeveyninin sevincini ve takdirini beklemelidir. Zira yapılan bir araştırmada, çocukların maddi ödüllerden daha çok manevi ödülleri beğendikleri⁵⁰¹ belirlenmiştir.

Çocuğa sürekli yapması gerekenleri söylemek, çocuk eğitiminde yapılan yanlışlardan biridir. Sürekli kullanılan etkili bir ilacın, bir zaman sonra hiçbir fayda sağlamayacağı gibi, çocuğa da sürekli olarak yapması gerekenleri anlatmak, onu zamanla duyarsız hale getirecektir.⁵⁰² Çocuk eğitiminde çok kontrollü olmak yanlış olduğu gibi, çok serbest olmak da doğru değildir. Bazı ailelerde, çocuk ailenin merkezi haline gelmekte, çocuğun her isteği yerine getirilmektedir. Bu durumda arzularını ertelemeyi öğrenemeyen ve kurallara uymak istemeyen çocuklar ortaya çıkmaktadır. Çocuk eğitiminde amaç, çocuğu her zaman mutlu etmek değil, onu en doğru şekilde hayata hazırlamak olmalıdır.⁵⁰³ Anne-baba disiplin sağlamada olduğu gibi sevgi ve şefkat göstermede de ölçüyü iyi ayarlamalı, çocuğun eğitimini olumsuz etkileyecek tutumlardan uzak durmalıdır.

Çocuğun bir davranışı yapmaması istendiğinde, ona bunun sebepleri açıklanmalı ve çocuk ikna edilmelidir. Şiddet içeren cezalandırma yöntemleriyle çocuğa bir şey öğretmek mümkün değildir. Cezada amaç, çocukta intikam almak değil onun hatasını anlayarak aynı hatayı tekrarlamamasını sağlamak olmalıdır. Ebeveyn otoritesini, şiddet kullanarak ortaya koyduğunda, çocukta bütün otoritelere

⁵⁰⁰ Önköl, *Rasulullah'ın İslam'a Davet Metodu*, s.340.

⁵⁰¹ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, s.148.

⁵⁰² Salzman, *Nerede Hata Yaptık?*, s.129.

⁵⁰³ Mine İzgi, *Kızımı Yetiştiriyorum*, Elit Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s.34.

karşı olumsuz duygu ve isyan gelişecektir. Böyle durumlarda çocuk, fırsat bulduğunda suç işleyebilmektedir. Dayakla ve cezayla terbiye edilen çocukta iç denetim (vicdan) gelişmeyeceği için, çocuk kimsenin görmeyeceği, yakalanma korkusunun olmadığı yerlerde istenmeyen davranışları yapabilecektir.⁵⁰⁴

Dayak, çocuğa hatasını görüp değiştirme fırsatı sunmamakta, ebeveyne karşı öfke ve nefret hislerinin oluşmasına sebep olmaktadır. Ebeveyn de bir süre sonra yaptığından pişmanlık duymaktadır. Çünkü çocuğun dayağı hak etmediğini, öfkesini durduramadığı için böyle davrandığını bilmektedir. Bağırma, korkutma, acındırma, beddua etme ya da çocukla küsme gibi davranışlar da çocuğun terbiyesinde doğru yöntemler değildir. Az konuşarak ya da sorulara kısa cevap vererek soğuk durulabilse de, günlerce küs kalarak hiç konuşmamak doğru bir ebeveyn tutumu değildir. Bu tür yöntemler, çocuğun aileden kopması sonucunu doğurabilmektedir. Ebeveyn-çocuk ilişkisini olumsuz etkileyen ve öğretici bir yönü bulunmayan şiddet içerikli ceza yöntemleri, çocuk eğitimi ve terbiyesinde kullanılmamalıdır.

Çocuk eğitiminde ceza korkusu, hiçbir zaman ilk sırada yer almamalıdır. Ceza, çocuğun davranışlarını bir zaman için kontrol etmesini sağlasa da, uzun vadede çözüm sağlamamaktadır. Çocuk terbiyesinde ilk kural, çocuk hata yapmadan önce onu durdurmaktır. Hata yapıldığında ise ceza olarak, çocuğu sevdiği bir şeyden mahrum bırakma ya da ona yaptığını düzelttirme gibi yöntemlere başvurmak faydalı olabilmektedir.⁵⁰⁵ Karşılıklı sevgi, saygı, güven ve anlayışın olduğu yerde, sert ve aşırı yöntemlere ihtiyaç kalmayacaktır. Ebeveyn, sorumluluklarını yerine getirmeyen ya da hata yapan çocuğuna karşı affedici ve merhametli olmalıdır. Çocuğa ceza vermekten daha gerekli olan şey, onun yanlış yaptığının farkına varıp pişman olarak af dilemeyi öğrenebilmesidir. Çocuk, pişmanlık duyan ve bir daha aynı hatayı yapmamaya söz veren herkesin affedilebileceği konusunda, her zaman ümitli olmalıdır. Büyüklerin yanlış yaptığında Allah'a sığınıp O'nun affediciliğinden ümitlerini kesmedikleri gibi, çocuklar da yaptıkları hatalardan dolayı büyüklere başvurmakla affedilebileceklerini bilmelidir.⁵⁰⁶

Çocuğun eğitimi ve terbiyesiyle ilgili olarak, bütün bunlara ilaveten şunu da eklemek gerekmektedir. Çocuk eğitiminde bütün çocuklar için doğru kabul edilebilecek tek bir doğrudan bahsetmek zordur. Her çocuk ayrı bir dünyadır; farklı

⁵⁰⁴ Atlı, *Aile ve Çocuk Eğitimi Üzerine Sohbetler*, s.100.

⁵⁰⁵ Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, s.211, 215.

⁵⁰⁶ Bilgin, *İslam ve Çocuk*, s.174.

özelliklere sahiptir. Ebeveyn, evladıyla ilgili meselelerde, kendi çocuğu ve ailesi özelinde çözümler üretebilmelidir.

2.19. Çocuk ve Mahremiyet Bilinci

İslam dininde özel hayatın aleni bir şekilde sergilenmesi uygun görülmemiştir. Mahremiyet, kişilik haklarının ve insan onurunun korunmasını sağlayan, özel hayata saygıyı ve dokunulmazlık halini ifade eden bir kavramdır. Hem büyüklerin rahat ve huzuru hem de çocukların sağlıklı gelişimi için, büyüklerle çocuklar arasında ve çocukların da kendi aralarında bir mahremiyete ihtiyaçları vardır. Mahremiyet eğitimi, kişinin hem kendi özel alanını korumayı hem de başkalarının özel alanına saygı duymayı öğrenmesidir.⁵⁰⁷ Çocuğun sağlıklı gelişimi açısından önem arzeden bu eğitim, öncelikle ailede ve küçük yaşlarda başlamalıdır.

Mahremiyet eğitiminin temelinde, çocuğun ebeveyniyle “güvenli bağlanması” vardır. Çocuğun bedeninin ve ruhunun kendisine ait olduğunu kabul ederek, ona saygınlık duyarak yaklaşmak, mahremiyet eğitiminin özünü oluşturmaktadır. Çocuğun kişilik sınırlarının olduğu kabul edilmeli, ebeveyn bu sınırlar içine istediği gibi girip çıkmamalıdır. Çocuğun odasına girerken izin istemek, eşyalarını ondan habersiz başka birine vermemek, öperken izin almak gibi davranışlar çocuğun ileriki yaşamında, kişilik sınırlarını oluşturacaktır. Böylece çocuk, kendisine zarar vermek isteyenlerden korunmuş olacaktır. Mahremiyet eğitimiyle saygınlığını kazanmış bir çocuk, anormal davranışlara karşı kendisini koruyarak rahatsızlık hissettiği bir durumda, kendine korunaklı bir alan arayacaktır.⁵⁰⁸ Çocuğun başına gelebilecek maddi ve manevi kötülüklerden korunması açısından da gerekli ve önemli olan mahremiyet eğitimi, ebeveyn tarafından önemsenmeli, ihmal edilmemelidir.

Mahremiyet bilincinin oluşabilmesi için, çocuğa küçük yaşlardan itibaren utanma duygusu kazandırılmalı, bedeninin değerli ve kendisine özel olduğu öğretilmelidir. Çocuklar her ne kadar anne-babanın bir parçası olsa da, onlardan farklı bir bireydir. Ebeveyn çocuklarının yanında giyinme, konuşma gibi her türlü tavır ve davranışta ölçülü olmalı, “Çocuktur bir şey anlamaz” diye düşünmemelidir. 4-5 yaşından sonra çocuğa, bedeninin kendisine ait olduğu ve kendisinden izin almadan -ebeveyn de dahil- kimsenin ona dokunmaması gerektiği bilinci

⁵⁰⁷ Hüseyin Emre Duran, *Değerler Eğitimi Bağlamında Mahremiyet Eğitimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2018, s.70.

⁵⁰⁸ Adem Güneş, *Mahremiyet Eğitimi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2015, s.52, 56, 61.

verilmelidir.⁵⁰⁹ Bedensel farkındalık, ancak kişinin kendi bedeni üzerinde söz söyleme hakkının olabildiği bir ortamda ve süreçte gelişebilecektir. Bir çocuğun kendi bedeni hakkında söz söyleme ve “hayır” deme hakkı elinden alınırsa, o çocuğun kötü emellere hedef olma ihtimali de o derecede artmış olacaktır.⁵¹⁰ Çocuklar anne-babadan ayrı birer bireydir ve sınırlarına saygı gösterilmelidir. Ebeveyn çocuğun Allah’tan kendisine bir emanet olarak verildiğini unutmamalı, onu kendisinin bir uzantısı gibi görerek, istediği şekilde davranmamalıdır. Kendisini çocuğun sahibi gibi görerek ona her istediğini yapabileceğini düşünen ebeveynler, çocukların sağlıklı gelişimine ve mahremiyet duygusuna zarar vermektedir.

Bedenin mahrem ve saygın oluşu, onu teşhir etmemeyi gerektirmektedir. Çocuk, 4 yaşından itibaren ev içinde veya ev dışında çıplak bir halde bulunmamalı, giysilerini kendisinin giyip çıkarmasına izin verilmelidir. Kendisi bunu yapamayacak durumda ise anne-baba ona yardımcı olmalı, bunu yaparken de giysilerini başkalarının yanında değil ayrı bir odada değiştirmelidir. Bu çerçevede, henüz tuvalet eğitimi almayan küçük çocukların altının başkalarının yanında değiştirilmesi de uygun değildir. Tuvalet gidebilen çocuklara da burasının, herkesin yalnız olması gereken özel bir alan olduğu anlatılmalıdır. Çocuklar sevilirken özel bölgelerine dokunulmamalı, öpülmemelidir. Bu şekilde davranmak çocuğun cinsel kimlik oluşumunu olumsuz etkilediği gibi, başkalarına bu şekilde şaka yapılabileceği yanlışlığına düşmesine de sebep olmaktadır.⁵¹¹

Küçük zihinlerde, değerli gördüğü her türlü varlığı sakınıp sakladığı gibi, vücudunu da örtmesi gerektiği bilinci oluşmalıdır. Zira bedeni örtmek ve sakınmak insan olmanın bir gereğidir.⁵¹² Nitekim Kur’an’da Hz. Adem ve Hz. Havva kıssasında, yasak ağaçtan yemenin sonucunda her ikisinin de çıplaklıklarının farkına varması ve örtünme çabasına girmesi,⁵¹³ utanma duygusunun ve örtünme isteği ve ihtiyacının ilk insandan itibaren varolduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.⁵¹⁴ Ebeveyn, çocuğun fitratında bulunan bu duygunun ortaya çıkmasına yardımcı olmalı, bu konuda ona örneklik oluşturmalıdır.

⁵⁰⁹ Güneş, *Mahremiyet Eğitimi*, ss.83-95.

⁵¹⁰ Tongar, *Fitrat Pedagojisi-2 Peygamberlerin Çocuk Eğitimi Metodları*, s.118.

⁵¹¹ Duran, *Değerler Eğitimi Bağlamında Mahremiyet Eğitimi*, s.68.

⁵¹² Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.IV, s.262.

⁵¹³ Araf, 7/19-27.

⁵¹⁴ Duran, *Değerler Eğitimi Bağlamında Mahremiyet Eğitimi*, s.42.

Mahremiyetle ilgili meselelerden biri de, kişinin bedensel mahremiyetini sağlayan giyinmedir. Kur'an'da, mümin erkek ve kadınların iffetli olmaları, gözlerini haram olana bakmaktan sakınmaları ve hanımların başlarını örtmeleri emredilmiştir.⁵¹⁵ Beden mahremiyeti deyince ilk başta akla, karşı cinsin söz konusu olduğu durumlar gelmekteyse de, aynı cinsten olan insanların da birbirlerinin yanında bedenlerini sınırsızca açmamaları gerekmektedir. Yani kadının kadın yanında, erkeğin de erkek yanında vücudunun özel bölgeleri gizlenmelidir.⁵¹⁶ Aile içerisinde de belli bir yaştan sonra, cinsiyetleri ne olursa olsun çocukların yatakları ayrılmalı, farklı cinslerde odalar da ayrılmalıdır. Hz. Peygamber on yaşına gelen çocukların yataklarının ayrılmasını söylemiştir.⁵¹⁷ Çocukların belli bir yaştan sonra ebeveynleriyle birlikte yatmaları, mahremiyet eğitimi açısından doğru değildir. Ergenlikle birlikte çocuklar banyoda da yalnız olmalıdır. Çünkü bu yaştan sonra ebeveyn-evlat dahi olsa, birbirlerinin mahrem yerlerini görmeleri uygun değildir.

İnsan kendi vücudunun mahremiyetine riayet ettiği gibi, başkalarının sınırlarına da saygı göstermelidir. İslam dininde ailenin bir arada yaşadığı evlerde dahi, dikkat edilmesi gereken mahremiyet sınırları bulunmaktadır:

“Ey müminler! Ellerinizi altında bulunan (köle ve cariyeleriniz) ve içinizden henüz ergenlik çağına girmemiş olanlar, sabah namazından önce, öğleyin soyunduğunuz vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza gireceklerinde) sizden üç defa izin istesinler. Bunlar, mahrem (kapanmamış) halde bulunabileceğiniz üç vakittir. Bu vakitlerin dışında ne sizin için ne de onlar için bir mahzur yoktur. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. İşte Allah ayetleri size böyle açıklar. Allah, (her şeyi) bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Çocuklarınız ergenlik çağına girdiklerinde, kendilerinden öncekiler (büyükleri) izin istedikleri gibi onlar da izin istesinler...”⁵¹⁸

Cahiliye döneminde insanlar, birbirlerinin evlerine zaman gözetmeksizin girerek, başkasının evine girmek için izin almanın gerekli olduğunu düşünmezlerken, İslamiyetle birlikte ev içi mahremiyeti ihlal eden bu yanlış tutum ortadan kaldırılmıştır. İnsanlar evlere girmeden önce izin istemeye, izin verilmezse veya evde kimse yoksa geri gitmeye başlamıştır. Ayrıca kapı açıldığında evin içinin görülmemesi için, kapının tam karşısında değil de kapıya çapraz bir şekilde durma alışkanlığını da bu süreçte kazanmışlardır.⁵¹⁹ Bu uygulamalar ailenin içinde yaşadığı evin özel bir alan olduğunu ve bu alanın izinsiz ihlal edilmemesi gerektiğini

⁵¹⁵ Nur, 24/31.

⁵¹⁶ Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.IV, s.261.

⁵¹⁷ Ebu Davud, “Salat”, 26.

⁵¹⁸ Nur, 24/58-59.

⁵¹⁹ Duran, *Değerler Eğitimi Bağlamında Mahremiyet Eğitimi*, s.33.

göstermektedir. Ev dışından gelenlerin bu şekilde dikkat etmesi gereken kurallar olduğu gibi, evin içindekilerin de uyması gereken kurallar bulunmaktadır.

Ayette belirtilen Muhammed Esed'in "üç örtüsüz/korunmasız vakit" olarak tercüme ettiği vakitlerde,⁵²⁰ çocukların ebeveynlerinin yanına girip çıkarken izin almaları gerekmektedir. Bu vakitlerde karı-koca veya özel mekânında bulunan diğer ev sakinleri, mahremlerin görmemesi gerektiği bir halde bulunabilecekleri için, yanlarına gelmek isteyen çocukların izin almaları emredilmiştir.⁵²¹ Çocuklarda bu bilincin oluşturulması için, ebeveyn de çocukların odalarına girerken izin istemeli, bu konuda onlara örnek olmalıdır. Aile bireylerinin mahremiyeti muhafaza eden bu kurallara riayet etmesinin, yine kendilerine faydası olacaktır.

Bu ayetlerden, bir ailenin yaşayacağı evin özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak da mümkündür. Tek odalı bir evde yaşanamayacağı, ailedeki herkesin kendisine ait özel bir alanı olması gerektiği anlaşılmaktadır.⁵²² Eğer tek odalı bir evde yaşanılıyorsa, bu durumda odayı bölümlere ayırmak, uygun bir çözüm olacaktır. İslam dininde mekân mahremiyeti önemsenmektedir. İnsanın ailesiyle birlikte olumlu ve olumsuz yanlarıyla tüm bir hayatı paylaştığı, en mahrem en özel hallerin yaşandığı evi, mahremiyetin korunması açısından önemlidir. Kişi evini ve evi içinde yaşananları başkalarının gözleri önüne sermemeli, mahrem yani saygın olana önce kendisi saygı göstermelidir.

Mahremiyet eğitimi dendiğinde akla gelen meselelerden biri de cinsel eğitimidir. Mahremiyet eğitiminin içinde yer alan cinsel eğitim, çocuğun kendi cinsinin ve karşı cinsin özelliklerini öğrenmesi açısından önemlidir. Toplumda yetişkin kişiler arasında rastlanan birçok huzursuzluk ve ruhsal bozukluğun temelinde, cinsel bilgilerden yoksunluk olduğu bir hakikattir. Çocukluk döneminde cinsel yaşam hakkında edinilen yanlış ya da eksik bilgiler, kişinin evlilik hayatında cinsel uyumu olmayan, doyum sağlayamayan, öfkeli ve uyumsuz biri olmasına sebep olabilmektedir.⁵²³ Bu bilgileri zamanında, gerektiği kadar ve gerektiği şekilde almak, kişinin fiziksel ve ruhsal sağlığına olumlu katkı sağlayacaktır.

Çocukların daha 3-4 yaşlarında iken kız-erkek farkını anlayarak cinsel konulara ilgi duyduğu, sorular sorduğu görülmektedir. Çocuğun bu konulardaki merakı, diğer

⁵²⁰ Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, s.874.

⁵²¹ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.IV, s.97; Taberî, *Camii'l-Beyan*, C.VI, s.160.

⁵²² Canan, *Kur'an'da Çocuk*, s.98.

⁵²³ Yalçın, *Çocuk Gelişimi*, s.297.

meraklar gibi doğal ve sağlıklı bir durumdur. Ebeveynler çocukların kendi bedenleriyle ya da cinsellikle ilgili sorularını ayıplayıp kınamamalı, bilakis uygun cevaplarla meraklarını gidermelidir. Zira kınanan ve eleştirilen merak, zamanla saplantı durumuna gelebilmektedir.⁵²⁴ Anne-babasından cevap alamayan çocuklar, meraklarını başka yollarla gidermeye çalışarak sağlıksız bilgiler edinebilmektedir.⁵²⁵ Bu konularda soru sormayan çocuklara, 7 yaş civarında gusül abdesti almayı öğretmek eğitime başlanması uygun olacaktır.⁵²⁶

Çocuk, anne-babasıyla özdeşim kurarak cinsel kimliğini kazanmaktadır. Kız çocukla annesi, erkek çocukla babası arasındaki ilişki ne denli yakın ve olumlu ise, aralarında o denli kolay özdeşim oluşacaktır.⁵²⁷ Anne ve babanın, kız ve erkek çocuklar için uygun birer rol model olmaları bu açıdan önemlidir. Kendi cinsiyetinden memnun olmayan, sürekli şikayet eden ve bunu çocuklarıyla da paylaşan anne-babaların çocukları, cinsiyetlerini benimsemekte ve ebeveynleriyle özdeşim kurmakta zorluk yaşayacaktır.⁵²⁸ Bu nedenle anne-baba, çocukların cinsel gelişimlerine zarar veren bu tür tavır ve davranışlardan uzak durmalıdır.

Aile içinde yaşanan özel halleri başkalarıyla paylaşmamak ve başkalarının özel meselelerini araştırmamak da, mahremiyet eğitimi kapsamındadır. Kişinin ve ailenin özel hayatı, mahremdir. Bu nedenle kişiye ve aileye özel durumların başkaları tarafından bilinmesi ve araştırılması dinen, hukuken ve ahlaken doğru değildir.⁵²⁹ Eşler birbirlerinin “özel”lerini başkalarına anlatmamalı, aile içi mahremiyetin korunmasına özen göstermelidir. Hz. Peygamber eşlerin birbirlerinin sırlarını başkalarına anlatmalarının doğru olmadığını bildirmiştir.⁵³⁰ Kişi kendi özel hayatına ve aile mahremiyetine saygı gösterdiği ve gösterilmesini beklediği gibi, kendisi de başkalarınınkine saygı göstermeli, insanların özel hayatlarını araştırıp takip etmemelidir.

Mahremiyetin korunduğu ve aile bireylerinin birbirlerine bu anlamda saygı gösterdiği bir ortamda yetişen çocuklar, kendi mahremiyetlerine riayet ettikleri gibi, başkalarının mahremiyetini ihlal edecek davranışlardan da uzak duracaktır.

⁵²⁴ Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, s.127.

⁵²⁵ Yavuzer, *Çocuk ve Suç*, s.195.

⁵²⁶ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, s.389.

⁵²⁷ Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, s.238.

⁵²⁸ Yalçın, *Çocuk Gelişimi*, s.279.

⁵²⁹ Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.IV, s.89.

⁵³⁰ Müslim, “Nikâh”, 124.

2.20. Çocuğun Ebeveyne Mahrem Olması

Sözlükte “helal olmayan, yasaklanan şey” anlamına gelen mahrem kelimesi, bir fıkıh terimi olarak, kendileriyle evlenilmesi dinen yasaklanmış bulunan belli derecelerdeki akrabayı ifade etmektedir. “İslam dini, karşı cinsler arasındaki ilişkilerde insanın tabiat ve eğilimlerini göz önünde bulundurarak hem fitratı ve tabii olanı korumak hem de aşırılıkları önlemek amacıyla, tarafları muhtemel sapmalardan koruyucu bazı sınırlamalar getirmiş, yakın hısımlar arasında belli ölçülere bağlı olarak evlenme yasağı koymuştur.”⁵³¹ Hemen bütün dinlerde ve beşeri hukuklarda belli derecelerdeki yakınların birbirleriyle evlenmeleri yasaklanmış, aralarındaki yakınlık tarafların evlenmelerine mani olarak değerlendirilmiştir.

İslam dininde aralarında evlenme engeli bulunan yakınlar, Kur'an'da bildirilmiştir:

“Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu bir hayâsızlıktır, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur. Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kızkardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştiginiz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, size haram kılındı. Eğer onlarla (nikâhlanıp da) henüz birleşmemişseniz kızlarınızı almanızda size bir mahzur yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir...”⁵³²

Bu ayetlere göre, öz ya da üvey olması farketmeksizin ayette açıkça ifade edilen akrabalarla (anne, kız, kızkardeş, teyze, hala, kız ve erkek kardeşlerin kızları, sütanne, süt kızkardeş, kayıncı, kadının başka eşinden olan kızı, gelin, babaların hanımları⁵³³) evlilik yasaklanmıştır. Buna göre çocuğun annesiyle evlenmesi yasaktır. Bu kural aynı zamanda annenin annesi ve babanın annesi için de geçerlidir. Anne ya da babanın, kendi evlatlarıyla evlenmeleri mümkün olmadığı gibi, torunlarıyla evlenmeleri de haramdır. Ayrıca ebeveynin, çocukları ya da torunlarının dul ya da boşanmış eşleriyle evlenmeleri de aynı şekilde yasaklanmıştır. Bir erkeğin, eşinin kızıyla evliliği de caiz görülmemiştir.⁵³⁴

Çocuğun sütanne ve akrabalarıyla olan ilişkisi, öz anne ve akrabalarla arasındaki gibidir. İslam dininde, bir çocuğu emziren kadın öz anne gibi, onun kocası da öz baba gibi kabul edilmektedir.⁵³⁵ Çocuğu fiziksel bakımdan geliştiren süt, aynı

⁵³¹ Salim Ögüt, “Mahrem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVII, Ankara 2003, s.388.

⁵³² Nisa, 4/22-23.

⁵³³ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.VII, s.463.

⁵³⁴ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.I, ss.342-345.

⁵³⁵ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.II, s.43.

zamanda çocuk ile onu emziren kişi arasında, tıpkı öz anneyle yavrusu gibi maddi ve manevi bir bağ oluşturmaktadır. Hz. Peygamber, neseb bakımından haram olan kimselerin süt bakımından da haram olacaklarını haber vermiştir.⁵³⁶ Bu durumda çocuk-ebeveyn arasındaki mahremiyet ilişkisi, sütanneyle sütbaba için de aynen geçerlidir. Bu ayetlerdeki hükümlerle birlikte, İslam dininde birbirleriyle evlenemeyecek durumda olan yani birbirlerine mahrem olan kimseler belirlenmiştir. Kişi en yakını durumundaki bu kimselerin yanında rahat hareket edebilmekte, onlarla samimi ilişkiler kurabilmektedir.

Kişinin mahremi olmayan kimselere karşı ise, dikkat etmesi gereken bazı hususlar vardır. Bu kimselere karşı nasıl hareket edileceği, Kur'an'da şöyle açıklanmıştır:

“Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere zinetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtünler. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları (mümin kadınlar), ellerinin altında bulunanlar (köleleri), erkeklerden, ailenin kadınına şehvet duymayan hizmetçi vb. tâbi kimseler yahut henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına zinetlerini göstermesinler. Gizlemekte oldukları zinetleri anlaşılsın diye ayaklarını yere vurmasınlar (Dikkatleri üzerine çekecek tarzda yürümesinler)...”⁵³⁷

Ayette, mahrem yerlerin korunmasından önce gözün haramdan sakınılmasının emredilmesi, “görmenin kalbin yol göstericisi olması” sebebiyledir.⁵³⁸ Bundan dolayı Allah, bir önceki ayette erkeklere, burada da kadınlara, bakılması haram olandan gözlerini sakınmalarını emretmiştir. Gizli yerlerini başkalarının yanında açmama ve cinsel arzularını gayrı meşru yollarla gidermekten sakınma hükmü, erkekler ve kadınlar için aynıysa da, avret yerinin sınırları her iki cins için farklıdır. Erkeğin avret bölgesi, göbek ile diz kapağı arasındır. Kadınların erkekler karşısındaki avret yeri, el ve yüz dışında kalan tüm vücutlarıdır. Kadınların kadınlar karşısındaki avret yeri ise erkeklerin erkekler karşısındaki avret yerlerinin aynısı, yani göbekte diz kapağı arasındır.⁵³⁹ Kişi, mahremi olmayan yani aralarında evlilik engeli bulunmayan kimselerin yanında avret yerlerini örtmeli, hal ve tavırlarında ölçülü olmalıdır. Mahrem olan kimselerin yanında da belirtilen sınırlara uymak gerekli ve önemlidir.

⁵³⁶ Müslim, “Rada”, 2.

⁵³⁷ Nur, 24/31.

⁵³⁸ Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmî'l-Kur'an*, C.XII, s.356.

⁵³⁹ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.III, s.524.

Bu ayete göre bir kadının annesi, babası, dedesi, kocasının annesi, babası, dedesi, kendisi ve kocası tarafından torunları, öz ve üvey kardeşleri, öz ve üvey kardeşlerinin çocukları ve torunları kendisinin mahremidir. Cinsel arzu hissedemeyecek kadar yaşlı ve güçsüz kimselerle, henüz cinsel duyguları uyanmamış çocuklar da kadının mahremlerindendir.⁵⁴⁰ Bunların dışında amca, dayı, büyük amca, büyük dayı, sütkardeş, sütbaba gibi kendileriyle sürekli evlenme yasağı bulunan kimseler de kadının mahremleri arasında yer almaktadır.⁵⁴¹ Kadının bu kimselerin yanında zinetlerini açıp göstermesinde bir sakınca yoktur. Bununla beraber, annesi ya da kızı gibi en yakınları dahi olsa, kadının vücudunun dizle göbük arasındaki kısmını başka bir kadına göstermesi helal değildir.⁵⁴² Erkekler için de aynı durum geçerlidir. Aile içinde uyulması gereken bu kurallar, hem fertlerin hem de ailelerin kendi menfaatlerinedir.

Kadın sosyal hayat içerisinde bedeni ve cazibesi ile değil, düşünce ve davranışları ile ön planda olmalıdır. Kadınların mahremi olmayan yabancı kimselere karşı tavrının nasıl olması gerektiği hususunda, Hz. Şuayb'ın kızlarının, kendilerine bir yabancı olan Hz. Musa'ya karşı davranışları bir örnektir. Hz. Musa'yı, babasının isteğiyle evlerine davet etmek üzere gelen kız, ayetin ifadesiyle “utana utana” yürümekte,⁵⁴³ ölçülü bir şekilde konuşmaktadır. Hz. Musa da kendisine yabancı olan bu hanıma bakmadan, yolda onun önünden yürüyerek mahremiyet ölçülerine dikkat etmektedir. Ayrıca bu iffetli kızlar, sulamak için götürdükleri koyunlarını suyun yanındaki diğer yabancı kimselerin işi bitene kadar kenarda bekletmiş, “nezih olmayan rahatsız edici bir ortama girmektense, koyunları susuz bırakma suretiyle zarara uğramayı göze almışlardır.”⁵⁴⁴ Kur'an'da geçen bu kıssa, kadın ve erkek arasındaki mahremiyetin ölçüleri hakkında bilgi vermekte, bu hususta hem erkeklere hem de hanımlara güzel bir örnek teşkil etmektedir.

İslam dininde çocuğun mahremi olan annenin, onu doğuran kadın olduğu, başka bir kadının anneye benzetilmesiyle onun yerine geçemeyeceği ve aralarında mahremlik oluşmayacağı Kur'an'da açıkça belirtilmiştir: “İçinizden zihar yapanların kadınları, onların anaları değildir. Onların anaları, ancak kendilerini doğuran

⁵⁴⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.VI, ss.16-17.

⁵⁴¹ Komisyon, *Aile İle İlgili Sıkça Sorulan Sorular*, s.66.

⁵⁴² Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.III, s.524.

⁵⁴³ Kasas, 28/25.

⁵⁴⁴ Arıkan, *Kur'an-ı Kerim'de Ebeveyn-Evlat İlişkileri*, s.54.

*kadınlardır...*⁵⁴⁵ Araplar arasındaki yaygın geleneğe göre, karı ve koca birbirleriyle tartıştıklarında, öfkeli olan koca hanımına “Sen bana anamın sırtı gibisin” derdi. Bu sözü söyleyen erkek, eşinin artık kendisine haram olduğunu ve ömür boyunca kendisiyle birleşemeyeceğini ilan etmiş oluyordu ki buna “zihar” denmekteydi. Allah Teâlâ bu ayette erkeği uyarmış; başka bir kadının aklen, ahlaken ve hukuken asla anne gibi olmayacağına dikkat çekmiştir. Çünkü anne, çocuğu doğuran kişidir ve kendisine ebediyyen haramdır. Annenin konumuyla ilgili yapılan bu vurgulamayla birlikte, zihar yapan kocanın hanımıyla nikâhının sona ermesi ve böylece o kadının kendisine annesi gibi haram sayılması şeklindeki yanlış düşünce de ortadan kaldırılmıştır.⁵⁴⁶ Buna göre bir kadına anne demekle ya da onu anneye benzetmekle, kişiyle o kadın arasında anne-çocuk ilişkisi gibi bir yakınlık oluşmamaktadır. Mahremlik ilişkisinin oluşabilmesi için, o kadının öz anne ya da sütanne olması gerekmektedir.

Çocuk en yakını durumundaki mahremlerinin yanında, kendini güvende hissetmeli, rahat hareket edebilmelidir. Fakat toplumda, çocuğun en yakını olan ailesiyle ya da mahremi olan diğer akrabalarıyla, aralarındaki mahremiyet ilişkisine rağmen, yaşanmaması gereken bazı durumların ortaya çıktığı görülebilmektedir. Toplumda görülen bu olumsuz örnekler, insanın fıtratından uzaklaşmasının, fiziksel ve ruhsal birtakım rahatsızlıkların neticesinde görülen sapmalar ve savrulmalardır. Anne-baba çocukla arasındaki mahremiyet esaslarına dikkat etmeli, çocuğuna da bu bilinci kazandırmalıdır. Kendisine bir nimet ve emanet olarak verilen yavrusuna bir zarar vermemekle beraber, yakın ya da uzak çevreden çocuğuna zarar vermek isteyen kötü niyetli kimselere de fırsat vermemeli, bu anlamda gerekli tedbirleri almalıdır.

2.21. Çocuğun Anne-Babasına Yaklaşımı

Anne-baba ile çocuk arasında, sevgi ve merhamete dayalı kuvvetli bağlar bulunmaktadır. Ebeveyn çocuğunu fitrî olarak sevip şefkat göstermekte, koruyup gözetmektedir. Çocuğun da dünyaya gelmesine vesile olan bu kıymetli varlıklara karşı, tavır ve davranışlarında dikkat etmesi gereken birtakım hususlar vardır. İnsan anne-babasını sevmekle birlikte, onlardan ziyade eşi ve çocuklarına karşı daha fazla sevgi ve şefkat hisleri beslemektedir. Bu fitrî gerçeği dikkate alan Kur'an, anne-babalara çocuklarını sevmesi ve koruması gibi konularda tavsiyelerde bulunmazken,

⁵⁴⁵ Mücadele 58/2; konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Ahzab, 33/55.

⁵⁴⁶ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.VI, ss.155-156.

çocukların anne-babalarına iyi davranması, onlarla ilişkilerine özen göstermesi gibi meselelerin üzerinde önemle durmuştur.⁵⁴⁷ Kur'an'da yer alan birçok ayet bu konu hakkında bilgi vermekte, anne-babaya saygılı ve hürmetkâr davranmak gerektiğini bildirmektedir. Diğer kutsal kitaplarda da anne-babaya saygılı olmak, önemli bir yere sahiptir. Bu durum, insanların her devirde ve her yerde bu öğütlere ihtiyacı olduğunu⁵⁴⁸ göstermektedir.

Allah Teâlâ Kur'an'da, Hz. İsa'yı annesine hürmetkâr kıldığını, onu bir zorba ve bedbaht olarak yaratmadığını bildirmiştir.⁵⁴⁹ Anlaşıldığına göre insan, anne-babasına hürmetkâr olarak yaratılmakta, ebeveyne itaatsizlik ve saygısızlık yapmak, zorbalık ve bedbahtlık olarak görülmektedir. Demek ki fitrî yaratılışını muhafaza eden bir kimse, ebeveynine saygılı olmaya meyillidir.⁵⁵⁰ Kur'an'da, Hz. Yahya da anne-babasıyla güzel geçinmesi, onlara iyi davranması yönüyle övülmüştür.⁵⁵¹ Görüldüğü üzere anne-babaya saygılı olmak, peygamberlerde bulunan ve övgüye mazhar olan kıymetli bir kişilik özelliğidir. Ebeveynine iyi davranan kimse, hem Allah'ın emrini yerine getirmiş hem de peygamber ahlakıyla ahlaklanmış olmaktadır. Anne-babasının hakkını gözeten bir kişinin, çevresindeki diğer insanların haklarına da saygı göstermesi muhtemeldir. Ebeveyninin hakkına önem vermeyen ve onlara karşı görevlerini yerine getirmeyen kimselerin ise, başkalarına iyi davranması ve onların haklarına riayet etmesi oldukça zordur.

Kur'an'da insanlara haram kılınan şeyler bildirilirken, bunların arasında anne-babaya ihsan etme emri de zikredilmiştir.⁵⁵² Bir şeyle emir, zıddının haram kılınmasını gerektirdiğinden dolayı bu emir, "onları asla incitmeyin" nehyini de gerekli kılmaktadır.⁵⁵³ Haram kılınan meseleler arasında anne-babaya iyilik edilmesinin emredilmesi, haklarını ödemek için onlara kötü davranmamanın yeterli olmadığını, kötü davranmamakla birlikte iyilik ve ihsanda bulunulması gerektiğini göstermektedir.⁵⁵⁴ Bu konudaki ayetler, ebeveynlerine karşı gösterecekleri tutum ve davranışlar konusunda çocuklara yol göstermektedir:

⁵⁴⁷ Turan, "Günümüz Aile Problemleri Çerçevesinde Kur'an'da Ebeveyn-Çocuk İlişkisi", s.84.

⁵⁴⁸ Bilgin, *İslam ve Çocuk*, s.114.

⁵⁴⁹ Meryem, 19/32.

⁵⁵⁰ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, s.413.

⁵⁵¹ Meryem, 19/14.

⁵⁵² Enam, 6/151.

⁵⁵³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.III, s.602.

⁵⁵⁴ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, C.II, s.269.

“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine “of!” bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: “Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!” diyerek dua et.”⁵⁵⁵

Kur’an’da, Allah’a kulluk ile anne-babaya iyilikte bulunmak, bu ayette de olduğu gibi genellikle birlikte zikredilmiştir. Hz. Peygamber, anne-babayı memnun etmenin, Allah’ı memnun etmek gibi olduğunu söylemiştir.⁵⁵⁶ Ayet ve hadislerde Allah’a itaatle anne-babaya iyiliğin beraber zikredilmesinin birtakım sebepleri vardır. İnsanın maddi ve manevi gelişimi için en önemli katkı, Allah’ın nimetlerinden sonra ebeveynin fedakârlıklarıdır. Allah Teâlâ’nın yoktan var etme, nimet verme, esirgeyip koruma ve merhamet gösterme gibi vasıflarının insan üzerinde tecellisi, anne-baba eliyle gerçekleşmektedir.⁵⁵⁷ Çocuğun varolmasının asıl ve gerçek sebebi Allah, görünen sebebi ise anne-babadır. Allah Teâlâ’nın nimetlerini karşılıksız vermesi gibi, anne-baba da çocuklarının ihtiyaçlarını karşılık beklemeden yerine getirmektedir. Allah kuluna günahkâr da olsa nimet vermekte, anne-baba da evlat asi de olsa onu sevmeye ve ona destek olmaya devam etmektedir.⁵⁵⁸ Bu gibi sebeplerle anne-babaya iyilik ve itaat edilmesi önemli görülmüş, birçok ayette Allah’a itaatle yan yana zikredilmiştir.

Çocuğun ebeveynine itaat etmesinin emredilmesi, onların birbirlerine karşı konumlarına işaret etmektedir. Bu durum, anne-baba ve çocuk arasında eşit bir ilişkinin değil, bir ast-üst ilişkisinin bulunduğunu göstermektedir. Günümüzde rastlanılan “arkadaş ebeveyn-çocuk” ilişkisinde ise karşılıklı anlaşma vardır. Bazı eğitimciler, ebeveyn-çocuk ilişkisinde “arkadaş anne-baba” değil, “rol model anne-baba” olmanın önemini vurgulamaktadır.⁵⁵⁹ Ebeveyn çocuğuna gerektiğinde bir arkadaş yakınlığı gösterebilmeli fakat onunla ilişkisinde anne-baba rollerini tamamen bir kenara bırakmamalıdır. Çocuk ebeveynine, bir arkadaştan öte, yol gösterici bir rehber ve örnek olarak ihtiyaç duymaktadır.

Ayette geçen “onların üzerlerine kanatlarını indir” ifadesi, “alçalma, tevazu” anlamına gelmektedir. Kuşlar uçmak istediklerinde kanatlarını açarken, uçmayı ve yükselmeyi terkedeceklerinde kanatlarını indirmektedir. Bundan dolayı kanatları

⁵⁵⁵ İsra, 17/23-24.

⁵⁵⁶ Tirmizî, “Birr”, 3.

⁵⁵⁷ Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.IV, s.186.

⁵⁵⁸ Karaman, vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.III, s.478.

⁵⁵⁹ Turan, “Günümüz Aile Problemleri Çerçevesinde Kur’an’da Ebeveyn-Çocuk İlişkisi”, s.86.

indirmek tevazuya işaret etmektedir.⁵⁶⁰ Evlat da anne-babasına karşı mütevazı olmalı, onlara alçakgönüllülükle ve saygıyla muamelede bulunmalıdır. Ayette çocuğa, kendi küçüklüğünde anne-babasının onun için yaptığı fedakarlıkların anlatılması, onun ebeveyniyle empati yapmasını sağlamaktadır. Kişi anne-baba olmanın kıymetini, bu sorumluluğun ağırlığını -teorik olarak ne kadar bilse de- ancak kendisi de anne-baba olduğunda gerçek manada anlayabilmektedir.

Çocuk ebeveyninin işlerini yaparken, rahatsız edici pisliklerini temizlerken bıkkınlık, usanç, sıkıntı ifadesi olan “üf, of” gibi kelimeleri dahi söylememelidir. Bu ifade, hoşnutsuzluk, sıkıntı ya da tiksinti hallerinde kullanılan bir ünlemdir.⁵⁶¹ Ayrıca kabul olunmayan, reddedilen şeylere karşı söylenilen bir sözdür.⁵⁶² Anne-baba daha düne kadar bakıma muhtaç, aciz ve güçsüz bir bebek olan evladına, ahir ömründe muhtaç olmuştur. Çocuk, bu zor zamanlarında onlara severek ve isteyerek ihsanda bulunmalı, onları üzecek en küçük bir söz, tavır ve davranıştan uzak durmalıdır. Evlat kendi ebeveynine böyle davrandığı gibi başkasının ebeveynine de saygılı olmalı, onlara kötü sözler söylememelidir. Nitekim Hz. Peygamber, başkasının anne-babasına söven kişinin kendi anne-babasına da kötü söz söyleneceğini, böylece kişinin kendi ebeveynine küfretmiş gibi günaha girmiş olacağını haber vermekte,⁵⁶³ müminleri böyle bir davranıştan sakındırmaktadır.

Kur'an'da “erzelü'l-umr”⁵⁶⁴ yani ömrün en rezil/sefiğ/düşkün dönemi⁵⁶⁵ olarak ifade edilen yaşlılık dönemi, insanın saçlarının beyazlayıp belinin büküldüğü, kendisini aciz, güçsüz ve işe yaramaz hissettiği bir dönemdir. Anne-baba, önceden aranıp sorulan, danışılan, görüşleri alınan kişiler iken, yaşlılıkla birlikte sosyal çevrelerinden uzaklaşmış ve yalnızlaşmışlardır. Evlat böyle bir dönemde ebeveynini yalnız bırakmamalı, onların görüşlerine başvurarak tecrübelerinden istifade etmeli, onları sert sözlerle incitmemeye dikkat etmelidir. Hz. Peygamber cihada katılmak için izin isteyen bir sahabiye anne-babasının hayatta olup olmadığını sormuş, yaşadıklarını öğrenince de evine dönüp onlarla ilgilenmesini tavsiye etmiştir.⁵⁶⁶

⁵⁶⁰ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XIV, s.454.

⁵⁶¹ Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, s.684.

⁵⁶² Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmî'l-Kur'an*, C.X, s.371.

⁵⁶³ Tirmizî, “Birr”, 4.

⁵⁶⁴ Nahl, 16/70; Hac, 22/5.

⁵⁶⁵ Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.IV, s.280.

⁵⁶⁶ Buhârî, “Cihat”, 138.

Demek ki çocuk, öncelikle anne-babasının bakımından sorumludur ve bu vazifeyi hakkıyla yaptığında bir nevi cihat etmiş gibi sevap kazanmaktadır.⁵⁶⁷

Çocuk büyüdüğünde anne-baba yaşlanmış, tıpkı onun küçüklüğünde olduğu gibi zayıf ve muhtaç bir hale gelmiştir. Bu dönemde oldukça alınganlaşan ebeveyne karşı evlat, anlayış ve hoşgörüyle yaklaşmalıdır. Kişinin kendi çocukluğunda anne-babasına olan ihtiyacı gibi, onlar da yaşlılığında çocuklarının bakımına muhtaç durumdadır. Hz. Peygamberin anne-babasının yaşlılık hallerine erişip de cenneti elde edemeyen kimseye beddua etmesi,⁵⁶⁸ hayatlarının bu zorlu döneminde onlarla ilgilenmenin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Çocuk onların duasını almaya bakmalı, beddualarını almaktan sakınmalıdır. Zira reddedilmeyen dualardan biri de, ebeveynin çocuğuna yaptığı duadır.⁵⁶⁹

Çocukların yaşlı ebeveynine karşı daha hassas davranması gerekmektedir. Hz. Yusuf'un kardeşlerinin, yaşlı babalarının üzülmemesi için yaptığı fedakârlık bu konuda bir örnektir: “*Dediler ki: Ey aziz! Gerçekten onun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizim birimizi alıkoy. Zira biz seni, iyilik edenlerden görüyoruz.*”⁵⁷⁰ Hz. Yusuf'un, kardeşi Bünyamin'i yanında alıkoyması üzerine diğer kardeşler, babaları Hz. Yakub'un yaşlı biri olduğunu, Bünyamin'i çok sevdiğini ve kaybettiği oğlundan dolayı onunla teselli bulduğunu, bu nedenle serbest bırakılıp onun yerine kendilerinden birinin tutulmasını istemişlerdir.⁵⁷¹ Kardeşlerinin böyle yaşlı ve değerli bir babanın çocuğu olmasının, affi gerektireceğini düşünerek böyle söylemiş olmaları muhtemeldir.⁵⁷² Neticede babalarının üzüleceğini düşünerek küçük kardeşlerini babalarına götürmek istemişler, içlerinden birinin onun yerine alıkonmasını isteyerek fedakârlıkta bulunmuşlardır. Demek ki evlat, ebeveyninin gönlünü hoş tutmak için bazen kendi rahatından vazgeçebilmeli, kendi iyiliğinden önce onların iyiliğini düşünebilmelidir. Ayrıca çocuk, anne-babayı üzecek işlerden uzak durmalı, özellikle de ebeveyn yaşlı ise bu konuda daha hassas olmalıdır.

Yine Yusuf kıssasında geçen şu ayette de, bir çocuğun yaşlı ve hasta olan babasına merhameti görülmektedir: “*Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın*

⁵⁶⁷ Nevevî, *Riyazü's-Salihîn*, C.II, s.556.

⁵⁶⁸ Müslim, “Bir”, 3.

⁵⁶⁹ Ebu Davud, “Vitr”, 29.

⁵⁷⁰ Yusuf, 12/78.

⁵⁷¹ Taberî, *Camî'u'l-Beyan*, C.V, s.44.

⁵⁷² Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XIII, s.307.

yüzüne koyun, (gözleri) görecek duruma gelir...”⁵⁷³ Uzun yıllar ailesinden ayrı kalan Hz. Yusuf, seneler sonra kardeşleriyle biraraya gelip onlara babasının durumunu sorduğunda, onun ağlamaktan gözlerinin görmez hale geldiğini öğrenmiştir. Bunun üzerine gömleğini babasına göndererek, onu yüzüne koymalarını, böylece tekrar görmeye başlayacağını kardeşlerine söylemiştir. Hz. Yusuf, babasının üzülmekten ve sürekli ağlamaktan görme duyusunun zayıfladığını anlamış ve bu sıkıntıyı gidermek üzere gömleğini babasına göndermiştir. Oğlunun sağ olduğu haberini alan ve gömleğini yüzüne süren Hz. Yakub’un, olayın verdiği psikolojik rahatlık ve manevi güçle bedeni ve görme gücü kuvvetlenmiş, gözleri yeniden görür hale gelmiştir.⁵⁷⁴

Sağlığına kavuşan Hz. Yakub, daha sonra ailesiyle birlikte Hz. Yusuf’un yanına gitmiş, uzun yıllar sonra küçükken kaybettiği oğluna kavuşmuştur. Hz. Yusuf onları görünce sevinmiş, onlarla kucaklaşmış, ebeveynini tahtına çıkartıp oturtmuştur.⁵⁷⁵ Mısır ülkesinde saygın bir konum elde eden Hz. Yusuf’un, yıllar sonra ailesini gördüğünde onlara karşı olan tavır ve duyguları, çocuğun yaşı kaç olursa olsun, hangi makamda bulunursa bulunsun anne-babasına ihtiyacı olduğuna güzel bir örnektir. Hz.Yusuf’un anne ve babasını tahta çıkartıp oturtması, onlara olan saygısının bir göstergesidir.

Kur’an’a göre anne-baba, maddi ve manevi olarak ilgi gösterilmesi gereken kimseler arasında en başta gelmektedir.⁵⁷⁶ Ebeveyn, kendileri için harcama yapılacak kişiler arasında, ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca Allah rızası için birine yardımda bulunulacağına da, önce onlardan başlamak gerekmektedir. İnfakta bulunurken önceliğin ebeveyne verilmesi, bütün hayırların en üstünü ve Allah katında en kıymetlisinin, anne-baba için yapılan harcamalar⁵⁷⁷ olduğunu göstermektedir. Buna göre evlat -kendi ailesini de ihmal etmeden- öncelikle ebeveyninin ihtiyaçlarını karşılamalı, harcamada ya da yardımda bulunurken önce onlardan başlamalıdır.

Ebeveynin her ikisine de iyilikte bulunmak gerekmele beraber, bu konuda anne öncelikli bir yere sahiptir. Kur’an’da annenin fedakârlığına özel bir vurgu yapıldığı görülmektedir:

“Biz insana, ana-babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu. Taşınması ile süten kesilmesi, otuz ay sürer. Nihayet insan, güçlü

⁵⁷³ Yusuf, 12/93.

⁵⁷⁴ Karaman, vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.III, s.254.

⁵⁷⁵ Yusuf, 12/99-100.

⁵⁷⁶ Bakara, 2/215.

⁵⁷⁷ Karaman, vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.I, s.338.

çağına erip kırk yaşına varınca der ki: Rabbim! Bana ve ana-babama verdiğin nimete şükretmemi ve razı olacağın yararlı iş yapmamı temin et. Benim için de zürriyetim için de iyiliği devam ettir...⁵⁷⁸

Çocuk, adı şefkat ve fedakârlıkla özdeşleşen anneye, saygı ve ikramda kusur etmemelidir.⁵⁷⁹ Anne, evladını meşakkatle karnında taşımış, meşakkatle dünyaya getirmiş ve uzun bir süre emzirmiştir. Çocuğu için yapmış olduğu fedakârlıklar, yaşamış olduğu zorluklar açısından, annenin çocuk üzerindeki hakkı daha fazladır.⁵⁸⁰ Babayla kıyaslandığında annenin çocuğuna sevgisi, şefkati ve bağlılığı da daha fazladır.⁵⁸¹ Hz. Peygamber, “Güzel davranmama en fazla layık olan kimdir?” diye tekrar tekrar soran birine üç kez “Annendir” demiş, dördüncüde “Babandır” cevabını vermiştir.⁵⁸² Allah Rasulü, veda haccında da ilk olarak, anneler hakkında tavsiyede bulunmuştur.⁵⁸³ Dolayısıyla evlat annesine karşı daha fazla sevgi ve alaka göstermeli, daha hassas davranmalıdır.

Bu ayette ayrıca, insanın kırk yaşının olgunluk yaşı olduğuna işaret edilmektedir. İnsan ergenlik çağına girdiğinde, sorumluluk sahibi olup bedensel bir güce erişmiş olsa da ruhsal olgunluğa erme yaşı kırk yaştır. Kırk yaşına gelen biri fevrî hareketlerden uzak durarak daha geniş, daha sağlıklı düşünebilmektedir. Anne-babasının ve çocuklarının kıymetini daha iyi anlayarak, onlara karşı sorumluluklarının daha fazla bilincinde olabilmektedir.⁵⁸⁴ Ayrıca ayetten, çocuğun kırk yaşına kadar ebeveyni tarafından gözetilmeye ihtiyacı olduğuna da anlaşılmaktadır. Bu da ebeveynin çocuk üzerindeki nimetlerinin, çocuk dünyaya geldikten sonra uzun bir müddet devam ettiğini, dolayısıyla ebeveynin kendisi için yaptıklarına, çocuğun hakkıyla mukabelede bulunmasının imkânsız olduğunu göstermektedir.⁵⁸⁵ Çocuk, üzerinde bunca emeği bulunan ebeveynine karşı vazifelerini hakkıyla yerine getirmeye çalışmalı, onların rızasını kazanmaya gayret etmelidir.

Evladın ebeveynine itaatkâr olması ve onlara güzel muamelede bulunması, kendisine dünya ve ahiret mutluluğunu kazandıracak olumlu bir kişilik özelliğidir. Kur'an'da anlatılan çocuk-ebeveyn örneklerine bakıldığında, Hz. İsmail'in itaatkâr

⁵⁷⁸ Ahkaf, 46/15; ayrıca bkz. Lokman, 31/14.

⁵⁷⁹ Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.IV, s.187.

⁵⁸⁰ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, C.V, s.22.

⁵⁸¹ Köse, “İslam Açısından Ebeveynin Çocukları Üzerindeki Hakları veya Çocukların Ebeveynine Karşı Vazifeleri”, s.355.

⁵⁸² Buhârî, “Edeb”, 2.

⁵⁸³ Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadis*, C.III, s.172.

⁵⁸⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.VIII, s.377.

⁵⁸⁵ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb*, C.XX, s.32.

bir evlat olduğu görülmektedir: “*Babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa erişince: Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum; bir düşün, ne dersin? dedi. O da cevaben: Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun, dedi.*”⁵⁸⁶ Hz. İbrahim gördüğü bir rüya üzerine oğlunu kurban etmeye karar vermiştir. Hz. İsmail’in rüya konusundaki düşüncesi, babasının rüyasında gördüklerini Allah’ın bir vahyi ve emri olarak gördüğünü göstermektedir.⁵⁸⁷ Canının söz konusu olduğu bir durumda dahi bu sabırlı ve fedakâr evlat, babasına itiraz etmemiş, baba ve oğul Allah’ın emrini kendi nefislerine tercih ederek bu imtihanı kazanmışlardır. Hz. İsmail’in Allah’a olan teslimiyeti ve babasına olan sadakati, günümüz çocuk ve gençlerine güzel bir örnektir. Bazen kişiye mantıklı gelmeyen, boş bir iş gibi düşünülen meselelerde dahi, sırf Allah rızası için anne-babanın sözüne uygun hareket edilirse, kişinin hesapta olmayan birtakım güzelliklerle karşılaşması kuvvetle muhtemeldir.

Dünya hayatında ebeveynine itaatkâr çocuklar olduğu gibi, asi olan çocuklar da olabilmektedir. Kendisine sevgi ve şefkat hisleriyle yaklaşan ebeveynine, çocuk bazen aynı hislerle mukabele etmeyebilmekte, isyankâr davranabilmektedir: “*Ana ve babasına: Öf be size! Benden önce nice nesiller gelip geçmişken beni mi tekrar dirilmekle tehdit ediyorsunuz? diyen kimseye, ana ve babası Allah’ın yardımına sığınarak: Yazıklar olsun sana! İman et. Allah’ın vâdi gerçektir, dedikleri halde o: Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir, der.*”⁵⁸⁸ Ayette anne-babası kendisine acıyarak onu doğru yola çağırdığı halde, onların çağrısına icabet etmeyen çocuğa, ahiretteki cezanın hatırlatıldığı görülmektedir. Bu, aynı zamanda anne-babasına eziyet eden evlatlara bir uyarıdır. İyi çocuklar ebeveyninin sözlerine itaat ederek onların çağrısını kabul ederken, kötü ahlaklı çocukların ise onların çağrılarını reddettikleri, Allah’a ve ebeveynine karşı sorumluluklarını yerine getirmeyerek asi oldukları görülmektedir.⁵⁸⁹ Bu tavır ve davranışlarının olumsuz sonuçlarıyla er ya da geç karşılaşacak olan çocuk, yaptığı yanlıştan vazgeçmeli, ebeveyninin kendisine yaptığı iyiliklere karşı nankörlük etmeyip vefa göstermelidir.

Anne-babaya itaat çok önemli ve gerekli olmakla beraber, bunun da bir sınırı bulunmaktadır. Evlat, imanı bırakıp da küfrü tercih eden ebeveyniyle, samimi

⁵⁸⁶ Saffat, 37/102.

⁵⁸⁷ Mevdûdî, *Tefhimü’l-Kur’an*, C.V, s.29.

⁵⁸⁸ Ahkaf, 46/17; konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Bakara, 2/83, 177, 200; Nisa, 4/36, 135; Yusuf, 12/80.

⁵⁸⁹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, C.VIII, s.373.

olmamalı, sırlarını paylaşmamalıdır.⁵⁹⁰ Bir mümin hiçbir sevgiyi, Allah sevgisi ve O'nun değerli saydıklarından daha üstün görmemelidir. Çocuk gerektiğinde, ebeveyninin rızası olmasa da Allah'ın razı olduğunu tercih etmelidir: “Biz, insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Eğer onlar, seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme...”⁵⁹¹

Ayete göre, anne-baba çocuğu şirke zorlarsa onlara itaat edilmemelidir. Hz. Peygamber Allah'a isyan konusunda kimseye itaat edilmeyeceğini haber vermiştir.⁵⁹² Anne-baba, çocuklarının helal olan işlerde kendilerine itaat etmeleri konusunda mutlak haklara sahip olmakla birlikte, onları körü körüne itaate zorlamaya hakları yoktur. Ebeveynin gittiği yol batıl bir yolsa ve çocuk da bunun farkına vardıysa, o yoldan yüz çevirmeli, anne-baba her türlü baskıyı uygulasa da yanlış olduğunu anladığı o yolu takip etmemelidir. Kişi Allah'ın huzuruna vardığında, ancak kendi hesabını verecektir.⁵⁹³ Allah insanoğluna, ebeveyninin ne yaptığını değil kendisinin ne yaptığını soracaktır. Dolayısıyla çocuk ebeveynine kayıtsız şartsız itaat etmemeli, onların isteklerinin Allah'ın rızasına uygun olup olmadığını sorgulayarak ona göre hareket etmelidir.

Ayette belirtildiği gibi bazen, çocuğun inancından dolayı ebeveyninin baskılarına maruz kaldığı durumlar görülebilmektedir. Çocuklarının dindarlığından rahatsızlık duyan ve onlar üzerinde baskı kurmaya çalışan ailelere, her devirde rastlamak mümkündür. Bu tür durumlarda, bir yandan Allah'ın emirlerine karşı gelmekten sakınmak, diğer yandan da yine Allah'ın bir emri olan ebeveyn hakkına riayet etmek için çaba göstermek, evlatlar için oldukça zor ama mükâfatı büyük bir davranış olacaktır.⁵⁹⁴ Anne-baba da bütün yaratılmışlar gibi Allah'ın birer kuludur. Onlara karşı saygıda ve itaatte kusur etmemekle birlikte, asıl saygı ve itaat onları yaratan Allah'a olmalıdır.

Çocuklar, inançları ve ahlakları farklı olsa da, ebeveyninin yemek, içmek, giyinmek, hastalıklarında bakmak, vefatlarında defnetmek gibi dünyevi ihtiyaçlarıyla ilgilenmek durumundadır. Maddi açıdan zor durumda kaldığı hallerde onlara destek

⁵⁹⁰ Tevbe, 9/23.

⁵⁹¹ Ankebut, 29/8.

⁵⁹² Müslim, “İman”, 39.

⁵⁹³ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.IV, s.229.

⁵⁹⁴ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.IV, s.257.

olmak, nafakalarını ve ihtiyaçlarını karşılamak da, kız-erkek farketmeksizin çocukların ebeveynine karşı görevlerindendir. Böyle bir durumda ebeveynin Müslüman ya da kâfir olması önemli değildir. Zira onların ihtiyaçlarının karşılanması dinle ilgili bir durum değil, ebeveyn-çocuk ilişkisiyle ilgili bir durumdur.⁵⁹⁵ Çocuğun anne-babasına yapacağı iyilikler, sadece bu dünyayla sınırlı değildir. Evlat ebeveyni öldükten sonra da onlar için dua ederek, sadaka vererek, hac veya umre yaparak⁵⁹⁶ amel defterlerinin açık kalmasına vesile olabilmekte; onların akraba ve dostlarına karşı saygılı ve vefalı davranarak anne-babalarına olan vefalarını gösterebilmektedir.

Konuyla ilgili ayetlerde genel olarak, anne-baba karşısında çocuğun konumu ve çocuğun anne-babasına karşı tavır ve tutumunun nasıl olması gerektiği hakkında bilgi verildiği görülmektedir. Anne-babaya itaatin farz olduğu, peygamberlerin ebeveynine itaatkâr olduğu, çocuğun ebeveynine karşı vazifelerini yerine getirmesi gerektiği, yaşlı ebeveyne hürmetkar davranmanın gerekliliği, annenin babaya göre çocuk üzerinde daha fazla hak sahibi olduğu, inkar eden biri de olsa ebeveynle iyi geçinilmesi ve ihtiyaçlarının görülmesi gerektiği, fakat anne-babaya itaatin de bir sınırının olduğu ve Allah'ın rızasına uygun olmayan durumlarda onlara itaat edilemeyeceği gibi meseleler üzerinde durulmaktadır. Çocuklar bu hakikatler ışığında ebeveyniyle olan ilişkilerini gözden geçirmeli, yanlış tutum ve davranışlardan vazgeçerek anne-babasının, dolayısıyla Allah'ın rızasını kazanmaya gayret göstermelidir.

2.22. Çocuğun Evin Geçimine Katkıda Bulunması

İslam dininde ailenin nafakasını temin etmek, birinci derecede babanın görevidir. Çocuğun bu konuda bir sorumluluğu olmamakla beraber, ebeveynin ailenin nafakasını temin edemediği ya da bu nafakanın yeterli olmadığı durumlarda çocuk, evin geçimine katkı sağlayarak onlara yardımcı olmalıdır. Hz. Yakub'un oğullarının, kıtlık zamanında ailelerine erzak temin etmek için, bulundukları şehirden uzaklarda olan başka bir şehre gittikleri, ailenin geçimini sağlamak için gayret gösterdikleri görülmektedir.⁵⁹⁷ Bu örnekte de olduğu gibi, büyüyüp belli bir olgunluğa erişen çocuk, ebeveynine maddi ve manevi anlamda katkı sağlamalı, evin geçimi ve idaresinde onlara destek olmalıdır.

⁵⁹⁵ Köse, "İslam Açısından Ebeveynin Çocukları Üzerindeki Hakları veya Çocukların Ebeveynine Karşı Vazifeleri", s.363.

⁵⁹⁶ Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.IV, s.187.

⁵⁹⁷ Yusuf, 12/65, 88.

Ailenin geçimine erkek çocuklar katkı sağladığı gibi, kız çocuklar da gerektiğinde bu konuda üzerine düşeni yapmalıdır. Kur'an'da, ev işleriyle ilgilenemeyecek derecede yaşlanan Hz. Şuayb'a, kızlarının yardımcı olduğu anlatılmaktadır: *“Musa, Medyen suyuna varınca, orada (hayvanlarını) sulayan birçok insan buldu. Onların gerisinde de, (hayvanlarını) engelleyen iki kadın gördü. Onlara: Derdiniz nedir? dedi. Şöyle cevap verdiler: Çobanlar sulayıp çekilmeden biz (onların içine sokulup hayvanlarımızı) sulamayız; babamız da çok yaşlıdır.”*⁵⁹⁸

Kızlar kendilerine soru soran Hz. Musa'ya, kısa ve öz bir biçimde cevap vermiştir. Onlar yabancı bir kimseyle uzun uzun konuşmak istememiş, fakat aileleri hakkında, erkeklerinin evde oturup kadınlarının dışarıdaki işleri yürüttüğü şeklinde yanlış bir düşünceye sebebiyet vermemek için,⁵⁹⁹ babalarının yaşlı biri olduğunu açıklamışlardır. Anlaşıldığına göre, İslamiyette olduğu gibi o günün şartlarında da, kız çocukları evin geçimiyle mükellef değildir. Evin geçimi ve idaresi, babaya veya erkek kardeşlere aittir. Fakat babanın sağlığının müsait olmaması ya da erkek kardeş olmaması gibi durumlarda kız çocuklar, evin idaresinin sorumluluğunu alabilmekte, gerektiği durumlarda ailelerine katkı sağlayabilmektedir. Bu örnekte dikkat çeken bir husus da, çocukların sadece maddi meselelerde değil, ev içinde ve dışında yapılması gereken her türlü işte ebeveynine yardımcı olması gerektiğidir.

Çocuğun, ailesinin geçimine katkıda bulunabilmesi için, belli bir yaşa ve olgunluğa erişmesi gerekmektedir. Toplumda yoksulluk, eğitimsizlik gibi sebeplerle küçük yaşta çalışmak mecburiyetinde kalan çocuklara rastlanmaktadır. Kendi akranları güle oynaya güven içinde öğrenimlerini sürdürürken bu çocuklar, çocukluklarını yaşayamadan erkenden olgunlaşmak durumundadır. Çocuğun hem beden hem de ruh sağlığı açısından uygun olmayan bu durum, uyum ve davranış bozukluklarına neden olmakta hatta suça yönelme olasılığını da artırmaktadır.⁶⁰⁰

Anne-baba bu tür olumsuz sonuçlarla karşılaşmamak için, ailesinin nafakasını temin etme noktasında gayretli olmalı, küçük yaştaki çocuklara gücünün üstünde sorumluluklar yüklememelidir. Bununla beraber evin geçimine katkıda bulunabilecek bir duruma gelen çocuk, bu konuda üzerine düşeni yapmalı, ebeveynine her türlü konuda gerekli desteği sağlayarak onları başkalarına muhtaç etmemelidir.

⁵⁹⁸ Kasas, 28/23.

⁵⁹⁹ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.IV, s.173.

⁶⁰⁰ Yavuzer, *Çocuk ve Suç*, s.239.

2.23. Çocuğun Evlendirilmesi

Çocuğun ebeveyninin üzerindeki haklarından biri olan, dünya ve ahiret hayatını yakından ilgilendiren meselelerden biri de evliliktir. Evlenme yaşına gelen çocuğun salih bir kişiyle evlendirilmesi, anne-babanın çocuğuna karşı önemli bir vazifesidir. Çocuğun evlenebileceği uygun bir kişinin bulunması konusunda, anne-baba iyi bir araştırma yapmalıdır. Bu durum erkek çocuk için geçerli olduğu gibi, kız çocuk için de geçerlidir. Nitekim Kur'an'da, Hz. Şuayb'ın kızlarından biriyle evlenmesi için Hz. Musa'ya teklifte bulunduğu görülmektedir: *"O (zat) dedi ki: 'Bana sekiz yıl çalışmana karşılık bu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum...'"*⁶⁰¹

Bu ayet, bir babanın ahlakını beğendiği, uygun gördüğü bir gence, kızıyla evlenmesini teklif edebileceğini göstermektedir.⁶⁰² Toplumda ayıp karşılanan bu durum, aslında Hz. Şuayb'ın sünneti olmaktadır.⁶⁰³ Hz. Peygamber devrine bakıldığında da Hz. Ömer'in, kızı Hz. Hafsa'yı iyi biriyle evlendirmeyi arzu ettiği ve bu konuda gayret gösterdiği görülmektedir.⁶⁰⁴ O halde erkek çocuk evlendirilirken iyi bir gelin araştırmak ne kadar doğal karşılanmaktaysa, kız çocuk için de iyi bir damat araştırılması o kadar doğal karşılanmalıdır.

Çocuklar evlilik yaşına geldiklerinde ebeveyne düşen vazife, onları güzel ahlaklı, temiz eşlerle evlendirip dünya ve ahiretlerini kurtarmalarına yardımcı olmaktır. Zira gençlik hevesleriyle anne-baba onayı alınmadan yapılan evlilikler, genellikle hüsrarla neticelenmektedir. Her konuda olduğu gibi bu önemli konuda da evlatlar, ebeveynin yol göstericiliğine muhtaçtır. Dolayısıyla aileler evlilik çağındaki çocukları için uygun olan kimseleri araştırmalı, gerektiğinde Hz. Şuayb gibi davranmaktan çekinmemelidir. Çocuklar da evlenme yaşına geldiklerinde, ailelerinin rızasını alarak, iyi kimselerle hayırlı bir yuva kurma noktasında gayretli olmalıdır.

Sağlıklı bir evlilik için, evlenecek kadın ve erkeğin, karşılıklı rızalarının olması önem arzetmektedir. Çocuklar, kız kaçırma yoluyla ya da aile büyüklerinin zoruyla

⁶⁰¹ Kasas, 28/27.

⁶⁰² Kurtubî, *el-Cami li Ahkami'l-Kur'an*, C.XIII, s.288.

⁶⁰³ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, C.XIV, s.317.

⁶⁰⁴ Buhârî, "Nikâh", 33; Hz. Ömer, savaşta eşi şehit olunca dul kalan kızı Hz. Hafsa'yı, önce Hz. Osman'a nikâhlamayı teklif etmiş; kabul etmeyince aynı teklifi Hz. Ebu Bekir'e yapmış ama o da kabul etmemiştir. İkisinin de kabul etmek istemeyişinin sebebi, Hz. Peygamberin Hz. Hafsa'yla evlenmeyi düşündüğünü bilmeleridir. Hz. Hafsa daha sonra Hz. Peygamberle evlenmiştir.

istemedikleri kişilerle evlendirilmemelidir.⁶⁰⁵ Bu şekilde gerçekleştirilen evliliklerde pek çok sorun ortaya çıkmakta, evlilikten beklenen huzur ve güven temin edilememektedir. Dolayısıyla dünya ve ahiret hayatı açısından oldukça önemli olan evlilik kararı verilirken, mutlaka çocukların fikirleri sorulmalı, rızaları alınmalıdır.

Evlenme niyetiyle yola çıkan kadın ve erkek, nişanlanarak birbirlerine söz vermiş olmaktadır. Nişanlılık dönemi, her iki tarafın birbirlerini daha iyi tanıyıp daha doğru bir karar vermeleri adına bir düşünme fırsatı gibidir. Birbirlerine yabancı durumundaki nişanlı çiftlerin, daha rahat görüşebilmek amacıyla nikâh kıydırmaları, doğru olmayan bir uygulamadır. Bir mahzurdan kurtulma niyetiyle yapılan bu uygulama, telafisi zor zararlara sebep olduğundan dolayı uygun görülmemektedir. Çünkü nişan, taraflara evlenme zorunluluğu yüklediğinden istenirse bozulabilmektedir. Böyle durumlarda ise yapılmış olan nikâh, aileler ve taraflar arasında pek çok soruna sebep olmaktadır.⁶⁰⁶ Bu sebeple nikâhın, düğünle birlikte yapılması en doğru olanıdır. Ailelerin haberi olmadan gizlice kıyılan nikâhlar, diğer şartları taşıyalar bile ilan şartını taşımadıkları için son derece sakıncalıdır. Nikâhın herkese duyurulması, ailede güven ve sevginin kalıcı hale gelmesine, sağlıklı nesillerin ve sağlıklı bir toplumun oluşmasına katkı sağlayacaktır.

Son yıllarda evlenme yaşı, gerek bayanlarda gerekse erkeklerde oldukça yükselmiştir. Fertler öncelikle hayata dair plan ve projelerini gerçekleştirip madden ve manen belli bir düzen sağladıktan sonra evliliği düşünmeye başlamışlardır. Bu durumdaki kimseler, aslında kendi konforları için evlilik ve çocuk fikrini ötelemelerine rağmen, asıl konforu yaşamak isteyecekleri yaşta, çocuk bakımıyla uğraşmak durumunda kalmaktadır. Bu durum, hem eşleri hem de ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Geç yaşta evlenmek, aynı zamanda fitrata da ters bir durumdur. Çünkü kişinin beden gücü ve tahammül gücü, yaşıyla ters orantılıdır. Dolayısıyla evlilik, bütün projeler bittikten sonra düşünülecek bir mesele değil, diğerleriyle uyumlu bir şekilde yürütülebilecek hayattaki önemli projelerden biridir.

2.24. Torunlar

İnsanoğlunun evlenmesi ve buna bağlı olarak eş, evlat, torun sahibi olması,⁶⁰⁷ Allah tarafından kendisine lütfedilen nimetlerdendir. Ebeveynin soyu torunlarıyla

⁶⁰⁵ Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.IV, s.69.

⁶⁰⁶ Yaman, *Ahlak ve Hukuk Ekseninde Aile Hayatımız*, s.55.

⁶⁰⁷ Nahl, 16/72.

devam etmekte, böylece insan tabiatında bulunan nesli devam ettirme arzusu karşılanmış olmaktadır. Arapçada “hafede” kelimesinin karşılığı olan torun, kişinin çocuğunun çocuğu anlamına gelmekle beraber, akraba olsun yabancı olsun, canla başla insanın hizmetine koşan kimse manasını da taşımaktadır.⁶⁰⁸ Buradan, ebeveyn ve torunlar arasında yakın ve samimi bir ilişkinin bulunduğu, torunların içten gelen bir sevgi ve bağlılıkla büyüklerine yardımcı olduğu anlaşılmaktadır.

Bir çocuk için anneli-babalı olmak ne kadar büyük bir nimet ise, dedeli ve nineli büyümek de o denli önemli bir fırsattır.⁶⁰⁹ Torunlarını şefkatle okşayan, ninniler, hikâyeler söyleyen nine ve dedeler onların sevgi depolarını doldurmakta, zihinlerinde hoş hatıralar bırakmaktadır. Böylece kendileri de mutlu bir yaşlılık dönemi geçirmekte, bir işe yaradıkları düşüncesiyle hayata daha sıkı bağlanmaktadır.

Gençliğinde hayat telaşesine kapılıp kendi çocuklarıyla pek ilgilenemeyen anne-baba, yaşlanıp da torun sahibi olduğunda çocuk sevgisini daha farklı hissetmektedir. Torunlarına karşı çocuklarından daha hoşgörülü ve sevecen yaklaşarak onlarla vakit geçirmeye pek istekli olan aile büyükleri, belki de geçmiş yılları telafi etmektedir. Hz. Peygamberin de torunlarını çok sevdiği, onlara alaka gösterdiği⁶¹⁰ bilinmektedir.

Aile büyükleriyle anne-babalar arasında bazen, çocuklar nedeniyle tartışmalar yaşanabilmektedir. Bu tür olumsuz durumların yaşanmaması için büyükler, çocukların yetişmesi ve terbiyesinde destekleyici rol oynamalı, fakat anne-babanın sorumluluk alanına girmemelidir. Anne-babalar da gerektiğinde uygun bir dille onları uyarmalı, bununla beraber çocuk eğitimi ve terbiyesi noktasında onların tecrübesine güvenmelidir. Bu hususlara dikkat edildiğinde aradaki anlaşmazlıklar giderilecek, çocuklar nineleri ve dedeleriyle mutlu bir çocukluk geçirecektir.

2.25. Çocuğun Mirasta Hak Sahibi Olması

İnsanın dünya yolculuğu çocuklukla başlayıp gençlikle devam etmekte, yaşlılıkla birlikte nihayete ermektedir. Kur'an'da da ifade edildiği gibi, her canlı vakti geldiğinde ölümü tadacaktır.⁶¹¹ Ölüm hak olduğuna göre insan, ölüm gelmeden önce maddi ve manevi hazırlığını yapmalıdır. Ölmeden önce yapılması

⁶⁰⁸ İsfahânî, *Müfredat*, bkz. “hfd”, s.294.

⁶⁰⁹ Görgülü, *Hayatın Tekrarı Yok*, s.354.

⁶¹⁰ Tirmizî, “Menakıb”, 30.

⁶¹¹ Ali İmran, 3/185.

gerekenlerden biri de vasiyette bulunmaktır. Vasiyet, vasiyet etmeye veya vasiyet edilen şeye denmektedir.⁶¹² Kur'an'da, ölümü yaklaşan kimsenin akrabalarına vasiyette bulunması farz kılınmış,⁶¹³ daha sonra miras hükümlerini içeren ayetler nazil olunca vasiyet etmeye gerek kalmamış,⁶¹⁴ herkesin mirastaki payları ayetlerle belirlenmiştir.

Mirasçısı olan kimsenin, malının tamamını vasiyet etmesi caiz değildir. Kişi ölmeden önce, servetinin en fazla üçte birini vasiyet edebilmektedir. Bu kural, geride kalan mirasçıların muhtaç hale düşmemeleri içindir.⁶¹⁵ Hz. Peygamber geride kalan mirasçıların zengin halde bırakılmasının, onların başkalarına muhtaç olacak şekilde bırakılmasından daha hayırlı olduğunu; bundan dolayı vasiyetin, malın üçte birini geçmemesi gerektiğini bildirmiştir.⁶¹⁶ Buna göre ebeveyn, çocuklarını ve diğer yakınlarını mağdur etmeyecek şekilde vasiyette bulunmalıdır. Kişinin, vasiyeti yerine getirilip borçları da ödendikten sonra geride kalan mal, yakınları arasında paylaştırılmaktadır.

İslamiyetten önceki Arap toplumunda sadece erkeklere miras verilirken, şu ayetle birlikte kadınların da mirastan pay alabilecekleri anlaşılmıştır: “*Ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır; ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Gerek azından, gerek çoğundan belli bir hisse ayrılmıştır.*”⁶¹⁷ Ölen kişiden geriye kalan mirasın sadece erkek çocuklar arasında paylaştırılarak kız çocukların mirastan mahrum bırakılması, bir cahiliye âdeti ve anlayışıdır. İslamiyetten önce mirasın tamamı, ölenin erkek çocuklarına verilmekte, erkek çocuğu olmayanın malı ise, yakından uzağa doğru diğer erkek akrabasına kalmaktayken, bu ayetle kadın erkek ayrımı yapmadan bütün akrabaya vasiyet etmenin gerekli olduğu anlatılmış, müminler daha sonra gelecek olan miras hükümlerine hazırlanmıştır.⁶¹⁸

İslam, miras taksiminde adaletli bir düzen ortaya koymuş, payları farklı olsa da kadın ve erkeği vâris olma bakımından eşit kılmıştır.⁶¹⁹ Daha önce mirastan tamamen mahrum bırakılan kadına, bu ayetle birlikte mirastan hak tanınmış, mirasta erkeklerin

⁶¹² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.I, s.298.

⁶¹³ Bakara, 2/180.

⁶¹⁴ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, C.I, s.218.

⁶¹⁵ Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'an*, C.II, ss.514-515.

⁶¹⁶ Buhârî, “Vesaya”, 2.

⁶¹⁷ Nisa, 4/7.

⁶¹⁸ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.I, s.273.

⁶¹⁹ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, C.I, s.490.

olduğu kadar kadınların da hak sahibi olduğu belirtilmiştir. Günümüzde halen, mirasın tamamının erkek çocuğa bırakılıp, kız çocuklarının mirasta hesaba katılmadığı durumlar görülebilmektedir. Ayet, bu uygulamanın yanlış olduğunu, kız çocuklarının da mirasta hakkı bulunduğunu açıkça bildirmektedir.

İslam dininde çocuklar daha anne karnındayken bir şahsiyet olarak kabul edilmekte, dünyaya gelen çocuk kısa bir süre yaşayıp sonra ölse dahi mirasta hak sahibi olmaktadır.⁶²⁰ Kur'an'da çocukların mirastaki payları, şu ayetle açıklanmıştır: *“Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli (miras vermenizi) emreder. (Çocuklar) ikiden fazla kadın iseler, ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur...”*⁶²¹

Varislerin mirastaki paylarının açıklandığı bu ayette, önce çocukların paylarının zikredilmesi dikkat çekmektedir. Râzî'ye göre, insanların çocuğuna olan sevgi ve ilgisi beşeri ilgi ve alakaların en kuvvetlisi olduğu için, Allah önce onları zikretmiştir. Ölen kimsenin arkada kalan anne, baba, eş gibi yakınları kendi hisselerini aldıktan sonra, geriye kalan mal erkek çocuğa iki, kız çocuğa bir hisse şeklinde taksim edilmektedir. Eğer geride tek bir kız çocuğu varsa mirasın yarısını alırken, birden fazla ise mirasın üçte ikisini alarak aralarında paylaşmaktadır. Geride tek erkek çocuğun kaldığı durumda ise, bu çocuk mirasın tamamını almaktadır.⁶²²

Miras paylaşımında kadınların yarı erkek hissesi kadar pay almaları, bazı kimseler tarafından eleştirilen bir husustur. Meseleye kadın ve erkeğin yükümlülükleri, nimet-külfet dengesi gibi farklı unsurlar açısından bakıldığında, bu şekildeki bir paylaşımın adalete ve hakkaniyete daha uygun olduğu görülmektedir. Tasarruf ve idare bakımından mirasın çoğuna erkekler hükmetmekte iseler de, faydalanma bakımından kadınlar daha avantajlı konumdadır.⁶²³ Çünkü kadınlar erkeklerin yarısı kadar pay almakla beraber, bu yarıda kendisinden başka kimsenin tasarruf hakkı yoktur.

İslam dininde düğün masrafı, mehir, evlendikten sonra evin geçimi gibi yükümlülükler erkeğe verilmiştir. Dolayısıyla kadınlar, erkeklerin aldıkları mirastan da faydalanmakta, üçte bir pay almalarına karşın, mirasın yaklaşık üçte ikisinden istifade etmektedir. Ayrıca erkeklerin askerlik, muhtaç akrabasının nafakasını temin,

⁶²⁰ Bilgin, *İslam ve Çocuk*, s.40.

⁶²¹ Nisa, 4/11; konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Nisa, 4/12, 33, 127, 176.

⁶²² Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb*, C.VII, ss.379-382.

⁶²³ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.II, ss.26-27.

kaza tazminatı (diyet) ödemesine katılma gibi mali sorumlulukları da vardır.⁶²⁴ Bu durumda pek çok mali yükümlülüğü bulunan erkek, daha çok ihtiyaç sahibi olmakta, dolayısıyla onun mirastaki payı da daha fazla olmaktadır.

Allah, kadının maddi ihtiyaçlarının karşılanması noktasında sorumluluğu, babasına ve erkek kardeşine, evlendikten sonra ise kocasına ve çocuğuna vermiştir. Kadının erkeğe karşı hiçbir mali sorumluluğu olmadığı gibi, evlenirken aldığı mehir ve çeyizde, ayrıca kendisine kalan mirasta, babasının ya da kocasının bir hakkı bulunmamaktadır.⁶²⁵ Bu bilgiler ışığında, mirastan kadınların erkeklerin yarısı kadar pay almalarının, adalete daha uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Kur'an'da mirasın taksim edileceği yerler açıklanırken, babalar ya da çocuklardan hangisinin, kişiye fayda sağlama bakımından daha yakın olacağının bilinmeyeceği belirtilmiştir.⁶²⁶ Bu ifade, İslam'da miras taksiminin kişinin tercihinin bırakılmadığını, akrabalık bağına ve bu bağın aile ve toplum hayatında sağladığı faydalara göre belirlendiğini göstermektedir.⁶²⁷ Ayrıca bu ifadeden, vârislerin bir kısmını üstün tutma ve tercih etmeyi gerektirecek, bir kısmını ise kısmen ya da tamamen mahrum edecek bir vasiyette bulunulmaması gerektiği de anlaşılmaktadır.⁶²⁸ Kişinin vârisi olacak kimselerden hangisinin dünyada ve ahirette ona daha faydalı olacağı bilinmemektedir. Bu nedenle kişi kendi isteğine göre, vârislerin kimini tercih kimini mahrum edecek şekilde değil, Allah'ın belirlediği şekilde vasiyetini yapmalıdır. Belki de vasiyetinden mahrum etmek istediği kimse, dünyada yahut ahirette ona daha faydalı olacaktır.

İslam dininde anne-baba, çocuklarını mirastan mahrum bırakmak için evlatlıktan reddetme ya da bu yönde vasiyette bulunma hakkına sahip değildir. Ebeveynin gönlünü incitecek davranışlarda bulunan evlat, dinen sorumlu olmakla beraber bu durum, mirastan mahrum bırakılmasına sebep teşkil etmemektedir.⁶²⁹ Buna göre ebeveyn, aralarında ne yaşanırsa yaşansın çocuklarının mirastaki haklarını vermeli, onları mağdur etmemelidir. Ayrıca ebeveyn mirastan, kimi evladına fazla kimine ise az pay vererek adaletsizlik yapmamalıdır. Bu şekildeki haksız miras taksimleri, ebeveyn ile çocuğun arasını açtığı gibi kardeşleri de birbirine

⁶²⁴ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.II, s.27.

⁶²⁵ Hamidullah, *Aziz Kur'an*, s.226.

⁶²⁶ Nisa, 4/11.

⁶²⁷ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.II, s.26.

⁶²⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.II, s.586.

⁶²⁹ Komisyon, *Aile İle İlgili Sıkça Sorulan Sorular*, s.117.

düşürmektedir. Bu gibi olumsuz durumların yaşanmaması için ebeveyn, çocukları arasında adil bir şekilde miras taksimi yapmalıdır.

2.26. Salih Aile Fertlerinin Cennette Buluşması

Ebeveyn ve çocuğun birbirlerine olan bağlılık ve yakınlıkları, bu dünyada olduğu gibi ahiret hayatında da devam etmektedir. Burada birbirlerinden ayrı kaldığında hüzünlenen çocuk ve ebeveynin, orada da aynı hüznü yaşaması muhtemeldir. Kur'an'da bildirildiğine göre, Yüce Allah salih aile fertlerini mükâfatlandırarak cennette bir araya getirecek,⁶³⁰ yalnızlıklarını gidererek sevinçlerini artıracaktır. Böylece salih olan atalar, eşler ve çocuklar, ahirette de beraber olmanın sevincini yaşayacaktır.⁶³¹ Bu dünyada sevdikleriyle beraber olduğunda mutlu olan insanın, ahiret hayatında da sevdikleriyle birlikte olması, mutluluğunu ve huzurunu artıran bir nimet olacaktır.

Kur'an'da, mümin olan aile fertlerinin, sonsuz hayatlarında da bir arada olacağı belirtilmiştir: *“İman eden ve soylarından gelenlerde, imanda kendilerine tabi olanlar (var ya)! İşte biz, onların nesillerini de kendilerine kattık. Onların amellerinden de bir şey eksiltmedik. Herkes kazandıklarına karşı bir rehindir.”*⁶³² Allah Teâlâ ayette, iman eden ebeveyn ve çocukları cennet yurdunda bir araya getirdiğini haber vermektedir. İnsan cennette mutlu olabilmek için, yakınlarının ve sevdiklerinin de orada olmasını istemektedir. Kur'an'da bu arzu müsbet karşılanmakla beraber, bir şarta bağlanmaktadır. İman, güzel ahlak ve yapılan hayırlı işlerle bu nimete layık olmak gerekmektedir. Aksi halde sadece cennet ehli kimselerin yakını ve sevdiği olmak, kişiye oraya girme hakkını vermeyecektir.⁶³³ Nitekim Hz. Peygamber de kızına, kendisine güvenmemesini, kendi kurtuluşu için kulluk vazifelerini yerine getirmesini tavsiye etmiştir.⁶³⁴

Çocuklar doğru yolda olan ebeveynlerinin izinden gittiğinde, onların bulunduğu dereceye layık olmasalar bile birbirleriyle buluşturulacaktır. Fakat işledikleri kötü ameller sebebiyle kendilerini cehenneme layık kılmışlarsa, salih ebeveyninin ve atalarının hatrına cennete konulmaları mümkün olmayacaktır.⁶³⁵ Allah Teâlâ bu ayette, müminlerin çocuklarını salih ebeveynine uymak suretiyle

⁶³⁰ Rad, 13/23.

⁶³¹ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, C.V, s.81.

⁶³² Tur, 52/21.

⁶³³ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.III, s.286.

⁶³⁴ Buhârî, “Vesaya”, 11.

⁶³⁵ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.V, s.536.

derecelerini yükseltmeye teşvik ederken, soy ve şerefine güvenerek tembellik etmemeleri için de “Herkes kendi kazandığına bağlıdır” uyarısında bulunmuştur.⁶³⁶ Buna göre kişi, yakınlarının iyi insanlar olmasına güvenmemeli, ahiret hayatını kurtaracak güzel amellerde bulunmaya gayret etmelidir.

Cennet ehlinin birbirleriyle konuşmalarının anlatıldığı ayetlerde, onların, aileleri de dahil olmak üzere her yerde ve her şartta, Allah’ın emirlerine uyma konusunda hassasiyet gösteren kimseler oldukları görülmektedir: “*Cennettekiler birbirlerine dönüp sorarlar: Derler ki: “Daha önce biz, aile çevremiz içinde bile (ilâhî azaptan) korkardık.”*”⁶³⁷ Ayetlerde ifade edildiği üzere, müminler cennette dünyadaki hayatlarını hatırlayarak birbirleriyle sohbet etmektedir.⁶³⁸ Onların en yakınları olan kendi ev halkı arasında dahi, yanlış bir iş yapıp da azaba uğrama endişesiyle yürekleri titreyen müttaki kimseler oldukları görülmektedir. Kişinin en rahat hareket edebildiği aile ortamında bile Allah’ın yasak kıldığı işlerden uzak durması, ondaki imanın, ihsanın ve murakabe bilincinin bir göstergesidir. Aynı zamanda bu kimseler, aileleri uğrunda yanlış işler yapmaktan da uzak durmuş,⁶³⁹ her türlü şartta istikametlerini korudukları gibi, çocuklarını da bu şekilde yetiştirmişlerdir.

Anlaşıldığına göre, kendileri hakkında olduğu gibi çocuklarının manevi istikbali konusunda da endişeli olan anne-babaların, bu kaygıları boşa gitmeyecektir. Öyleyse çok sevdiği ailesiyle bu dünyada birlikte olduğu gibi, cennette de beraber olmak isteyen ebeveyn, gerek kendisi gerekse aile fertleri hakkında Allah’tan korkmalı, O’nun emir ve yasakları çerçevesinde yaşamaya ve çocuklarını da aynı istikamette yetiştirmeye gayret göstermelidir. Bu çabanın karşılığı ahirette görülecek, salih ebeveyn ve evlatları birbirinden ayrı düşerek yalnızlık çekmeyecek, sonsuz saadete birlikte ereceklerdir.

2.27. Peygamber Ailelerine Üstünlük Verilmesi

Allah’ın elçileri olan peygamberler, insanlar arasından seçilmiş üstün ahlaka sahip kimselerdir. İnsanlığın önderi durumundaki bu seçkin şahsiyetlere pek çok

⁶³⁶ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, C.VII, s.299.

⁶³⁷ Tur, 52/25-26; konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Yasin, 36/56; Mümin, 40/8; Zuhruf, 43/70; İnşıkak, 84/9.

⁶³⁸ Taberî, *Camîu’l-Beyan*, C.VIII, s.14; Sâbûnî, *Safvetü’l-Tefasir*, C.VI, s.206.

⁶³⁹ Mevdûdî, *Tefhimü’l-Kur’an*, C.V, s.538.

nimet ihsan edildiği gibi, onların ailelerine ve nesillerine de üstün nimetler lütfedilmiştir:

“Biz O’na İshak ve (İshak’ın oğlu) Yakub’u da armağan ettik; hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nuh’u ve O’nun soyundan Davud’u, Süleyman’ı, Eyyub’u, Yusuf’u, Musa’yı ve Harun’u doğru yola iletmıştik; Biz iyi davrananları işte böyle mükâfatlandırırız. Zekeriyâ, Yahya, İsa ve İlyas’ı da (doğru yola iletmıştik). Hepsi de iyilerden idi. İsmail, Elyesa, Yunus ve Lût’u da (hidayete erdirdik). Hepsini âlemlere üstün kıldık. Onların babalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden bazılarına da (üstün meziyetler verdik). Onları seçkin kıldık ve doğru yola ilettik. İşte bu, Allah’ın hidayetidir, kullarından dilediğini ona iletir. Eğer onlar da Allah’a ortak koşsalardı yapmakta oldukları amelleri elbette boşa giderdi.”⁶⁴⁰

Burada zikredilen peygamber isimleri, Hz. İbrahim’in soyundan önderler olması için yaptığı duasına,⁶⁴¹ Allâh’ın bir icabeti gibidir. Bu peygamberler, şirkten titizlikle sakınıp, Allah’ın emirleri çerçevesinde hayatlarını sürdüren iyi insanlar olduklarından, “tüm dünya için fazilet ve hidayet kaynağı olma ayrıcalığını kazanmışlardır.”⁶⁴² Allah Teâlâ bu seçkin kimselere peygamberlik nimeti vermiş ve onları düşmanlarına karşı muzaffer kılmıştır.⁶⁴³ Bu nimetlerin kendilerine verilmesinin sebebi, peygamber soyundan gelmeleri değil, güzel bir ahlaka, faziletli bir kişiliğe sahip olmalarıdır. Buna göre, iman edip iyi davranışlarda bulunan kimse, bunun karşılığında mükafatlar elde edecek, temiz ve iyi insanların önderi olma gibi güzel bir konuma erişebilecektir. İmanı olmayanlar ise böyle bir konum elde edemeyecekleri gibi, yaptıklarının da Allah yanında bir değeri olmayacaktır.

Ayrıca bu ayetlerde babaların güzel ahlakının ve faziletli davranışlarının, eğitim yoluyla nesilden nesile intikal edeceği gerçeği de vurgulanmaktadır. Hz. İbrahim müşrik bir ailede doğup büyümesine karşın, tevhit inancına sahip olmuş, ailesine de tevhit inancını miras bırakmış,⁶⁴⁴ soyundan Hz. İsmail’den Hz. Muhammed’e kadar pek çok peygamber gelmiştir.⁶⁴⁵ Bu durum, bir kimsenin iman edip iyi bir insan olduğu takdirde, hem kendisine hem de soyundan gelenlere ilahi ihsanlarda bulunulacağını göstermektedir. Öyleyse soyundan iyi bir nesil gelmesini isteyen ebeveyn, Hz. İbrahim misali, önce kendisi iyi bir insan olmaya gayret etmelidir.

⁶⁴⁰ Enâm, 6/84-88; konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Ali İmran, 3/33-34; Saffat 37/112-113.

⁶⁴¹ Bakara, 2/124.

⁶⁴² Mevdûdî, *Tefhimü’l-Kur’an*, C.I, s.573.

⁶⁴³ Mukatil Bin Süleyman, *Tefsir-i Kebir*, C.III, s.483.

⁶⁴⁴ Bakara, 2/132.

⁶⁴⁵ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, C.VI, s.426.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR İMTİHAN OLARAK ÇOCUK-EBEVEYN İLİŞKİSİ

Allah Teâlâ'nın insanoğluna lütfettiği pek çok nimetten biri olan çocuk, ebeveyn için dünyada ve ahirette göz aydınlığı, sevinç kaynağıdır. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'de, konu hakkındaki ayetlerin bir kısmında, çocuk-ebeveyn ilişkisinde imtihan olarak değerlendirilebilen bazı durumların anlatıldığı görülmektedir.

Ebeveyn bazen kötü ahlaklı bir evlatla sınanabileceği gibi bazen de evlat, kötü ahlaklı bir ebeveynle sınanabilmektedir. Çocuk sahibi olamamak bir imtihan olduğu gibi, engelli bir çocuğa sahip olmak ya da evladını kaybetmek de ebeveyn için birer imtihandır. Önemli olan bu gibi zor durumlarda, Allah'ın takdirine rıza göstererek sabırlı davranmak, içinde bulunulan imtihanı kazanabilmektir.

3.1. Çocuğun İmtihan Olması

Dünya hayatı bir imtihan meydanıdır. İnsanlar burada, sahip oldukları her nimet ve karşılaştıkları her musibetle sınanmaktadır. Dünyada insana verilen nimetlerden biri olan çocuk, aynı zamanda insan için bir imtihan vesilesi de olabilmektedir. Bu durumun Kur'an'da belirtildiği ve ebeveynlerin bu noktada uyarıldığı görülmektedir: *“Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir ve büyük mükâfat Allah'ın katındadır.”*⁶⁴⁶

Dünyevi nimetlere karşı duyulan sevgi ve kişinin ailesi için beslediği kayırma ve koruma duygusu, bazen insanı haddi aşmaya sevkettiği için ayette “fitne” olarak nitelendirilmektedir.⁶⁴⁷ Fitne kelimesinin kökenine bakıldığında “sağlam olanın çürüğünden ayrılması için altının ateşe sokulması” anlamına geldiği görülmektedir. “Azabın kendisinden kaynaklandığı şey, sına” manaları da vardır. Allah, insanın kendileri sebebiyle sınanması açısından, mal ve çocukları fitne olarak isimlendirmiştir.⁶⁴⁸ Fitne sözcüğünün karşılığı olarak “sınav ve ayartma” sözcükleri uygun düşmektedir. Ayette böyle bir ayartmaya karşı uyanık ve duyarlı olunması

⁶⁴⁶ Enfal, 8/28; ayrıca bkz. Teğabün, 64/15.

⁶⁴⁷ Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, s.404.

⁶⁴⁸ İsfahânî, *Müfredat*, bkz. “ftn”, s.778.

istenmektedir. Çünkü aslında iyi olan bir insan, ailesine çıkar sağlama hırsıyla⁶⁴⁹ başkalarının hakkına tecavüz edebilmekte, hata ve yanlışlara düşebilmektedir.

Dünyada insanı en fazla malı ve çocukları meşgul etmekte, genellikle kişiyi kötülöklere sevkeden eğilimlerin en büyük sebebi bunlar olmaktadır. Kullarının zaaf noktalarını çok iyi bilen Allah, onları mal ve çocuk sevgisinin aşırılığına karşı uyarılmaktadır. Çocuk hayatın ana gayesi olmamalı, ebeveyn ona olan sevginin ve şefkatin doğurabileceğı zararlardan kendini korumalıdır. Mal gibi evladın da insanı yoldan çıkarabileceğı bilinmeli, bu itibarla bunlara kapılıp da Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelinmemelidir.⁶⁵⁰ Ayrıca çocuğa duyulan sevgi ve şefkat, Allah'ın emir ve yasaklarının öğretilmesi ve yaşanması noktasında taviz verilmesine sebep olmamalı,⁶⁵¹ ebeveynin çocuğuna karşı sorumluluklarını yerine getirmesine engel teşkil etmemelidir.

İnsanoğlu dünyaya geldiğinde mal, evlat, makam gibi nimetlere sahip değilkten, Allah lütfuyla onu zenginleştirmekte, bu gibi türlü nimetler vermektedir. İslam dininde dünyevi nimetlere sahip olmak kötülenmemiştir. Bununla beraber insandan istenen bunlara olan bağılılıklarının, onu ahlaki değerlerden uzaklaştırmamasıdır. Bu nimetler ve bunlara duyulan bağılılık hissi, kişinin sınanması için varedilmiştir. Mal ve evlat gibi dünya nimetlerine sahip olanlar, bunlarla övünmemeli, gururlanmamalı ve gösteriş yapmamalıdır. Kişiyi düşen, nimetler karşılığında şükretmek ve onları Allah'ın razı olacağı işlerde kullanmak, böylelikle hem dünyasını hem de ahiretini mamur etmektir.

Evladın ebeveyn için imtihan oluşuyla ilgili, Rasulullahın hayatında da güzel bir örnek bulunmaktadır. Hz. Peygamber bir gün hutbe okurken, torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin mescide gelmişlerdir. Rasulullah onları görünce hutbeyi yarıda keserek minberden inmiş, onları kucaklayıp getirmiş ve önüne koymuştur. Sonra da: "Allah, "Mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir imtihandır"⁶⁵² derken ne kadar doğru söylemiş! Şu iki yavrunun düşe kalka yürüyüşünü görünce dayanamadım da sözümü keserek onları kucağıma aldım."⁶⁵³ demiştir. Hz. Peygamberin de ifade ettiğı gibi insanın çocuğuna olan sevgi ve ilgisi, hayattaki önemli sınanma araçlarından

⁶⁴⁹ Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, s.404-405.

⁶⁵⁰ Taberî, *Camii'l-Beyan*, C.IV, s.207.

⁶⁵¹ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, s.166.

⁶⁵² Teğabün, 64/15.

⁶⁵³ Tirmizî, "Menakıb", 30.

biridir. Ebeveyn kendisine verilen bu nimetle, ahiret hayatını inşa edebileceği gibi imha da edebilmektedir.

Ebeveynler çocuklarını terbiye ettiklerini düşünürken, aslında çocukları üzerinden kendileri terbiye edilmektedir. Çocukların sınav aracı olması, bu anlamda da düşünülebilmektedir. Dünya nimetlerinden ve mutluluk vesilelerinden olan çocuk, aşırı sevildiği ve bu sevgi bir tutku ve bağımlılık halini aldığı zaman, bu durum ebeveyni yanlış yollara sürükleyebilmektedir. Çocuğa bağımlı hale gelmek, eğer evladı kişinin yanındaysa ilerde onu kaybedebileceği korku ve endişesini yaşamasına; eğer ona bir şey olduysa ve artık yanında yoksa bu defa onu kaybetme hüznünü yaşamasına⁶⁵⁴ sebep olmaktadır. Bu şekilde yaşamak, hem çocuk hem de ebeveyn için oldukça zor bir durumdur.

Evlat sevgisi insanın fitratında vardır. Bu sevgi sayesinde çocuklara bakılmakta, onlar için türlü zorluklara katlanılmaktadır. Bununla beraber ebeveyn bu konuda ölçülü hareket etmeli, aşırı tutumlardan kaçınmalıdır. Anne-baba çocuklarını Allah'ın bir emaneti ve hediyesi olarak görmeli, kendilerini onların sahibi zannetmemelidir. Kur'an'da anne-babaların, bu konuda uyarıldığı görülmektedir: *“Fakat (Allah) onlara kusursuz bir çocuk verince, kendilerine verdiği bu çocuk hakkında (sonradan insanlar) Allah'a ortak koşular. Allah ise onların ortak koştuğu şeyden yücedir.”*⁶⁵⁵

Ayette, dünyaya gelen çocukların gerçek yaratıcısının Allah olduğunu bildikleri halde, yaratılıştaki başka şeyleri Allah'a ortak koşan putperestler eleştirilmektedir. Bu kimseler, bir çocuğun sağ salim dünyaya gelmesinin ancak Allah'ın dilemesiyle olacağını bilip O'na dua etmiş, çocuk doğduğunda ise şükürünü Allah'a değil putlara yapmıştır.⁶⁵⁶ Bu şekildeki yanlış uygulamalara dün olduğu gibi bugün de rastlanılmaktadır. İnsanı şirke düşüren bu gibi uygulamalardan sakınılmalıdır. Evlat dünya nimetlerinden bir nimettir ve bütün nimetleri veren Allah olduğu gibi, onu da lütfedecek olan O'dur. Kula düşen, sebepler planında üzerine düşeni yapmak ve Rabbine dua etmek, sonrasında da nankörlük etmeyip duaya ve kulluğa devam etmektir.

⁶⁵⁴ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XII, s.26.

⁶⁵⁵ Araf, 7/190.

⁶⁵⁶ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.II, ss.125-126.

Ayet, çocukların aşırı derecede sevilip adeta tanrılaştırılmasının yanlış olduğu, bu durumun kişiyi şirke düşürebileceği şeklinde de anlaşılabilmektedir.⁶⁵⁷ Dolayısıyla ebeveyn, çocuk sevgisini bir tutku haline getirerek bu konuda aşırıya gitmemelidir. Dünya ve içindekilere ait olan geçici sevgilerin, gerçek ve sonsuz sevgi olan Allah sevgisinin önüne geçmesine izin verilmemelidir. Kur'an'da belirtildiği üzere, çocuk insan için çekici kılınan bir dünya nimeti olmakla birlikte, bu nimet hayatın tek gayesi haline getirilmemelidir: *“Neşsanî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağlam hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı. Bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir. Halbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır.”*⁶⁵⁸

Ayette maldan önce çocukların zikredilmesi, insanın çocuğunu malından daha çok sevdiğine işaret etmektedir.⁶⁵⁹ İnsanın ayette geçen nimetlere karşı fitrî bir meyli vardır; bu normaldir ve hayatın devamı için de gereklidir. Fakat sırf dünya nimetlerine bel bağlamak, onları hayatın gayesi haline getirmek, kalıcı olan ahiret mutluluğunu tehlikeye sokabilmekte, hayır yolunda kullanılmadıkları takdirde kişiyi gaflete düşürüp Rabbinden uzaklaşmasına⁶⁶⁰ sebep olabilmektedir. Ayette buna dikkat çekilmiş, sınırlı ve geçici olan dünya nimetlerine imrenilebileceği ama asıl imrenilmesi ve arzulanması gerekenin, Allah katında üstün bir mevki elde etmek olduğu vurgulanmıştır.

Bahsi geçen nimetler, dünya hayatını sürdürmek ve kendilerinden faydalanılmak üzere verilmiş birer araçtır.⁶⁶¹ Bu araçları amaç haline getiren ve bir ömrü bu uğurda heba edenler, ahirette kaybedenlerden olacakları gibi dünyada da gerçek mutluluğu elde edemeyecektir. Zira böyle kimseler, hayatlarının önemli bir kısmını bu nimetleri elde etme hırsı ile geçirmekte, sonra da onlardan ayrılıp mahrum kalmanın acısını çekmektedir.

Ayetten, çocuk sahibi olmanın imrenilecek bir nimet olduğu anlaşılmaktadır. Bununla beraber Kur'an'da, Hz. Peygambere ve onun şahsında tüm insanlara hitap edilerek, münafıkların sahip olduğu mal ve çocuk gibi dünyevi nimetlere heveslenilmemesi ve özenilmemesi istenmiş, onlara verilen bu nimetlerin kendileri

⁶⁵⁷ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, C.VII, s.433.

⁶⁵⁸ Ali İmran, 3/14; ayrıca bkz. Hadid, 57/20.

⁶⁵⁹ Sâbûnî, *Sâfvetü't-Tefasir*, C.II, s.352.

⁶⁶⁰ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, C.II, s.225.

⁶⁶¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.II, s.358.

için azab sebebi olacağı bildirilmiştir.⁶⁶² Çünkü onlar çocuklarına ve mallarına karşı, münafık olmalarına sebep teşkil eden büyük bir sevgi ve hırs beslemektedir.⁶⁶³ Servet ve evlat çokluğuyla övünmeleri, onlarda aşırı bir dünya hırsı meydana getirmiş ve bunlarda meydana gelen eksilme, kendilerinde büyük üzüntülere yol açmıştır.⁶⁶⁴ Böylece bu gibi yollarla, daha dünyadayken azap yaşamaya başlamışlardır.

Ayrıca evlat sahibi olup onun bakımıyla meşgul olmak, maddi-manevi zahmetleri olan bir süreçtir. Kişi bu nimete sahip olduktan sonra, bu defa onu kaybetme endişesiyle yaşamaktadır. Görüldüğü üzere, inançsız, kötü ahlaklı kimselerde görülen nimetler, onlar için hem dünyada hem de ahirette sıkıntı kaynağı olabilmektedir. Bu nedenle böyle kimselere verilen nimetler kişiyi şaşırtmamalı, imrendirmemeli; Allah'ın her işinde nice hikmetler saklı bulunduğunu hatıra getirmelidir. Bir insanın çok zengin ya da çok çocuğa sahip olması o insanın çok iyi biri olduğunu göstermemekte, kişi bu nimetlerle sınanmaktadır. Bir kimsenin yoksul veya çocuksuz olması da onun kötü biri olduğunu göstermemekte, o da nimetlerin yokluğuyla sınanmaktadır. Neticede dünya hayatı, bir imtihan yurdudur.

Hız. İbrahim de bu imtihan meydanında oğlu ile sınanmıştır. Rüyasında onu boğazladığını görmüş, peygamberlerin rüyası vahiy olduğundan⁶⁶⁵ gördüklerini bir emir telakki etmiş, yıllar sonra kavuştuğu sevgili yavrusunu Allah için kurban etmiştir.⁶⁶⁶ Bu imtihandan maksat, Allah'tan başka hiçbir şeyin kula daha sevgili olmaması gerektiğinin ortaya çıkarılmasıdır. Allah imtihanı kazanan bu iki peygamberden razı olmuş, sabırlı ve fedakâr oğulun yerine bir kurbanlık indirmiştir.⁶⁶⁷ Bu olay insanlar için bir örnek ve ibrettir. Herkesin İsmailiği yani sevdikleri farklı farklıdır. Yüce Allah, kuluna verdiği bir nimeti elinden alırsa yahut bu nimetin kendi yolunda feda edilmesini isterse, kulun vazifesi nimetlerin asıl sahibi olan Zatın isteğini yerine getirmektir. Çünkü dünya ve üzerindeki hiçbir şey, Allah'tan daha kıymetli değildir.

Buna göre bir dünya nimeti olan çocuk, ebeveynini Rabbinin yolundan alıkoyan bir engel haline gelmemelidir: “*Ey iman edenler! Mallarınız ve*

⁶⁶² Tevbe, 9/55; aynı konu hakkında bkz. Tevbe, 9/85; Müminun, 23/55-56.

⁶⁶³ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.II, s.237.

⁶⁶⁴ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.III, s.21.

⁶⁶⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.VI, s.490.

⁶⁶⁶ Saffat, 37/102-107.

⁶⁶⁷ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.V, ss.28-30.

çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar ziyana uğrayanlardır."⁶⁶⁸ Ayette istenilen, ebeveynin ailesiyle ilgilenmemesi değil, insan tabiatının bir gereği olarak gösterilmekte olan bu ilgi ve meşguliyetin, hayatın gerçek anlamını unutturmaması ve Allah'a kul olma şuurunu kaybettirmemesidir.⁶⁶⁹ Anne-baba, çocuğunun hayatı öğrenmesi ve ayakları üzerinde durabilmesi için çabalarken, bu arada kendi hayatının ana gayesini de unutmamalıdır.⁶⁷⁰ Çocuk, ebeveynin hayattaki tek amacı ve endişesi haline gelmemeli, diğer tüm nimetler gibi ebeveynini Rabbine yaklaştıran bir şükür vesilesi olmalıdır.

3.2. Kısırlık ve İleri Yaşta Çocuk Sahibi Olunması

Evliliğin gayelerinden biri de evlat sahibi olmaktır. İnsanın çocuk sahibi olmayı istemesi fitrî bir durumdur. İnsan tabiatında bulunan bu isteğin psikolojik, sosyal, ekonomik ve dinî açılardan çeşitli sebepleri vardır. "Ölümsüzlük arzusunun tatmini, çocuğun masumiyet ve çekiciliğinin uyandırdığı sevgi ve şefkat duyguları, yaşlılık döneminde bakım görme isteği ile ekonomik katkı beklentileri bu nedenlerden bazılarıdır."⁶⁷¹ Kur'an'da geçen peygamber dualarında da, bu isteğin yer aldığı görülmektedir. Rabbine bu şekilde niyazda bulunan peygamberlerden biri de Hz. Zekeriyya'dır.

Hz. Meryem'in anne tarafından akrabası olan Hz. Zekeriyya, mabedde sürekli ibadetle meşgul olan, temiz ahlaklı Hz. Meryem'i görünce kendisinin de bir çocuğu olmasını istemiş, yaşı epeyce ilerlemiş olmasına rağmen bu konuda kalbinde bir ümit belirmiştir.⁶⁷² Allah duasını kabul ederek kendisinin yaşlılığına hanımının da kısır olmasına rağmen, onlara bir evlat müjdesi vermiştir.⁶⁷³ Hz. Zekeriyya ve hanımı, bu müjde karşısında hem çok şaşırmış hem de çok sevinmiştir. Buradan, insanın yaşı ne kadar ilerlese de içindeki evlat sevgisi ve arzusunun devam ettiği anlaşılmaktadır. Kişinin, çocuğun bakımı ve sorumluluğunun getireceği zorlukları düşünmeyerek, yaşlılık yıllarında dahi bu nimeti istemesi ve ona kavuştuğundaki büyük sevinci, bu arzusunun ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir.

⁶⁶⁸ Münafikun, 63/9; konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Tevbe, 9/24, 69; Sebe, 34/37; Fetih, 48/11; Nuh, 71/21.

⁶⁶⁹ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.V, s.366.

⁶⁷⁰ Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.IV, s.134.

⁶⁷¹ Nebile Aslan, "Çocuk Sahibi Olma Sorumluluğu", *Diyanet İlmi Dergi*, Ankara 2004, C.40, Sy.2, s.91.

⁶⁷² Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.I, s.255.

⁶⁷³ Ali İmran, 3/38-40; aynı konu hakkında bkz. Meryem, 19/7-9; Enbiya, 21/90.

Yaş ve kısırlık, insanlar için geçerli olan sınırlandırıcı bir durumdur. Ancak kudreti sonsuz olan Allah'ın dilemesiyle, yaşlı bir adamla kısır bir kadının çocuk sahibi olabileceği görülmektedir. Bu örnekte, kişi ısrarla ve devamlı olarak istediğinde, normal şartlarda gerçekleşmeyecek durumların ortaya çıkabileceğine de bir işaret⁶⁷⁴ bulunmaktadır. Ayrıca Hz. Zekeriyya'nın da, tüm insanlar gibi Allah'a dua ederek çocuk sahibi olmayı istemesi, kişinin peygamber de olsa bu konuda aciz kaldığını ve Allah'a muhtaç olduğunu göstermektedir.

Kendisine geç yaşta çocuk ihsan edilen peygamberlerden biri de Hz. İbrahim'dir.⁶⁷⁵ Melekler kendilerine bir oğul müjdesi verdiğinde, Hz. İbrahim ve yıllarca çocuğu olmayan yaşlı bir hanım olan eşi Hz. Sare, bu duruma çok şaşırmıştır. Bu sırada Hz. İbrahim yüz yaşında, hanımı ise doksan yaşındadır.⁶⁷⁶ Görüldüğü üzere Allah Teâla, yaşlı bir karı-kocayı evlat sahibi yapmaya muktedirdir. Her ne kadar yaşlı kimselerin çocuğu olması mümkün gözükmesede, Allah diledikten sonra insan, ömrünün ahir zamanında dahi evlat sahibi olabilmektedir.

Bazen de kişinin, tıbbî olarak yapılması gerekli olan her şeyi yaptığı halde, çocuk sahibi olamadığı görülmektedir. Nitekim Yüce Allah Kur'an'da, çocuk sahibi olma ya da olamamanın kendi takdirine bağlı olduğunu bildirmiştir: *"Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Dilediğini yaratır; dilediğine kız çocukları, dilediğine de erkek çocukları bahşeder. Yahut onları, hem erkek hem de kız çocukları olmak üzere çift verir. Dilediğini de kısır kılar..."*⁶⁷⁷

İmtihan yurdu olan dünya hayatında, Allah kimi insanı evladının varlığıyla, kimini de yokluğuyla sınamaktadır. İnsanların hayatları boyunca, bu gibi çeşitli mahrumiyetler yaşadıkları gözlenmektedir. Kimi insanın vücudunun bir organı eksik olabilmekte, kimisi çeşitli hastalıkların pençesinde kıvranmakta, kimi de başka türlü sıkıntılarla sınanmaktadır. Bu sınavda herkese verilen nimetler eşit tutulmamaktadır. Evladı olmayan kimse, bunları düşünerek kendisinin de bir sınavda olduğunu hatırlamalı, sabır göstererek bu sınavı kazanmaya çalışmalıdır.

Ayette ifade edildiği gibi, bir evlada sahip olmak ya da kısır kalmak Allah'ın iradesine bağlı olduğuna göre, bu durum insanlar arasında bir övgü ya da yergi konusu yapılmamalı, bir üstünlük ya da eksiklik olarak görülmemelidir. Bir insanın

⁶⁷⁴ Kurt, *Kur'an Kıssalarında Aile*, s.62.

⁶⁷⁵ Hud, 11/71-73; aynı konu hakkında bkz. İbrahim, 14/39; Hicr, 15/51-55; Zariyat, 51/28-30.

⁶⁷⁶ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.II, s.410.

⁶⁷⁷ Şura, 42/49-50; ayrıca bkz. Fussilet, 41/47.

çocuk sahibi olması, onun Allah tarafından sevilen iyi bir kimse olduğunu göstermediği gibi, çocuğunun olmaması da kötü biri olduğunu göstermemektedir. Kur'an'da, bu konuda farklı düşünenlerin yanıldığı belirtilmektedir: *“Ve dediler ki: Biz malca ve evlâtça daha çoğuz, biz azaba uğratılacak da değiliz. De ki: Rabbim, dilediğine bol rızık verir ve (dilediğinden) kısar; fakat insanların çoğu bilmezler.”*⁶⁷⁸

Ayette zikredilen kimseler, peygamberlerin getirdiklerini tasdik etmeyen zengin, nüfuz ve yetki sahibi kişilerdir. Onlara göre, Allah'ın diğer kullarına vermediği ya da az verdiği mal, evlat gibi pek çok nimetin kendilerine verilmesi, Allah'ın gözde kullarından olduklarını göstermektedir. Rızık ve nimetlerin paylaştırılma hikmetini kavrayamayan bu kimseler, dünyada kendisine bol nimet verilenin Allah'ın sevgili kulu, az nimet verileninse Allah'ın gazabına uğrayan kulu olduğu gibi yanlış bir zanna kapılmıştır.⁶⁷⁹ Ayette bu düşüncenin yanlış olduğu, insanların sahip olduğu nimetlerin Allah'ın rızasının göstergesi olamayacağı, bu meselenin tamamen Allah'ın iradesi ile meydana geldiği vurgulanmaktadır.

Buna göre, evlat sahibi olanlar bununla övünmemeli, evladı olmayanlar da bunu bir eksiklik değil, imtihan olarak görmelidir. Çocuk sahibi olamayan kişi, bu durumun Allah'tan bir ceza olduğunu düşündüğünde, ayette anlatılan kimselerin durumuna düşmektedir. Diğer nimetlerde olduğu gibi çocuk nimetini de, Yüce Allah dilediğine vermekte, dilediğine vermemektedir; bu tamamen kendi tasarrufundadır. Bununla beraber evlat sahibi olmak ya da olmamak, Allah'ın sevgisinin ya da gazabının bir ölçütü değildir. Dolayısıyla böyle bir durumda, kişi kendisini suçlu ya da yetersiz hissetmemeli, cezalandırıldığını düşünmemeli, meseleye imtihan nazarıyla bakmalıdır.

İnsanın çocuk sahibi olmayı istemesi, tabiî ve fitrî bir duygu olmakla birlikte, kişinin bu meseleyi hayatı ve mutluluğu için vazgeçilmez görmesi doğru değildir. Böyle düşünmek, kişinin kendisi için neyin iyi ya da neyin kötü olduğunu, en iyi kendisinin bildiği gibi bir mana taşımaktadır. Böyle bir tutum ise, ilâhi takdire rıza göstermeme anlamına geldiği için yanlıştır.⁶⁸⁰ Allah Teâlâ şer gözüken işlerde, nice hayırların saklı olabileceğini bildirmiştir.⁶⁸¹ Öyleyse insan, Allah'ın verdiklerine razı olmalı, vermediklerinde de bir hayır bulunduğunu düşünüp teslimiyet göstermelidir.

⁶⁷⁸ Sebe, 34/35-36.

⁶⁷⁹ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.IV, s.533.

⁶⁸⁰ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.IV, s.761.

⁶⁸¹ Bakara, 2/216.

Kişinin gücünün üzerindeki meseleler için, hayatı kendine ve çevresindekilere zindan etmesi doğru değildir. Bunun yerine enerjisini ve imkânlarını, kimsesiz çocuklarla ilgilenme, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını giderme, ilim öğrenme ve öğretme gibi hem kendi mutluluğuna hem de başkalarının mutluluğuna katkı sağlayacak işlerde kullanması, kişinin dünya ve ahiret saadeti için daha doğru olacaktır.

3.3. Çocuğun Babasız Doğması

Bir çocuğun dünyaya gelmesi için, normal şartlarda, bir anne ve babanın bulunması gerekmektedir. Fakat Yüce Allah ilahi bir tasarrufta bulunarak, Hz. İsa'yı babasız bir şekilde dünyaya getirmiştir. Hz. İsa'nın annesi olan iffet timsali Hz. Meryem, ayetlerde ve hadislerde övülen kadınlar arasındadır. Kur'an'da onun tertemiz, iffetli bir hanım olduğu belirtilmiştir.⁶⁸² Hz. Peygamber, "Dünya kadınlarının en iyisi, İmran kızı Meryem ile Huveylid kızı Hatice'dir"⁶⁸³ buyurmuştur. Hz. Meryem, evli olmayan genç bir hanımken, Allah kendisini bir mucize olarak hamile kılmış, onu benzeri görülmemiş bir görevle vazifelendirerek güç bir imtihana tabi tutmuştur. O, bu imtihanlarda sabırlı davranarak teslimiyet göstermiş ve neticede dünya ve ahirette üstün mertebelere erişmiştir. Hz. Meryem'in oğluna hamile kalması ve sonrasında yaşananlar Kur'an'da şöyle anlatılmaktadır:

"Melek: Ben, yalnızca, sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamam için Rabbinin bir elçisiyim, dedi. Meryem: Bana bir insan eli değmediği, iffetsiz de olmadığı halde benim nasıl çocuğum olabilir? dedi. Melek: Öyledir, dedi; (zira) Rabbin buyurdu ki: Bu bana kolaydır. Çünkü biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, hüküm ve karara bağlanmış (ezelde olup bitmiş) bir iş idi. Meryem ona hamile kaldı. Bunun üzerine onunla (karnındaki çocukla) uzak bir yere çekildi. Doğum sancısı onu bir hurma ağacına (dayanmaya) sevketti. "Keşke, dedi, bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!" Aşağısından (İsa yahut melek) ona şöyle seslendi: "Tasalanma! Rabbin senin alt yanında bir su arkı vücuda getirmiştir. Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün. Ye, iç. Gözün aydın olsun! Eğer insanlardan birini görürsen de ki: Ben, çok merhametli olan Allah'a oruç adadım; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım." Nihayet onu (kucağında) taşıyarak kavmine getirdi. Dediler ki: Ey Meryem! Hakikaten sen iğrenç bir şey yaptın! Ey Harun'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir insan değildi; annen de iffetsiz değildi. Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi. "Biz, dediler, beşikteki bir sabi ile nasıl konuşuruz?" Çocuk şöyle dedi: "Ben, Allah'ın kuluym. O, bana Kitab'ı verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti. Beni anneme saygılı kıldı; beni bedbaht bir zorba yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün esenlik banadır." İşte, hakkında şüphe ettikleri Meryem oğlu İsa -hak söz olarak- budur."⁶⁸⁴

Ayetlerde, insanlar için imkansız gibi görünen olayların, Allah'ın dilemesiyle kolaylıkla gerçekleşebileceği vurgulanmaktadır. Normal şartlarda hamile olması mümkün olmayan Hz. Meryem, Allah'ın takdiriyle kendisine bir erkek eli değmeksizin hamile kalmıştır. Hz. Meryem'in kendisine bir çocuk müjdeleyen

⁶⁸² Ali İmran, 3/42.

⁶⁸³ Müslim, "Fedail", 12.

⁶⁸⁴ Meryem, 19/19-34; konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Ali İmran, 3/47; Maide, 5/75; Enbiya, 21/91; Müminun, 23/50; Tahrir, 66/12.

meleğe “Benim nasıl çocuğum olur?” şeklindeki sorusu, onun kendinden emin oluşunu gösteren bir şaşkınlık ifadesidir. Bununla beraber, böyle bir doğum sebebiyle maruz kalacağı ithamlara işaret etmek için söylenmiş, bir çaresizlik ve Allah’tan yardım dileme ifadesi olarak⁶⁸⁵ da düşünülebilmektedir.

Hız. Meryem hamile kaldıktan sonra, insanların bu durumu anlamamaları için uzak bir yere çekilmiştir. Onun bulunduğu yerden uzaklaşması, çocuğuna babasız hamile kaldığının bir işaretidir. Çünkü doğum yapacak bir annenin, normal şartlarda herşeyini geride bırakarak uzak bir yere çekilmesi, tabii bir durum değildir. Doğum esnasında söylediği “Keşke bundan önce ölseydim, unutulup gitseydim” sözü, onun içinde bulunduğu tedirgin ve kaygılı ruh halini yansıtmaktadır. Hız. Meryem bu sözleri, babasız bir çocuk dünyaya getirmesi neticesinde toplumda karşılaşacağı muameleden, insanlara karşı duyacağı utançtan ve üzüntüden dolayı söylemiştir. İffetli bir kimse olarak tanınırken, gayri meşru çocuk doğurmuş birinin durumuna düşeceği için endişelenmektedir.⁶⁸⁶ Oldukça üzüntülü ve kaygılı olan Hız. Meryem’i melek teselli etmiş, üzülmemesini ve çocuğuyla beraber kavminin yanına gittiğinde susmasını söylemiştir. Çünkü konuşması durumunda insanların ona inanması, pek mümkün gözükmemektedir. Buradan, konuşmanın bir fayda sağlamayacağı durumlarda, susmanın daha doğru olacağı anlaşılmaktadır.

Hız. Meryem’e hurma dalını silkelemesinin söylenmesi, etrafında ona yardımcı olacak kimsenin bulunmadığını göstermektedir.⁶⁸⁷ O esnada ihtiyacı olan yiyecek ve suyun yanında bulunması, kendisine yalnız olmadığını hissettirmiş, çektiği sıkıntıları hafifletmiştir. Yeni doğum yapan Hız. Meryem’e yiyecek olarak hurmanın verilmesi, tatlı ve lif yönünden zengin olan hurma gibi gıdaların, doğum yapan lohusa bir hanım için en uygun besin olduğuna işaret etmektedir.⁶⁸⁸ Hız. Meryem, daha sonra çocuğunu kucağına alarak insanların yanına gittiğinde kimseyle konuşmamış, onlarla Allah’ın bir mucizesi olarak Hız. İsa konuşmuş, kendisinin Allah’ın peygamberi olduğunu söylemiş ve böylece hakikat ortaya çıkmıştır.

Hız. İsa’nın yaratılması, Allah katında ilk insan Hız. Adem’in yaratılması gibidir.⁶⁸⁹ Allah onu annesiz ve babasız yarattığı gibi, Hız. İsa’yı da babasız olarak

⁶⁸⁵ Karaman, vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.I, s.576.

⁶⁸⁶ Koç, *Kur’an Bağlamında Meryem Kisasına Sosyo-Psikolojik Bakış*, s.82.

⁶⁸⁷ Tümer, *Hristiyanlıkta ve İslam’da Hız.Meryem*, s.16.

⁶⁸⁸ Beydâvî, *Envaru’t-Tenzil*, C.I, s.385.

⁶⁸⁹ Ali İmran, 3/59.

dünyaya getirmiştir. Kur'an'da ona, “Allah’tan bir kelime”/“Allah’ın kelimesi”⁶⁹⁰ denmesinin bir sebebi de, Allah’ın onu babasız olarak mucizevi bir şekilde dünyaya getirmek istemesi, “ol” kelimesini ona söyler söylemez onun ana rahminde vücut bulmasıdır.⁶⁹¹ İnsanlar babasız yaratılan Hz. İsa hakkında sapkınlığa düşmüş ve onu insan olmaktan, ilah olma mertebesine çıkarmıştır. Hristiyanların dinlerini tahrif ederek Hz. İsa’yı Allah’ın oğlu olarak görmelerine karşın, bu ayetlerle böyle bir putlaştırmanın doğru olmadığı vurgulanmıştır.⁶⁹²

Kur'an'da Hz. İsa'dan “Meryemoğlu” şeklinde bahsedilmesi,⁶⁹³ hem onun Allah’ın oğlu olduğunu iddia eden Hristiyanlara, hem de gayrimeşru bir çocuk olduğunu iddia eden Yahudilere bir cevap niteliğindedir. Zira çocuklar normal şartlarda babaya nispet edilirken, baba olmadığı durumda ise anneye nispet edilmektedir.⁶⁹⁴ Ayrıca ayette Hz. İsa’nın “Allah beni ebeveynime saygılı kıldı” demediği, “anneme saygılı kıldı” dediği görülmektedir. Bu ifadenin kullanılması da Hz. İsa’nın babasının olmadığına bir delildir.⁶⁹⁵ Dolayısıyla o, Hristiyanların iddia ettikleri gibi Allah’ın oğlu değil, Hz. Meryem’in oğludur. Yahudilerin iddia ettikleri gibi de gayrimeşru bir çocuk değil, Allah’ın emriyle babasız olarak dünyaya gelmiş bir çocuktur.⁶⁹⁶ Nitekim Hz. İsa’nın beşikte bir bebekken mucizevi bir şekilde konuşmasıyla, annesinin iffetli ve namuslu bir hanım olduğu ortaya konmuştur.

Toplum, ailesini ve yetiştiği çevreyi değerlendirerek Hz. Meryem’in kötü bir ailede yetişmediğini, tam tersine iyi bir çevrede yetiştiğini söylemiş; iyi ailelerin çocuklarının yanlış bir şey yapmasının daha kötü olduğunu ifade ederek⁶⁹⁷ bu hadiseye şaşırıp tepki göstermiştir. Buradan, iyi bir aileye sahip olan güzel ahlak sahibi kimselerden toplumun beklentisinin daha yüksek olduğu, bu kişiler bir hata yaptıklarında insanlar tarafından daha büyük bir tepkiyle karşılandığı anlaşılmaktadır.

Hz. Meryem’in başından geçenler, babasız bir çocuk dünyaya getiren annelerin ruh halinin anlaşılması açısından ipuçları taşımaktadır. Kişinin davranışları toplumsal değerlerle çatıştığında, o kimse toplum tarafından kınama, dışlama, baskı gibi

⁶⁹⁰ Ali İmran, 3/39, 45; Nisa, 4/171.

⁶⁹¹ Nevevî, *Riyazü's-Salihîn*, C.IV, s.184.

⁶⁹² İslamoğlu, *Adayış Risalesi*, s.112.

⁶⁹³ Ali İmran, 3/45.

⁶⁹⁴ Beydâvî, *Envaru't-Tenzil*, C.I, s.385.

⁶⁹⁵ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.III, s.219.

⁶⁹⁶ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, C.II, s.263.

⁶⁹⁷ Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açıdan Kur'an Kıssaları*, Üniversite Yayınları, Samsun 2018, s.308.

tutumlarla karşı karşıya kalmaktadır. Toplumun bu şekildeki olumsuz tutumları, Hz. Meryem'in üzerinde, ölümü istemeyi ve unutulup gitmeyi dileyecek kadar güçlü bir yaptırıma sahip olmuştur. Bu hadise, toplumun değerleri ile çatışmanın kişiye ne kadar ağır bir yük getirdiğini göstermektedir.⁶⁹⁸ Toplumun gösterdiği bu tepki aynı zamanda, aile kurumunun ve ahlaki değerlerin her dönemde önemsendiğini de ortaya koymaktadır.

Günümüzde de babasız bir çocuğun doğumu, toplumda aynı tepkilerle karşılanmaktadır. Evlilik dışı bir yolla çocuk sahibi olan anneler, özellikle de yanlarında destek olacak kimseleri bulunmadığında şaşkınlık, tedirginlik ve pişmanlık içinde kıvrınmaktadır. Bir çocuğun doğumundaki sevinç bu kimselerde görülmemekte, sevincin yerini hüznün ve pişmanlık hisleri almaktadır. Bu ruh haliyle kişi, bazen kendi canına, bazen de her şeyden habersiz olarak dünyaya gelen masum yavrunun canına dahi kıyabilmektedir. Halbuki bu meselede, en günahsız olan çocuktur. İslami ahlak ve hukuk sisteminde, bu şekilde dünyaya gelmiş çocuklar için hiçbir yasal kısıtlama, mahrumiyet ya da yetkisizliğin bulunmadığını⁶⁹⁹ belirtmek gerekmektedir. Bu nedenle bu şekilde doğan çocuklara kötü gözle bakılmamalı, onların bu meselede hiçbir sorumluluklarının bulunmadığı, temiz ve masum oldukları unutulmamalıdır.

Toplumun tepki gösterdiği bu durum, aileler tarafından da hoş karşılanmamaktadır. Bununla beraber ebeveyn, böyle durumlarda metanetini korumalı, bu durumdaki evladının yanında olarak ona gerekli desteği sağlamalıdır. Bu vaziyetteki bir kimseyi kendi haline terkederek, onu ve yaşanan bu durumu yok saymak, hiçbir şeyi düzeltmeyeceği gibi, daha olumsuz sonuçların doğmasına da yol açabilecektir.

Hz. Meryem'in yaşadığı hadise, iftiraya uğramanın çok ağır bir durum olduğunun bilincine varmak ve olayların içyüzünü bilmeden insanlar hakkında gelişigüzel konuşmamak gerektiğini göstermektedir. İnsanlara iftira atmak büyük bir günah ve kul hakkıdır. Toplumda, iftira atılan kişiye karşı olumsuz duygular ve tutumlar oluşmakta, kişiler arasındaki kardeşlik, güven ve huzur yara almaktadır. Buna göre, olayların her zaman dışardan görüldüğü gibi olmadığı unutulmamalı,

⁶⁹⁸ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, C.XII, ss.108-110.

⁶⁹⁹ Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, s.696.

meselerin aslını bilmeden, iyice anlayıp dinlemeden kişiler hakkında hüküm verilmemeli, yargısız infazda bulunulmamalıdır.

3.4. Çocuğun Cinsiyeti

Anne karnındaki çocuğun cinsiyetinin bilinmesi, geçmiş asırlarda gayba dair meseleler arasında sayılmaktayken günümüz şartlarında, belirlenmiş olan cinsiyet, gelişmiş cihazlar yoluyla öğrenilebilmektedir. Bununla beraber çocuğun cinsiyetinin ne olacağı Yüce Allah'ın takdirindedir ve bu yönüyle hala gayba dair bir meseledir. Yüce Allah “*Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O’dur...*”⁷⁰⁰ buyurarak anne karnındaki çocuğun, diğer özellikleriyle birlikte cinsiyetinin de kendi takdirinde olduğunu belirtmektedir.

Dünyaya gelen çocuk Yüce Allah'ın iradesi ve dilemesiyle, kız ya da erkek cinsiyette doğmaktadır. Kız çocukla erkek çocuğun aynı olmadığı, fiziksel ve ruhsal açıdan aralarında pek çok farkın bulunduğu bir gerçektir. Çocuklar bu farklılıklarına göre, cinsiyetleri gözönünde bulundurularak yetiştirilmelidir. Kız çocuklar kız gibi, erkek çocuklar erkek gibi yetiştirilmeli, fitratlarını bozacak tutum ve davranışlardan uzak durulmalıdır. Ebeveynler bazen, bilinçli bir şekilde kızları erkek gibi olmaya teşvik etmektedir. Bu durum ilerleyen yıllarda, çocuğun hayatında sorunlara yol açabilmektedir. Kız çocuk, kız olmaktan dolayı mutlu bir halde yetiştirilmelidir. Bu noktada annenin kızına iyi bir model olması ve kadınlara dair her özelliği ve görevi yük gibi gören bir tutum içinde olmaması önemlidir.

Erkek çocuklar için de aynı durum geçerlidir. Onun da önünde iyi bir baba modeli bulunmalıdır. Ayrıca erkek çocuğa etek giydirmek, makyaj yapmak, süslemek gibi erkek kimliğiyle bağdaşmayan işler yapılması, eşcinsel eğilimlere sebep olabileceği için⁷⁰¹ uygun değildir. Kadın örneklerinin çok olduğu ortamda büyüyen erkek çocukta da erkek kimliğinden sapmalar olabilmektedir.⁷⁰² Ebeveynin bu noktalara dikkat ederek çocuklarına cinsiyetlerine göre muamelede bulunması, sağlıklı bir kimlik gelişimi açısından önemlidir.

Çocuklar kız ya da erkek farketmeksizin, gerek ev içinde gerekse ev dışında sorumluluk almalı, ebeveynine yardımcı olmalıdır. Toplumda genellikle kız çocuklarına sorumluluk verilirken, erkek çocuklara bir görev verilmemekte, kurallara

⁷⁰⁰ Ali İmran, 3/6; aynı konu hakkında bkz. Rad, 13/8; Lokman, 31/34.

⁷⁰¹ Güneş, *Mahremiyet Eğitimi*, s.154.

⁷⁰² Yalçın, *Çocuk Gelişimi*, s.294.

uyuma noktasında erkeklere daha serbest davranılmaktadır. Aile içerisinde genellikle erkek çocuklardan bir yardım beklenmezken kız çocuklardan beklenmekte, hatta onlardan erkek kardeşlerine de hizmet etmeleri istenmektedir. Bu, yanlış bir ebeveyn tutumudur. Böyle davranıldığında erkek çocuk, hayatı boyunca hep başkalarının yardımına muhtaç olarak yaşayacaktır. Erkeklerin annelerine ve eşlerine yardımcı olması, onların erkekliklerinde bir eksiklik meydana getirmemekte,⁷⁰³ aksine onları değerli kılmaktadır. Anne-baba kız çocuklarına olduğu gibi erkek çocuklarına da sorumluluk vermeli, onları bu şekilde hayata hazırlamalıdır.

Çocuğun cinsiyeti, kimi zaman anne-baba için bir imtihan unsuru olabilmektedir. Bu durumda ebeveyn, evladının kız ya da erkek olmasından çok, iyi bir insan olmasını önemsemeli ve öncelemelidir. Hiçbir anne-baba, çocuğunun sahip olacağı yetenekleri ve sınırlılıkları önceden bilememektedir. Ayrıca onun gerek beden gerekse zihin ve ruh açısından nasıl bir insan olacağını belirleme ve seçme hakkına da sahip değildir.⁷⁰⁴ Ebeveyn gücünü aşan böyle bir durumda, çocuğunun cinsiyetinden ziyade sağlıklı olup olmadığıyla, güzel ahlaklı bir kimse olup olamayacağıyla ilgilenmelidir. Buna rağmen toplumda, çocuğun cinsiyetinin önemli görüldüğü, kız çocuklarının hor görülüp erkek çocuklarının önemsenerek bir cinsiyet ayrımcılığına gidildiği durumlar yaşanabilmektedir.

Bu anlayış bugün mevcut olduğu gibi, önceki çağlarda da pek çok toplumda görülmektedir. Bu konuda Hz. Meryem'in annesi Hanne'nin yaşadıkları bir örnektir. Hanne, karnındaki çocuğu Allah'a adanmış, onun bir din adamı olarak yetişmesini istemiştir. Bu nedenle çocuğu kız doğduğunda şaşırmıştır.⁷⁰⁵ Çünkü yaşadığı toplumda kadın, bazı fiziksel ve toplumsal kısıtlamalarla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu yüzden onun din adamı olamayacağını düşünmüştür. Fakat Allah Teâlâ kızını hoşnutlukla kabul edince,⁷⁰⁶ bu şaşkınlığın yerini sevinç ve mutluluk almıştır. Aradan asırlar geçmiş olsa da bu örnekte olduğu gibi, kız çocuklarına farklı gözle bakıldığı, erkeklerle aynı hakların kendilerine tanınmadığı durumlar halen yaşanmaktadır.

Oysa Allah, Kur'an'da erkek ve kadınların mükellefiyetler bakımından aynı derecede sorumluluğa sahip olduğunu bildirmiştir: *“Erkek olsun, kadın olsun, her*

⁷⁰³ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, s.228.

⁷⁰⁴ Bilgin, *İslam ve Çocuk*, s.61.

⁷⁰⁵ Ali İmran, 3/36.

⁷⁰⁶ Ali İmran, 3/37.

kim de mümin olarak iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.”⁷⁰⁷ Allah Teâlâ, kullarına kadın ve erkek olarak değil, insan nazarıyla baktığını ve amellerini de buna göre değerlendireceğini ifade etmektedir. Bu ayet, cinsiyet ayrımcılığının önünde bir engeldir. Kadın ve erkek, Allah katında sorumluluklar bakımından aynı konumdadır; kim iyilik yaparsa onun karşılığını görecektir, kim de kötülük yaparsa onun karşılığını görecektir.⁷⁰⁸ Kadın yahut erkek olması durumunu değiştirmeyecek, kendi seçimleri olmayan farklılıklarından dolayı haksızlığa uğratılmayacaktır.

Allah kâinattaki bütün varlıkları olduğu gibi, insanoğlunu da erkekler ve dişiler olmak üzere çiftler halinde yaratmıştır.⁷⁰⁹ Buna göre bütün insanlar yaratılış bakımından eşittir. Birinin diğerine üstünlüğü söz konusu değildir. İnsanlar arasında bir üstünlük olacaksa o da ancak ahlaki üstünlük ve fazilettir.⁷¹⁰ Yüce Allah, insanların Allah katında en değerli olanının, O’ndan en çok sakınıp korkan kimse olduğunu bildirmiştir.⁷¹¹ Kimse doğuştan imtiyazlı ya da doğuştan mahrum değildir. Öyleyse kimse renginden, ırkından, cinsiyetinden dolayı birbirine üstünlük taslamamalı, övünmemelidir. İslam dini cinsiyet odaklı değil insan odaklı bir dindir.

Eski Çin, Japon ve Hint toplumlarında, Yunan ve Roma medeniyetlerinde kadın erkekten aşağı bir konumda düşünülmüş, bir mal gibi alınıp satılmış, bazen eşya ve hayvanlarla bir tutulmuş, hukuki bir güvenceye sahip olamamıştır. Yahudilik ve Hristiyanlık, ilk dönemlerinde Allah’a kulluk yönünden kadın ile erkek gibi bir ayrımın olamayacağını vurgulamış, kadının durumunu düzeltmek için gayret göstermiştir. Fakat her iki dinde de zamanla meydana gelen bozulmalar neticesinde, kutsal metinlere kadın aleyhinde bölümler girmeye başlamış, kadın “şeytanın arkadaşı, insanın cennetten kovulma sebebi, insan olup olmadığı dahi tartışmalı bulunan, kurtarıcı ruhu olmayan” bir yaratık olarak görülmüştür.⁷¹²

Buna karşın İslam’da, kadınla erkek bir bütünün parçaları ve birbirlerinin tamamlayıcısı olarak görülmektedir. İki cinsten herbirinde, diğerinde olmayan özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler üstünlük sebebi değil, birbirini tamamlayıcı

⁷⁰⁷ Nisa, 4/124; aynı konu hakkında bkz. Ali İmran, 3/195; Nahl, 16/97; Mümin, 40/40.

⁷⁰⁸ Zilzal, 99/7-8.

⁷⁰⁹ Nisa, 4/1; Fatır, 35/11; Yasin, 36/36; Zuhuruf, 43/12; Zariyat, 51/49; Necm, 53/45-46; Kıyame, 75/39; Nebe, 78/8; Leyl, 92/3.

⁷¹⁰ Mevdûdî, *Tefhimü 'l-Kur'an*, C.V, s.49.

⁷¹¹ Hucurat, 49/13.

⁷¹² Karaman, *Aile İlmihali*, s.17.

özelliklerdir. Allah katında üstün olan, O'nun emir ve yasaklarına uygun hareket edendir. Bu gerçeğe rağmen insanlar, Hz. Havva'nın Hz. Adem'i aldatarak cennetten kovulmasına sebep olduğu şeklinde yanlış bir inanışa sahip olmuş, bu düşünce neticesinde zaman içerisinde, kadınlar hakkında olumsuz bir yargı ortaya çıkmıştır. Halbuki Hz. Adem ve Hz. Havva'yı aldatan ikisinden biri değil, şeytandır.⁷¹³ Hz. Adem ve Hz. Havva birlikte aldanmış, birlikte hata işlemiş, birlikte pişman olup tevbe etmiş ve yeryüzüne birlikte gönderilmiştir.⁷¹⁴ Kadın ve erkek, insan olmaları açısından aynı değerde olan iki varlıktır. Hz. Peygamberin ifadesiyle "Kadın ve erkek, bir bütünün iki eşit yarısıdır."⁷¹⁵

İslam'a göre kadının konumu böyle iken, İslamiyetten önceki Arap toplumunda ise kadına bakış açısı çok farklıdır. Bir kız çocuğu dünyaya gelen kimsenin durumunun anlatıldığı ayet, o dönemde kadının bulunduğu konum hakkında bilgi vermektedir: *"Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!"*⁷¹⁶ Kızları hor gören bu tutum, bu kimselerin cahillikte ne kadar aşırıya gittiklerini göstermektedir. Onlara kızlarının olduğu söylendiğinde, yüzlerinin -utançtan yahut üzüntüden- karardığı,⁷¹⁷ adeta kaçacak yer aradıkları anlaşılmaktadır. "Yüzün kararması" ifadesi, kişinin üzüntüsünü anlatan bir deyimdir. Bu ifadeyle kastedilen, yüzün gerçekten kararması değil üzüntülü ve öfkeli bir halde bulunmasıdır.⁷¹⁸ Sevinen kişinin yüzünün aydınlanıp ışıldadığı gibi, hüznlenen kişinin yüzü de solup kararmaktadır.⁷¹⁹ Toplumdaki kız çocuklarına karşı takınılan olumsuz tutum, kızı doğan birini utandırıp öfkelenlendirmekte, bu öfke daha sonra yüzünün rengini değiştirmektedir. Bu durum, toplumda yerleşmiş olan yanlış düşünce ve inanışların, töre ve geleneklerin, insanları psikolojik ve biyolojik açıdan etkilediğini ortaya koymaktadır.⁷²⁰

O dönemki Arap toplumunda, kız çocuğu sahibi olan kişi, bu durum sanki utanılacak bir şeymiş gibi insan içine çıkamamakta, ya utanç içinde onu büyütme

⁷¹³ Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.IV, s.214.

⁷¹⁴ Bakara, 2/36-38.

⁷¹⁵ Ebu Davud, "Taharet", 94.

⁷¹⁶ Nahl, 16/58-59; aynı konu hakkında bkz. Enam, 6/137; Zuhuruf, 43/17; Tekvir, 81/8-9.

⁷¹⁷ Beydâvî, *Envaru't-Tenzil*, C.III, s.185.

⁷¹⁸ Sâbûnî, *Sâfvetü't-Tefasir*, C.III, s.324.

⁷¹⁹ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XIV, s.254.

⁷²⁰ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, C.X, ss.538-540.

ya da bu duruma tahammül edemeyip o masum yavrucağın canına kıymaktaydı. Toplumda, savaşlarda yarar sağlayamayan, fiziksel açıdan erkekten daha zayıf olan⁷²¹ kız çocukları istenmemekte, erkek çocuklarsa ilerde kabilenin savaşçıları olacağı için özellikle talep edilmekte, sayılarının çokluğuyla övünülmekteydi. Ayrıca savaşlarda kız çocukları ve kadınların esir düşmeleri ve alınıp satılmaları, onur kırıcı bir durum olarak görülmekte, bu sebeple de kız çocuğu sahibi olmak bir utanç sebebi olarak algılanmaktaydı. Bir çocuğun dünyaya gelmesi, anne-baba için sevinilecek bir durum olduğu halde, kızının doğduğu haberini alan baba, üzülp utanmakta ve öfkelenmekteydi. Bu cahilane anlayışın baskısı altında kalan, bununla beraber yaratılıştaki babalık duygusunun etkisinden de kurtulamayan bu kimselerin⁷²² içlerinde bulundukları zor durum, ayette çarpıcı bir şekilde ifade edilmiştir.

Araplar kız ve erkek ayrımcılığında öyle ileri gitmişlerdi ki, yeni doğmuş hayvanların etlerini sadece erkeklere verir, kadınlara ise haram kılarılardı. Bununla beraber eğer hayvan ölürse, bundan erkeklerle beraber kadınlar da yiyebilirdi.⁷²³ Anlaşıldığına göre, toplumda erkekler kadınları kendileriyle aynı konumda görmemekte, onları bazı haklardan yoksun bırakmaktaydı. Cahiliye Araplarının bu konuda yaptığı yanlışlardan biri de, kendilerinin istemediği kız çocuklarını Allah’a isnad etmeleri idi. Bu kimseler, meleklerin Allah’ın kızları olduğuna inanır, kız şeklinde putlar yapar ve onlara taparlardı.⁷²⁴ Erkek çocukların kendi evlatları olduğunu gururla söylerken, kendilerinin utanç duyduğu, ikinci sınıf varlıklar olarak gördüğü kızları Allah’a nispet etmeleri çirkin bir adetti. Bu bilgiler, İslamiyet gelmeden önce, müşrik Arapların cehalette ne derece ileri gittiklerini göstermektedir.

Günümüzde de, kız çocuğu hakkındaki bu tür yanlış düşüncelerin tezahürleri görülmeye devam etmektedir. Kültürümüzde yer alan “erkek ocak malı, kız el malı”, “Erkek adamın erkek evladı olur” gibi deyim ve atasözleri, bazı ebeveynlere kaç çocuğu olduğu sorulduğunda sadece erkeklerin sayısının söylenmesi, erkek çocuğun kız çocuktan daha uzun süre emzirilmesi, erkek çocuğun okula gönderilirken kız çocuğun gönderilmemesi gibi yanlış uygulamalar, toplumun kız çocuğa ve erkek çocuğa olan bakış açısını ortaya koymaktadır. Toplumda kız çocuklarının, özellikle mal paylaşımı, eğitim imkânları gibi meselelerde mahrum bırakıldığı görülmektedir.

⁷²¹ Mukatil Bin Süleyman, *Tefsir-i Kebir*, C.III, s.607.

⁷²² Karaman, vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.III, s.410.

⁷²³ Enam, 6/139; Mevdûdî, *Tefhimü’l-Kur’an*, C.I, s.602.

⁷²⁴ İsra, 17/40; Nahl, 16/57; Saffat, 37/149-150, 153; Zuhuruf, 43/16, 18-19; Tur, 52/39; Necm, 53/21.

Erkek çocuğun tercih edilmesinin nedenleri; ailenin ismini devam ettirmesi, maddi yardım, yaşlılıkta destek arama, el emeği ve bilek gücü gibi faydacı sebeplerdir.⁷²⁵ Ebeveyn bu yanlış düşünce ve davranışları bir kenara bırakarak kız ya da erkek ayırt etmeksizin, çocuğun cinsiyeti ve bunun sağlayacağı yarardan çok, onun varlığına değer vermelidir. Allah Teâlâ Hz. Meryem'i, "nadide bir bitki" misali yetiştirdiğini söyleyerek,⁷²⁶ bir kız çocuğuna nasıl değer verilmesi ve yetiştirilmesi gerektiğini açıklamıştır. Bahçede yetişen bir bitkiye nasıl özen göstermek ve bakım yapmak, zararlı otlardan ayıklamak, onunla ilgilenmek gerekiyorsa ebeveyn de kız çocuğu için aynı itinaı göstermelidir.⁷²⁷ Hz. Peygamber iki ya da üç kız çocuğunu iyi bir şekilde yetiştiren ebeveynle, cennette beraber olacakları müjdesini vermiştir.⁷²⁸

Kur'an'daki ayetler ve Hz. Peygamberin uygulamalarıyla birlikte, çocuğun cinsiyetinin Yüce Allah'ın takdiriyle gerçekleştiği, insan olmaları bakımından her iki cinsin de aynı konumda oldukları anlaşılmıştır: *"Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Dilediğini yaratır; dilediğine kız çocukları, dilediğine de erkek çocukları bahşeder. Yahut onları, hem erkek hem de kız çocukları olmak üzere çift verir. Dilediğini de kısır kılar..."*⁷²⁹ Ayette de ifade edildiği gibi çocuk, Allah'ın kuluna verdiği bir nimettir ve bu nimetin nasıl olacağına, sahibi olan Allah karar vermektedir. Nimet, Allah'ın verdiği şekliyle kula faydalıdır. Allah'ın verdiği nimetten sual etmek, nimete nankörlük anlamına gelmektedir.

Çocuk hakkında edilen şikâyetlerin, çocuğu olduğu kadar onu vereni de inciteceği hatırdan çıkarılmamalıdır.⁷³⁰ Erkek çocuğu olan sevinmemeli, kız çocuğu olan üzülmemeli,⁷³¹ cinsiyeti ne olursa olsun her bir çocuğun dünya süsü ve sevinci olduğu⁷³² bilinmelidir. Zira kişinin, dünya ve ahirette hangi evladının kendisi için daha hayırlı olacağını bilmesi mümkün değildir. Toplumda, üstün gördüğü evladiyla sorunlar yaşayıp mağdur olan ve neticede hor gördüğü çocuğuna muhtaç kalan pek

⁷²⁵ Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'an'a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayrımcılığı", *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sy.10/1, Malatya 2005, s.80.

⁷²⁶ Ali İmran, 3/37.

⁷²⁷ Kasapoğlu, "Kur'an'a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayrımcılığı", s.92.

⁷²⁸ Tirmizî, "Birr", 13.

⁷²⁹ Şura, 42/49-50.

⁷³⁰ Tongar, *Fıtrat Pedagojisi-2 Peygamberlerin Çocuk Eğitimi Metodları*, s.143.

⁷³¹ Gazâlî, *İhyâ'u Ulûmi'd-Dîn*, C.II, s.122.

⁷³² Kehf, 18/46.

çok ebeveyn örneği görülmektedir. Bu durum, ebeveynler için bir örnek ve ibret teşkil etmektedir.

Allah dilemedikçe bir kimse, ne kadar güç sahibi olursa olsun bir evlat sahibi olamamakta, kendi çabalarıyla dilediği gibi kız ya da erkek çocuk dünyaya getirememektedir. Çocuğu bir mucize olarak yaratan Allah, cinsiyetini de kendisi belirlemektedir. Bu konuda ne annenin ne de babanın bir sorumluluğu söz konusu değildir. Kur'an'da Necm suresinin 45. ve 46. ayetlerinde çocuğun cinsiyetinin, erkekten gelen spermin eril veya dişil karakterli oluşuna bağlı olduğuna işaret edilmiştir.⁷³³ Babadaki erkek karakteri taşıyan bir sperm yumurtayı aşırsa çocuk erkek, kadın karakteri taşıyan sperm yumurtayı aşırsa çocuk kız olmaktadır.⁷³⁴

Buna rağmen bazı toplumlarda, çocuğun cinsiyetini belirleyen anneymiş gibi, erkek çocuğu olmayan kadınlar aşağılanmakta ve cezalandırılmaktadır. Bu yanlış düşünce, bugün geçmişe nazaran azalmışsa da tamamen ortadan kalkmış değildir. Ayette açık bir şekilde kızı da erkeği de verenin Allah olduğu, dilediğine dilediğini verdiği vurgulanmaktadır. İnsanın iradesi dışında meydana gelen bu konunun, bir üstünlük ya da kusur gibi görülmesi doğru değildir.

Hız. Peygamberin de üç erkek evladı dünyaya gelmiş fakat üçü de çok yaşamadan vefat etmiştir. Bundan dolayı bazı kimseler, onunla alay edip soyunun kesik olduğunu söylemiştir.⁷³⁵ Allah onlara Kur'an'da, “*Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana hınç besleyendir.*”⁷³⁶ şeklinde cevap vermiştir. Rasulullahın oğullarının yaşamamasında birtakım hikmetler vardır.⁷³⁷ Bunları kavrayamayan müşrikler dünyada adını, soyunu devam ettirecek erkek evladı olmadığı için ona, “soyu kesik” anlamında “ebter” diyerek alay etmiştir.⁷³⁸ Bu şekilde çocuğu sebebiyle biriyle alay etmenin, muhatabın incinmesine yol açabilecek yanlış bir davranış olduğu anlaşılmaktadır. Ayette, asıl onunla alay edenlerin soyunun kesileceği bildirilmiştir.

Hız. Peygamberin düşmanlarının nesilleri müslüman olup onun manevi evladı durumuna girecek, dolayısıyla atalarıyla bağlantıları kalmayacak ve böylece onların

⁷³³ Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali*, Hayat Yayınları, Ankara 2017, s.328.

⁷³⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.III, s.430.

⁷³⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.IX, s.556.

⁷³⁶ Kevser, 108/3.

⁷³⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.XI, s.129.

⁷³⁸ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb*, C.XXIII, s.479.

sonu kesilecek,⁷³⁹ Hz. Peygamber ise her daim sevgi ve saygıyla anılacaktır. Ayette ifade edildiği gibi, aradan yüzyıllar geçtiği halde, bugün yeryüzünün her tarafında Rasulullah tanınıp sevilmekte, kendisine salatü selamlar getirilmekte, ismi dünyanın her tarafında günde beş vakit ezanda Allah'ın adıyla birlikte anılmakta, hayırla yâd edilmektedir. Ona soyu kesik diyenlerin ise, yeryüzünde adı sanı kalmamıştır.

Ailenin soyu erkek çocukla devam ettiği gibi, Hz. Peygamber örneğinde görüldüğü üzere, kız çocukla da devam etmektedir. Ebeveyn, çocuklarının hepsinin Allah'ın birer emaneti olduğunu unutmamalı, birini diğerine tercih etmemelidir. Anne-baba için, hem kız çocuklar hem de erkek çocuklar imtihan olduğuna göre,⁷⁴⁰ bu imtihanda iki cinse de aynı şekilde davranılmalıdır. Her iki cinsten olan çocuklara da eğitim, sağlık, çalışma gibi her türlü konuda eşit haklar sunularak⁷⁴¹ adaletli olunmalıdır. Çocuklardan birinin hakkı diğerinden daha değerli görülerek aralarında ayırım yapılmamalı, emanetin sahibine birgün hesap verileceği hatırdan çıkarılmamalıdır.

3.5. Çocuğun Engelli Olması

Engelli kavramı, doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal ve sosyal yeteneklerin çeşitli derecelerde kaybedilmesi sebebiyle, hayatını sürdürmede ve topluma uyum sağlamada güçlükleri bulunan kimseleri ifade etmektedir. Her insan ya engelli, ya bir engelli yakını ya da bir engelli adaydır.⁷⁴² Tarihin her döneminde, toplumun önemli bir bölümünü engelliler teşkil etmiştir. Geçmiş zamanlarda salgın hastalık ve savaşlar sebebiyle engellilik oranı artarken, bugün çeşitli tedbirsizlikler, iş ve trafik kazaları gibi değişik nedenlerle bu oran oldukça yükselmiştir.⁷⁴³ Dolayısıyla herkesi yakından ilgilendiren bu gerçekten korkmak değil ona karşı duyarlı, tedbirli ve hazırlıklı olmak gerekmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Havva ile Hz. Adem'in Allah'a ettikleri duada, kusursuz bir çocuk talebinde bulundukları⁷⁴⁴ görülmektedir. Çocuğun cinsiyetiyle, güzelliğiyle, gücüyle ya da başka özellikleriyle ilgili değil, sadece yaratılışının tam, noksansız ve kusursuz olması yönünde bir talepleri vardır. Demek ki bunların

⁷³⁹ Ateş, *Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali*, s.394.

⁷⁴⁰ Enfal, 8/28.

⁷⁴¹ Fidan, *Değişen Dünyada Kadın*, ss.25-32.

⁷⁴² İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadisler Işığında Engelliler*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s.11.

⁷⁴³ Komisyon, *Hadislerle İslam*, C.VI, s.273.

⁷⁴⁴ Araf, 7/189.

hepsinden daha önemlisi, çocuğun sağlıklı ve kusursuz bir şekilde dünyaya gelmesidir. Ayrıca bu dua, bir çocuğun sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesinin, ancak Allah'ın kudretiyle mümkün olacağını ifade etmektedir. Anne Allah'ın dilemesiyle hamile kalmakta, çocuk anne rahminde Allah tarafından görülüp gözetilmekte ve vakti gelince de sağlam bir vücut ve çeşitli kabiliyetlerle Allah tarafından dünyaya getirilmektedir.

Anne karnındaki çocuk, tam ve sağlıklı olarak doğabileceği gibi, bazen birtakım eksiklikler ve engellerle de dünyaya gelebilmektedir.⁷⁴⁵ Hamilelik sürecinde olan ebeveyn, bebeğinin engelli doğacağını öğrendiğinde ciddi bir travma yaşamaktadır. Anne-baba bu süreci ve duygularını doğru yöneterek, sabırlı ve metanetli olmalıdır. Ebeveyn, çocuğun engelli doğacağı anlaşıldığında, bu hamileliği sonlandırmayı akla getirmemeli, Allah'ın dilediği varlığı dilediği özellikte, dilediği zamanda ve yerde var etme yetkisinin olduğunu⁷⁴⁶ unutmamalıdır. İslam dininde, annenin hayatının korunması dışında hiçbir durumda ve şartta, hamileliğe son vermek caiz değildir.⁷⁴⁷

Çocuğun engelli olarak doğmasında, sigara, alkol kullanımı, akraba evliliği gibi farklı faktörler etkili olmakla birlikte, neticede bu durum Allah'ın takdiridir. Engelli doğulmayıp belli bir yaştan sonra da, farklı sebeplerle engelli olunabilmektedir. İçinde bulunulan bu durumu değiştirmeye ne ebeveynin ne de çocuğun gücü yetmemektedir. Böyle bir durumda ebeveyn güçlü olmalı, çocuğunun durumunu kabullenmeli ve tedavi yollarını aramalıdır. Tedavi için gerekenleri yapmakla birlikte Allah'tan ümidini kesmemeli, O'na dua etmelidir. İhtiyaç hissedildiğinde tıbbî ve psikolojik destek almanın da, ebeveyne ve çocuğa faydaları olmaktadır. Böyle durumlarda, engelli çocuğun akraba ve yakınları da sorumluluk almalı, maddi-manevi her konuda aileye destek olmalıdır. Engelli bir çocuğa sahip olan ailelerin, kendileriyle aynı durumda olan ailelerle veya bu tür derneklerle görüşmeleri de, kendilerini yalnız hissetmemeleri bakımından faydalı olacaktır.

Ebeveyn engelli çocuğuna destek olurken, diğer çocuklarını da ihmal etmemelidir. Evde bakıma muhtaç bir çocuk olduğunda, anne-baba farkında olmadan doğal bir yönelişle, hasta olan çocuğuna daha çok ilgi göstermektedir. Fakat diğer

⁷⁴⁵ Rad, 13/8; Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XIII, s.400; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.V, s.142.

⁷⁴⁶ Karabulut, *Ailemde Bir Engelli Var*, s.23.

⁷⁴⁷ Komisyon, *Aile İle İlgili Sıkça Sorulan Sorular*, s.78.

çocukların da onların sevgi ve ilgisine ihtiyaçları vardır. Ebeveyn onlara da vakit ayırmalı, her birine özel zaman dilimleri oluşturmalarıdır. Böylesi durumlarda yapılan bir hata da sağlıklı çocuğu, hasta olan çocuğa bakıcı yapmaktır. Sadece hasta ve engelli olan çocuklarda değil, sağlıklı çocuklarda da büyük olanın küçüğe bakmakla zorunlu tutulması doğru değildir.⁷⁴⁸ Kardeşinden yaşça büyük olsa da, onun da sadece bir çocuk olduğu unutulmamalıdır.

Engelli durumdaki çocuk, diğer çocuklara göre daha fazla desteğe muhtaç olmakla birlikte, bu destek onun her işini yapma şeklinde olmamalıdır. Böyle bir durumda çocuk, ebeveyne bağımlı olacaktır. Bunun yerine çocuğa, içinde bulunduğu duruma uygun sorumluluklar verilmelidir. Engelli olup da nice işler başarmış kişilerin hikâyelerini anlatmak, çocuk üzerinde olumlu tesir bırakacaktır.⁷⁴⁹ Engellilerin yeteneklerini toplum yararına kullanarak, faydalı ve üretken birer kimse olmaları için gerekli şartlar oluşturulmalıdır. Onlar kendilerine acınılmasını değil, fırsatlar sunulmasını beklemektedir. Pek çoğu, çevresinin yardımıyla hayatını sürdüren bir tüketici olmayı değil, imkân nispetinde üretici olmayı tercih etmektedir. Bu durum onları hayata bağlamakta, geleceğe dair umut aşılacaktır.

Hiz. Peygamber, mescide gelmekte zorlandığını söyleyerek evinde namaz kılmak için izin isteyen görme engelli bir sahabiye izin vermemiş, mescide gelerek cemaate katılmasını söylemiştir.⁷⁵⁰ Hiz. Peygamberin bu uygulaması, engellilerin toplumdan soyutlanmaması, hayatın doğal akışı içerisinde onların da yer alması gerektiğini göstermektedir. Aksi takdirde, bu durumdaki kişilerin hayata küserek içe kapanması, fiziksel ve psikolojik birtakım rahatsızlıklar yaşamaları gibi olumsuz durumlarla karşılaşılabilir.

Bu nedenle engelli çocuklar evden çıkarılarak sosyalleşmeleri sağlanmalı, diğer çocuklarla bir araya getirilerek toplumda farkındalık oluşturulmalıdır. Bu noktada, toplum ve devlet kurumları da üzerine düşeni yapmalıdır. Engelli çocukların eğitimi için gerekli imkânlar hazırlanmalı, yeteneklerine göre çalışabilecekleri iş imkânları sunulmalı, şehirler inşa edilirken onların ihtiyaçları da göz önünde bulundurularak hayatlarını kolaylaştıracak tedbirler alınmalıdır. Ayrıca dinî bilgi edinmeleri için uygun ortam ve materyaller hazırlanmalı, ibadet etmek isteyenlerin ibadethanelere rahatça gidebilmeleri için gerekli düzenlemeler

⁷⁴⁸ Tongar, *Kardeş Kardeş Geçinen Çocuklar Yetiştirmek*, s.124.

⁷⁴⁹ Atlı, *Aile ve Çocuk Eğitimi Üzerine Sohbetler*, s.160.

⁷⁵⁰ Ebu Davud, "Salat", 46.

yapılmalıdır. Bu tür imkânların kendilerine sağlanması, engelli çocukların sosyalleşmelerine ve maneviyatlarının güçlenmesine katkı sağlayacaktır.

Engelli kimselerin dinî yükümlülüklerini yerine getirmeleri de, onları manevi bakımdan güçlendirecektir. Allah bu sorumluluklarını yerine getirirken yaşayabilecekleri zorluklar noktasında, onlara kolaylıklar sağlamıştır. İslam dininde, engelli olmanın insanda meydana getirdiği güç kaybı, yükümlülüklerde dikkate alınmış,⁷⁵¹ hasta ve engelli kimseler başta cihat olmak üzere birçok yükümlülüğten muaf tutulmuş,⁷⁵² ibadetlerini yerine getirme konusunda kendilerine ruhsatlar tanınmıştır: “*Âmâya güçlük yoktur; topala güçlük yoktur; hastaya da güçlük yoktur. (Bunlara yapamayacakları görev yüklenmez; yapamadıklarından dolayı günahkâr olmazlar.)...*”⁷⁵³

Ayette, kimseye gücünün üstünde bir sorumluluk yüklenmemesi, engelli ve hasta kimselere karşı müsamahalı davranılması istenmektedir. Burada engellilerin dinî görevlerini yerine getirmekle sorumlu olmadıkları söylenmemekte, bu konuda onlara kolaylıklar tanındığı ve güçlerinin yettiği kadarından sorumlu olduklarına işaret edilmektedir. Bu durumda, akıllı ve baliğ olan engelli çocuk, imkânı nispetinde, dinî yükümlülüklerle sorumlu olmaktadır. Ebeveyn bu durumun bilincinde olmalı, engelli çocuğunun eğitimiyle ilgilendiği gibi ibadet hayatıyla da ilgilenmelidir. Maneviyatının güçlenmesinin, çocuğa fiziksel ve ruhsal anlamda da faydaları olacaktır. Anne-baba bu durumdaki çocuklarına, her konuda olduğu gibi ibadetlerini yerine getirebilmeleri noktasında da, destek ve örnek olmalıdır.

Yapılan bir araştırmada, engelli bireylerin bakımını büyük oranda annesinin ve eşinin üstlendiği belirlenmiştir.⁷⁵⁴ Bu sonuç, aile kurumunun engelli kimseler için ne kadar değerli olduğunu göstermektedir. Ebeveynine sevgi ve minnetle bağlı olan çocuk, aynı zamanda en çok da onlara karşı nazlanmaktadır. Aile, engelli çocuğunu her haliyle kabullendiğini, bir yük gibi görmediğini ona hissettirmeli, huysuzluklarına tahammül etmelidir.⁷⁵⁵ Oldukça duyarlı olan engelli bireyler, en küçük bir kırıncı söz ya da küçümseyici bir ifadenin farkına varacağı için, gerek aile

⁷⁵¹ Karagöz, *Ayet ve Hadisler Işığında Engelliler*, s.101.

⁷⁵² Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.IV, s.100.

⁷⁵³ Nur, 24/61.

⁷⁵⁴ Merve Gül Olgun, “Kısa Kısa”, *Diyanet Aylık Dergi Aile Eki*, Ankara 2014, Sy. 281, s.11.

⁷⁵⁵ Halime Karabulut, *Ailemde Bir Engelli Var*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ailem-5, Ankara 2014, s.15.

üyeleri gerekse diğer kimseler, bu tür konuşmalardan hatta imadan dahi uzak durmalıdır.

Kur'an'da, engelli kimselere karşı bu noktada hassas olunması, onlarla iyi bir iletişim içerisinde bulunulması öğütlenmektedir. Abese suresinin ilk ayetleri,⁷⁵⁶ bu konu hakkında bilgi vermekte, Allah'a ve Peygambere yönelen görme engelli bir kimsenin, inkâr ve isyan eden zengin ve itibarlı birinden daha kıymetli olduğunu, bu durumdaki kimselere değer verilerek incitilmemeleri gerektiğini belirtmektedir. Hz. Peygamberin Mekke'nin ileri gelenleriyle ilgilendiği bir sırada, görme engelli sahabe Abdullah b. Mektûm⁷⁵⁷ yanına gelerek ona sorular sormuş, Hz. Peygamber ise bu durumdan hoşnut olmamıştır. Bu durum üzerine Rasulullah, bu ayetlerle uyarılmıştır.⁷⁵⁸

Allah Rasulü engelli kişilere değer verip onlarla ilgilenmekte, yeteneklerine göre farklı sorumluluklar vererek toplumsal hayata onları da dahil etmekteydi. Hz. Peygamberin âmâ olan sahabiye davranışı, ona değer vermediğinden dolayı değildi. Yanına geldiği esnada, İslam'ın daha hızlı yayılması noktasında etkili olabilecek şehrin ileri gelen kimseleriyle konuşmakta, onları ikna etmeye çalışmaktaydı. Onlar İslam'ı kabul ettiğinde, kendilerini takip eden aile ve çevrelerinin de daha kolay kabulleneceklerini düşünerek onlarla ilgilendiği bir sırada, sahabinin söze karışması onun çabalarını etkisiz bırakmaktaydı. Bundan dolayı Hz. Peygamber bu durumdan hoşnut olmamış ve gelişinin zamansız olduğunu düşünmüş, tepkisi de yüz ifadesine yansımıştı. Yüce Allah, Hz. Peygamberin bu davranışını uygun görmeyerek kendisini uyarmış ve gerçekten Allah'a yönelmek isteyenlerle ilgilenmesini ona emretmiştir.⁷⁵⁹

Bu hadise, sosyal dereceleri ne olursa olsun, iyi niyet sahibi, salih amel işleme arzusunda olan kimselerle ilgilenme ve onlara destek olmanın, ne kadar mertebeleri yüksek olsa da inançsız, gururlu ve kibirli kimselere karşı tercih edilmesi gerektiğini göstermektedir.⁷⁶⁰ Allah, dine davet adına da olsa, mümin bir âmâdan yüz çevrilip

⁷⁵⁶ Abese, 80/1-10.

⁷⁵⁷ Abdullah b. Ümmü Mektûm, Hz. Hatice'nin dayısının oğludur. Medine'ye ilk hicret eden muhacirlerdendir. Hz. Peygamber çeşitli vesilelerle Medine'den ayrılırken, bu kişiyi on üç defa kendi yerine vekil bırakmıştır.

⁷⁵⁸ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.VII, s.39.

⁷⁵⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.X, s.320.

⁷⁶⁰ Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadis*, C.I, s.254.

müşriklere iltifat edilmesine razı olmamıştır.⁷⁶¹ Anlaşıldığına göre, engelli kimselerin yok sayılmaması, onlara değer verilerek hassasiyetlerinin farkında olunması, istek ve ihtiyaçlarının önemsenmesi gerekmektedir. Hz. Peygamber, bu olaydan sonra Abdullah b. Mektûm'a ikramda bulunmuş, karşılaştığında bir ihtiyacı olup olmadığını sormuş, onunla ilgilenmiştir.⁷⁶²

Her insan değerlidir ve bu değeri, insan olarak yaratılmakla doğuştan elde etmektedir. Kadın ya da erkek hasta ya da sağlıklı olmak, insanın değerini artırmadığı gibi kıymetini de düşürmemektedir. Sağlıklı olmak gibi engelli olmak da bir imtihandır. Sağlıklı çocuğa sahip olmak övünülecek bir şey olmadığı gibi, engelli çocuğa sahip olmak da utanılacak bir şey değildir.⁷⁶³ Engelli kimse ve yakınları sırandıkları bu imtihanda, isyan etmeyip sabırlı ve metanetli davranabilirse, bu durum manevi dereceler kazanmalarına vesile olacaktır. Hz. Peygamber görme engelli olup da bu duruma sabreden kişiye, Allah Teâlâ'nın ahirette cenneti nasip edeceğini haber vermiştir.⁷⁶⁴

Engelli çocuk ve ailesinin, yaşadıkları sıkıntıların arkasında bir günah ya da kusur aramaları ya da Allah tarafından cezalandırıldıklarını düşünmeleri doğru değildir. Hiç günahı olmayan peygamberler dahi pek çok musibete uğramış, bunlara sabrederek tüm insanlığa örnek olmuştur.⁷⁶⁵ Dünyada yapılan hataların cezası, ahirette görülecektir. Kur'an'da, yapılan hata ve günahların cezasının dünyada verilmesi durumunda, yeryüzünde yaşayan kimse kalmayacağı haber verilmektedir.⁷⁶⁶ Dolayısıyla engelli çocuk ya da ebeveyni, bu konuda kendisini suçlamamalı, dünya hayatında herkesin bir sınavı olduğunu ve çeşitli mahrumiyetlerle sırandığını unutmamalıdır.

İnsan sağlığı yerindeyken bunun kıymetini bilmeli, hastalık ya da engellilik gibi durumlar gelmeden önce tedbirini almalıdır. Her sağlıklı kimsenin aynı zamanda bir engelli adayı olduğu unutulmamalı, engellilere fiziksel, ruhsal, sosyal ve manevi anlamda destek olunmalıdır. Toplum engelli bireyleri dışlamamalı, varlıklarına saygı duymalı; bu kimseler yeteneklerine uygun alanlarda istihdam edilerek topluma kazandırılmalıdır.

⁷⁶¹ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XXII, s.571.

⁷⁶² Karagöz, *Ayet ve Hadisler Işığında Engelliler*, s.19.

⁷⁶³ Karabulut, *Ailemde Bir Engelli Var*, s.23.

⁷⁶⁴ Buhârî, "Merda", 7.

⁷⁶⁵ Karagöz, *Ayet ve Hadisler Işığında Engelliler*, s.68.

⁷⁶⁶ Fatır, 35/45.

3.6. Çocuğun Evlat Edinilmesi

Başkasına ait bir çocuğu kendi çocuğu olarak kabul etme anlamına gelen evlat edinme, geçmişte ve günümüzde varolan toplumsal bir gerçekliktir.⁷⁶⁷ Evlat edinilen çocuk ile evlat edinen aile arasında, çocuk-ebeveyn ilişkisi gibi bir ilişki kurulmaktadır. Bu sayede bakıma ve korunmaya muhtaç olan çocuklar bir aileye kavuşmakta, evlat sahibi olmayan ailelerin özlemi bu yolla giderilmiş olmaktadır.

Tarih boyunca tüm toplumlarda görülen evlat edinme adetinin, Araplar arasında da yaygın olduğu bilinmektedir. İslamiyetten önce bu toplumdaki kişiler, gayreti, yiğitliği ve görünüşü hoşuna giden çocukları -babaları belli olsun veya olmasın- evlat edinmekte, kendi soy kütükleriyle ilişkilerini keserek onları kendi soylarına eklemekteydi.⁷⁶⁸ Çocuk, kendisini evlat edinen kişinin öz oğlu sayılır, onun adıyla çağırılırdı. Ayrıca birbirlerine mirasçı olurlar, aralarında nikâh yasakları oluşurdu. Evlatlık olan kişi, evlat edinenin kızı, kız kardeşi, halası ve teyzesiyle evlenemez; evlat edinen de evlatlığının dul veya boşanmış eşiyle evlenemezdi.⁷⁶⁹

Toplumda bu şekildeki bir evlat edinme âdeti, İslam'ın ilk yıllarında devam etmiş olsa da, Medine döneminde nazil olan şu ayetlerle birlikte, evlatlıkların öz evlat gibi olmadığı bildirilmiş,⁷⁷⁰ onların kendi soyadlarıyla yani babalarına nisbet edilerek çağırılmaları gerektiği belirtilmiştir:

“Allah, bir adamın içinde iki kalp yaratmadığı gibi, “zihar” yaptığınız eşlerinizi de analarınız yerinde tutmadı ve evlatlıklarınızı da öz oğullarınız olarak tanımadı. Bunlar sizin ağızlarınıza geliveren sözlerden ibarettir. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola O erdştirir. Onları (evlat edindiklerinizi) babalarına nisbet ederek çağırın. Allah yanında en doğrusu budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onları din kardeşleriniz ve görüp gözettiğiniz kimseler olarak kabul edin...”⁷⁷¹

Bu ayetlerle birlikte evlatlık müessesesi kaldırılmış, insanların kendilerini gerçek babalarından başkalarına nisbet etmeleri yasaklanmıştır. Bu emrin uygulanmasıyla ilgili ilk yapılan yenilik, Hz. Peygamberin evlatlığı olan Hz. Zeyd'in, artık Zeyd b. Muhammed yerine, babasına nisbet edilerek Zeyd b. Harise adıyla çağırılmasıdır.⁷⁷² Ayetlerde kimsesiz veya korunmaya muhtaç bir çocuğun bakımının üstlenilmesi yasaklanmamış, nesebin karışmasıyla sonuçlanacak yöntemler yasaklanmıştır. Buna göre, evlat edinilen çocukların soylarıyla bağlarının

⁷⁶⁷ Mehmet Akif Aydın, “Evlat Edinme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XI, İstanbul 1995, s.527.

⁷⁶⁸ Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmî'l-Kur'an*, C.XIV, s.16.

⁷⁶⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.VII, s.132.

⁷⁷⁰ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, C.VI, s.47.

⁷⁷¹ Ahzab, 33/4-5; ayrıca bkz. Ahzab, 33/40.

⁷⁷² Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.IV, s.389.

kesilmemesi ve soyadlarının değiştirilmemesi gerekmektedir. Bu durumdaki çocukların ebeveynleriyle irtibatları sağlanmalı, böylece nesepleri korunmalıdır.

Zira gerçek nesebini sonradan öğrenen evlatlıklar, benliklerinde büyük bir yıkım hissetmektedir. Çünkü aidiyet duygusu, bir insanın kişiliğini ayakta tutan temel unsurlardandır. Bundan dolayı evlat edinilen çocuğa, uygun bir zamanda, ailesi ile ilgili gerçek söylenmelidir. Altı yaş ile on yaş arası bunun için en uygun yaşlardır. Çünkü beş yaşından önce çocuk durumu anlayamayacak kadar küçük olduğu, ergenlik dönemindeki gencin tepkisi de öngörülemeyeceği için, bu yaş aralığı uygun görülmektedir. Böylece çocuk, hem durumu anlayacak kadar büyümüş hem de anne-babadan soğumayacak kadar onlara bağlanmış olacağından bir sorunla karşılaşmayacaktır.⁷⁷³

İslam dininde himayeye muhtaç çocuklara bakmak ve onları büyütmek, ahlaki bir erdem ve aynı zamanda insani bir sorumluluktur. Ancak bunu yapmak için çocuğun kendi soy kütüğü ile ilişkisini kesmek, öz anne-babasını unutturmak kimsenin hakkı olmadığı gibi; mirasçılar arasına katmak, aile içinde mahremiyet bakımından öz evlat gibi davranmak da doğru değildir.⁷⁷⁴ Evlat edinen ailenin, çocuğu kendi soy kütüğüne kaydetmesi durumunda, ileride nesep sorunları ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca başta miras hukuku olmak üzere doğabilecek hukuki sorunlar da sakınca arz etmektedir.

Bu gibi nedenlerle Kur'an'da, evlat edinilen çocukların öz evlat gibi değerlendirilemeyeceği bildirildikten ve böylece aralarındaki nikâh yasakları kalktıktan sonra, evlatlıkların boşandığı eşlerle evlenilebileceği anlaşılmıştır: *"...Zeyd, o kadından ilişkisini kesince biz onu sana nikâhladık ki evlatlıkları, karlılarıyla ilişkilerini kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) müminlere bir güçlük olmasın..."*⁷⁷⁵

Ayette bahsi geçen Hz. Zeyd, çocukken esir düşüp köle olarak satılmış, onu satın alan Hz. Hatice, Hz. Peygambere hediye etmiştir. Daha sonraki zamanlarda ailesi yanına gelmiş, fidye verip onu geri almak istemiştir. Fakat o ailesiyle geri dönmek istemeyince, Hz. Peygamber onu evladı olarak ilan etmiş, azad edip hürriyetine kavuşturmuştur. Allah Rasulünün halasının kızı olan Hz. Zeyneb ise,

⁷⁷³ Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, s.278.

⁷⁷⁴ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.IV, s.366.

⁷⁷⁵ Ahzab, 33/37.

Kureyş'in soylu ailelerinden birine mensuptur. Kendisi istememesine rağmen, Allah ve Rasulünün isteğiyle Hz. Zeyd'le evlenmiştir. Hz. Zeyd ile Hz. Zeyneb'in evliliğinde sorunlar yaşanınca Hz. Zeyd, Hz. Peygambere gelerek eşini boşamak istediğini söylemiş, Hz. Peygamber ise ona boşanmamasını tavsiye etmiştir. Fakat aralarındaki sorunlar devam edince, bu evlilik bir süre sonra boşanma ile son bulmuştur.⁷⁷⁶

Hz. Zeyd eşinden ayrıldıktan ve iddet müddeti de sona erdikten sonra, Hz. Peygamber Hz. Zeyneb'le evlenmiştir. Ayette geçen "Biz onu sana nikâhladık" ifadesi, bu evliliğin kişisel bir arzuyla değil, Allah'ın emriyle olduğunu göstermektedir. Böylece evlat edinilen çocukların öz evlat gibi kabul edilerek, dul kalan eşleriyle evlenilemeyeceği inancı toplumdan kaldırılmıştır. Allah, insanlar tarafından başka türlü kabullenilmesi zor olan toplumsal bir yeniliği, peygamberi aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Evlatlık kurumunun kaldırılmasında, Hz. Peygamberin bizzat topluma örnek olması gerekmiştir. Toplum tarafından haram kabul edilen fakat aslında helal olan bir meselede, önyargıları ortadan kaldırmak ve onun helal olduğunu bildirmek, Allah'ın Rasulü olarak Hz. Peygamberin görevidir.⁷⁷⁷

Bu hadise, yanlış adet ve geleneklerin toplumdan kaldırılması ya da faydalı bir meselenin gelenek haline getirilmesinde, toplumda lider ve önder konumundaki kimselerin modelliğine ihtiyaç olduğunu göstermektedir.⁷⁷⁸ Hz. Peygamberin örnekliğiyle birlikte toplumda, evlat edinilen çocukların öz evlat gibi kabul edilemeyeceği anlaşılmıştır. Buna göre, kişi öz oğlunun ayrıldığı hanımıyla evlenemezken, evlatlığının ayrıldığı hanımıyla evlenebilmektedir. Çünkü evlatlık, evlat edinenin çocuğu değil din kardeşidir.

İslam dininin evlatlık müessesesini kaldırması, kimsesiz çocuklarla ilgilenilmeyeceği anlamına gelmemektedir. Çünkü ihtiyaç sahibi çocuklarla ilgilenmek, ihtiyaçlarını karşılamak ve onları yetiştirmek, büyük bir sevap kapısı olmakla birlikte ayrıca bir insanlık görevidir.⁷⁷⁹ Hz. Peygamber yetim ve kimsesiz çocuklara kol kanat geren kimseyle, cennette yan yana olacağını haber vermiştir.⁷⁸⁰

⁷⁷⁶ Hamidullah, *Aziz Kur'an*, ss.570-571.

⁷⁷⁷ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.IV, ss.422-427.

⁷⁷⁸ Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadis*, C.VI, s.33.

⁷⁷⁹ Komisyon, *Aile İle İlgili Sıkça Sorulan Sorular*, s.120.

⁷⁸⁰ Müslim, "Zühd", 42.

Bu durumdaki çocukların himaye edilerek topluma kazandırılması, fertler açısından önemli olduğu kadar, toplumların geleceği açısından da önemli ve gereklidir.

Özellikle son yıllarda, savaşlar, çeşitli sebeplerle aile kurumunun dağılması, evlilik dışı beraberlikler vb. pek çok sebeple kimsesiz çocukların sayısında büyük bir artış olmuş ve bu çocukların bakımı ve himayesi sorunu ciddi bir problem olarak ortaya çıkmıştır. İslam hukuku, korunmaya muhtaç çocukların mümkün olduğunca bir aile içerisinde büyümelerini öngörmüştür. Bu çocukların, ebeveyninden biri yoksa diğersinin yanında bakılması, her ikisi de yoksa masrafı devlet tarafından karşılanarak bir aile ortamında yetiştirilmesi gerekmektedir.⁷⁸¹ Buna göre, himayeye muhtaç çocuklar toplum tarafından sahiplenilmeli, sıcak ve huzurlu bir aile ortamında yetişmeleri temin edilmelidir.

Tarihin her döneminde bakıma ve korunmaya muhtaç çocuklar varolduğu gibi, onlara kol kanat geren şefkatli yürekler de varolagelmıştır. Hz. Yusuf'un köle olarak satıldığı kimsenin, onu evlatlık almayı düşünmesi ve onun hakkında iyi düşünceler beslemesi,⁷⁸² ayrıca Firavunun hanımı Asiye'nin⁷⁸³ Hz. Musa'yı bulduğu zaman, aynı düşüncelerle bu çocuğu evlatlık alarak büyütmeyi düşünmesi;⁷⁸⁴ insanlık tarihi boyunca kimsesiz ve aciz haldeki çocuklara karşı, inançlı ya da inançsız merhamet sahibi her yüreğin, acıyıp şefkat gösterdiğini, onları koruyup kolladığını ortaya koymaktadır.

Günümüzde de gerek kimsesiz çocuklara sahip çıkarak onları yetiştirme amacıyla, gerekse çocuğu olmayan ailelerin evlat sevgisini tatmak arzusuyla, bir evlat edinmeyi istedikleri görülmektedir. Yalnız, muhafazakâr aileler çocuk büyüdüğünde mahremiyet sorunu oluşacağını düşünerek, bu uygulamaya pek olumlu bakmamaktadır. Böyle bir durumda mümkünse, çocuk iki yaştan önce alınıp emzirilmelidir.⁷⁸⁵ Böylece aralarında süt akrabalığı oluşacağı için, mahremiyet sorunu ortadan kalkacaktır.

Bu şartlar sağlanamasa bile, mahremiyetle ilgili kurallara uyularak, bir çocuğun evlat edinilip büyütülmesi mümkündür. Herkes en yakınından başlayarak çevresindeki bakıma ve korunmaya muhtaç çocuklara sahip çıktığında, çocuk

⁷⁸¹ Çeker, *Çocuk ve Hakları*, ss.204-205.

⁷⁸² Yusuf, 12/21.

⁷⁸³ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XXIV, s.228.

⁷⁸⁴ Kasas, 28/9.

⁷⁸⁵ Apaydın, vd., *İlmihal*, C.II, ss.243-244.

esirgeme kurumlarına ihtiyaç kalmayacak, bu durumdaki çocuklar bir aile yuvasının sıcaklığından mahrum kalmadan sevgi ve güven içinde büyüyecek ve böylece topluma faydalı bireyler haline gelecektir.

3.7. Çocuk İçin Kaygılanılması

Yaratılıştan gelen fitrî duygularla evladını seven ve onu koruyup gözetan anne-baba, çocuğu için tehlike arzeden durumlar karşısında kaygılanmakta, onu korumaya yönelik önlemler almaktadır. Zira çocuk, kendisi için tehlikeli olabilecek durumları anlayabilecek ve onlara karşı kendini koruyabilecek yaşta ve güçte değildir. Kur'an'da, evlatlarının hem dünya hem de ahiret hayatı hakkında endişelenen ve onları maddi ve manevi kötülüklerden korumak için tedbirler alan ebeveyn örnekleri bulunmaktadır.

Bunların arasında evladını çok seven ve ona bir kötülük isabet edebileceği endişesiyle yüreği titreyen bir baba örneği olarak Hz. Yakub dikkat çekmektedir: *“Dediler ki: “Ey babamız! Sana ne oluyor da Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun! Oysaki biz onun iyiliğini istemekteyiz. Yarın onu bizimle beraber (kıra) gönder de bol bol yesin (içsin), oynasın. Biz onu mutlaka koruruz.”(Babaları) dedi ki: Onu götürmeniz beni mutlaka üzer. Siz ondan habersizken onu bir kurdun yemesinden korkarım.”*⁷⁸⁶

Hz. Yakub, oğlu Hz. Yusuf'u çok seven, ondan ayrı kalmak istemeyen bir babadır. Abilerinin kardeşleri hakkında iyi duygular beslemediğini bilen Hz. Yakub, oğlu için endişelenmiş, onu kardeşleriyle birlikte göndermek istememiştir. Her ne kadar tedbirli davranmak istese de, korktuğu olmuştur. Kardeşleri Hz. Yusuf'u bir kuyuya atıp, babalarına onu bir kurdun yediğini söylediklerinde, Hz. Yakub çok üzölmüş ama kendini kaybetmemiştir. Meselenin içyüzünü anlayarak Allah'a sığınmış, bu duruma dayanmak için Rabbinden yardım istemiştir.⁷⁸⁷

Hz. Yusuf'un kardeşleri, ona ne yapacaklarına henüz karar vermemişlerken, babalarının ağzından çıkan “Onu bir kurdun yemesinden korkarım” sözü kendilerine ilham olmuştur.⁷⁸⁸ Bundan dolayı “Bela ağızdan çıkan söze bağlıdır” cümlesinden de

⁷⁸⁶ Yusuf, 12/11-13.

⁷⁸⁷ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.II, s.445, 447.

⁷⁸⁸ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, C.V, s.11.

anlaşıldığı üzere, kişi konuştuğu sözlere -özellikle de kendisine zarar verebileceklerini düşündüğü kimselerin yanında- oldukça dikkat etmelidir.⁷⁸⁹

Hiz. Yakub'un oğlunu, kurtların yemesinden endişe ederek korumaya çalıştığı gibi günümüz ebeveynleri de, çocuklar için oldukça büyük tehlike arz eden içki, uyuşturucu, zararlı ideolojiler ve akımlar gibi gerek maddi gerekse manevi kötülüklerden yavrularını korumak için aynı kaygıyı ve korkuyu hissetmeli,⁷⁹⁰ bu konuda ellerinden geleni yaparak gerekli tedbirleri almalıdır. Zira bu tehlikeli durumlar, çocuğun hem dünya hem de ahiret hayatına zarar vermektedir.

Hiz. Yakub, buna benzer bir durumu daha sonraki yıllarda bir kez daha yaşamıştır. Mısır'a erzak almaya giden oğulları, daha fazla erzak alabilmek için en küçük kardeşleri Bünyamin'i de yanlarında götürmek istemiş,⁷⁹¹ fakat Hiz. Yakub, güvenliğinden endişe ettiği Bünyamin'i onlarla göndermeye razı olmamıştır. Zira daha önce diğer oğlu Yusuf hakkında acı bir tecrübe yaşamıştır.⁷⁹² Fakat zorlu kıtlık şartları içerisinde gıdaya muhtaç olmalarının zorunlu bir gereği olarak, istemeyerek de olsa çocuklarının teklifini kabul etmiştir.⁷⁹³

Hiz. Yakub oğullarını, her türlü tedbiri alarak Bünyamin'i geri getirmeleri hususunda sıkı sıkı tembihlemiştir.⁷⁹⁴ Buna rağmen Bünyamin kardeşleriyle geri dönmeyince, önceki acısını da hatırlayarak çok fazla üzüлp ağlamış, sonunda gözleri görmez olmuştur.⁷⁹⁵ Fakat halinden kimseye dert yanıp şikâyetle bulunmamış, isyan etmemiş, kederini içine atmıştır. Allah Teâlâ Rabbinin takdirine rıza gösteren bu mahzun babayı, ileride çocuklarına kavuşturarak⁷⁹⁶ huzura erdirmiştir.

Yaşanılan bu hadiselerde, Hiz. Yakub'un oğullarına bir zarar gelmemesi için aldığı tedbirlerin fayda vermediği görölmektedir. Burada olduğu gibi, ebeveyn çocuğuna gelebilecek bir kötülüğü engellemek için, elinden geleni yapıp bu konuda gerekli önlemleri almış olsa da, bazen yapılanlar bir fayda sağlamamaktadır. Ebeveyn, gücünü aşan böyle durumlarda, bunun bir imtihan olduğunun bilincinde olarak Allah'a dayanmalı ve O'ndan yardım dilemelidir.

⁷⁸⁹ Yaşar Kurt, *Hiz. Yusuf'un Tarihsel Hayatı*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s.95.

⁷⁹⁰ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, C.IX, s.388.

⁷⁹¹ Yusuf, 12/63-64; ayrıca bkz. Yusuf, 12/66-67.

⁷⁹² Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XIII, s.281.

⁷⁹³ Mehmet Okuyan, *Kur'an'da Hiz. Yusuf Kıssası*, Üniversite Yayınları, Samsun 2018, s.178.

⁷⁹⁴ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.II, s.479.

⁷⁹⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.V, s.92.

⁷⁹⁶ Yusuf, 12/99-100.

Hız. Yakub Mısır'a erzak almaya giden oğullarına, şehre ayrı ayrı kapılardan girmelerini öğütlemiştir.⁷⁹⁷ Bu tavsiye, onlar için kaygılandığının bir göstergesidir. Kalabalık bir şekilde şehre girdiklerinde göze gelebilecekleri düşüncesiyle onlara böyle nasihat etmiş olabileceği gibi, sayılarının çokluğundan dolayı göze batarak, bu gelişlerinin kötü niyetli olduğu zannedilebilir düşüncesiyle de böyle söylemiş olması mümkündür.⁷⁹⁸ Neticede burada, evlatlarının başına kötü bir şey gelebileceğini düşünerek onlar için endişelenen ve onları korumak üzere tedbir alan bir baba örneği görülmektedir. Ebeveyn bu örnekte olduğu gibi, çocuklarının farkedemeyeceği tehlikeleri sezme noktasında uyanık olmalı, bunlara karşı çocuklarını uyararak, alınabilecek önlemler konusunda onlara yol göstermelidir.

Evladı için üzülen ve kaygılanan başka bir ebeveyn örneği de Hz. Musa'nın annesidir:

“Musa'nın anasının yüreğinde yalnızca çocuğunun tasası kaldı. Eğer biz, (vâdimize) inananlardan olması için onun kalbini pekiştirmemiş olsaydık, neredeyse işi meydana çıkaracaktı. Annesi Musa'nın ablasına: Onun izini takip et, dedi. O da, onlar farkına varmadan uzaktan kardeşini gözetledi. Biz daha önceden (annesine geri verilinceye kadar) onun sütanalarını kabulüne (emmesine) müsaade etmedik. Bunun üzerine ablası: Size, onun bakımını namınıza üstlenecek, hem de ona iyi davranacak bir aile göstereyim mi? dedi. Böylelikle biz onu, anasına, gözü aydın olsun, gam çekmesin ve Allah'ın vâdinin gerçek olduğunu bilsin diye geri verdik...”⁷⁹⁹

Ayetlerde, anneyle çocuk arasındaki bağı ne derece güçlü olduğu görülmektedir. Hz. Musa'nın annesi, Firavun'un emriyle öldürülen diğer yeni doğan çocuklar gibi, kendi çocuğunun da öldürüleceği korkusuyla oğlunu denize bırakmıştır. Dalgaların, çocuğun içinde bulunduğu sandığı kaldırıp indirdiğini gören anne, onun suda boğulacağından korkmuş, feryat etmemek için kendini zor tutmuştur.⁸⁰⁰ Hayatı kurtulsun diye suya bırakılan çocuğun, bu suda hayatını kaybetmesi de mümkündür. Bunu bilen anne, ona bir zarar gelebileceğini düşünerek kaygılanmış, ondan haber alabilmek için telaşlanmıştır.

Çocuğu için tasalanan anne, bir tedbir olarak kızından kardeşini takip etmesini istemiş ve o da kimseye bir şey hissettirmeden gizlice kardeşini takip etmiştir. Onun, Firavun'un ev halkı tarafından tutulduğunu öğrenip kraliçenin bebeğe uygun bir sütanne aradığını anlayınca, akıllı kız onlara, onu sevgiyle yetiştirecek ve en güzel şekilde bakımını üstlenecek bir aile tavsiye edebileceğini söylemiştir. Bunu söylemesinin sebebi, o dönemde Arabistan'da yaygın olan yeni doğan çocukların

⁷⁹⁷ Yusuf, 12/67.

⁷⁹⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.IV, s.410.

⁷⁹⁹ Kasas, 28/10-13; aynı konu hakkında bkz. Kasas, 28/7; Taha, 20/40.

⁸⁰⁰ Mukatil Bin Süleyman, *Tefsir-i Kebir*, C.III, s.267.

sütanneye verilmesi geleneğinin Mısır'da da olmasıdır. Kraliçenin bu teklifi kabul etmesiyle anne ile oğul, kısa bir ayrılıktan sonra tekrar birbirine kavuşmuştur.⁸⁰¹

Anne ile oğlunun birbirlerine kavuşmalarının hikmetlerinden biri de, ayette ifade edildiği üzere annenin üzüntü çekmemesidir. Tıpkı oğlundan ayrı kalan Hz. Yakub'un senelerce bu ayrılığın hüznünü yaşaması gibi, henüz süt çağındaki çocuğundan ayrı kalan Hz. Musa'nın annesi de, bu ayrılıktan dolayı üzüntü ve kaygı yaşamıştır. Kur'an'da anlatılan bu örnekler, ebeveynin çocuğu için endişelenip kaygı duymasının fitrî bir duygu olduğunu, ayrıca evlattan ayrı kalmanın hem anne hem de baba için dayanılması güç bir durum olduğunu ortaya koymaktadır.

Hız. İbrahim de ailesini ıssız bir çölde tek başına bıraktığında, onlar için endişelenmiş ve onlara yardımcı olması için Allah'a dua etmiştir.⁸⁰² Yüce Allah onun duasını kabul etmiş, çaresiz durumdaki Hz. Hacer ve yavrusuna yardım etmiş, gerekli olan ihtiyaçlarını temin etmiştir.⁸⁰³ Hz. Nuh'un, inançsız olan evladının tufanda boğularak helak olmaması için çaba göstermesi ve onu kurtarmaya çalışması⁸⁰⁴ da, çocuğun dünyası için olduğu kadar ahireti için de kaygılanmak gerektiğini göstermektedir.

Bu örneklerde görüldüğü üzere, çocuklarına güçlü bağlarla bağlı olan ebeveyn, onların hem dünya hem de ahiret hayatları için tasalanmakta, onları her türlü kötülükten korumak üzere tedbirler almaktadır. Bu, her anne-babada doğal olarak bulunan, bulunması gereken bir özelliktir. Aciz bir varlık olan çocuk, anne-babasının himayesine ve gözetimine muhtaçtır. Bununla beraber anne-baba bu konuda ölçülü davranmalı, aşırı tutumlardan uzak durmalıdır. Ebeveyn, çocuğun sahibi değil emanetçisi olduğunu bilmeli, onu himaye etmek için elinden geleni yaptıktan sonra Allah'a tevekkül etmeli ve O'nun takdirine rıza göstermelidir.

3.8. Çocuğun Şımartılması

Ebeveynin, çocuğuna olan sevgi ve şefkati, onu dünyevi nimetlerle şımartmasına ve bunun sonucunda çocuğun bencilce ve sorumsuzca davranışlarda bulunmasına yol açmamalıdır. Anne-babanın böyle bir tutum göstermesi, çocuğun dünya ve ahiret hayatını olumsuz etkilemektedir. Nitekim Kur'an'da, insanın bolluk

⁸⁰¹ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.IV, s.163.

⁸⁰² İbrahim, 14/37.

⁸⁰³ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, C.V, s.121.

⁸⁰⁴ Hud, 11/42-47.

ve refah içinde yaşayarak, sahip olduğu nimetlerle şımarmasının ahiret azabına sebep olacağı bildirilmiştir: “*Kimin de kitabı arkasından verilirse, derhal yok olmayı isteyecek, alevli ateşe girecektir. Zira o, (dünyada) ailesi içinde (mal-mülk sebebiyle) şıarmıştı.*”⁸⁰⁵

Ayetlerde, dünyadayken ailesi ve çevresi tarafından saygı gören, değerli kabul edilen bazı kimselerin kıyamet günü zelil olacağı ifade edilmektedir. Bu kimseler, Allah’ın rızasına uygun hareket etmemiş, zevk ve eğlence peşinde, rahat ve refah içinde ömürlerini sorumsuzca geçirmiştir. Bunlar, başkalarının sıkıntılarını önemsemeyen, kendi zevklerini önceleyen bencil kimselerdir.⁸⁰⁶ Ahireti hiç hesaba katmadan keyiflerine göre yaşayan bu insanlar, yaptıklarından sorumlu olmayacağını sanmıştır. Ahirette de bu durumlarının devam edeceğini düşünseler de, amel defterleri kendilerine verildiğinde, hatalarını anlayıp pişmanlık duyacaklardır.⁸⁰⁷

Bu insanların durumu, her zaman zevk ve safa peşinde, rahatlık ve bolluk içinde olmanın ve sahip olduğu nimetlerle şımararak sorumsuzca yaşamının doğru olmadığını göstermektedir. Dünya nimetlerine sahip olmak kötü değildir. Yanlış olan, bunların sevgisinin insanın gözünü kör etmesi ve bunun neticesinde hakikatleri göremeyecek ve kendisinden başkasını düşünemeyecek bir hale gelmesidir. Kişiye ailesi ve çevresi içerisinde verilen değer ve elinde bulundurduğu imkânlar, ona Allah’ın kulu olduğunu unutturmamalı, şımararak bencilce ve düşüncesizce davranışlarda bulunmasına sebep olmamalıdır. Büyükler için geçerli olan bu durum, çocuklar için de aynı şekilde geçerlidir. Zira onlar da geleceğin büyükleridir ve kişiliğin tohumları küçük yaşlarda ekilmektedir.

Ebeveynin çocuğunun üzülmemesi ve incinmemesi için elinden geleni yapması, “Ben yaşayamadım, çocuğum yaşasın” diye düşünerek tüm imkânlarını çocuğunun önüne sermesi, ona olan sevgi ve merhametinden kaynaklanmaktadır. İyi niyetlerle sergilenen böyle bir tutumun, çocuğa faydası olduğu sanılsa da, uzun vadede bakıldığında, çocuğun kişiliğini ve insanlara karşı olan tavır ve davranışlarını olumsuz etkilediği görülmektedir. Ayrıca rahata ve bolluğa alışan çocuk, bu nimetlerden mahrum kaldığında problem yaşamakta ve yaşatmaktadır.

⁸⁰⁵ İnşikak, 84/10-13.

⁸⁰⁶ Karaman vd., *Kur’an-ı Kerim Açıklamalı Meal*, s.601.

⁸⁰⁷ Karaman, vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.V, s.585; Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, C.IX, s.91.

Gazâlî, çocuğun her istediğinin yapılmasının ya da alınmasının, onu şımartabileceği ve ileriki hayatında maddi ve manevi açıdan problem teşkil edebileceği için uygun olmadığını söylemiştir.⁸⁰⁸ Çocuk varlığı bildiği gibi yokluğu da bilmeli, hayatta her zaman her istenilenin elde edilemeyebileceğini öğrenmelidir. Hayat yolu, her zaman düz bir şekilde devam etmeyeceği için, çocuk sarp yokuşlara tırmanmasını da bilmeli, o donanımla yetiştirilmelidir. Yaşamın içerisinde kolaylıklar olduğu gibi zorluklar da olabileceğini ve onlarla nasıl başa çıkabileceğini bilen çocuk, düştüğünde yerden kendisi kalkabilecektir. Anne-baba bu hususlara dikkat ettiğinde, çocuklar kendi ayakları üzerinde durabilen, ailesine ve diğer insanlara karşı duyarlı davranan sorumluluk sahibi bireyler haline gelecektir.

3.9. Çocuğun Ebeveyninin Boşanmış Olması

Boşama manasına gelen “talak” kelimesi, belli sözlerle evlilik bağına çözmek, evlilik ilişkisini sona erdirmek demektir. İslam dini, evliliğin devamı için tarafları gayret göstermeye teşvik etmiş, boşanmayı Allah’ın sevmediğini⁸⁰⁹ bildirerek sevimsizleştirmiş, ancak zaruret ortaya çıktığında bu yolu da açık tutmuştur.⁸¹⁰

İslam dininde huzurlu bir aile hayatının kurulması ve korunması teşvik edilmiş, bu konuda birçok emir, yasak ve tavsiyelerde bulunulmuştur.⁸¹¹ Aile içerisinde bir geçimsizlik olması durumunda, eşlerin fedakarlıkta bulunarak ilişkilerini devam ettirmeleri tavsiye edilmiştir.⁸¹² Hz. Peygamber, zorunlu bir durum olmadan eşinden boşanmaya kalkan kadına, cennetin kokusunun haram olduğunu⁸¹³ bildirmiştir. Bununla birlikte, taraflar bir ömür boyu evliliği devam ettirmekle zorunlu tutulmamış, aile hayatından beklenenler meydana gelmediği ya da iffet veya uyum açısından bir problem ortaya çıktığı takdirde, boşanma meşru görülmüştür.⁸¹⁴ İslam dininde bu tasarrufu erkekler bizzat, kadınlar ise hâkim aracılığıyla yerine getirme hakkına sahiptir.⁸¹⁵

Aile birliğinin sürdürülmesi esas olmakla birlikte, ailenin olduğu her yerde boşanma, mevcut seçeneklerden biridir. Yalnız, boşanmayla birlikte bütün sorunlar

⁸⁰⁸ Gazâlî, *İhyâ’u Ulûmi’d-Dîn*, C.III, s.160.

⁸⁰⁹ Ebu Davud, “Talak”, 3.

⁸¹⁰ Karaman, *Aile İlmihali*, s.130, 132.

⁸¹¹ Karaman, vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.V, s.382.

⁸¹² Nisa, 4/128.

⁸¹³ Ebu Davud, “Talak”, 17, 18.

⁸¹⁴ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.462.

⁸¹⁵ Karaman, *Aile İlmihali*, s.132.

bitmemekte, evlilik öncesindeki özgürlüğe tam bir dönüş mümkün olmamaktadır. Bu konuda atılacak her adım, birden fazla kişiyi ilgilendirmektedir. Boşanmalar sadece karı-kocayı değil, çocukları da etkilemektedir. Hatta boşanmanın en ağır yükünü, onlar çekmektedir. Zira bir çocuğun, fiziksel ve ruhsal gelişimini en güzel şekilde tamamlayabilmesi için, sıcak bir aile ortamına ihtiyacı vardır.⁸¹⁶ Böyle bir durumda, çocukların bu süreci en az zararla atlatabilmeleri için, aile büyükleri devreye girerek torunlarının bakımını üstlenmeli, en azından anne-baba yeni duruma uyum sağlayana kadar bir süreliğine onlarla ilgilenmeli, onlara sevildiğini ve değerli olduğunu hissettirmelidir.⁸¹⁷ Çocuğa bu duyguların kazandırılması, manevi destek sağlanması ve sorumluluklar verilmesi, bu süreci daha kolay atlatmasını sağlayacaktır.

Son yıllarda boşanma oranları artış göstermekte, özellikle sosyal baskının daha az olduğu büyük şehirlerde boşanma sıklığı daha da artmaktadır.⁸¹⁸ Ülkemizdeki boşanmaların önemli bir kısmı, evliliklerin ilk beş yılında gerçekleşmekte,⁸¹⁹ dolayısıyla bu durumun sonucunda en büyük zararı küçük yaştaki çocuk ya da çocuklar görmektedir. Parçalanmış ailelerin çocuklarında, davranış sorunları, eğitimin yarım kalması, sokağa ve suç ortamına itilme ve kötü alışkanlıklara yönelme gibi olumsuz durumlar görülebilmekte; bunun sonucunda fert ve toplum, problemli bireylerle karşı karşıya kalabilmektedir. Bu nedenle ebeveyn, boşanma kararını vermeden önce iyi düşünmeli, kendisinin ve çocuklarının menfaati için en doğru yol hangisiyse onu tercih etmelidir. Boşanmanın gerçekleştiği durumlarda ise, çocuğa boşanmanın ne anlama geldiği izah edilmeli, bu olayda onun bir suçu olmadığı anlatılmalıdır.⁸²⁰ Ayrıca, çocuk ayrı kaldığı taraftan yoksun bırakılmamalı, anne-baba arasında yaşanan problemler çocuğa yansıtılmamalıdır.⁸²¹

Araştırmalar erkek çocukların boşanmadan daha çok etkilendiğini göstermektedir. Boşanan ailelerde çocuklar, genelde anneye kaldıklarından, erkek çocuklar bir baba modelinden yoksun kalmaktadır.⁸²² Bu durumda aile bireylerinin, boşanmış eşe ve çocuğuna destek olması önem arz etmektedir. Çevresinde sürekli bulunan erkek bir akrabasının çocuğa sevgi ve ilgi göstermesiyle, bu olumsuz durumun etkisi azaltılabilecektir.

⁸¹⁶ Atlı, *Aile ve Çocuk Eğitimi Üzerine Sohbetler*, s.74.

⁸¹⁷ Tarhan, *Mutlu Evlilik Psikolojisi*, s.113.

⁸¹⁸ Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, s.381.

⁸¹⁹ Olgun, "Kısa Kısa", s.10.

⁸²⁰ Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, s.271.

⁸²¹ Atlı, *Aile ve Çocuk Eğitimi Üzerine Sohbetler*, s.182.

⁸²² Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, s.383.

Evlilik gibi evliliğin sona erdirilmesi de, hukuki ve ciddi bir meseledir. Aile kurumuna özellikle de çocuklara bu denli zararı olan bir konuda, sadece duygularla hareket edilerek böyle bir karara varılmamalıdır. Evlilik sona erdirilirken, “hastanın bir organının feda edilmesine karar verebilen hekim sorumluluğu içinde”, en uygun çözümün bu olduğuna mantıken ve vicdanen kanaat getirdikten sonra bu karar verilmelidir.⁸²³ Eşler bu süreçte önyargısız olarak birbirlerini dinleyip anlamaya çalışmalı, sorunları konuşarak halletme yoluna gitmelidir. Gerekğinde kendi isteklerini bir kenara bırakıp, çocuklarının menfaatini önceleyerek fedakârlıkta bulunmalıdır. Ancak sorunlar, kendi aralarında halledebilecekleri boyutu aşmışsa, böyle bir durumda aile büyüklerinin ya da kendisine güvenilen kimselerin hakemliğine⁸²⁴ müracaat edilmelidir.

Bütün çabalara rağmen boşanma gerçekleşmişse, bu durum taraflar arasında düşmanlığa sebep olmamalı, eşler karşılıklı saygı çerçevesinde ilişkilerini sürdürebilmelidir. Boşandıktan sonra da, eşlerin birbirlerine karşı yerine getirmesi gereken yükümlülükler bulunmaktadır. Karı-koca bu sorumluluklarının bilincinde olmalı, birbirleri üzerinde hakları olduğunu unutmamalıdır.

Boşanma sonrasında, evlilik hayatında yaşananlar mahremiyet bilinciyle hareket edilerek ifşa edilmemeli, başkalarına anlatılmadığı gibi çocuklara da anlatılmamalıdır. Bazı anne ya da babalar bu süreçte aile içerisinde yaşanan olumsuzlukları, çocuklarından birini kendine dert ortağı seçerek ona anlatmakta, ondan teselli beklemektedir. Bu tutum çocuğun kaygı duymasına, içe kapanmasına ve diğer insanlara karşı güvensiz olmasına sebep olabilmektedir. Bundan dolayı ebeveyn, çocukları ya da başka biriyle aile sırlarını paylaşmamalı, bulunduğu durumun bir imtihan olduğunun farkında olarak, sabırlı ve sorumlu bir tavırla bu süreci atlattırma çalışmalıdır.

3.9.1. İddet

Kelime olarak saymak anlamına gelen “iddet”, evliliğin herhangi bir sebeple sona ermesi durumunda, kadının başka biriyle evlenebilecek hale gelebilmesi için beklemesi gereken müddet demektir.⁸²⁵ Evlilik sona erdikten sonra eşler, çocuklar ve

⁸²³ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.V, ss.382-387.

⁸²⁴ Nisa, 4/35.

⁸²⁵ Karaman, *Aile İlmihali*, s.153.

her iki tarafın yakınları, bu yeni duruma alışmak, boşanmayla birlikte ortaya çıkan maddi ve manevi sorunları giderebilmek için bir uyum süresine ihtiyaç duymaktadır.

Kur'an'da da eşlerinden ayrılan kadınların, bir süre beklemeleri gerektiği bildirilmektedir:

“Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş olanlarla, âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Gebe olanların bekleme süresi ise, yüklerini bırakmaları (doğum yapmaları) dır...Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun, onları sıkıştırıp (gitmelerini sağlamak için) kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için çocuğu emzirirlerse onlara ücretlerini verin, aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşılamazsanız çocuğu, başka bir kadın emzirecektir. İmkânı geniş olan, nafakayı imkânlarına göre versin; rızkı daralmış bulunan da Allah'ın kendisine verdiği kadarından nafaka ödesin. Allah hiç kimseyi verdiği imkândan fazlasıyla yükümlü kılmaz. Allah, bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.”⁸²⁶

İslam dininde boşanmış kadınların, bu durumun kesinlik kazanması için genel olarak üç ay beklemesi gerekmektedir.⁸²⁷ Hayızdan kesilmiş yaşlı kadınların boşandıktan sonraki bekleme süresi de üç aydır. Genç yaşta âdetten kesilen kadın ise, hamile olup olmadığı ortaya çıkıncaya kadar beklemelidir. Hamile kadının bekleme süresi, doğuma kadardır. Tüm bu bekleme süreleri boyunca, kadının nafaka ve barınma yükümlülüğü erkeğe aittir.⁸²⁸ Kadın bu konuda, gücünün üstünde taleplerde bulunarak erkeği mağdur etmemeli; erkek de sorumluluklarını ihmal ederek kadını ve çocuğu zor durumda bırakmamalıdır. Kocanın boşandığı eşine nafaka ödemesi, maddi ve manevi bakımdan güç bir durum olsa da, bu vazifeyi yerine getirmesinin, dünyada ve ahirette kendisine faydaları olacaktır.

Kur'an'da, boşanan kadınların iddet süresi boyunca evlerinden çıkarılmaması ve çıkmamaları istenmiştir.⁸²⁹ Bu durum, boşanma öncesinde paylaşılan evin, hâlâ kadının da evi olarak görülmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca kocasından tamamen ayrılmadan hamile olup olmadığının belli olması, bu dönemde evlilik teklif edilebilecek biri olarak görülmemesi ve maddi ve manevi destekten yoksun bırakılmaması gibi sebepler de bu durumda etkilidir. Fakat bu gerekçeler bütün kadınlar için söz konusu olmayacağından dolayı, bu hükümdeki öncelikli amacın, boşanmanın hemen kesinlik kazanmaması ve eşlerin evlilik hayatına dönmelerini kolaylaştıracak bir ortamda bulunmalarının sağlanması olduğu anlaşılmaktadır.⁸³⁰

⁸²⁶ Talak, 65/4-7.

⁸²⁷ Bakara, 2/228.

⁸²⁸ Taberî, *Camii'l-Beyan*, C.VIII, s.334, 336.

⁸²⁹ Talak, 65/1.

⁸³⁰ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.V, s.387.

Nitekim Kur'an'da, erkeğin boşandığı eşiyle yeniden bir araya gelmeye daha fazla hak sahibi olduğu söylenerek,⁸³¹ hanımına dönmeye teşvik edildiği görülmektedir. Ayrıca eşiyle yeniden evlenmek isteyen erkeklere, aile bireylerinin engel olmaması istenmektedir.⁸³² Bu durum Allah'ın rızasının, eşlerin boşanmalarından yana değil, tekrar bir araya gelmelerinden yana olduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla iddet süresi boyunca eşlerin aynı evde kalmaları, aceleci bir karaktere sahip olan insanoğluna,⁸³³ kararını yeniden gözden geçirme fırsatı ve böylece evliliğini devam ettirebilme imkânı vermiş olmaktadır. İddet süresi bittikten sonra ise kadın ve erkek, iki yabancı durumuna geleceklerinden dolayı, aynı evde yalnız kalmaları uygun olmamaktadır. Ayrıca kocanın kadına olan nafaka sorumluluğu da, iddet süresinin bitimiyle son bulmaktadır.⁸³⁴

Kadınlar, boşanma sürecinde hamile olmaları durumunda, bunu eşlerinden gizlememelidir.⁸³⁵ Boşanma böyle bir durumda gerçekleşmişse, kadının doğum yapana kadar evinde kalması gerekmektedir. Bu durum, kadının ve çocuğun fiziksel ve psikolojik olarak, sağlıklı bir hamilelik süreci geçirmeleri bakımından önemlidir. Kadının doğum yapmasıyla beraber iddet süresi sona ermekte ve kadın kocasının nikâhından çıkmaktadır. Dolayısıyla yasal olarak çocuğunu emzirmekle zorunlu tutulamamaktadır. Ancak eşinin çocuğu ona emzirtmek istemesi durumunda, isterse ücret karşılığında çocuğunu emzirebilmektedir.

Annenin çocuğu emzirmeyi kabul etmediği ya da onun istediği ücreti babanın vermeye güç yetiremediği durumlarda, çocuğu başka bir kadın emzirebilmektedir. Karı-koca boşanma aşamasına kadar gelen önceki anlaşmazlıklar sebebiyle, bu konuda birbirlerine sorun çıkarmamalı ve süt emzirme meselesini, aralarında güzellikle çözüme kavuşturmalıdır.⁸³⁶ Kadın yüksek ücret talep ederek erkeği zor durumda bırakmamalı, erkek de annenin çocuğuna olan zaafını kullanarak onu güç bir hale düşürmeye çalışmamalıdır.

⁸³¹ Bakara, 2/228.

⁸³² Bakara, 2/232.

⁸³³ İsra, 17/11.

⁸³⁴ Komisyon, *Aile İle İlgili Sıkça Sorulan Sorular*, s.157, 159.

⁸³⁵ Bakara, 2/228; konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Bakara, 2/227-231, 234, 235, 241; Nisa, 130; Ahzab, 33/49.

⁸³⁶ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.VI, ss.381-382.

Kur'an-ı Kerim insanlardan, hayatın her anında olduğu gibi boşanma esnasında da ölçülü davranmalarını istemektedir. Evlilikler sonlandırılırken eşler, hukuka ve ahlaka uygun bir şekilde davranmalıdır. Talak suresinin 2. ayetinde belirtildiği üzere, erkekler bekleme sürelerinin sonuna ulaşan eşleriyle ya tekrar bir araya gelmeli, ya da onlardan uygun bir biçimde ayrılmalıdır. Evliliği sürdürmek gibi evliliğe son vermek de, karşılıklı saygı ve hukuk çerçevesinde olmalı, taraflar bu süreçte birbirlerine zarar vermekten sakınmalıdır.

3.9.2. Hidâne

Çocuğun, annesi ya da himayesini üstlenen başka biri tarafından, belli bir yaşa kadar bakımı, terbiyesi ve korunmasının üstlenilmesine ve kendisine bunun için verilen yetkiye “hidâne” denmektedir.⁸³⁷ Anne-baba evliyken bu sorumluluk, ikisinin üzerindedir. Boşanmaları durumunda ise, aciz durumdaki çocuk mağdur edilmemiş, bu konuda kendisi için birtakım hükümler konmuştur. Bu durum, İslam dininin çocuğa ve onun yetiştirilmesine verdiği önemi ortaya koymaktadır.

Eşler boşanmış olsalar da, ortak meyveleri olan çocuklarına karşı sorumludur. Erkek çocuklar için en az yedi yaşına kadar, kız çocuklar içinse daha uzun bir süre annenin bakım sorumluluğu devam etmektedir. Çocuk anne şefkatine en çok ihtiyaç hissettiği bu dönemde, cinsiyeti farketmeksizin anneye verilmekte; annenin olmaması durumunda ise anne tarafından kadın akrabalara verilmektedir.⁸³⁸ Bununla beraber, çocuk hidâne müddeti içerisinde, anne-babadan her birini görebilmelidir.⁸³⁹ Buna engel olunması doğru değildir.

Özellikle de anneye çocuğun arası ayrılmamalıdır. Hz. Peygamber döneminde, bu konuda bir anlaşmazlık durumu ortaya çıkmış, bir kadın peygambere gelerek “Ey Allah'ın elçisi! Şu oğluma karnım yuva, göğsüm pınar, kucağım kundak olmuştur. Şimdi ise babası beni boşamıştır ve çocuğu benden çekip almak istemektedir” diyerek müracaatta bulunmuştur. Hz. Peygamber bu kadına, “Sen evlenmedikçe daha çok hak sahibisin” cevabını vermiştir.⁸⁴⁰ İslam dininde savaşta esir olmaları durumunda dahi, anneye çocuğun ayrılmaması ilkesi geçerlidir.⁸⁴¹ Buna göre, anneye evladının birbirinden ayrılması, onlara yapılan bir zulümdür. Bu durumun en

⁸³⁷ Ali Bardakoğlu, “Hidâne”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVII, İstanbul 1998, s.467.

⁸³⁸ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s.308; Canan, *Allah'ın Çocuklara Bahsettiği Haklar*, s.80.

⁸³⁹ Bardakoğlu, “Hidâne”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XVII, s.470.

⁸⁴⁰ Ebu Davud, “Talak”, 35.

⁸⁴¹ Bilgin, *İslam ve Çocuk*, s.44.

başta çocuğa zarar vereceği bilinmeli, boşanma sürecinde çocuk, ne annesinden ne de babasından mahrum edilmemelidir.

Hidâne müddeti içerisinde, babanın da çocuklarına karşı sorumluluğu bulunmakta, ergenlik çağına gelinceye kadar evlatlarının masraflarını üstlenmesi gerekmektedir. Ergenlik çağından sonra ise, kız çocukların evlenmemesi veya çocukların öğrenimlerinin devam etmesi durumunda, babanın bu yükümlülüğü de devam etmektedir. Çocuğa karşı hem annenin hem de babanın sorumluluklarının devam ettiği böyle bir uygulama, ortak velayet olarak değerlendirilebilmektedir.⁸⁴² Boşanan kadın ve erkek, birbirlerinden ayrılmış olsalar da çocuklarının menfaatlerini düşünerek gerektiğinde birlikte hareket etmeli, onların bu durumdan olumsuz etkilenmemeleri için çaba göstermelidir.

3.10. Ebeveyne Çocuğu Sebebiyle Zarar Verilmemesi

Anne-baba, çocukları sebebiyle birbirlerine herhangi bir zarar vermemelidir. Nitekim Kur'an'da Allah Teâlâ, ebeveynlerin çocukları vesilesiyle zarara uğratılmamalarını istemektedir: “...*Hiçbir anne, çocuğu sebebiyle, hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarara uğratılmamalıdır...*”⁸⁴³ Bu ayette, çocuğun emzirilmesi konu edilmekte, bu mesele kapsamında anne ve babanın çocuğu yüzünden zarar görmemesi gerektiği bildirilmektedir.

Boşanma sürecinde eğer süt emen bir çocuk varsa, baba emzirme süresinde çocuğu annesinden ayırmamalı, emzirmesine engel olmamalı; anne de bu süreçte çocuğunu babasına bırakarak onu reddetmemeli, sevgi ve şefkatle emzirmeye devam etmelidir.⁸⁴⁴ Zira emzirme sürecinde hem bedenlen hem de ruhen doyum sağlayan çocuk, annesinden ayrı kaldığında zarar görecektir. Bu duruma sebep olan baba da, sonuçtan sorumlu olacaktır.

Bu nedenle anne-baba, çocuğu vesile edinip birbirlerinden öfkelerini çıkarmamalıdır.⁸⁴⁵ Çocuk, gerek emzirme gerekse diğer konularda, eşlerin birbirlerine zarar vermelerine bir neden teşkil etmemelidir. Anne-baba, çocukları sebebiyle birbirlerine kötülük yapmamalı, haksızlıkta bulunmamalıdır. Aksi takdirde, kendileri zarar görmekle beraber, en büyük zararı başta çocukları görecektir.

⁸⁴² Erul, (edt.), *İslam'a Giriş Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar*, s.372.

⁸⁴³ Bakara, 2/233.

⁸⁴⁴ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, C.II, s.46.

⁸⁴⁵ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.V, s.248.

Ayette çocuğun hem anneye hem de babaya nisbet edilmesi, ona iyilikle ve şefkatle muamele edilebilmesi için, ebeveynin uzlaşmaları gerektiğine işaret etmektedir.⁸⁴⁶ Buna göre, gerek evlilik birliği içerisinde gerekse boşanma durumunda, aralarında ne yaşanırsa yaşansın, eşler gerektiğinde kendi duygularını bir kenara bırakarak çocuğun menfaati ortak noktasında buluşabilmelidir.

3.11. Çocuğun Ebeveyninin İnançsız Olması

Anne-babanın tutum ve davranışları, çocuğun kişiliğinin oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Çünkü anne-baba, çocuğun ilk öğretmenleridir. Ebeveyninden hayatı öğrenen çocuk, onların inanç ve ahlakından da etkilenmektedir. Bu konuya Kur'an'da da işaret edildiği, pek çok ayette kişilerin yanlış inanç ve davranışlarının sebebi olarak, ailelerinin ve atalarının da aynı yanlış yapmalarını gerekçe gösterdikleri görülmektedir: *“Onlara (müşriklere): Allah'ın indirdiğine uyun, denildiği zaman onlar, “Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız” dediler. Ya ataları bir şey anlamamış, doğruyu da bulamamış idiyseler?”*⁸⁴⁷

Müşriklerin kendi tanrılarına tapma gerekçeleri olan bu sözlerden, onların inanç ve ibadetlerinin sağlam bir temelini olmadığı, bu konuda sadece atalarını taklit ettikleri anlaşılmaktadır. Bu kimseler, bir şeyin atalardan intikal etmesinin, o şeyin kabulü için yeterli bir sebep olduğunu düşünmektedir.⁸⁴⁸ Buradan, bir meseleyi düşünüp araştırmadan taklit etmenin, inançsız kimselerin yapabileceği bir iş olduğu, müminlerin inançlarını sorgulayıp araştırarak sağlam temeller üzerine bina etmeleri gerektiği anlaşılmaktadır.⁸⁴⁹ Allah Teâlâ bu ayette, körü körüne atalarını taklit eden müşrikleri ve onların durumundaki herkesi uyarmakta, kişinin ailesinin ve atalarının yanlış yolda olabileceklerini kendilerine hatırlatmaktadır.

Taklit etmek, bir görüşü delilsiz olarak kabul etmek ve uygulamaktır. Araplar devenin boynuna, kendisi ile çekileceği ipin konulmasına “taklid” demektedir. Buna göre taklit eden kimse adeta bütün işlerini, kendisini istediği tarafa çekip götürebilecek birisinin eline vermiş gibi değerlendirilmektedir.⁸⁵⁰ Bir insanın Allah'ın kendisine lütfettiği akıl ve irade nimetini başkasının eline vermesi, bu kişi

⁸⁴⁶ Beydâvî, *Envaru't-Tenzil*, C.I, s.298.

⁸⁴⁷ Bakara, 2/170; aynı konu hakkında bkz. Maide, 5/104; Enam, 6/148; Araf, 7/70-71, 173; Yunus, 10/78; Hud, 11/62, 87, 109; İbrahim, 14/10; Nahl, 16/35; Müminun, 23/24; Kasas, 28/36; Lokman, 31/21; Sebe, 34/43; Zuhuruf, 43/22-24; Necm, 53/23.

⁸⁴⁸ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.II, s.418.

⁸⁴⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.I, s.279.

⁸⁵⁰ Kurtubî, *el-Cami li Ahkami'l-Kur'an*, C.II, s.449; İsfahânî, *Müfredat*, bkz. “kld”, s.864.

anne-babası da olsa, doğru değildir. Bu durumun olumsuz sonuçlarıyla dünyada ve ahirette karşılaşılması muhtemeldir. Kişi aklını ve iradesini Allah'ın rızası istikametinde kullanarak, her zaman ve her şartta “doğru”nun peşinde olmalıdır.

Kötü işler yapan bazı kimseler, buna neden olarak ebeveynlerinin de aynı şeyi yapmalarını gerekçe göstermektedir.⁸⁵¹ Bu durum, anne-babanın yaptıklarının doğru kabul edilerek, çocuklar tarafından bilinçsizce taklit edildiğini ortaya koymaktadır. Ebeveynin yapmış olduğu, sorgulanmaksızın doğru kabul edilen, fakat aslında yanlış olan uygulamalar, bu şekilde nesilden nesile taklit edilerek gelenek halini almaktadır. Yerleşmiş gelenek ve görenekleri değiştirerek, onların yerine yeni bir şeyler koyabilmek ise oldukça zordur. Çocuklar, ailelerinin inanç, tavır ve davranışlarını, gelenek ve törelerini zor da olsa sorgulayabilmeli, iyi olanlarını taklit edip kötü olanlarından uzak durmalı, onları da uzaklaştırmaya çalışmalıdır.

Hız. İbrahim de bu şekilde hareket etmiş, putperest olan babasını ve kavmini taklit etmemiş, onlara da bilinçsizce atalarını taklit ederek putlara tapmalarının yanlış olduğunu ifade etmiştir:

“(Rasulüm!) Onlara İbrahim'in haberini de naklet. Hani o, babasına ve kavmine: Neye tapıyorsunuz? demişti. “Putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya devam edeceğiz” diye cevap verdiler. İbrahim: Peki, dedi, yalvardığınızda onlar sizi iştiriyorlar mı? Yahut size fayda ya da zarar verebiliyorlar mı? Şöyle cevap verdiler: Hayır, ama biz babalarımızı böyle yapar bulduk. İbrahim dedi ki: İyi ama, ister sizin, ister önceki atalarınızın; neye tapığınızı (biraz olsun) düşündünüz mü?”⁸⁵²

Hız. İbrahim ile kavmi arasında geçen bu diyalogda, Hız. İbrahim'in putlara tapan kavmini, sorduğu sorularla düşünmeye sevk ettiği görülmektedir. Kavmi ise bu sorular karşısında, yaptıklarının yanlış olduğunu belki anlamış, fakat atalarının hata yapmayacağını düşünerek gittikleri yoldan dönmemiştir. Hız. İbrahim, ataların da yanlış yapabileceğini onlara düşündürmeye çalışmış,⁸⁵³ batıl olan bir yolun, kendisine tabi olanların çok olmasıyla, hak kabul edilemeyeceğini anlatmıştır.⁸⁵⁴ Bu kimseler, bir şeyi ebeveynin ve ataların yapagelmesinin, onun doğru olduğunu göstermeye yetmeyeceğini anlayamamıştır. Bunların durumu, inanç konusunda ebeveynin körü körüne taklit edilmesinin yanlış olduğunu, Hız. İbrahim'in yaptığı gibi, delillere başvurarak inancı temellendirmek gerektiğini göstermektedir.

⁸⁵¹ Araf, 7/28.

⁸⁵² Şuara, 26/69-76; ayrıca bkz. Enbiya, 21/51-54; konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Yasin, 36/6; Zümer, 39/15; Şura, 42/45; Nuh, 71/26-27.

⁸⁵³ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.IV, s.33.

⁸⁵⁴ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XVI, s.160.

Burada görüldüğü üzere, ebeveyni inançsız olan bir ailede yetişen çocuklar, bu durumdan etkilenecek aynı yanlış devam ettirebilmektedir. Çocukların inanç ve tutumlarının oluşmasında, ailelerin sahip olduğu değer ve düşünceler etkin role sahiptir. Ebeveyn bu konudaki sorumluluğunun bilincinde olmalı, çocuklarının yanlış bir düşünce ya da davranış kazanmalarına sebep olmamaya dikkat etmelidir. Çocuklar da, ailelerinde görüp öğrendiği şeyleri kesin doğrular olarak kabullenmemeli, meseleleri araştırarak delillendirmelidir.

Nitekim İslam'ın ilk yıllarında pek çok sahabi, ebeveyni müslüman olmamasına ve onların da müslüman olmalarını istememesine rağmen, Hz. Peygamberin çağrısına uyarak İslam'ı tercih etmiştir.⁸⁵⁵ İnançsız bir kimse olan Firavun'la aynı hayatı paylaşan eşi Asiye⁸⁵⁶ iman etmiş, içinde bulunduğu zor şartlara rağmen yolundan dönmemiştir.⁸⁵⁷ Bu örneklerde görüldüğü üzere kişi, her daim içinde bulunduğu ortamı ve inançları sorgulamalı, bunun neticesinde çevresindeki kimselerin -en yakını da olsa- tuttuğu yol ya da düşüncelerin yanlış olduğunu gördüğünde, kendisi doğruyu bulmaya çalışmalı; onlara katılarak zulme ve kötülüğe ortak olmamalıdır.

Bu konudaki ayetler ve örnekler, kişinin ebeveyninin imanlı ve güzel ahlaklı olmasının ehemmiyetine işaret etmektedir. İnançsız ve kötü ahlaklı bir ailenin içinde yetişen çocuk, bu aile ortamından ve ebeveynlerinden olumsuz etkilenecek, anne-babasının yaptığı yanlışları taklit ederek aynı hataları tekrarlayabilecektir. Güzel ahlakın hüküm sürdüğü bir aile ortamının ise, çocuğa olumlu katkıları olacak, ebeveynini örnek alan çocuklar, onlar gibi örnek bir birey haline gelecektir. O halde ebeveynler, düşünce ve davranışlarını gözden geçirmeli, yanlış olanlarını terkederek güzel ahlak sahibi olmaya gayret etmeli, böylece çocuğunun önünde rol model bir ebeveyn haline gelmelidir.

Şu da unutulmamalıdır ki, zalimden âlim, âlimden zalim doğabilmektedir. Babası put ustası olan Hz. İbrahim ve babası peygamber olan Hz. Nuh'un oğlunun hayatları bu konuda birer örnektir. İnançsız ailede yetişen kimi çocuklar hakikati bularak iyi bir insan olabilmekte; inançlı ve güzel ahlaklı ebeveyne sahip olan kimi çocuklar da atalarının yolunu terkederek yanlış bir yol tutabilmektedir. Ebeveyne

⁸⁵⁵ Çeker, *Çocuk ve Hakları*, s.84.

⁸⁵⁶ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XXIV, s.228.

⁸⁵⁷ Tahrim, 66/11.

düşen, çocuklarını iyi yetiştirme konusunda elinden geleni yapmak, her şeye rağmen bir problem ortaya çıkmışsa, buna da imtihan nazarıyla bakmaktır.

3.12. Çocuğun Ebeveynin Hidayeti İçin Mücadele Etmesi

Aile hayatında genellikle anne-baba çocuğunun öğretmeni konumundayken, bazen de çocuğun, ebeveyninin öğretmeni olduğu durumlar görülebilmektedir. İnançsız bir ailede yetişen çocuk, ebeveynine benzeyebileceği gibi, imanlı ve güzel ahlaklı bir nesil olarak da yetişebilmekte, bu noktada ebeveynine rehber ve örnek olabilmektedir.

Böyle bir durumda çocuğun, ailesini kendi haline terketmeyip onlarla ilişkisine devam etmesi, onların maddi ve manevi ihtiyaçlarıyla ilgilenmesi gerekmektedir. Nitekim Hz. Esmâ'nın müşrik olan annesi kendisini ziyarete geldiğinde, Hz. Esmâ Allah Rasulüne annesiyle görüşüp görüşemeyeceğini sormuş, Hz. Peygamber ona annesiyle görüşüp ilgilenmesini söylemiştir.⁸⁵⁸ Çocuk bu şekilde onların dünyadaki ihtiyaçlarıyla ilgilendiği gibi, ahiretteki durumunu da düşünmeli, doğruyu bulmaları noktasında onlara kılavuzluk ederek yol göstermelidir.

Bu konuda Hz. İbrahim, güzel bir örnektir. Putlara tapan babasını tevhit inancına davet eden Hz. İbrahim, onun hidayete erebilmesi için oldukça çaba göstermiştir:

“Kitap’ta İbrahim’i an. Zira o, sıdkı bütün bir peygamberdi. Bir zaman o babasına dedi ki: Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın? Babacığım! Hakikaten sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Öyle ise bana uy ki, seni düz yola çıkarayım. Babacığım! Şeytana kulluk etme! Çünkü şeytan, çok merhametli olan Allah’a asi oldu. Babacığım! Allah tarafından sana azap dokunup da şeytanın yakını olmandan korkuyorum. (Babası:) Ey İbrahim! dedi, sen benim tanrılarımın yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, andolsun seni taşlarım! Uzun bir zaman benden uzak dur! İbrahim: Selâm sana (esen kal) dedi, Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü O bana karşı çok lütfkârdır. Sizden de, Allah’ın dışında taptığınız şeylerden de uzaklaşıyor ve Rabbime yalvarıyorum. Umulur ki (senin için) Rabbime dua etmemle bedbaht (emeği boşa gitmiş) olmam.”⁸⁵⁹

Hz. İbrahim’in put ustası olan babası, oğlunun da putlara tapması için uğraşmış fakat bunda başarılı olamamıştır. Hz. İbrahim, hiçbir zaman babası ve kavmiyle beraber putlara tapmamış, müşrik olmamıştır. Bu nedenle babası onu kovunca, evini ve ülkesini terketmek durumunda kalmıştır.⁸⁶⁰ Hz. İbrahim kendisine bu şekilde davranan babası için sürekli dua etmiş, bağışlanmasını ve doğru yolu bulmasını

⁸⁵⁸ Buhârî, “Hibe”, 29.

⁸⁵⁹ Meryem, 19/41-48; aynı konu hakkında bkz. Enam, 6/74; Enbiya, 21/52-56; Şuara, 26/69-76, 86; Saffat, 37/85; Zuhuruf, 43/26; Mümtehine, 60/4.

⁸⁶⁰ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.II, s.283; Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XV, s.362.

Rabbinden dilemiştir. Aynı zamanda babasıyla sık sık bu konular üzerine konuşarak, onu ikna etmeye çalıştığı da ayetlerde görülmektedir.

Hız. İbrahim, babasıyla olan konuşmalarında onu yargılayıcı ve suçlayıcı bir üslup kullanmamış, gayet nazik bir şekilde hitap etmiş, ona sorular sorarak inancını sorgulamasını, bu konu üzerinde düşünmesini sağlamaya çalışmıştır. Onun bu konudaki tavrı, bu durumdaki kimselerle nasıl konuşulması gerektiği hakkında bilgi vermektedir. Hız. İbrahim'in merhamet yüklü "babacığım" hitabıyla yalvararak konuşmasına karşın, babası "oğulcuğum" dememiş, ona ismiyle hitap ederek sertlikle cevap vermiştir.⁸⁶¹ Babası müşrik olmasına ve kendisine kötü davranıp tehdit etmesine rağmen Hız. İbrahim, babasının yaptıklarına sabredip ona karşı saygıda kusur etmemiş, onun doğru yolu bulabilmesi için çaba sarf etmiştir.

Anlaşıldığına göre bu vazife kolay değildir. Çocuk ebeveyninin iyiliği için mücadele ederken, onların sert muameleleriyle karşılaşabilmektedir. Ebeveyn çocuğunun hakikatleri göstermesinden hoşlanmayıp ona kötü davranabilmektedir. Evladının söylediklerinin doğru olduğunu bilse de, bunları ondan duymak belki de gururuna dokunabilmektedir. Bu durumda çocuk alınganlık göstermemeli, ebeveynine karşı bir saygısızlıkta bulunmadan ve nezaketi elden bırakmadan, azimli ve sebatkâr bir tavırla yoluna devam etmelidir.

Hız. İbrahim, babasıyla konuşarak onu ikna etmeye çalıştığı gibi, bu konuda ona çokça dua da etmiştir. Fakat babasının, açıkça Allah'a karşı gelen bir asi ve O'nun yolunun düşmanı olduğunu anladığında, artık onun için dua etmeyi bırakmıştır.⁸⁶² Zira, cehennem ehli oldukları belli olan kimselere, ne peygamberlerin ne de müminlerin istiğfar etmeleri caiz değildir.⁸⁶³ İman ehli olmayanlar için vefatlarından sonra bir şey yapılamayacağına göre, çocuk bu durumdaki ebeveynine hayattayken dua etmeli, imanla şereflenebilmeleri için son ana kadar çaba göstermelidir. Onun bu çabaları karşısında ebeveyninin doğruları kabullenmesi ya da reddetmesiyle ilgilenmemeli, onlara karşı vazifesini yerine getirebilmeyi mesele edinmelidir.

Hız. İbrahim'in babasıyla olan ilişkisi, küçüğün de büyüğe öğüt verebileceğini, irşad ve uyarıda bulunabileceğini göstermektedir. Evlat, inkâr eden yahut kötü ahlak

⁸⁶¹ Beydâvî, *Envaru't-Tenzil*, C.III, s.359.

⁸⁶² Tevbe, 9/114; Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.II, s.283.

⁸⁶³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.IV, s.456.

sahibi olan ebeveyninin yolundan gitmediği gibi, onları da kendi haline bırakmamalı, bulundukları kötü durumdan kurtulabilmeleri için onlara kılavuzluk yapmalıdır. Gerek konuşup ikna etmeye çalışarak, gerekse iyi bir insan örneği olarak, dünya ve ahiret saadetini kazanmaları noktasında onlara yardımcı olmalıdır. Bu vazifeyi genellikle ebeveyn yapmakla beraber Hz. İbrahim örneğinde görüldüğü üzere, bazen de evladın yapması gerekebilmektedir. Böyle bir durumda evlat, anne-babasına karşı sorumluluklarının bilincinde olarak, onların doğruyu bulabilmeleri için elinden gelen gayreti göstermelidir.

3.13. Ebeveynin Çocuğun Hidayeti İçin Mücadele Etmesi

Allah Teâlâ Kur'an'da, ebeveynin çocuklarından sorumlu olduğunu, dolayısıyla onların dünya ve ahiret saadetini temin etmek için çaba göstermesi gerektiğini bildirmiştir.⁸⁶⁴ Anne-baba bu konudaki sorumluluğunun farkında olarak, çocuklarını iyi birer insan olarak yetiştirebilme konusunda gayret sarf etmelidir. Hz. Yakub bu konuda ebeveynlere örnek olmuş, son nefesinde dahi evlatlarının iyiliğini düşünerek, kendisinden sonra inançlarından sapmamaları noktasında onlara hatırlatmada bulunmuştur.⁸⁶⁵

Bununla beraber, ebeveyn bu vazifesini yerine getirmek için ne kadar çaba gösterse de, bazen bu çabaları karşılıksız kalabilmekte, çocuğun ebeveyn için imtihan olduğu durumlar yaşanabilmektedir. Böyle durumlarda, anne-babanın evladından ümidini kesmemesi, onu kendi haline terketmeyerek, içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulabilmesi için son ana kadar mücadele etmesi gerekmektedir. Hz. Nuh ve oğlu arasında yaşananlar, ebeveynin bu konudaki mücadelesine etkileyici bir örnektir.

Hız. Nuh, peygamber olarak gönderildiği kavminden kendisine tabi olmalarını istemiş, fakat muhatapları bunu kabul etmeyerek onu yalanlamış, hatta öldürmekle tehdit etmiştir. Bunun üzerine Hz. Nuh, Allah'tan yardım istemiş, kavmiyle arasında bir hüküm vermesi için O'na dua etmiştir. Yüce Allah bu duayı kabul etmiş, kendi emriyle yapılan geminin içindeki inananları kurtarmış, oğlunun da içlerinde yer aldığı inkârcı kimseleri ise bir tufanla helak etmiştir.⁸⁶⁶ Hz. Nuh oğlunu da gemiye

⁸⁶⁴ Tahrim, 66/6.

⁸⁶⁵ Bakara, 2/132-133.

⁸⁶⁶ Şuara, 26/105-122.

alabilmeyi ve kurtarabilmeyi çok istemiş olmasına rağmen, bu isteği gerçekleştirmemiştir:

“Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nuh, gemiden uzakta bulunan oğluna: Yavrucuğum! (Sen de) bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma! diye seslendi. Oğlu: Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım, dedi. (Nuh): “Bugün Allah’ın emrinden (azabından), merhamet sahibi Allah’tan başka koruyacak kimse yoktur” dedi. Aralarına dalga girdi, böylece o da boğulanlardan oldu... Nuh Rabbine dua edip dedi ki: “Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vâdin ise elbette haktır. Sen hâkimler hâkimisin.” Allah buyurdu ki: Ey Nuh! O asla senin aileden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim. Nuh dedi ki: Ey Rabbim! Ben senden hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen, ben ziyana uğrayanlardan olurum!”⁸⁶⁷

Hiz. Nuh, “her dalgası bir dağ kadar yüksek olan”⁸⁶⁸ suların arasında bulunan oğluna, merhamet yüklü bir ifadeyle seslenmiş, “yavrucuğum” şeklinde hitap etmiştir. Evladı inançsız ve isyankâr olmasına rağmen ona kaba ve sert davranmamış, baba şefkatiyle yaklaşarak, iki dünyasını da kaybetmemesi için adeta yalvarmıştır. Bir babanın, gözlerinin önünde çocuğunun boğulduğunu görmesi, kolay bir şey değildir. Hiz. Nuh, neticede bir insandır ve bir baba olarak son ana kadar, kötü de olsa evladını kurtarmaya çalışmıştır.

Bu durum, şartlar ne olursa olsun, kimseden ümit kesmemek gerektiğini göstermektedir. Söz konusu olan evlatsa, anne-baba daha da sabırlı olmalı,⁸⁶⁹ çocuğunun hidayeti için son noktaya kadar çabalamalıdır. Hiz. Nuh’un çocuğuna karşı tavrı, bu durumdaki evlatlara nasıl muamele edileceğine dair örneklik oluşturmaktadır. Çocuğun iman ve güzel ahlak sahibi olması için, kendisine merhamet ve yumuşaklıkla yaklaşılması gerektiği, sert bir tutumla bu konuda yol alınamayacağı anlaşılmaktadır.

Hiz. Nuh oğlunun kurtulması için çaba göstermekle beraber, ailesini tufandan koruyacağına dair söz vermesinden dolayı, Allah’a da dua etmiştir. Allah, bu inkârcı evlâdın inançsızlığı ve kötü ahlakı sebebiyle Hiz. Nuh’un salih aile fertlerinden sayılamayacağını, dolayısıyla da Allah’ın vâdinin ona erişmeyeceğini belirtmiştir. Allah Teâlâ’nın bu beyanından sonra Hiz. Nuh, oğluyla ilgili isteğinden vazgeçmiştir. Anlaşıldığına göre, ebeveyn ile evlat arasındaki biyolojik bağ, aile olmaya yetmemektedir. Aile olmak için aynı inancı benimsemek, aynı ideallere sahip olmak

⁸⁶⁷ Hud, 11/42-47.

⁸⁶⁸ Beydâvî, *Envaru’l-Tenzil*, C.II, s.539.

⁸⁶⁹ Çamlıca, *Allah Çocuk Yakmaz*, s.154.

gerekmektedir. Bunun için ahirette bir şey yapılamayacağına göre, dünyadayken bu noktada gayret gösterilmeli, aile bireylerinin hidayeti için mücadele edilmelidir.

Ebeveyn bu konuda çaba gösterip çocukları için güzel bir örnek olsa dahi, anne-baba ile çocuk arasında bazı çatışmalar yaşanabilmektedir. Bu durum, ebeveynin çocuğuyla iyi bir iletişim kurabilmesi konusunda, anne-babanın tavrının önemli olmakla beraber, çocuğun kişilik özelliklerinin de etkili olduğunu göstermektedir.⁸⁷⁰ Hz. Nuh'un oğlunun bir dağa sığınarak kurtulabileceğini düşünmesi gibi, çocuk kendi yolunun doğru olduğunu zannederek anne-babasının sahip olduğu değerleri benimsememekte, yanlış yerlerde kurtuluşu arayabilmektedir. Fakat kendisini kurtuluşa götüreceğine inandığı bu sahte değerlerin, onu kurtarmaya yetmeyeceğini bilmemektedir.

Ebeveynler, bu durumdaki çocuklarını kendi inanç ve tutumlarına göre yetiştirmek için çaba gösterse de, bu çabaları her zaman karşılık görmemekte, evlatları istedikleri gibi biri olmayabilmektedir: *“Ana ve babasına: Öf be size! Benden önce nice nesiller gelip geçmişken, beni mi tekrar dirilmekle tehdit ediyorsunuz? diyen kimseye, ana ve babası Allah'ın yardımına sığınarak: Yazıklar olsun sana! İman et. Allah'ın vâdi gerçektir, dedikleri halde o: Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir, der.”*⁸⁷¹

Ayette, evladının kurtuluşu için çaba sarf eden bir ebeveynin, bu çabalarının çocuğu tarafından reddedildiği görülmektedir. İnanmış ebeveyn, Allah'ın kâfirlere vâdettiği azaba uğramaması için, “şefkatle, yardım istercesine”⁸⁷² evladını doğru yola çağırmakta, iman ederek dünya ve ahiretini kurtarmasını istemektedir. İnkârcı evlat ise, gittiği yanlış yoldan dönmeme konusunda ısrar etmektedir. Anne-baba, burada olduğu gibi, çocuğu tarafından kabul görmese de, onun kurtuluşu için gayret göstermeye devam etmeli, bu önemli vazifeyi terketmemelidir. Aile içerisinde kötü ahlaklı kimseler varsa onlara engel olmaya çalışmalı, doğruyu bulabilmeleri noktasında rehberlik yapmalıdır.

Nitekim ebeveyn ailesinin dünyevi rahatını düşündüğü kadar, ahirette de rahat ve huzurlu olmaları için elinden geleni yapmakla sorumludur. Böyle bir sorumluluk anlayışı, sağlam bağlarla birbirine bağlı, huzurlu bir aile kurumunu ortaya

⁸⁷⁰ Turan, “Günümüz Aile Problemleri Çerçevesinde Kur'an'da Ebeveyn-Çocuk İlişkisi”, s.84.

⁸⁷¹ Ahkaf, 46/17.

⁸⁷² Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadis*, C.VI, s.44.

çıkacaktır. Bu sorumluluğu yerine getirmeyen ebeveynlerse, bu durumun olumsuz sonuçlarıyla hem dünyada hem de ukbada karşılaşacaktır.

3.14. Çocuğun Suç İşlemesi

Fiziksel ve zihinsel bakımdan henüz yeterli olgunluğa erişmemiş olan çocuğun, hatalı davranışlarda bulunması hatta suç olan eylemleri yapması, muhtemel bir durumdur. Hayatının her anında ebeveyninin rehberliğine ihtiyaç hisseden çocuk, bu konuda da onlara muhtaçtır.

Ebeveyn çocuğunun yanlış davranışlarda bulunmaması için, hem ona olumlu davranış modelleri sunmalı, hem de olumsuz bir örnek olmamaya dikkat etmelidir. Aile içindeki olumsuz örnekler, çocuğun kişiliğini olumsuz etkileyebilmektedir. Nitekim araştırmalar, suç işleyen gençlerin ailelerinde, birinci dereceden akrabaları arasında büyük oranda hüküm giymiş suçluların bulunduğunu ortaya koymuştur.⁸⁷³ Buna göre ebeveyn, çocuğunu her türlü olumsuz davranıştan uzak tutmak için, öncelikle kendisi iyi bir örnek olmalıdır. Zira çocuklar üzerinde, söylenenlerden çok yapılanlar etkili olmaktadır.

Anne-babanın çocuğuna karşı tutumları da, onun davranışları üzerinde etkilidir. Çocuğun sağlıklı bir gelişim gösterebilmesi için, ailede belli ölçüde bir otoritenin ve denetimin varlığı gereklidir. Fakat bu denetim ve otorite ölçülü olmalıdır. Aşırı sert ve otoriter bir tutum, çocukta olumsuz davranışların oluşmasına sebep olabilmektedir. Suç işleyen çocuklar üzerinde yapılan araştırmalarda, bu çocukların ailelerinde çoğunlukla baba baskısı bulunduğu, ebeveynleri tarafından dayakla cezalandırıldıkları gözlenmiştir. Yine bir araştırmaya göre, suç işleyen gençlerin büyük bölümünün, çeşitli sebeplerle anne ve babalarından ayrı kaldıkları belirlenmiştir.⁸⁷⁴

Bu bilgiler, anne-baba sevgisinden mahrum kalma, aile içinde sıcak ve yakın ilişkilerin olmaması gibi durumların, suçlu davranışın oluşmasına yol açabileceğini göstermektedir.⁸⁷⁵ Bu durumda suç işleyen çocuklardan değil, suça sürüklenen çocuklardan bahsetmek daha doğru olacaktır. Zira, masum olarak dünyaya gelen çocuğun, suç işleyen biri haline gelmesinde, sahip olduğu ailenin ve aile içi ilişkilerin oldukça etkili olduğu görülmektedir. Buna göre, huzurlu bir aile yuvasının

⁸⁷³ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, s.167.

⁸⁷⁴ Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, s.147.

⁸⁷⁵ Yavuzer, *Çocuk ve Suç*, s.139, 190.

ve ebeveynle olan samimi ilişkilerin, çocuğun olumsuz davranışlardan korunmasında katkısı olacağı anlaşılmaktadır.

Çocuk yaşı ilerledikçe, ailesinin dışında; arkadaşlar, okul ortamı, kitle iletişim araçları gibi pek çok unsurla etkileşim halinde olmaktadır. Bunlar, çocuğun iyi bir insan olarak yetişmesine katkı sağlayabildiği gibi yanlış davranışlar kazanmasına da neden olabilmekte, suç işlemeye dahi yönlendirebilmektedir.⁸⁷⁶ Bundan dolayı ebeveyn, çocuğunun etkileşim halinde olduğu kişi ve çevreler konusunda oldukça dikkatli olmalı, gerektiğinde çocuğuna bu konuda uyarı ve yönlendirmelerde bulunarak, başına gelebilecek kötülüklere karşı onu korumalıdır.

Anne-baba çocuğuna gerekli eğitimi vererek doğruyu ve yanlış öğrettikten sonra, kendi doğrularını yaşaması için ona fırsat vermelidir.⁸⁷⁷ Süreç içerisinde hatalı davranışlarda bulunabilen çocuk, ebeveyninin rehberliğinde doğruları bulacaktır. Bu konuda ebeveynlere yol gösteren Gazâlî'ye göre, çocuk kötü bir hareketi ilk defa yaptığında görmezden gelerek onu utandırmamak, kusurunu ortaya çıkarmamak gerekmektedir. Özellikle de çocuk hatasını gizlemeye çalışıyorsa üstüne gidilmemeli, aynı hatayı tekrar yaptığında uyarılmalıdır. Çocuğun hataları ortaya çıkarılıp sürekli uyarılır ve azarlanırsa, bu durum çocuğa bir fayda sağlamayacağı gibi kötü davranışların ortaya çıkmasını kolaylaştıracak ve ebeveynin sözlerinin etkisini azaltacaktır.⁸⁷⁸

Hataları sürekli olarak söylenen ve ayıplanan çocuklarda yetersizlik, değersizlik ve suçluluk duygularının ortaya çıktığı gözlenmiştir. Bu duygular, çocukluk çağında biriktirilerek, kişinin yetişkinlik çağına da tesir etmektedir. Çocuklar, gelişimlerinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için, kusurlarının görmezden gelinmesine muhtaçtır.⁸⁷⁹ Anne-baba ve çocuk ilişkisinde geçerli olan bu durum, büyük bir aile olan toplum için de söz konusudur.

Suç işleyen çocuklara karşı hoşgörölü davranmak, suçluluklarını hatırlatarak onları yaralamamak, faydalı bireyler haline gelebilmeleri için gerekli desteği sağlamak toplumun en önemli görevlerindendir.⁸⁸⁰ Kur'an, hata yapanlara karşı af ve

⁸⁷⁶ Peker, *Çocukları ve Gençleri Suça İten Faktörler*, s.88.

⁸⁷⁷ Tarhan, *Mutlu Evlilik Psikolojisi*, s.40.

⁸⁷⁸ Gazâlî, *İhyâ'u Ulûmi'd-Dîn*, C.III, s.161.

⁸⁷⁹ Tongar, *Fıtrat Pedagojisi-2 Peygamberlerin Çocuk Eğitimi Metodları*, s.130.

⁸⁸⁰ Yavuzer, *Çocuk ve Suç*, s.290.

hoşgörüyü tavsiye etmekte,⁸⁸¹ bu tutumun sonucunda, o kişiyi kazanmayı ve doğruya yönlendirmeyi hedeflemektedir.⁸⁸² Buna göre suç işleyen kimselere kötü gözle bakılmamalı, bulundukları sıkıntılı durumdan kurtularak doğru bir yol tutabilmeleri noktasında onlara destek olunmalıdır.

Hz. Peygamberin bu konudaki tavır ve tutumlarında, alınacak pek çok ders bulunmaktadır. Bir defasında hurma ağacını taşıdığı için yanına getirilen küçük Rafi'ye, Hz. Peygamber öncelikle neden böyle bir şey yaptığını sormuştur. Cevap olarak karnının aç olduğunu söyleyen bu küçük sahabiyeye, bir daha acıktığında ağacı taşılamayıp yere düşenlerden yemesini öğütlemiş, sonra da başını okşayıp ona dua etmiştir.⁸⁸³ Hz. Peygamber hata yapan bir çocuğa hemen tepki verip haddini bildirmemiş, aksine yargılayıp hüküm vermeden önce, yapılan fiilin sebebini araştırmıştır. Bundan sonra da, yasaklanan fiilin yerine bir alternatif getirmiştir. Hz. Peygamberin bu tutumu, bir hata yapan çocuğa karşı takınılması gereken tavır açısından, hem ebeveynlere hem de topluma önemli bir örnekliktir.

İslam dininde, suç olarak kabul edilen davranışları yapan çocuklar cezalandırılmamakta,⁸⁸⁴ yaptıkları davranışlar hata olarak kabul edilmektedir. Müslümanlara karşı savaşlara katılmış çocuklara dahi, cezai ehliyetleri olmadığı için ceza verilmemektedir.⁸⁸⁵ Bu nedenle çocuğun suç işlemesi durumunda, cezaya başvurmak yerine, öncelikle cezayı gerektiren suçun ortadan kaldırılması daha doğru olmaktadır.⁸⁸⁶ Nitekim suçun işlenmesine neden olan faktörler ortadan kaldırılmadıkça, aynı hatanın tekrarlanma olasılığı her zaman bulunmaktadır.

Hata yapan çocuk, ebeveynine doğruları söylediğinde takdir görürse, her zaman doğruları söylemeye devam edecektir. Ama doğruları anlattığı için cezalandırılırsa, bir dahaki sefere yalan söyleme ihtimali yüksektir.⁸⁸⁷ Ebeveyn çocuğun bilinçli olarak hata yapmadığını bilmeli, böyle durumlarda ona hoşgörüyü yaklaşmalıdır. Yaptığı olumsuz davranışlar karşısında hoşgörü ve kabullenme gören çocuk, bir şey gizleme ihtiyacı hissetmeyecek, hal ve hareketlerinde şeffaf olacaktır.

⁸⁸¹ Ali İmran, 3/134; Araf, 7/199.

⁸⁸² Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, s.80.

⁸⁸³ Ebu Davud, "Cihat", 8.

⁸⁸⁴ Ebu Davud, "Hudud", 17.

⁸⁸⁵ Canan, *Allah'ın Çocuklara Bahsettiği Haklar*, s.111.

⁸⁸⁶ Turan, "Günümüz Aile Problemleri Çerçevesinde Kur'an'da Ebeveyn-Çocuk İlişkisi", s.89.

⁸⁸⁷ Salzman, *Nerede Hata Yaptık?*, s.88.

Çocuklar, başkalarına karşı hata yapabildikleri gibi, kimi zaman ebeveynlerine karşı da suç işleyebilmekte, düşmanca davranabilmektedir. Kur'an'da, böyle durumlarda onlara karşı hoşgörüyle yaklaşılması, affedici olunması tavsiye edilmiştir.⁸⁸⁸ Hz. Yakub'un, suç işleyerek yanına gelen çocuklarına karşı gösterdiği tavır, bu konuda ebeveynlere bir örnektir: *"Gömleğinin üstünde sahte bir kan ile geldiler. (Yakub) dedi ki: Bilakis nefisleriniz size (kötü) bir işi güzel gösterdi. Artık (bana düşen) hakkıyla sabretmektir. Anlattığınız karşısında (bana) yardım edecek olan, ancak Allah'tır."*⁸⁸⁹

Çocuğun yaptığı hata, onun sorumluluğu ve imtihanıyken, bu hata karşısında ebeveynin tavrı ve tutumu ise kendi imtihanıdır.⁸⁹⁰ Hz. Yakub, kanlı bir gömlekle yanına gelerek, kardeşlerini bir kurdun yediğini söyleyen oğullarına karşı, doğru söylemediklerini anlamasına rağmen, kötü söz, hakaret, şiddet gibi yöntemlere başvurmamış, metanetini korumuştur.⁸⁹¹ Şikâyet etmeksizin, soğukkanlı ve mütevekkil bir şekilde bu musibeti karşılayan Hz. Yakub, olayı duyduğunda meselenin içyüzünü anlamıştır.

Bununla beraber çocuklarının kişiliklerini kötülememiş, "Nefisleriniz size kötü bir işi güzel gösterdi" diyerek, yapılan yanlış davranışı kötülemiştir. Buna göre, yapılan hatalı bir davranışta, çocuğun kişiliği hedef alınmayarak davranışın kötülenmesi gerekmektedir. Zira hata yapan kişinin yaptığı bir yanlış bulunmakla birlikte, bütün yaptıkları yanlış değildir.

Hz. Yakub'un oğulları, ilerleyen zamanlarda babalarına gelerek suçlarını itiraf etmişlerdir. Oğullarının kendisine ve kardeşlerine karşı olan düşmanca tavırları karşısında, Hz. Yakub kin beslememiş, onları affettiğini, Allah'ın affetmesi için de dua edeceğini söylemiştir.⁸⁹² Bunca kötülüğü yapan evlatlarını, bir nevi teselli etmiştir.

Bir evlat hangi suçu işlerse işlesin, anne-babasının yanına dönebileceğini bilmelidir. Çocuklar için aile, huzurlu bir liman olmalıdır. Bir hata yapan çocuk, pişman olup ailesinin yanına döndüğünde, ebeveyn Hz. Yakub misali onu dinleyebilmeli ve affedebilmelidir. Böyle bir ailede yetişen, sevgiyi, güveni,

⁸⁸⁸ Teğabün, 64/14.

⁸⁸⁹ Yusuf, 12/18; ayrıca bkz. Yusuf, 12/83.

⁸⁹⁰ Tongar, *Fıtrat Pedagojisi Adetlerle Değil Ayetlerle Çocuk Eğitimi*, s.103.

⁸⁹¹ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.II, s.447.

⁸⁹² Yusuf, 12/97-98.

hoşgörüyü ve teselliye ailesinde bulabilen çocuk, huzuru başka yerde aramayacak, kötülüklere yaklaşmayacaktır. Evlatlarına merhametle muamelede bulunup affedici olan ebeveyne, muhtemeldir ki,⁸⁹³ Allah da aynı şekilde muamelede bulunacaktır.

3.15. Şeytanın Çocuğa Ortak Olması

Şeytan, Allah katında yüksek konuma sahip bir varlıkken, Allah'ın emrine itaat etmeyerek asi olması neticesinde makamından kovulmuş, bununla birlikte kıyamete kadar yaşama ve insanları doğru yoldan saptırma konusunda kendisine izin verilmiştir. Kur'an'da o ve ona tabi olarak Allah'a itaat etmeyenlerin, ahirette azaba uğrayacakları bildirilmiştir.⁸⁹⁴ Bu durum dünya hayatının bir imtihan alanı olduğunu, bilerek ve isteyerek günah işlemenin şeytanla ortak davranışta bulunmak anlamına geldiğini⁸⁹⁵ göstermektedir.

Kur'an'da, şeytanın kendilerine ortak olduğu çocuklardan bahsedilmektedir: *“Allah buyurdu: Git! Onlardan kim sana uyarsa, iyi bilin ki hepinizin cezası cehennemdir. Tam bir ceza! Onlardan gücünün yettiği kimseleri davetinle şaşırt; süvarilerinle, yayalarınla onları yaygaraya boğ; mallarına, evlatlarına ortak ol, kendilerine vaadlerde bulun. Şeytan, insanlara, aldatmadan başka bir şey vâdetmez.”*⁸⁹⁶

Bu ayetler, şeytanla onu takip edenler arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Şeytan, insanlara vesvese vererek onları günah işlemeye davet etmekte, Allah'ın doğru yolundan insanları saptırmak istemektedir. Böylece hiçbir çaba harcamaksızın, kendisine uyan bir kimsenin mallarına ve çocuklarına ortak olmakta, ama yapılan kötü davranışların cezasını paylaşmada ortak olmamaktadır. Şeytana aldanan bir ebeveyn, onun saptırmalarıyla sadece kendisi değil, şeytan da çocuğun babasıymış gibi evladını kötü bir şekilde etkilemektedir.⁸⁹⁷ Yani insanlar, evlatlarını yanlış bir inanç ve ahlak üzere yetiştirdiklerinde, şeytanı bu konuda kendilerine ortak yapmış olmaktadır.⁸⁹⁸

Taberî, şeytanın çocuklara ortak olmasının, zina mahsulü olan çocuklara ya da müşriklerin diri diri toprağa gömdükleri veya geçim korkusuyla öldürdükleri

⁸⁹³ Teğabün, 64/14.

⁸⁹⁴ Araf, 7/11-18.

⁸⁹⁵ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.III, s.499.

⁸⁹⁶ İsra, 17/63-64.

⁸⁹⁷ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.III, s.123.

⁸⁹⁸ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.III, s.500.

çocuklara ortak olması şeklinde de anlaşılabileceğini söylemektedir.⁸⁹⁹ Müşriklerin çocuklarını putperest olarak yetiştirmesi de, bu kapsamda değerlendirilmektedir.⁹⁰⁰ İnsanın çocuğu konusunda, onu dinen yasak olan, kötü ve yanlış birşeyi yapmaya götüren her türlü tasarrufu, bu ifadenin içine girmektedir.⁹⁰¹ Buna göre, şeytanın çocuğa ortak olması, çocuk konusunda işlenen bir günahla ya da yapılan bir yanlışta, şeytana uyularak onunla birlikte hareket edilmesi anlamına gelmektedir.

Ebeveyn, şeytanın olumsuz yönlendirmelerine tabi olarak, evladını kötü bir şekilde yetiştirdiğinde şeytanla aynı safta yer almış ve ahirette onun alacağı cezayı hak etmiş olmaktadır. Bundan dolayı anne-baba, Allah’a asi olan şeytanı memnun edecek bir şekilde çocuklarını yetiştirmemeli, onun vesveselerine aldanmamalıdır. Çocuklarını Allah’ın rızası istikametinde iyi birer insan olarak yetiştirmeye gayret göstermeli, bu konuda Allah’tan yardım istemelidir. İnsan, şeytana ve onun hilelerine karşı Allah’ın kudretine sığınır ve O’nun yolunu tutarsa, şeytanın, onun ve çocuklarının üzerinde bir etkisi olmayacaktır.

3.16. Çocuğun Düşman Olması

Çocuk ile anne-baba arasında bulunan güçlü bağlar, dünya yolculuğu sırasında bazen gevşeyebilmekte, bazen de tamamen kopabilmektedir. Anne-babasını çok seven ve onlara hürmet gösteren evlat, bazen de kötülük yaparak onlara zarar verebilmektedir. Kur’an’da, bu şekilde davranarak ebeveynine düşmanlık yapan çocuklardan bahsedilmektedir: *“Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, kusurlarını başlarına kakmaz, kusurlarını örterseniz, bilin ki, Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”*⁹⁰²

Burada, Hz. Peygamber dönemindeki bazı sahabilerin eşlerinin ve çocuklarının, hicret etmelerine ve cihada gitmelerine engel olarak onları Allah yolundan alıkoymaları, bu şekilde onlara düşmanlık yaparak zarar vermelerinden bahsedilmektedir. Eşlerin, bu konuda hanımlarına ve çocuklarına itaat etmemeleri gerektiği belirtilmekte, yaptıkları yanlıştan dolayı da onları cezalandırmayıp affetmeleri istenmektedir.⁹⁰³ Ayette bu ve buna benzer sıkıntılar içinde olan

⁸⁹⁹ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, C.V, s.298.

⁹⁰⁰ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.III, s.500.

⁹⁰¹ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb*, C.XIV, s.531.

⁹⁰² Teğabün, 64/14; konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Kehf, 18/80; Müminun, 23/55-56.

⁹⁰³ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb*, C.XXI, s.522.

kimselere hitap edilerek,⁹⁰⁴ insanın en güçlü duygularla bağı olduğu eşi ve çocuklarından dahi kendisine karşı düşmanlık hisleriyle dolu olanların bulunabileceği hatırlatılmakta, onlara karşı tedbirli olunması istenmektedir.

Ebeveyn çocukları için güzel bir örnek olsa da, çocuklar onlardan daha farklı kişiliklere sahip olabilmekte, belki isteyerek belki de istemeyerek, kimi zaman onlara düşmanlıkta bulunabilmektedir. Anne-babasının kendi elleriyle besleyip büyüttüğü, gözünden sakındığı masum yavru, büyüdüğünde çok farklı bir karaktere bürünüp, ebeveynine düşmanlık yapabilecek bir hale gelebilmektedir. Bu konuda, Firavun'un öz evladı olmamakla birlikte onun sarayında büyüyen Hz. Musa da, bir örneklik teşkil etmektedir.

Firavun ve eşi, Hz. Musa'yı nehirde bulduklarında onu sevmiş, alıp evlerine götürmüş, kendi görüşlerine göre yetiştirmeyi düşünmüşlerdir. Fakat Firavun bunu yaparken, onun ilerde kendisine düşman olacağından,⁹⁰⁵ aynı çocuk aracılığıyla saltanatının yerle bir edileceğinden habersizdir. Burada olduğu gibi, düşman her zaman uzakta olmayabilmekte, kişiye en yakınında olanlardan da zarar gelebilmektedir. Nice güzel hayallerle büyütülen çocuk, kimi zaman kişinin sonunu hazırlayabilmekte, ebeveyni için ciddi bir imtihan olabilmektedir.

Ebeveyn çocuğuna olan sevgisiyle de imtihan olabilmekte, bu sevgi onu bazen inancının gereklerine aykırı davranmaya itebilmektedir. Bazen de çocuk ebeveynini böyle davranmaya teşvik edebilmekte,⁹⁰⁶ böylece anne-babasına düşman haline gelerek onların dünya ve ahiret hayatlarına zarar verebilmektedir. Ebeveyn, böyle durumlara karşı uyanık olmalı, çocuğuna ve ailesine olan sevgisinin bir zaafa dönüşerek onu yanlış yollara sürüklemesine fırsat vermemeli, “yakınları için kendisine şahdamarından daha yakın olan Allah’a uzak düşmekten sakınmalıdır.”⁹⁰⁷

Çocuk sahibi olmak, ebeveyni gurura sevk ederek Allah'ı hatırlamasına engel olmaktaysa, bu durumda da çocuğun, insanı Allah yolundan alıkoyan bir düşman olmasından sözedilebilmektedir.⁹⁰⁸ Ebeveyn, çocuğun Allah'ın bir ihsanı olduğunu bilmeli, nimet sebebiyle nimeti verene nankörlük etmemelidir. Çocuk, Allah'ın

⁹⁰⁴ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.VI, s.353.

⁹⁰⁵ Kasas, 28/8-9.

⁹⁰⁶ Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, s.1337.

⁹⁰⁷ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an Gereğeli Meal-Tefsir*, s.1112.

⁹⁰⁸ Şükrü Maden, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Mal ve Evlat Sevgisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009, s.122.

unutulmasına ve O'na karşı sorumlulukların ihmal edilmesine bir sebep teşkil etmemelidir.

Çocuk ile ebeveyn arasında her ne kadar kan bağı bulunsa da, anne-babanın çocuğundan kendisine kötülük gelebileceğinin idrakinde olarak yaşayıp, bu konuda dikkatli ve uyanık olması gerekmektedir. Kur'an'da, çocukların kişinin düşmanı olabileceğinin vurgulanması ve onlara karşı uyanık olunmasının istenmesi, onlara zarar verilmesi ya da onlarla yolların ayrılması için belirtilmemiştir.⁹⁰⁹ Aksine böyle bir durumda, onlara karşı merhametli davranılması istenmiştir. Böylece belki de, yanlış inançlarını ve düşmanca davranışlarını terkederek ailelerinin safında yer alabileceklerdir.

Ebeveyn ile çocuk arasında yaşanan anlaşmazlıklarda ve düşmanlıklarda, yumuşak bir üslupla konuşmak bir fayda ve netice sağlamaktadır. Kusurları, ayıpları ortaya dökmeden, yapılan kötülükleri başa kakmadan yapılan bir konuşma, muhatapta karşılık bulacaktır. Kişi kendine zarar vermek isteyenlere karşı -çocuğu da olsa- tedbirini almalı, kendini olası tehlikelere karşı korumalıdır. Bununla beraber hatalar hoşgörölüp affedilmeli, merhametli bir tavırla ilişkilere devam edilmelidir.

Yapılan kötülüğe kötülükle karşılık verilmesi ya da bu durumdaki çocukla bütün ilişkilerin koparılması, kin ve öfke ateşinin daha da körüklenerek düşmanca hislerin artmasına sebep olacağından dolayı bir fayda sağlamayacaktır. Böyle durumlarda, çocuğun hatalarının yüzüne vurulmayıp, ona karşı merhametle ve hoşgörölle muamelede bulunulması ve affedici olunması doğru olacaktır.

3.17. Çocuğun Öldürölmesi

İnsanı, kâinatın en üstün ve şerefli varlığı olarak yaratan Allah Teâlâ, onun en tabîî hakkı olan yaşam hakkının elinden alınmamasını istemiş, bir insanın öldürölmesini bütün insanları öldürmekle eş tutmuştur.⁹¹⁰ Bu durum, insan neslinin devamını sağlayan çocuk için de aynen geçerlidir. Anne-babanın bu hakka müdahale etmesine izin verilmemiştir. Yaşamak ve ölmek Allah'ın takdirinde olan bir meseledir ve anne-baba, insan hayatının devamı için sadece bir vesiledir.

Bununla birlikte tarih boyunca, savunmasız durumdaki çocuklara gerek aileleri gerekse başkaları tarafından zarar verilebildiği hatta öldüröllebildikleri görölümüştür.

⁹⁰⁹ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.VI, s.354.

⁹¹⁰ Maide, 5/32.

Bazen de bu durum, siyasi sebeplerle devlet eliyle gerçekleştirilmiştir. Hz. Musa'nın doğduğu tarihlerde, devrin hükümdarı Firavun, bu zulmü işlemektedir.⁹¹¹ Firavun, İsrailoğulları arasından çıkacak birinin, kendi saltanatını elinden alacağına işaret eden bir rüya görmüş, bunun üzerine onların erkek çocukları hakkında ölüm emri çıkarmıştır.⁹¹² Daha sonraki zamanlarda ise, ağır işleri yapacak kimse bulamayacaklarından endişe ederek, çocukları bir yıl öldürüp bir yıl öldürmeme yoluna gitmişlerdir.⁹¹³

İslamiyetten önceki Arap toplumunda da müşrikler, aynı şekilde çocuklara zulmederek çeşitli sebeplerle onları öldürmüşlerdir.⁹¹⁴ Bu kimseler kız çocuklarını, gelin etmekten utanarak veya kabile savaşlarında düşmanın eline düşmemesi ya da başka bir şekilde kendileri için utanç sebebi olmaması için öldürmüşlerdir. Ekonomik nedenlerle de çocuklarını öldürenler olmuş, fakirlikten dolayı aile fertlerinin az olması istenmiştir. Erkek çocuklar, ilerde aile bütçesine katkı sağlayacağı düşüncesiyle yetiştirilmekteyken, kız çocuklar ise ilerde evlenecekleri için küçük yaşta öldürülmüşlerdir. Bazı kimseler de tanrılarını memnun etmek için çocuklarını kurban etmişlerdir. Kur'an'da bu amaçların hepsi de kınanmıştır.⁹¹⁵ Hiç acımadan çocuklarının canına kıyan ve bu şekilde kendi nesillerini kendi elleriyle yok etmeyi doğru bir iş sanan bu kimselerin, ahirette bunun cezasını görecekları şüphesizdir.

Cahiliye döneminde, müşriklerin kız çocuklarını diri diri toprağa gömerek öldürmesi, toplumun çoğu tarafından uygulanmış kötü bir adettir.⁹¹⁶ Kur'an'da, kız çocuklarına yapılan bu zulmün karşılıksız kalmayacağı, hesabının sorulacağı ifade edilmiştir: “*Diri diri toprağa gömülen kıza, hangi günah sebebiyle öldürüldüğü sorulduğunda,*”⁹¹⁷ Ayetlerde, işlenen günahın çirkinliği anlatılmış, yapılan kötü iş kınanmıştır.⁹¹⁸ O dönemki Arap toplumunda kız çocuğu olan bir kişi, onu öldürmek istediğinde, bir çukurun yanına götürerek çocuğu oraya iter, üzerine toprak atarak gömerdi. Doğumu yaklaşan kadın, bir çukurun yanına gider, kız doğarsa onu çukura atar, erkek olursa onu yanında tutardı.⁹¹⁹ Allah Teâlâ çocuklarını diri diri toprağa

⁹¹¹ Bakara, 2/49; Araf, 7/127, 141; İbrahim, 14/6; Kasas, 28/4.

⁹¹² Taberî, *Camii'l-Beyan*, C.VI, s.306.

⁹¹³ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.II, s.527.

⁹¹⁴ Enam, 6/137.

⁹¹⁵ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.I, s.599.

⁹¹⁶ Karaman vd., *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meal*, s.137.

⁹¹⁷ Tekvir, 81/8-9; konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Enam, 6/140; İsra 17/31; Mümtahine, 60/12.

⁹¹⁸ Taberî, *Camii'l-Beyan*, C.IX, s.21.

⁹¹⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.X, s.339.

gömen bu kimselerle ahirette muhatap olmayacak, onlardan yüz çevirerek o masum yavruya, “Senin ne kabahatin vardı ki seni katlettiler?” diye soracaktır.⁹²⁰

Cinayetin sebebinin, doğrudan onu işleyene sorulmayıp da davacısı olan suçsuz kıza sorulması, onu öldürenin vicdanını sızlatacak, Allah’ın huzurunda öfke ve cezayı hakettiğini anlatacak bir azarlama, utandırma ve cevapsız bırakmadır.⁹²¹ Bu caniliği yapan kimsenin, muhatap alınmayı dahi haketmediği görülmektedir. İslam dini geldikten sonra, Araplar arasındaki bu zulme son vermiş, kız çocuk sahibi olmanın bir musibet olduğu anlayışını ortadan kaldırmıştır. Hz. Peygamber ilk Müslümanlarla yaptığı biatlarda, “Allah’a şirk koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, iftira etmemek” gibi pek çok önemli şart arasında “çocukları öldürmemek” şartını da zikretmiştir.⁹²² Ayrıca savaşlarda, kadınlar ve yaşlılarla birlikte çocukların öldürülmelerini de yasaklamıştır.⁹²³

Buna göre, çocukları kasten öldürmek, büyük bir günahtır. Günümüzde çocuğunu diri diri toprağa gömenlere rastlanmasa da, kürtaj adı altında pek çok masum yavrunun öldürüldüğü bilinmektedir. Anne karnındaki yavru, tastamam bir canlıdır. İsteyerek o masum yavrunun yaşam hakkını elinden alanlar, o günün cahiliye Araplarının yaptığı, bugünün dünyasında yapmaktadır ve bu konudaki uyarıların da muhatabıdır. İslam dini, anne karnındaki çocuğun kasıtlı olarak düşürülmesini caiz görmemiş, bunu bir cinayet olarak kabul etmiş ve karşılığında “gurre” adıyla mali bir ceza getirmiştir.⁹²⁴ Ahlaken ve hukuken yanlış olan bu uygulama, Hristiyanlık ve Yahudilikte de günah olarak kabul edilmiş ve yasaklanmıştır.⁹²⁵

İnsan hayatının korunması, İslam dininin temel ilkelerindendir. İnsanın yaşama hakkı, gebeliğin olduğu ilk andan itibaren Allah tarafından verilmiş temel bir haktır. Bu aşamadan sonra anne-baba da dahil olmak üzere, hiç kimsenin bu hakka müdahale etmesine izin verilmemiş, böylece anne karnındaki bebeğin hayatı güvence altına alınmıştır. İslam dinine göre, gebeliği önleyici tedbirlere başvurarak doğumu kontrol altında tutmak caizdir. Fakat hamilelik gerçekleşikten sonra, annenin hayatı

⁹²⁰ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.VII, s.50.

⁹²¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.IX, s.22.

⁹²² Buhârî, “İman”, 11.

⁹²³ Bilgin, *İslam ve Çocuk*, s.44.

⁹²⁴ Çeker, *Çocuk ve Hakları*, s.151; ayrıntılı bilgi için bkz. Apaydın, vd., *İlmihal*, C.II, ss.137-142.

⁹²⁵ Apaydın, vd., *İlmihal*, C.II, s.137.

tehlikesi gibi tıbbi bir zaruret bulunmadıkça, hangi sebeple olursa olsun ceninin düşürülmesi ya da kürtaj yoluyla hayatına son verilmesi caiz değildir.⁹²⁶

Eski çağlardan günümüze kadar, insanları çocuklarını öldürmeye veya düşük yaparak yok etmeye yönelten en önemli nedenlerden biri, açlık korkusu olmuştur. Allah Teâlâ Kur'an'da, rızkı verenin kendisi olduğunu hatırlatmakta ve fakir düşme korkusuyla çocukların öldürülmesini yasaklamaktadır.⁹²⁷ Tarihe bakıldığında, bir bölgenin nüfusu ile besin kaynaklarının aynı oranda arttığı, hatta besin kaynaklarının daha da hızlı arttığı görülmektedir.⁹²⁸ Bu durumda ebeveyn, rızkın Allah'ın teminatında olduğunu bilerek O'na tevekkül etmeli, geçim kaygısıyla doğmuş ya da doğacak çocuğunun hayatına son vermemelidir.

Çocukların hayatı, her durumda ve her şartta korunmalıdır. Bu vazifeyle birinci derecede sorumlu olan kişiler, anne-babadır. Ebeveyn, çocuklarına zarar vermek bir yana, gerektiğinde kendi canını tehlikeye atma pahasına da olsa evlatlarını himaye etmelidir.

3.18. Çocuğun Kaybedilmesi

Aile içinde yaşanan bir vefat olayı, bütün aile üyelerini sarsıcı bir durumdur. Her ölüm hüznün verici olmakla beraber, bir anne-babanın evladını yitirmesi, çok daha üzücü bir hadisedir. Zira çocuk sevgisi, anne-baba için her türlü sevginin üzerindedir.

Aileyi derinden sarsan, fiziksel ve ruhsal çöküntüye yol açan böylesi bir duruma en güzel örnek, Hz. Yakub'un başına gelen hadiselerdir. Hz. Yakub, çok sevdiği oğlu Hz. Yusuf'u küçük yaşta kaybetmiş, oğlu hayatta olsa da bundan haberdar olamamış, çocuğunun hasreti ve acısıyla uzun yıllar yaşamıştır. Onun kederli hali Kur'an'da şöyle anlatılmaktadır:

“Onlardan yüz çevirdi, “Ah Yusuf’um ah!” diye sızlandı ve kederini içine gömmesi yüzünden gözlerine boz geldi. (Oğulları:) “Allah’a andolsun ki sen hala Yusuf’u anıyorsun. Sonunda ya hasta olacaksın ya da büsbütün helâk olacaksın!” dediler. (Yakub:) Ben sadece gam ve kederimi Allah’a arz ediyorum. Ve ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri Allah tarafından (vahiy ile) biliyorum, dedi. Ey oğullarım! Gidin de Yusuf’u ve kardeşini iyice araştırın, Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin...”⁹²⁹

⁹²⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.X, ss.343-344; Komisyon, *Aile İle İlgili Sıkça Sorulan Sorular*, s.77.

⁹²⁷ Enam, 6/151.

⁹²⁸ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.III, s.107.

⁹²⁹ Yusuf, 12/84-87.

Ayetlerde görüldüğü üzere, Hz. Yusuf'tan sonra küçük oğlu Bünyamin'i de kaybeden Hz. Yakub'un, gerek fiziksel gerekse ruhsal durumu oldukça kötüdür. Derin bir özlem içinde olan Hz. Yakub, kaybettiği oğlu Yusuf için çok fazla üzülp ağladığından, görme duyusunu yitirmiştir. Kardeşleriyle Mısır'a giden küçük oğlu Bünyamin de geri dönmeyince, Yusuf hakkındaki üzüntüleri depreşmiştir. Başa gelen yeni bir üzüntü, kalpte saklı olan eski kederleri daha da artırmıştır.⁹³⁰ Zira Bünyamin'in hayatta olduğu bilinmekle beraber, Hz. Yusuf'un diri mi yoksa ölü mü olduğu bilinmemekte, bu da acısını şiddetlendirmektedir.⁹³¹

Hz. Yakub, üzüntüsü ne kadar büyük olsa da hiçbir zaman Allah'a isyan etmemiş, başına gelenleri bir imtihan olarak değerlendirmiş,⁹³² kederini içine atarak kimseye şikâyetle bulunmamış, böylece büyük bir övgüye mazhar olmuştur.⁹³³ Aradan yıllar geçse de çocuğuna kavuşacağı ümidini hiç yitirmeyen Hz. Yakub, kaybettiği çocuklarını araması için diğer oğullarını görevlendirmiştir. Hz. Yakub'un oğullarından kardeşlerini araştırmalarını istemesi ve Allah'ın rahmetinden ümit kesmemeyi emretmesi,⁹³⁴ şartlar ne kadar olumsuz olsa da ümitvar olunması gerektiğini göstermektedir.

Çocuklarını kaybeden Hz. Yakub'un, diğer oğullarıyla sıkıntısını paylaştığı, bu konuda onlardan destek alarak kardeşlerini aramaya gönderdiği görülmektedir. Böyle zor bir süreçte ailenin hep birlikte hareket etmesi, moral ve güçlerini artırmaları bakımından önemlidir. Çocuğun kaybı ya da vefatı durumunda bazı ebeveynler, diğer çocuklarını da acısına ortak ederken, bazıları ise onların etkilenmemesi için gayret göstermektedir. Çocuklar yetişkinlere göre daha çabuk normal hayata dönebildiğinden, üzülmeleri için kaygılanarak onları bu sürecin dışında bırakmak doğru değildir. Böyle davranılması, çocuklarda dışlanmışlık hissi uyandırabilmektedir. Bu nedenle anne-baba, acılarını diğer çocuklarıyla paylaşmalı, bununla birlikte bu süreçte onları da ihmal etmemelidir.⁹³⁵ Aile bireylerinin, sevinçlerini birlikte yaşadıkları gibi hüznelerini de birlikte yaşayarak bu zor zamanlarda birbirlerine destek olmaları, aile olmanın gereğidir.

⁹³⁰ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XIII, s.317.

⁹³¹ Arıkan, *Kur'an-ı Kerim'de Ebeveyn-Evlat İlişkileri*, s.47.

⁹³² Okuyan, *Kur'an'da Hz.Yusuf Kıssası*, s.227.

⁹³³ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XIII, s.318.

⁹³⁴ Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadis*, C.II, s.259.

⁹³⁵ Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, ss.260-262.

Hız. Yakub'un içinde bulunduğu durum, evlat acısının hiçbir acıya benzemediğini, insanın içinde devamlı yanan bir ateş gibi, bu acının hep taze kaldığını göstermektedir. Ayrıca buradan, insanın psikolojik durumu iyi olmadığında, beden sağlığının da bundan etkilenecek çeşitli fiziksel rahatsızlıkların ortaya çıkabileceği anlaşılmaktadır. Kederini dışa vurmayarak içinde sürekli bir hüznle yaşaması, Hız. Yakub'un görme hissini kaybetmesine sebep olmuştur.⁹³⁶ Bu durum, insanların sağlıklarını koruyabilmesi için, sıkıntılarını içlerinde yük etmeyerek başkalarıyla paylaşması gerektiğini göstermektedir. Zira sevinçler paylaşıldıkça çoğaldığı gibi, hüznler de paylaşıldıkça azalacaktır.

Hız. Yakub'un yaşadıkları, böylesi dayanılması güç durumlarda, üzölmek ve ağlamanın yanlış olmadığını ortaya koymaktadır. Yanlış olan, bağırıp çağırarak feryat etmek, kadere dil uzatmak gibi aşırılıklardır. Nitekim Hız. Peygamber de, oğlu İbrahim öldüğünde ağlamıştır. Kendisine "Siz de mi ağlıyorsunuz?" diye soran birine: "Göz yaşarır, kalp hüznlenir. Biz ancak Rabbimizin razı olacağı sözleri söyleriz. Ey İbrahim! Seni kaybetmekten dolayı gerçekten üzgünüz." cevabını vermiştir.⁹³⁷

Hız. Musa'nın annesi de, çocuğunu kaybetme tehlikesiyle karşılaşmış bir ebeveyndir. Böyle bir durumda oldukça üzölmüş ve telaşlanmıştı. O dönemde yeni doğan erkek çocuklar öldüröldüğü için, çocuğunu kurtarmak isteyen Hız. Musa'nın annesi, Allah'ın kendisine bildirmesiyle bebeğini bir sepetin içine koyup suya bırakmıştır.⁹³⁸ Fakat daha sonra çocuğunun başına bir şey gelmesinden korkarak endişeye kapılmış, çocuğundan başka bir şey düşünemez hale gelmiş, ondan haber alabilmek için çok fazla telaş göstermiştir.⁹³⁹ Evladından ayrı kalan bu annenin ruh hali, bir anne ile çocuğunun arasındaki bağın ne denli kuvvetli olduğunu göstermektedir. Yavrusundan ayrı kalan her anne, Hız. Musa'nın annesi gibi çırpınarak, telaş ve endişeyle yavrusunu aramaya koyulmaktadır. Çocuğuna kavuştuğunda gönlü sevinçle dolmakta, ona kavuşamadığında ise ömrü boyunca mahzun bir halde, kalbinde bir sızıyla yaşamaktadır.

Bir ebeveynin evladını kaybetmesi ve ondan haber alamadan yaşayabilmesi zor bir durum olduğu gibi, çocuğun vefat ederek tamamen yitirilmesi de anne-baba için

⁹³⁶ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, C.IX, ss.475-483.

⁹³⁷ Buhârî, "Cenaiz", 43.

⁹³⁸ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.IV, s.161.

⁹³⁹ Taha, 20/40; Kasas, 28/7, 10, 13.

oldukça güç bir imtihandır. Bununla beraber insan, başına gelen her şeyin Allah'ın iradesiyle gerçekleştiğini unutmamalı, böyle durumlarda takdire razı olarak Allah'a sığınmalıdır. Şer gözüken işler, kimi zaman insan için hayır olabilmektedir.⁹⁴⁰ Bu konuda, Hz. Musa ile Hz. Hızır'ın yolculuğunda yaşananlar bir örnektir. Hz. Musa ile Hz. Hızır, beraber bir yolculuğa çıkmış ve bu yolculukta Hz. Hızır'ın eliyle birtakım olaylar meydana gelmiştir.⁹⁴¹ Bu olaylardan biri de, küçük bir çocuğun öldürülmesidir.

Hz. Hızır, bu olayın hikmetini soran Hz. Musa'ya, bu durumun çocuğun ailesi için hayır olduğunu, bu çocuğun yaşadığı takdirde çok kötü biri olup ailesini de kötülüğe sevkedeceği için öldürüldüğünü söylemiştir. Böylece samimi birer mümin olan anne-baba, hem çocuk yüzünden görecekları kötülükten kurtulacak, hem de onun ölümüyle duyacakları acıya karşılık daha hayırlı bir çocuğa kavuşacaktır.⁹⁴² İki zarardan büyük olanın uzaklaştırılması için, küçüğüne rıza gösterilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.⁹⁴³ Evladını kaybeden her ebeveyn, muhakkak ki üzülecektir. Fakat Yüce Yaratıcının her işinde bir hikmet olduğuna inanan bir mümin, ne kadar üzülse de Rabbinin takdirine razı olup, isyan etmeyecektir. Zira Allah'ın takdir ettiği şeyler bazen insanın hoşuna gitmese de, bunlarda nice hayırlar gizlenmiş olabilmektedir.

Ayrıca bu hadise, ebeveyn ve çocukların birbirlerinden etkilendiklerini, çocukların iyi eğitilip yetiştirilmediğinde gerek ailelerine gerekse topluma zarar verebileceklerini de göstermektedir.⁹⁴⁴ Buna göre, hem aileler hem de toplum için önem arzeden çocukların eğitimi meselesi ciddiye alınmalı, ihmal edilmemelidir.

Kur'an'da, insanlardan kimisinin uzun yıllar yaşayabilirken, kimininse daha küçük yaşlarda vefat ettiği ve dünyaya gelen her insanın ne kadar yaşayacağını Yüce Allah'ın takdir ettiği belirtilmektedir.⁹⁴⁵ Anne karnındaki bebek, herhangi bir sebeple dünyaya gözlerini açmadan ölebilmekte yahut hamilelik düşükle sonlanabilmektedir. Bazı insanlar daha çocuk yaşta vefat edebilirken, bazıları da çok tehlikeli hadiselerle karşılaşmalarına rağmen, yine de kurtularak hayatlarına devam etmektedir.⁹⁴⁶ Bu durum, hayatın ve ölümün kişinin iradesinde olmadığını, Allah'ın

⁹⁴⁰ Bakara, 2/216.

⁹⁴¹ Kehf, 18/80-81.

⁹⁴² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.V, s.421.

⁹⁴³ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XV, s.239.

⁹⁴⁴ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, C.XII, ss.35-37.

⁹⁴⁵ Hac, 22/5; Sebe, 34/36; Fatır, 35/11; Mümin, 40/67.

⁹⁴⁶ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.V, s.165.

takdiriyle gerçekleştiğini göstermektedir. Bunu bilen bir ebeveyn, evladının vefat etmesi gibi zor bir imtihanda, sabırlı davranarak takdire rıza göstermelidir. Nitekim Hz. Peygamber, ergenlik yaşına gelmemiş iki ya da üç çocuğu vefat eden ve bu duruma sabreden kişiyi, cennetle müjdelemiştir.⁹⁴⁷

Ölüm, asıl vatana geride kalandan daha önce varmak demektir. Buna göre, çocuğu ölen ebeveyn, bir yolculuktan asıl memlekete döndükleri esnada, çocuğunun kendisinden önce vatanına ulaşmış olduğunu düşünmelidir.⁹⁴⁸ Böyle düşündüğünde, yakında çocuğuna kavuşacağını bildiğinden dolayı üzüntüsü hafifleyecektir. Anne-baba her konuda olduğu gibi bu konuda da, Yüce Yaratıcının takdirine razı olmalıdır. Gönlü mahzun, gözü yaşlı olması normaldir ve bunda bir sakınca yoktur. Fakat isyan etmemeli, kendisine emanet olarak verilen evlat nimetinin sahibi tarafından geri alındığı ve onunla cennette buluşacağı düşüncesiyle teselli olmalıdır.

3.19. Çocuğun ve Ebeveynin Kıyamet Günündeki Durumu

Kıyametin kopmasıyla birlikte, dünya hayatı sona ermekte, ahiret hayatı başlamaktadır. İnsan, buradayken yaptığı iyi ve kötü herşeyin karşılığını orada bulacaktır. Dünya hayatında birbirlerine karşı sorumlulukları bulunan ebeveyn ve çocuk da, bu durumun olumlu ya da olumsuz sonuçlarıyla ahirette karşılaşacaktır.

Dünyadayken birbirlerine sevgi ve şefkatle bağlı olan anne-baba ve çocuğun, kıyamet günündeki durumları bundan farklı olacaktır: *“Ey insanlar! Rabbinizden korkun! Çünkü kıyamet vaktinin depremi müthiş bir şeydir! Onu gördüğünüz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unuttur, her gebe kadın çocuğunu düşürür. İnsanları da sarhoş bir halde görürsün. Oysa onlar sarhoş değillerdir; fakat Allah’ın azabı çok dehşetlidir!”*⁹⁴⁹ Ayetler, kıyamet gününün oldukça korkunç ve dehşetli bir gün olduğunu ortaya koymaktadır. O günün şiddetinden ve korkusundan, hamile kadınların çocuklarını düşüreceği; insanların içki içmedikleri halde sarhoş bir kimse gibi aklını yitirerek, düşünemez bir halde olacağı anlaşılmaktadır.⁹⁵⁰ Kıyamet gününün dehşeti ve sıkıntılarından dolayı, yavrusunu çok seven, onu koruyup kollayan, ondan ayrı kalmaya dayanamayan annelerin dahi, çocuklarını unutacağı görülmektedir.

⁹⁴⁷ Buhârî, “Cenaiz”, 6, 91.

⁹⁴⁸ Gazâlî, *İhyâ’u Ulûmi’-d-Dîn*, C.IV, s.984.

⁹⁴⁹ Hac, 22/1-2.

⁹⁵⁰ Sâbûnî, *Safvetü’-t-Tefasir*, C.IV, s.119.

Anlaşıldığına göre, bu dünyadaki en kutsal bağ olan anne-çocuk bağı, kıyamet günü bir şey ifade etmemekte, insana en sevdiklerini bile unutturacak bir an yaşanmaktadır. Bu da insanoğlunun, ahirette en sevdiğinden bile vazgeçip kendi derdine düşeceğini göstermektedir. Demek ki dünyadaki ilişkilerin orada bir anlamı olmayacak, herkes kendi hesabını kendisi verecektir. Öyleyse insana düşen, diğer bütün nimetler gibi çocuğun da bir dünya nimeti olduğunun ve ahirette ondan bir yarar görülemeyeceğinin idrakinde olarak yaşaması, geçip gidici olan bu dünyanın güzelliklerine aldanıp da ebedi hayatını unutmamasıdır.

İnsan, sahip olduğu herşeyi dünyada bırakarak ahirete tek başına gidecektir. Mal ve evlat gibi dünyada bir güç göstergesi olan nimetler, hesabın görüleceği mahşer gününde kişiye bir fayda sağlamayacaktır.⁹⁵¹ Mal, samimi bir şekilde Allah yolunda harcanırsa sahibine fayda vereceği gibi, evlat da iman ve salih amelle yetiştirilebilirse ebeveynine faydalı olacaktır.⁹⁵² Çocuğunu iyi bir insan olarak yetiştiremeyen, kendisiyle birlikte ailesine de zarar veren ebeveynler ise ahirette zor durumda kalacaktır: *“Ateşe arz olunurlarken onların, zilletten başlarını öne eğerek göz ucuyla gizli gizli baktıklarını göreceksin. İnananlar da: İşte asıl ziyana uğrayanlar, kıyamet günü kendilerini ve ailelerini ziyana sokanlardır, diyecekler...”*⁹⁵³

Azaba uğrayan bu kimseler, Allah'ın kendilerine verdiği ömür nimetini boşa tüketmiş, kâr edecekleri dünya tarlasında zarara uğramışlardır. Yine bu kimseler sadece kendileri kötülük yapmakla kalmamış, ailesini ve çevresindekileri de yaptıkları kötülüklere ortak etmişlerdir. Böylece hem kendisinin hem de ailesi ve yakınlarının zarara uğramalarına sebep olmuşlardır.⁹⁵⁴ Demek ki bu dünyada kötülükte ortak olanlar, ahirette de azapta ortak olacaktır. O halde ahiret hayatında zor durumda kalmak istemeyen ebeveyn, dünya hayatında gerek kendini gerekse ailesini yanlış inanç ve davranışlardan muhafaza etmeli, her türlü kötülükten uzak tutmalıdır.

Zira kıyamet günü, insanın kendi kurtuluşu için bütün sevdiklerini feda etmeyi düşünebileceği kadar zorlu bir gündür: *“Birbirlerine gösterilirler (fakat herkes kendi derdindedir). Günahkâr kimse ister ki, o günün azabından (kurtuluş için), oğullarını,*

⁹⁵¹ Meryem, 19/77-80; Şuara, 26/88; Lokman, 31/33; Sebe, 34/37; Casiye, 45/10; Mümtetine, 60/3.

⁹⁵² Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.IV, s.39.

⁹⁵³ Şura, 42/45; ayrıca bkz. Zümer 39/15.

⁹⁵⁴ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.V, s.102.

karısını, kardeşini, kendisini koruyup barındıran tüm ailesini ve yeryüzünde kim varsa hepsini fidye olarak versin de, tek kendini kurtarsın.”⁹⁵⁵ Hesap gününde insanların birbirlerini görebileceği, fakat herkes kendi derdinde olacağı için, birbirleriyle konuşacak halleri olmayacağı anlaşılmaktadır. Kişi, o günde kendisinden yardım isteyeceklerini düşünerek, dünyadaki en yakınlarından bile kaçacaktır.⁹⁵⁶ Kimse birbirine yardım edebilecek ve fayda sağlayabilecek durumda değildir. O gün akrabalıktan doğan haklarını isteyecekleri endişesiyle,⁹⁵⁷ kardeş kardeşten, evlat anne-babasından, koca hanımından ve ebeveyn çok sevdiği çocuklarından kaçacaktır.⁹⁵⁸

Hatta kaçmaktan da öte kişi o dehşetli günde, dünyadayken uğruna nice fedakârlıklara katlandığı bütün yakınlarını fidye olarak verip, sırf kendini kurtarmak isteyecek, kendi başının derdine düşecektir. Ancak bu ona fayda vermeyecek, bu dünyadaki aile bağlarının, akrabalık ilişkilerinin orada hiçbir anlamı kalmayacaktır. Buna göre, herşeyin hesabının sorulacağı günde hüsrana uğramak istemeyen kişi, aile bireylerine karşı sorumluluklarının bilincinde olarak yaşamalıdır. Anne-baba çocuklarını kendisine davacı değil, şefaatçi olacak şekilde yetiştirmeli, evlat da ebeveynine karşı vazifelerini yerine getirmelidir.

Nitekim hesabın görüleceği kıyamet günü, Kur'an'ın ifadesiyle “çocukları ak saçlı ihtiyarlara çevirecek”⁹⁵⁹ kadar dehşetli bir gündür. O gündeki sıkıntılı ve korkulu durum, küçücük çocukların bile görüntülerini değiştirecek, yaşlı kimseler gibi saçları bembeyaz olacaktır. Beydâvî'ye göre, çocukların ihtiyara dönmesi, kıyamet gününde yaşanan sıkıntı, korku, keder gibi durumların, insanın savunma mekanizmasını zayıflatarak yaşlanmayı hızlandırması anlamındadır.⁹⁶⁰ Ayrıca bu ifadeyle, kıyamet gününün, çocukların gençlik çağına sonra da ihtiyarlık yıllarına ererek saçlarının beyazlaşacağı kadar uzun bir gün olduğu da anlatılmak istenmiş olabilmektedir.⁹⁶¹

İçleri kıpır kıpır, neşe ve enerji dolu olan çocukların, kıyamet gününde yaşlı kimselerin ruh haline bürünerek, mahzun, kederli, herşeyden ümidini kesmiş bir

⁹⁵⁵ Mearic, 70/11-14.

⁹⁵⁶ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.VI, s.461; C.VII, s.45.

⁹⁵⁷ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.V, s.557.

⁹⁵⁸ Abese, 80/34-36.

⁹⁵⁹ Müzzemmil, 73/17.

⁹⁶⁰ Beydâvî, *Envaru't-Tenzil*, C.V, s.375.

⁹⁶¹ Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Ğayb*, C.XXII, s.228.

halde olacakları anlaşılmaktadır. Ebeveyn, cıvıl cıvıl ötüşen masum çocukları dahi böylesine etkileyen bir gün için hazırlığını yapmalı, hem kendini hem de ailesini o günde hüsrana düşmekten korumalıdır.

3.20. Çocuğun İnançsız Ebeveynine Ahirette Bir Fayda Sağlamaması

Allah'ı inkâr eden kimi insanlar, dünyadaki zenginliklerine ve evlatlarının çokluğuna güvenerek, buradaki rahat yaşamlarının ahirette de devam edeceğini düşünmektedir. Oysa kişinin bu dünyadaki hali, ahiretteki durumunun bir ölçüsü değildir.⁹⁶² İnançsız kimselerin, ahirette kendilerini kurtaracağını düşündükleri çocukları ve servetleri, orada onlara bir fayda sağlamayacaktır.

Nitekim Kur'an'da, “*Bilinmelidir ki, inkâr edenlerin ne malları ne de evlatları Allah huzurunda kendilerine bir fayda sağlayacaktır...*”⁹⁶³ buyrulurak bu hakikate işaret edilmiştir. Buna göre, Allah'ı inkâr eden kimseler ahirette yalnız kalacak, dünyadayken güvendikleri ve övündükleri⁹⁶⁴ evlatları yanlarında olmayacak, hesaplarını herkes gibi yalnız vereceklerdir. Çok çocuğa sahip olmakla övünen ve kibirlenen inançsız kimseler, iyi insanlar oldukları için⁹⁶⁵ bu nimetlerin kendilerine verildiğini düşünüp ahirette de iyi durumda olacaklarını iddia etmekteyse de, bu sözlerinin doğru olmadığını orada göreceklerdir. Bu kimselerin çocuklarına güvenerek, dünyada olduğu gibi ahirette de onlardan fayda göreceklerini düşünmesi, bir yanılgıdan ibarettir.

Çocuklar, insanoğlunun zor durumda kaldığı anlarda kendisine başvurarak destek aldığı dayanaklardır; ebeveynleri için bir güç ve yardımcıdır. Dünya hayatında kişiye bu şekilde güven veren ve fayda sağlayabilen hiçbir yol, ahirette yarar sağlamayacak, herkes tek başına yaptıklarının hesabını vermek durumunda kalacak, sadece iman dolu bir kalp ve salih amellerle Allah'ın huzuruna gelmek orada bir kıymet ifade edecektir.⁹⁶⁶ Bu durumda, inançsız kimselerin çocuklarının, peygamber de olsa -Hz. İbrahim ve babası örneğinde olduğu gibi- ahirette ebeveynine bir faydası olmayacak, onları azaptan kurtaramayacaktır.

⁹⁶² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.V, s.398.

⁹⁶³ Ali İmran, 3/10.

⁹⁶⁴ Mukatil Bin Süleyman, *Tefsir-i Kebir*, C.II, s.544.

⁹⁶⁵ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.III, s.231.

⁹⁶⁶ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.I, s.507.

Çocuklarının kendisine fayda sağlayamadığı kişilerden biri de, Hz. Peygamberin öz amcası Ebu Leheb'tir:⁹⁶⁷ “*Ebu Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da. Malı ve kazandıkları ona fayda vermedi.*”⁹⁶⁸ Allah Rasulüne çokça eziyet eden bu kişi, mala düşkün olan ve oldukça fazla mal varlığı bulunan bir insandır.⁹⁶⁹ Hz. Peygamber insanları tevhide davet ettiğinde, Ebu Leheb bu daveti kabul etmemiş, “Eğer kardeşimin oğlunun anlattıkları doğruysa, malımı ve çocuklarımı fidye verip kendimi azaptan kurtarırım” demiştir.⁹⁷⁰ Fakat ne servetinin ne de evlatlarının ahirette ona bir faydası olmamış, sahip olduğu hiçbir şey onu göreceği cezadan kurtaramamıştır.

Görüldüğü üzere çok evlat sahibi olma, insanlarda bir rahatlık ve güven hissi oluşturmakta ve bu duygularla insan, Yaratıcısına dahi karşı çıkabilmektedir. Kur'an'da, evlatlarının çokluğuyla şımaran ve bu nedenle kendisine azap edilmeyeceğini iddia eden inançsız kimseler uyarılmış,⁹⁷¹ bu gibi maddi ve geçici güçlerin, insanları Allah'a yaklaştıran ve O'nun katında değerli kılan sebepler olmadığı ve Allah'tan gelecek cezaları önleyemeyeceği⁹⁷² ifade edilmiştir. Bu durumdaki kişiler ahirette, her türlü destek ve dayanaktan mahrum bir şekilde, Allah'a hesaplarını tek başlarına vereceğini ve yaptıklarının karşılığını göreceğini bilmeli, yanlış inanç ve tutumlardan vazgeçerek hidayet yolunu benimsemelidir.

3.21. Aileyi Birarada Tutanın Kan Bağı Değil İnanç Bağı Olması

Aileyi oluşturan bireylerin, soy birliğine sahip olmakla birlikte inanç ve değer birliğine de sahip bulunmaları, dünya ve ahiret saadetleri açısından önem arzeden bir durumdur. Zira aynı aileye ya da soya mensup olmak, dünya hayatında kişiye birtakım menfaatler sağlayabilse de, ahiret hayatında bunların bir faydası olmamakta, kişi ancak yaptığı iyi amellerle kurtuluşunu temin edebilmektedir.

Kur'an'da, Hz. İbrahim'in insanlara önder oluşundan bahsedilmiş fakat soyu için aynı durumun söz konusu olmadığı haber verilmiştir.⁹⁷³ Allah tarafından pek çok imtihanlara tabi tutulan Hz. İbrahim, gösterdiği fedakârlıklarla bu sınavlarda başarılı

⁹⁶⁷ Taberî, *Camî'ü'l-Beyan*, C.IX, s.263.

⁹⁶⁸ Tebbet, 111/1-2; konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Ali İmran, 3/116; Araf, 7/48; Tevbe, 9/55, 85; Meryem, 19/77-80; Mücadele, 58/17.

⁹⁶⁹ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.VII, s.297.

⁹⁷⁰ Kurtubî, *el-Camî li Ahkâmî'l-Kur'an*, C.XIX, s.443.

⁹⁷¹ Sebe, 34/35-37.

⁹⁷² Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.I, s.656.

⁹⁷³ Bakara, 2/124; ayrıca bkz. Meryem, 19/41-48.

olmuş ve nihayetinde yüksek bir dereceye ulaşmıştır. Hz. İbrahim, Allah'tan kendi soyundan gelenler için de aynı nimetleri lütfetmesini dilemiştir. Fakat Yüce Allah, bu isteğini kabul etmemiş; Allah'ın belirlediği sınırları aşan, şirk veya inkâra sapan kişi veya toplumların,⁹⁷⁴ peygamber soyundan da olsa bu nimetlere nail olamayacağını, önder olmaya hakları bulunmadığını bildirmiştir: *“Andolsun ki biz, Nuh'u ve İbrahim'i gönderdik, peygamberliği de kitabı da onların soyuna verdik. Onlardan (insanlardan) kimi doğru yoldadır; içlerinden birçoğu da yoldan çıkmışlardır.”*⁹⁷⁵

Ayette Hz. İbrahim ve Hz. Nuh'un nesline, Allah'a ihlasla iman etmelerinden ötürü, peygamberlik şerefi lütfedildiği belirtilmektedir. Hz. İbrahim'in çocuklarından iki soy türemiştir. Birisi Hz. İshak'ın soyundan gelen İsrailoğulları, diğeri ise Hz. İsmail'in soyundan gelen Araplardır. Peygamber soyundan gelen bu nesillerin, atalarıyla övünmeleri doğru değildir. Zira sırf o faziletli kimselerin torunları olmak, Allah'ın nimetlerine erişebilmek için yeterli değildir.⁹⁷⁶ Allah kişinin soyuna bakmaksızın, inanç ve ahlak bakımından üstün olanları mükâfatlandıracaktır.

Ayette bu şerefli nesillerden, iyilerin yanında kötülerin de çıkabileceğinin belirtilmesi, soy ve ırkın Allah katında bir değer ölçüsü olmadığını göstermektedir. Ayrıca buradan, tamamen iyilerden ya da tamamen kötülerden oluşan bir toplumun olmayacağı,⁹⁷⁷ insanlar arasında her zaman iyilerin ve kötülerin var olacağı da anlaşılmaktadır.

Hz. İbrahim'in ailesinde de iyi kimseler bulunmakla birlikte, babası gibi kötü ahlaklı kimseler de var olmuştur. Onun babası ile olan ilişkisi, ailede kan bağından ziyade inanç bağının önemli olduğunu gösteren bir örnektir: *“(Kâfir olarak ölüp) cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar, (Allah'a) ortak koşanlar için af dilemek ne peygambere yaraşır ne de inananlara. İbrahim'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Ne var ki, onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı...”*⁹⁷⁸

Hz. İbrahim putperest olan babasına karşı saygıda kusur etmemiş, onunla ilişkisine devam etmiş, açıkça Allah'a karşı gelen bir asi ve O'nun yolunun düşmanı

⁹⁷⁴ Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.I, s.208.

⁹⁷⁵ Hadid, 57/26; ayrıca bkz. Saffat, 37/112-113.

⁹⁷⁶ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.V, s.35.

⁹⁷⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.VII, s.417.

⁹⁷⁸ Tevbe, 9/113-114.

olduğu anlaşılan kadar ona dua da etmiştir.⁹⁷⁹ Kişi burada olduğu gibi, inançsız olan yakınlarıyla, her türlü dünyevi ilişkisine devam edebilmekte, haklarını gözetip onlara karşı sevgi ve merhamet hisleri taşıyabilmektedir. Bu tür davranışlar yasaklanmamış, aksine tavsiye edilmiştir. Ancak Hz. İbrahim'in, babasının Allah'ın düşmanı olduğu belli olunca onun için dua etmekten vazgeçtiği gibi, bu durumdaki kimselere de vefatlarından sonra dua edilmesi doğru değildir.

Kişinin hayatta oldukları sürece, inançsız anne-babasına dua etmesinde, onlar için mağfiret dilemesinde bir sakınca yoktur. Ancak ölen kişiden, ümit tamamıyla kesilmiş olduğundan,⁹⁸⁰ bu durumdaki ebeveyne ölümünden sonra dua edilmesi uygun değildir. Bu kimselerin yapmış olduğu şirk ve inkâr, kendilerine merhamet duyulup dua edilmesinin önünde bir engel teşkil etmektedir.

İnançsız ebeveynle evladın bir bağı kalmadığı gibi, inançsız çocukla da ebeveynin bir bağı kalmamakta, bu durumdaki evlat aileden sayılmamaktadır: *“Nuh Rabbine dua edip dedi ki: “Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vâdin ise elbette haktır. Sen hâkimler hâkimisin.” Allah buyurdu ki: Ey Nuh! O asla senin aileden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim.”*⁹⁸¹ Hz. Nuh, tufan olup da diğer inkâr edenlerle birlikte oğlu da sular altında kalınca, evladının kurtulması için Rabbine dua etmiştir. Çünkü o da diğer peygamberler gibi bir insandır ve çocuğuna karşı sevgi beslemektedir.⁹⁸² Allah, yaptığı duaya karşılık Hz. Nuh'a, inançsız olan oğlunun salih aile ehlinde sayılamayacağını bildirmiştir.

Ayette Hz. Nuh'un oğlu için, “gayri salih amel (salih olmayan bir iş)” ifadesi kullanılmıştır. Bu ifadeyle, ailelerin çocuklarını yetiştirirken göz önünde bulundurmaları gereken hedeflere işaret edilmekte, insanlardan çocuklarına bir amel gözüyle bakmaları istenmektedir. Çocuklar ailelerine, Allah'ın insanı yaratmasındaki gayeye ulaştırılmaları için, hazır bir fitratla emanet edilmiştir.⁹⁸³ Bu nedenle ebeveyn, çocuklarını iyi bir şekilde yetiştirme meselesini ciddiye almalı, ahirette bu amelden de hesaba çekileceğinin bilincinde olarak, onları Allah'ın istediği şekilde yetiştirmek için çaba göstermelidir.

⁹⁷⁹ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, C.IV, s.370.

⁹⁸⁰ Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'an*, C.VIII, s.423.

⁹⁸¹ Hud, 11/45-46; ayrıca bkz. Müminun, 23/27.

⁹⁸² Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.III, s.174.

⁹⁸³ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.II, ss.396-397.

Hız. Nuh ile ođlu arasında yaşananlar, iman etmeyen aile bireyleriyle ilişkilerin, sadece kan bağı çerçevesinde devam ettirilebileceğini göstermektedir. Nitekim Hz. Nuh da, Allah'ın kendisini uyarmasından sonra ođlu için dua etmeyi bırakmış, hakkı reddedip batılı sečen oğluna meylettiği için,⁹⁸⁴ Allah'tan kendisini bağışlamasını istemiştir. Bu örnek, salih ebeveyninin yolundan ayrı bir yola giren evladın, peygamber çocuğu da olsa onlarla ruhsal bir bağı kalmadığını göstermektedir.⁹⁸⁵ Hz. Nuh bir peygamber olmakla birlikte, davetini kendi evladına ulaştıramamıştır. Bu durum her iyi ailenin çocuğunun, iyi bir kimse olarak yetişmeyebileceği, iyi bir ebeveynin kötü ahlaklı bir çocuğa sahip olarak onunla imtihan olabileceği gerçeğini ortaya koymaktadır.

Aynı inanç ve değerlere sahip olan kimseler arasında manevi bir yakınlık kurulurken, inanç birliği bulunmayan yakınlarsa, birbirinden uzaklaşmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber, sahabilerinden Hz. Selman'la arasında hiçbir akrabalık bağı olmamasına rağmen onu ailesinden saymış, buna karşılık Bedir savaşında pek çok müslüman, en yakınları olan aile bireyleriyle savaşmıştır.⁹⁸⁶ Buna göre, aynı düşünce ve değerlere sahip olanlar, soyları farklı olsa da aynı aileden sayılırken, soyları aynı olan fakat farklı inanç ve tutumlara sahip olanlarsa aileden kabul edilmemektedir. Aile olmak aynı ideallere sahip olmak, hayata aynı pencereden bakabilmektir.

Aynı aileye mensup olmanın, aile olabilmek için yeterli olmadığı konusunda Hz. Lut ve hanımı da bir örnektir.⁹⁸⁷ Allah Teâlâ, Hz. Lut'u Sodom ve çevresindeki (Ürdün) halka peygamber olarak göndermiştir. Bu ülkenin halkından olan eşiyle, muhtemelen hicret edip buraya yerleştiğinde evlenmiştir. Eşi, bütün ömrünü onunla beraber geçirdiği halde Hz. Lut'a inanmamış ve gönlü hep kendi kavmiyle birlikte olmuştur.⁹⁸⁸ Kavmini Hz. Lût'a karşı kışkırtan bu hanım, gelen misafirleri diğer insanlara haber vererek, onlarla bilgi paylaşmıştır.⁹⁸⁹ Bu kadın, soy bağını inanç bağından üstün tutarak, mümin olan eşini değil inançsız olan halkını tercih etmiş, böylece kendi sonunu hazırlamıştır.

⁹⁸⁴ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.II, s.398.

⁹⁸⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.IV, s.310.

⁹⁸⁶ Karaman vd., *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meal*i, s.213.

⁹⁸⁷ Araf, 7/83; Hud, 11/81; Hicr, 15/59-60; şuara, 26/170-171; Neml, 27/57; Ankebut 29/32-33; Saffat, 37/134-135; Tahrim, 66/10; ayrıca bkz. Tevbe, 9/23; Tur, 52/21; Mücadele, 58/22.

⁹⁸⁸ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.IV, s.247.

⁹⁸⁹ Taberî, *Camii'l-Beyan*, C.IV, s.79.

Hız. Lût'a o memleketten uzaklaşma emri geldiğinde, bunu hanımına haber vermemesi ve onu beraberinde götürmemesi bildirilmiştir.⁹⁹⁰ Bir peygamber hanımı olmak, bu kadına birşey kazandırmamış, neticede iman ve ahlak yönünden bağlı olduğu halkıyla birlikte o da helak olmuştur.⁹⁹¹ Hiçbir akrabalık bağının, kişiyi günahlarının sonuçlarıyla karşılaşmaktan kurtaramayacağı, bu örnekle bir kez daha anlaşılmaktadır. Kişi peygamber de olsa, kötülükte direnen eşini kurtaramamaktadır.

Hız. Nuh'un hanımı da, Hız. Lut'un hanımı gibi iman etmemiş ve kurtuluşa erememiştir.⁹⁹² Hız. Lut ve Hız. Nuh'un eşleri, bir peygamber hanımı olarak onları yakından tanıma ve iman etme fırsatına sahipken, ellerindeki nimetin kıymetini idrak edememiş, küfre ve nankörlüğe meyletmiş, hayra ve iyiliğe çalışan eşlerinin işlerini kolaylaştıracak yerde onlara eziyette bulunmuşlardır. Bununla da yetinmeyip Allah düşmanlarına yardım etmiş ve sonuçta Allah'ın gazabına uğramışlardır.⁹⁹³ Bu kadınların eşlerinin iyi kimseler olmasının ve onları kurtarmak için çaba göstermesinin, kendilerine bir faydası olmamıştır.

Burada dikkat çeken bir nokta da, Hız. Nuh ve Hız. Lut'un, eşleri Allah'a inanmamalarına ve kendilerine kötülük yapmalarına rağmen, bu duruma sabrederek onlarla evli kalmaya devam etmeleridir. Bu durum şartlar ne kadar olumsuz olsa da, yine de aile kurumunun korunması gerektiğine güzel bir örnektir. Demek ki eşlerin ahlakı ne kadar kötü de olsa, hemen boşanma düşünülmemeli, sabırlı davranarak iyi bir insan olmaları için dua edilmeli, aile birliği korunmaya çalışılmalıdır.

Bu örnekler, insanların ailelerine göre değil, eylemlerine göre değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Kötü bir kimse, iyi bir aileye mensup olmakla değer kazanmazken, iyi bir kimse de kötü bir aileye sahip olmakla değer kaybetmemektedir.⁹⁹⁴ İyi bir kimseye yakın olmak, kâfire fayda sağlamadığı gibi, kötü birine yakın olmak da mümine zarar vermemektedir. Hız. Lut ile Hız. Nuh'un eşleri iman ederek müminlerin anneleri derecesine yükselebileceklerken, iman etmediklerinden dolayı, peygamber hanımı olmalarına rağmen kurtuluşa

⁹⁹⁰ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, C.IV, s.80.

⁹⁹¹ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, C.II, s.415.

⁹⁹² Hud, 11/40; Tahrim, 66/10.

⁹⁹³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.VIII, s.186.

⁹⁹⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, C.IX, s.520.

erememiřlerdir. Buna mukabil Allah dūřmanlarından olan Firavun'un eři, iman ederek cennetteki örnek hanımlardan olmuřtur.⁹⁹⁵

Görüldüğü üzere, aile olmak ve aile olarak kalabilmek için, aynı soydan ya da aynı aileden olmaktan ziyade, aynı inanca ve değerlere sahip olmak gerekmektedir. Buna göre, ailesiyle birlikte dünya ve ahirette mutlu olmak isteyen kişi, hem kendisinin hem de aile bireylerinin, salih bir kimse olması için gayret göstermelidir.

⁹⁹⁵ Tahrim, 66/10-11.

SONUÇ

Toplumun en küçük birimi olan aile, anne-baba ve çocuklardan oluşmaktadır. Aile içerisinde, anne-babanın ve çocukların birbirlerine karşı yerine getirmeleri gereken birtakım yükümlülükler bulunmaktadır. Ebeveynin çocuğuna karşı; güzel isim verme, bakımını ve nafakasını temin etme, güzel bir eğitim ve terbiyeyle yetiştirme, sevgi ve şefkatle muamele etme ve evlendirme gibi sorumlulukları vardır. Çocuk da ebeveynine karşı saygılı olmalı, meşru isteklerini karşılamalı, hayattayken ve vefatlarından sonra onlara iyilikte bulunmalıdır. Özellikle bakıma muhtaç oldukları yaşlılık yıllarında, çocuğun anne-babasına desteği daha da önemlidir. Çocuk üzerinde annenin hakkı daha fazladır. Dolayısıyla evlat, anneye karşı daha hassas davranmalıdır. Aile içerisindeki sorumluluklara, bir yetişkin olması açısından, öncelikle ebeveynin dikkat etmesi gerekmektedir. Sevgi ve merhametle, değer görerek büyüyen bir çocuk, anne-babasına değer gösterecektir.

Aile, kişiyi kötülüklerden koruyan, eğiten ve yetiştiren bir kurumdur. İslam dini, kadın ve erkeğin evlilik yoluyla biraraya gelerek huzurlu aileler kurmasını teşvik etmektedir. Eşler dünya yolculuğunda birbirlerine destek olmalı, sevgi ve saygı çerçevesinde aile birliğini korumalıdır. Bir bütünün iki yarısı olan kadın ve erkek, aile hayatında birbirleriyle üstünlük yarışına girmemeli, Allah'tan en çok sakınının, en üstün kimse olduğunu hatırdan çıkarmamalıdır. Evlilikte ailenin yönetimiyle, erkek sorumlu tutulmuştur. Aile düzeninin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi amacıyla erkeğe verilen bu görev, aile bireyleri üzerinde bir baskı aracı olarak kullanılmamalıdır. Aile içi şiddet, gerek eşler gerekse ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkiyi olumsuz etkilemekte, evlilik birliğinin sona ermesine sebep olabilmektedir. Bu nedenle aile bireyleri, aile kurumunu derinden sarsan şiddet kavramının her türlüşünden uzak durmalıdır.

Kur'an'da çocuk, insanlar için çekici kılınan bir nimet olarak görülmüş, çocuğun doğumu müjdelenecek bir olay kabul edilmiştir. Ayetlerde babaya ve çocuğa yemin edilmesi, ebeveyn ile evlat arasındaki ilişkilerin önemsendiğini ve bu meselenin ehemmiyetini göstermektedir. Ebeveyn ile çocuk arasında güçlü bir bağ bulunmakta, anne-baba çocuğuna fitrî olarak sevgi ve şefkat beslemektedir. Anne-baba gerek çocuk doğmadan önce gerekse dünyaya geldikten sonra, evladına daima hayır duada bulunmalıdır. Çocuğa her konuda dua etmek gerekmele beraber,

bilhassa manevi özellikleri için dua etmek önemlidir. Çocuklar da başkalarına dua ederken önce ebeveyninden başlamalı, her daim onlara dua etmelidir.

Çocuğun anne karnında yaratılışı ve dünyaya gelişi, Allah'ın varlığının ve kudretinin bir delilidir. Kâinatın en mükemmel varlığı olarak yaratılan insan, zahmetli bir hamilelik sürecinden sonra dünyaya geldiğinde, güçsüz ve yardıma muhtaç bir haldedir. Bu aciz varlık, insanlar arasında güç göstergesi kabul edilmiş, içinde bulunduğu zor durumlardan kurtulabilmesi için uğrunda savaşlar yapılmıştır. Dünyaya gelen çocuk, bir süre emzirilme ihtiyacındadır. Anne sütünün çocuğa fiziksel ve ruhsal bakımdan birçok faydaları olması sebebiyle, anneler çocuklarını iki yıl emzirmeli, hiçbir gıdanın anne sütünün yerini tutamayacağını bilmelidir.

Ailenin nafakasını temin etmekle, erkek sorumludur. Bununla birlikte, erkeğin bulunmadığı/bulunamadığı durumlarda bu görevi kadın yerine getirmektedir. Ebeveyn çocuğunun maddi ihtiyaçlarını karşılamakla beraber, manevi ihtiyaçlarını da karşılamalıdır. Bu ihtiyaçlardan biri de, sevgi ve huzur dolu sıcak bir yuvadır. Anne-baba çocuğuna sevgi ve şefkatle muamelede bulunmalı, ona vakit ayırmalı ve onunla ilgilenmelidir. Çocuğu sevmek kadar, bu sevgiyi gösterebilmek de önemlidir. Özellikle babalar, çocuklarına sevgilerini göstermekten çekinmemeli, onlarla her konuda konuşup istişare edebilmelidir. Bu şekilde yetiştirilen çocukların, ileride mutlu, öz güvenli ve başarılı oldukları görülmüştür.

Çocuklarda küçük yaşlarda oluşması gereken güven duygusu önem arzetymekte, küçükken bu konuda sorun yaşayan bir çocuk, büyüdüğünde de aynı sorunu yaşamaya devam etmektedir. Bu nedenle, aciz ve savunmasız durumdaki çocuklara kötü muamelede bulunulmamalı, bir yetişkine gösterilemeyecek tavır ve tutumlar onlara da gösterilmemelidir. Ebeveyn kendi çocuklarına sevgi ve hoşgörüyle yaklaştığı gibi, başkalarının çocuklarına da aynı şekilde davranmalı, çocuklarına yapılmasını istemediğı şeyleri kendisi de başka çocuklara yapmamalıdır.

Aile içerisinde anne-baba ve çocukların birbirleriyle iyi bir iletişim halinde olması, sağlıklı bir çocuk-ebeveyn ilişkisi açısından önem arzetymektedir. Davranış ve uyum bozukluğu gösteren çocukların, genellikle ebeveynleriyle ilişkisinde problemler olduğu görülmektedir. Ebeveynle iyi bir iletişim kurabilmek, hem kız hem de erkek çocuklar için önemlidir. Çocuk, her ne kadar yaşı küçük olsa da insan olması bakımından büyüklerle aynı konumdadır; kendisine saygı duyulmalı, gerektiğinde görüşlerine başvurulmalıdır. Bu bağlamda Hz. Yakub, Hz. Şuayb ve Hz.

Lokman örneklerinde olduğu gibi ebeveyn, çocuğuyla karşılıklı konuşmalı, fikir alışverişinde bulunmalı, ona dünya ve ahiret hayatına dair öğütler vermelidir. Aile üyelerinin belli zamanlarda biraraya gelerek, herkesin kendi düşüncesini rahatça ifade edebildiği, aileyle ilgili meselelerin konuşulup karara bağlandığı toplantılar yapması da, aile içi iletişim açısından faydalı olacaktır.

Ailenin sorumluluğu erkekte olduğu gibi, çocuğun eğitimi ve terbiyesinden de birinci derecede baba sorumludur. Bununla beraber baba, bu önemli görevi anne ile birlikte yürütmektedir. Ebeveynin çocuğunu yetiştirirken, öncelikle kendisinin iyi bir örnek olması önemlidir. Çünkü insan, duyduklarından çok gördüklerinden etkilenmektedir. İyi yetişmiş hayırlı bir evlat, ebeveyn için dünya ve ahirette mutluluk kaynağıdır. Ebeveyn, çocuk daha doğmadan, onun için yüce idealler ve hedefler belirlemeli, onu bu doğrultuda yetiştirmeye gayret etmelidir. Anne-baba çocuklarına, dünya ve ahiret mutluluğunun yollarını öğretmeli, kendilerine verilen emaneti en güzel şekilde yetiştirmenin gayretinde olmalı ve bu yolda Kur'an'ı ve Hz. Peygamberin sünnetini kendilerine rehber edinmelidir.

Çocuk bir aile içinde yetişmekte, doğru-yanlış, iyi-kötü ne varsa çevresindekilerden öğrenmektedir. Dolayısıyla onun yetişmesinde, ebeveynin düşünce ve davranışları oldukça önemlidir. Güzel ahlaklı aile bireyleri, çocuğun kişiliğini olumlu etkilerken; inançsız ve kötü ahlaklı ebeveyne sahip olan çocuk ise, bu durumdan olumsuz etkilenebilmekte, onları taklit ederek aynı hatalara düşebilmektedir. Bu noktada çocuk, ebeveynine saygılı davranmakla beraber, Hz. İbrahim misali, ailesinde görüp öğrendiği her şeyi doğru kabul etmeyerek düşünüp sorgulamalı ve neticede hakikate ulaşmalıdır.

Çocuğun eğitim ve terbiyesinde, Hz. Peygamberin de tavsiye ettiği gibi, sevgi ve merhamet ekseninde hareket edilmelidir. Ceza ve şiddet eksenli bir terbiye anlayışının çocuğa olumsuz etkileri olmakta, böyle bir yöntem kısa vadede çözüm sağlasa da uzun vadede fayda vermemektedir. Henüz beden ve zihnen yeterli olgunluğa erişmeyen çocuk, hata yaptığında göz yumulmasına muhtaçtır. Fakat aynı hatayı tekrar yaptığında uyarılmalı, yaptığının neden yanlış olduğu anlatılmalı, sonra da ona doğru davranış modelleri sunulmalıdır.

Çocuğun eğitiminde önemli bir konu da, ona din ve ahlak eğitimi verilmesidir. Küçük yaşlardan itibaren çocuğa Allah inancı ve sevgisi verilmeli, çocuk Allah ile korkutulmamalıdır. İbadetlerin kazanımında, ebeveyn çocuğuna örnek olmalı ve bu

konuda onu yönlendirmelidir. Ebeveyn bunları yaparken sevgi ve şefkate dayalı ikna yöntemini kullanmalı, çocuğu dinden soğutacak tavır ve davranışlardan uzak durmalıdır. Anne-babanın çocuğuna küçük yaşlardan itibaren mahremiyet eğitimi vermesi de, çocuğun sağlıklı gelişimi açısından gerekli ve önemlidir. Ebeveyn kendisini çocuğun sahibi gibi görmemeli, onun sınırlarına saygı göstermelidir.

Kur'an'da Allah'a itaatle anne-babaya itaatin pek çok ayette birlikte zikredilmesi, meselenin ehemmiyetini göstermektedir. Anne-babaya saygılı olmak, peygamberlerde bulunan ve övgüye mazhar olan kıymetli bir kişilik özelliğidir. Yalnız bu itaat, sınırsız bir itaat değildir. Ebeveyn meşru olmayan bir şey istediğinde, ona itaat edilmemelidir. Ayetlerde özellikle, çocuğun anne-babaya karşı sorumluluklarının üzerinde durulması dikkat çekmektedir. Ebeveynde fitrî olarak çocuklarına karşı sevgi ve merhamet hisleri bulunduğundan dolayı böyle bir uyarıya gerek olmadığı, çocukların ise bu konuda zaaf gösterebildikleri için uyarıldıkları anlaşılmaktadır.

Evlilik yaşına gelen çocuğun evlendirilmesi de, ebeveynin sorumluluğunda olan bir meseledir. Anne-baba, çocuklarına hayırlı bir eş seçiminde yardımcı olmalıdır. Bu çerçevede erkek çocuk için iyi bir eş adayı araştırıldığı gibi, kız çocuk için de aynı şekilde araştırma yapılmalıdır. Hz. Şuayb'ın kızıyla evlenmesi için Hz. Musa'ya teklifte bulunması, bu konuda örneklik oluşturmaktadır.

İslam dininde çocuğa mirastan pay ayrılması, ona verilen değeri göstermektedir. Kur'an'da varislerin mirastaki payları açıklanırken, öncelikle çocukların zikredilmesi dikkat çekmektedir. Erkek çocukların mirasta hakkı olduğu gibi, payları farklı olmakla birlikte, kız çocukların da mirasta hakkı bulunmaktadır.

Bir imtihan alanı olan dünya hayatında, çocuk bazen ebeveyn için bir sınanma vesilesi olabilmekte, kimi zaman ebeveynini Allah'tan uzaklaştırarak onlara zarar verebilmektedir. Ebeveyn bu noktada uyanık olmalı, Allah'ın rızasına uygun olmayan meselelerde, çok sevdiği çocukları da olsa, kimseye itaat etmemelidir. Çocuk sevgisi, ebeveynde fitraten bulunmaktadır ve ayetlere göre bu sevgi ahirette de devam edecektir. Yalnız, bu meselede ölçülü olunması gerekmektedir. Çocuk hayatın tek gayesi haline gelmemeli, Allah'a karşı sorumlulukların yerine getirilmesine bir engel teşkil etmemelidir. Çocuğa karşı aşırı sevgi ve düşkünlüğün, hem ona hem de ebeveyne zararları vardır. Evladın Allah'ın kullarına verdiği bir nimet olduğu, ebeveynin onun sahibi değil emanetçisi olduğu unutulmamalıdır.

Evliliğin gayelerinden biri, neslin devamıdır. Her insan çocuk sahibi olmayı arzu etmekte, bu istek peygamber dualarında da yer almaktadır. Fakat Allah, insana geç yaşta çocuk lütfedebileceği gibi hiç vermeyerek de onu sınavabilmektedir. Çocuk sahibi olmak ya da olmamak, bir üstünlük ya da eksiklik değildir; Allah'ın takdirinde olan bir meseledir. Bazen de, yine Allah'ın bir takdiri olarak, dünyaya gelen çocuk bir engelle doğabilmektedir. Bu gibi durumlarda takdire rıza gösterilerek sabırlı davranılmalı, içinde bulunulan zor durum Allah'ın rızasını kazanabilme yolunda bir fırsat olarak görülmelidir. Engelli çocuklar toplumdan soyutlanmamalı, bu doğrultuda, hayatlarını kolaylaştıracak tedbirler alınmalıdır. Ebeveyn, akıllı ve baliğ olan engelli çocukların, imkânları nispetinde ibadetlerle sorumlu olduğunu bilmeli, bu konuda onlara yol göstermelidir.

Çocuğun cinsiyeti kimi ebeveyn tarafından önemli görülmekte, kız evlat hor görülüp erkek evlat önemsenerek çocuklar arasında cinsiyet ayrımcılığı yapılmaktadır. Bu tutum, bir cahiliye anlayışıdır ve İslam'la bağdaşmamaktadır. Kız ya da erkek farketmeksizin çocuk bir insandır ve bu yönüyle değerli bir varlıktır. Ebeveyn çocukları arasında ayırım yapmamalı, adaletli olmalıdır. Bu kıymetli varlık, anne karnındaki cenin halinden başlayarak yaşam hakkına sahiptir. Gerek hamilelik sürecinde gerekse dünyaya geldiğinde, hayatına son verilerek bu hakkı elinden alınmamalıdır. Allah her ne sebeple olursa olsun, çocukların öldürülmesini yasaklamıştır. Çocuğun kaybedilmesi ya da vefat etmesi durumunda, ebeveyn oldukça fazla üzülmemektedir. Hatta yaşadığı üzüntü, Hz. Yakub'da olduğu gibi, fiziksel sağlığını da olumsuz etkilemektedir. Ebeveyn böyle bir durumda Allah'a sığınarak O'ndan yardım dilemeli, sabretmesi halinde ahirette ödüllendirileceğini bilmelidir.

İslam'da boşanma, istenmeyen bir durum olmakla beraber meşru görülmüştür. Boşanma sonrasında iddet süresince, kadının evden çıkmaması ve çıkarılmamasının istenmesi, taraflara kararlarını yeniden gözden geçirme fırsatı sunmaktadır. Bu durum Allah'ın rızasının, eşlerin ayrılmasından yana değil, bir araya gelmesinden yana olduğunu göstermektedir. Aile birliğinin sona ermesi durumunda, en büyük zararı çocuklar görmektedir. Ebeveyn, çocuğunun en az hasarla bu süreci atlattığını sağlamalıdır. Boşanma sonucunda, çocuk ayrı kaldığı ebeveyninden mahrum bırakılmamalı, anne-baba şahsî düşüncelerini bir kenara bırakıp, çocuğun menfaati doğrultusunda hareket etmelidir. Ayrılık, ölüm ya da başka sebeplerle kimsesiz kalan

ve bakıma muhtaç olan çocuklara sahip çıkılarak onlarla ilgilenilmeli, aileleriyle nesep bağları koparılmadan sıcak bir aile ortamında büyümeleri sağlanmalıdır.

Çocuğun suç kabul edilen davranışlarda bulunmasında, yetiştiği aile ortamı etkili olmaktadır. Ailelerin parçalanmış olmasının ya da aile içerisinde sıcak ve yakın ilişkilerin olmaması veya ilişkilerin şiddet içermesi gibi durumların, çocuklarda suçlu davranışın oluşmasına yol açabildiği görülmektedir. Bu durum, ebeveyn ve çocuk iletişiminin güçlü olduğu huzurlu bir aile yuvasının, çocuğun olumsuz davranışlardan ve kötülüklerden korunmasında etkisi ve katkısı olduğunu ortaya koymaktadır. Suç işleyen çocuğa Hz. Yakub gibi hoşgörölü ve affedici davranılmalı, bu durumdaki çocuğun kişiliği hedef alınmayıp yaptığı yanlış davranış kötölünmelidir.

Ebeveyn bazen Hz. Nuh gibi, kendisiyle aynı ideallere sahip olmayan çocuğuyla sınanırken, bazen de evlat Hz. İbrahim gibi, yanlış inançlara sahip ebeveyniyle sınanabilmektedir. Böyle bir durumda kişi, edep ve nezaket içerisinde, son ana kadar onların doğruyu bulmaları için gayret etmelidir. Bu örnekler, aile olmak için sadece kan bağının yeterli olmadığını, aileyi inanç bağının bir arada tuttuğunu göstermektedir.

Salih aile fertleri dünyada olduğu gibi ahirette de bir arada olurken, inanç noktasında buluşamayan aile bireyleri ise beraber olamayacaktır. Bu dünyada birbirini seven ve ayrı kalamayan ebeveyn ve evlat, kıyamet günü birbirini unutacak; dünyada birbirlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmeyen anne-baba ve çocuk, bu durumun olumsuz sonuçlarıyla orada karşılaşacaktır. O günde, iman dolu bir kalp ve yapılan salih ameller bir değer ifade edecektir. Buna göre ailesiyle birlikte dünya ve ahirette mutlu olmak isteyen ebeveyn, hem kendisinin hem de aile bireylerinin iyi bir kimse olması için gayret etmelidir.

Çocuk konusunda pek çok ayet ve hadisin olması, İslam dininin bu konuya verdiği ehemmiyeti ortaya koymaktadır. Genel olarak ayetlere bakıldığında, Kur'an'ın başından sonuna kadar, çocuğu ilgilendiren pek çok meseleye yer verildiği görülmektedir. Ayetlerde, çocuk-ebeveyn ilişkisinde nimet olarak görülen durumların daha fazla bulunduğu, imtihan olan durumlarınsa daha az olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda çocuğun, kimi zaman bir imtihan unsuru olabilmekle birlikte, çoğunlukla insan için bir nimet olduğu sonucuna varılabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdülbaki, Muhammed Fuad, *Mevzularına Göre Ayet-i Kerimeler ve Mealleri*, Bekir Karlığa (ev.), Şamil Yayınları, İstanbul, 1988.
- _____, *Mu'cem'l-Müfehres*, Darü'l-Marife, Beyrut/Lübnan 2010.
- Akyüz, Vecdi "Ana Baba", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, III, İstanbul 1991, ss.101-103.
- Apaydın, Yunus, vd., *İlmihal*, 2 Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004.
- Arıkan, Arzu, *Kur'an'a Göre Aile Saadetini Oluşturan Temel Unsurlar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.
- Arıkan, Emine, *Kur'an-ı Kerim'de Ebeveyn-Evlat İlişkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2014.
- Asımgil, Sevim, *Benim Müslüman Yavrum*, Timaş Yayınları, İstanbul 1991.
- Aslan, Nebile, "ocuk Sahibi Olma Sorumluluğu", *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara 2004, C.40, Sy.2, ss.91-100.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın ağdaş Tefsiri*, 12 Cilt, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1989.
- _____, *Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali*, Hayat Yayınları, Ankara 2017.
- Atlı, Gülsen, *Aile ve ocuk Eğitimi zerine Sohbetler*, Etüt Yayınları, Samsun 2002.
- Atmaca, Gökhan, "Müfessirlere Göre Kavvam Kelimesi-Nisâ Sresi 34.Ayet Bağlamında", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas 2013, C.17, Sy.1, ss.215-231.
- Ay, Mehmet Emin, *ocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.
- Aydın, Ali Rıza, *ocuğun Gelişim Dünyası*, Etüt Yayınları, Samsun 2010.
- Aydın, Mehmet Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayınları, İstanbul 2001.
- _____, "Aile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, II, İstanbul 1989, ss.196-200.
- _____, "Evlat Edinme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XI, İstanbul 1995, ss.527-529.
- Aydın, Mehmet Zeki, *Ailede Ahlak Eğitimi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- Aykan, Recep, *Kelime ve Konularına Göre Alfabetik Kur'an Fihristi*, Pınar Yayınları, İstanbul 1997.
- Bardakoğlu, Ali, "Hidâne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVII, İstanbul 1998, ss.467-471.
- Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 21 Cilt, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2007.

- Beydâvî, Nasıruddin Abdullah b. Ömer (ö.685/1286), *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil Beydâvî Tefsiri*, 5 Cilt, Abdülvehhab Öztürk (Terc.), Kahraman Yayınları, İstanbul 2013.
- Bilgin, Beyza, *İslam ve Çocuk*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, Çelik Yayınevi, İstanbul 2014.
- Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö.256/870), *Sahihu'l-Buhârî*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 2002.
- Canan, İbrahim, *Allah'ın Çocuklara Bahşettiği Haklar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2005.
- _____, *Kur'an'da Çocuk*, Nesil Yayınları, İstanbul 2007.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.
- Cüceloğlu, Doğan, *İçimizdeki Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2017.
- _____, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.
- Çamlıca, Sait, *Allah Çocuk Yakmaz*, İkidünya Yayınları, İstanbul 2010.
- Çeker, Orhan, *Çocuk ve Hakları*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2004.
- Dam, Hasan, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, Mustafa Köylü (Edt.), *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2010.
- Demir, Zekiye, *Aile Huzuru*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Sorunlarımız Sorumluluklarımız Serisi-5, Ankara 2009.
- Derveze, M.İzzet, *et-Tefsiru'l-Hadis*, 7 Cilt, Mustafa Altınkaya (Çev.), Ekin Yayınları, İstanbul 1997.
- Dodurgalı, Abdurrahman, *Ailede Din Eğitimi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- Doğan, D.Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996.
- Duran, Hüseyin Emre, *Değerler Eğitimi Bağlamında Mahremiyet Eğitimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2018.
- Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö.275/889), *Sünen-ü Ebî Dâvûd*, Müessesetü'r-Risâle Naşirun, Beyrut 2016.
- Erbay, Celal, “Nafaka” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXII, İstanbul 2006, ss.282-285.
- Erul, Bünyamin, (edt.), *İslam'a Giriş Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2007.
- Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk (Çev.), İşaret Yayınları, İstanbul 2009.
- Fidan, Hafsa, *Değişen Dünyada Kadın*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Sorunlarımız Sorumluluklarımız Serisi-4, Ankara 2009.
- Gazâlî, Ebu Hâmid Muhammed, (ö.505/1111), *İhyâ'u Ulûmi'd-Dîn*, Sıtkı Güllü (Terc.), Huzur Yayınevi, İstanbul 2012.
- Görgülü, Ülfet, *Hayatın Tekrarı Yok*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2019.

- Güneş, Adem, *Doğal Ebeveynlik*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.
- _____, *Mahremiyet Eğitimi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2015.
- Hamidullah, Muhammed, *Aziz Kur'an*, Abdülaziz Hatip, Mahmut Kanık (Çev.), Beyan Yayınları, İstanbul 2000.
- Hökelekli, Hayati, (edt.), *İslam'a Giriş Gençliğin İslam Bilgisi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2007.
- Hökelekli, Hayati “Çocuk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VIII, İstanbul 1993, ss.355-359.
- İsfehânî, Rağıb, (ö.502/1108), *Müfredat*, Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu (Terc.), Çıra Yayınları, İstanbul 2010.
- İslamoğlu, Mustafa, *Adayış Risalesi*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2013.
- _____, *Hayat Kitabı Kur'an Gerekeçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2011.
- İzgi, Mine, *Kızımı Yetiştiriyorum*, Elit Kültür Yayınları, İstanbul 2011.
- Kara, Mustafa, *Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'an Kıssaları*, Üniversite Yayınları, Samsun 2018.
- Karabulut, Halime, *Ailemde Bir Engelli Var*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ailem-5, Ankara 2014.
- Karagöz, İsmail, *Ayet ve Hadisler Işığında Engelliler*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.
- Karaköse, Şaban ve Karaköse, Rukiye, *Çocuk Eğitiminde Babanın Rolü*, Yakamoz Yayınları, İstanbul 2007.
- Karaman, Hayreddin, *Aile İlmihali*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.
- Karaman, Hayrettin, vd., *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005.
- _____, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 5 Cilt, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.
- Kasapoğlu, Abdurrahman, “Kur'an'a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayrımcılığı”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sy.10/1, Malatya 2005, ss.75-96.
- Kaşıkcı, Osman, “Rada” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIV, İstanbul 2007, ss.384-386.
- Kazıcı, Ziya ve Ayhan, Halis “Talim ve Terbiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIX, İstanbul 2010, ss.515-523.
- Koç, Emine, *Kur'an Bağlamında Meryem Kıssasına Sosyo-Psikolojik Bakış*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2009.
- Komisyon, *Aile İle İlgili Sıkça Sorulan Sorular*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015.
- _____, *Hadislerle İslam*, 7 Cilt, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2017.

- Köksal, M.Asım, *Peygamberler Tarihi*, 2 Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005.
- Köse, Saffet, “İslam Açısından Ebeveynin Çocukları Üzerindeki Hakları veya Çocukların Ebeveynine Karşı Vazifeleri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sy.12, Konya 2008, ss.345-368.
- Kurt, Yaşar, *Hz. Yusuf’un Tarihsel Hayatı*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005.
- _____, “Kur’an Kıssalarında Aile”, *Kur’an’ın Nüzûlünün 1400. Yılı Münasebetiyle Kur’an’da Aile Sempozyumu*, 10-11 Aralık 2010, Soma, İzmir 2011, ss.56-67.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed (ö.671/1273), *el-Cami li Ahkâmî'l-Kur’an*, 20 Cilt, M. Beşir Eryarsoy (Çev.), Buruc Yayınları, İstanbul 2015.
- Kutluer, İlhan, “İnsan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXII, İstanbul 2000, ss.320-323.
- Maden, Şükrü, *Kur’an-ı Kerim’e Göre Mal ve Evlat Sevgisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.
- Martı, Huriye, *Hakları Ve Saygınlığıyla İslam’da Kadın*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2019.
- Mevdûdî, Ebu’l-A’lâ, *Tefhimü’l-Kur’an*, 7 Cilt, Muhammed Han Kayani vd. (Çev.), İnsan Yayınları, İstanbul 2005.
- Mukatıl Bin Süleyman, Ebu’l-Hasen b. Beşir (ö.150/767), *Tefsir-i Kebir*, 4 Cilt, M. Beşir Eryarsoy (Çev.), İşaret Yayınları, İstanbul 2006.
- Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995.
- Müslim, Müslim b. Haccâc en-Nisabûrî (ö.261/875), *Sahih-u Müslim*, Daru’l-Marife Beyrut, 2010.
- Nevevî, Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref (ö.676/1278), *Riyazü’s-Salihîn*, 8 Cilt, Yaşar Kandemir, İ.Lütfi Çakan, Raşit Küçük (Terc.), Kampanya Kitapları, İstanbul 2016.
- Okuyan, Mehmet, *Kur’an’da Hz. Yusuf Kıssası*, Üniversite Yayınları, Samsun 2018.
- Olgun, Merve Gül “Kısa Kısa”, *Diyanet Aylık Dergi Aile Eki*, Ankara 2014, Sy. 281.
- Öğüt, Salim, “Mahrem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVII, Ankara 2003, ss.388-389.
- Önkâl, Ahmet, *Rasulullah’ın İslam’a Davet Metodu*, Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul 2000.
- Özsoy, Ömer ve Güler, İlhami, *Konularına Göre Kur’an (Sistemik Kur’an Fihristi)* Fecr Yayınları, Ankara 2005.
- Peker, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2014.
- _____, “Çocukları ve Gençleri Suça İten Faktörler”, *Diyanet Dergisi*, Ankara 1991, C.27, Sy.2, s.81-89.
- Râzî, Muhammed Fahrüddin, (ö.604/1208), *Tefsir-i Kebir Mefatihü’l-Ğayb*, 23 Cilt, Suat Yıldırım vd. (Çev.), Akçağ Yayınları, Ankara 1994.

- Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, 7 Cilt, Nedim Yılmaz, Sadreddin Gümüş (Çev.), Ensar Neşriyat, İstanbul 2016.
- Salzman, C. Gotthilf, *Nerede Hata Yaptık?*, Zeki Karakaya (Çev.), Etüt Yayınları, İstanbul 2004.
- Selçuk, Mualla, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1991.
- Şimşek, M.Sait, *Kur'an'ın Ana Konuları*, Beyan Yayınları, İstanbul 1999.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (ö.310/923), *Camîu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an*, 9 Cilt, Hasan Karakaya, Kerim Aytekin (Terc.), Hisar Yayınevi, İstanbul 1996.
- Tarhan, Nevzat, *Mutlu Evlilik Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. Sevre (ö.279/892), *Camîu'l-Kebir (Sünen-i Tirmizî)*, 6 Cilt, Daru'l-Ğarbi'l-İslami, Beyrut 1996.
- Tongar, Hatice Kübra, *Bağırmayan Anneler*, Hayy Yayıncılık, İstanbul 2018.
- _____, *Fitrat Pedagojisi Adetlerle Değil Ayetlerle Çocuk Eğitimi*, Hayy Yayıncılık, İstanbul 2015.
- _____, *Fitrat Pedagojisi-2 Peygamberlerin Çocuk Eğitimi Metodları*, Hayy Yayıncılık, İstanbul 2015.
- _____, *Kardeş Kardeş Geçinen Çocuklar Yetiştirmek*, Hayy Yayıncılık, İstanbul 2018.
- Tunç, Betül, "Kur'an-ı Kerim'de Anne Kavramından Hareketle Eğitimde Anne-Çocuk İlişkisi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1998, Sy.5, ss.195-240.
- Turan, İbrahim, "Günümüz Aile Problemleri Çerçevesinde Kur'an'da Ebeveyn-Çocuk İlişkisi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun 2013, Sy.35, ss.71-104.
- Tümer, Günay, *Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2008.
- Yalçın, Hatice, *Çocuk Gelişimi*, Nobel Yayınları, Ankara 2010.
- Yaman, Ahmet, *Ahlak ve Hukuk Ekseninde Aile Hayatımız*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015.
- Yavuzer, Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999.
- _____, *Çocuk ve Suç*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1998.
- Yazır, Elmalılı M.Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, 10 Cilt, Azim Yayınları, İstanbul 2011.
- Yörükoğlu, Atalay, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Özgür Yayınları, İstanbul 1998.
- Yüksel, Nevzat, *Konularına Göre Kur'an-ı Kerim Fihristi*, Bayrak Yayınları, İstanbul 1993.